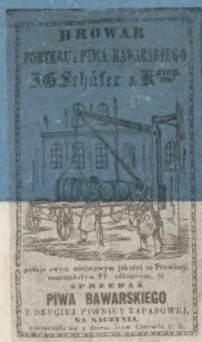

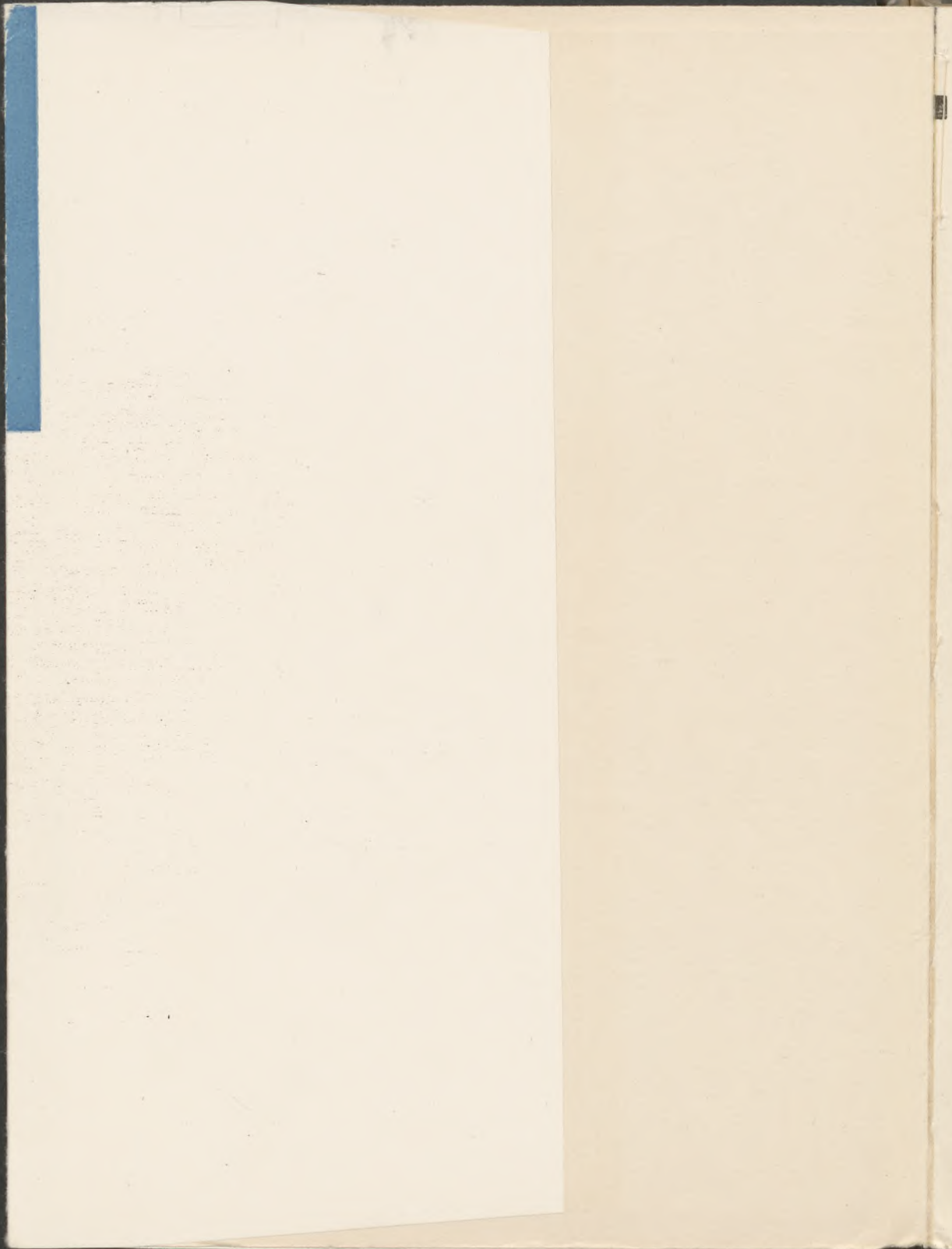
Muzeum Historyczne m. st. Warszawy

WARSZAWA W LATACH 1795 – 1864

KATALOG
EKSPOZYCJI

V1351a

WARSZAWA

W LATACH 1795 — 1864

W. A. R. S. A. N. A.

W. A. R. S. A. N. A.

MUZEUM HISTORYCZNE M. ST. WARSZAWY

WARSZAWA

W LATACH 1795 — 1864

KATALOG EKSPOZYCJI
MUZEUM HISTORYCZNEGO
M. ST. WARSZAWY

W A R S Z A W A 1 9 6 0

MUZEUM HISTORYCZNE M. ST. WARSZAWY
STUDIA I MATERIAŁY
POD REDAKCJĄ
JANUSZA DURKO

III

KATALOG OPRACOWALI
JAN KOSIM
EMILIA BORECKA
IRENA TESSARO
ANTONINA ZALEWSKA
WŁADYSŁAW ŻURAWSKI

5653

Katalog „Warszawa w latach 1795—1864” obejmuje fragment stałej ekspozycji w Muzeum Historycznym m. st. Warszawy poświęconej dziejom miasta od X wieku do współczesności.

Ekspozycja przedstawia historię miasta w najważniejszych aspektach jego życia — w dziedzinie gospodarczej, politycznej, społecznej i kulturalnej. Ekspонатami są tu zarówno dzieła sztuki — malarstwo, grafika, detale architektoniczne, przedmioty rzemiosła artystycznego, jak również dokumenty rękopiśmienne i drukowane oraz wszelkiego rodzaju pamiątki osobiste. Oprócz zabytków z epoki muzeum wystawia opracowane i wykonane obecnie ekspozycje zastępcze w postaci tabel, planów i wykresów służących dla dokonania podsumowań omawianych zagadnień w świetle najnowszych badań. Obiekty zniszczone lub trudne do uzyskania zastąpiono fotografiami, kopiami i rekonstrukcjami.

Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, podobnie jak inne muzea historyczne, posiada ekspozycję problemową, której zasadniczym zadaniem jest pokazanie faktów i usystematyzowanie ich w ciąg przyczynowy. Ekspozycje są tu środkiem nie zaś celem. Stąd dobór, układ i kolejność ich rozmieszczenia dyktowane są potrzebami scenariusza historycznego, a walory artystyczne schodzą na plan drugi wobec wartości dokumentalnych i dydaktycznych.

Założenia ekspozycji historycznej znajdują odbicie w koncepcji i układzie niniejszego katalogu, przedmiotem którego są 574 obiekty rozmieszczone w dziewięciu salach muzealnych. Omawiana publikacja jest zatem katalogiem rozumowanym przystosowanym do potrzeb ekspozycji historycznej. Z tych

względów odbiega ona od ogólnie przyjętego typu wydawnictw z tego zakresu. W oparciu o katalogi galerii sztuki, publikowane dotychczas katalogi wystaw i pokazów historycznych grupowały tradycyjnie materiał według kryteriów formalnych omawiając kolejno malarstwo, grafikę, dokumenty, militaria, pamiątki historyczne itp. W niniejszej pracy rozdziałom odpowiadają okresy i zagadnienia historyczne. Kolejność układu eksponatów w poszczególnych rozdziałach określona chronologią i współzależnością faktów zmienia przyjęty dotychczas porządek według rodzajów wystawianych obiektów. Powiązane narracją znalazły się tu obok siebie eksponaty różnorodne pod względem formy. Koncepcja podziału całości materiału według okresów chronologicznych i zestawienie w sąsiadujących pozycjach zupełnie różnych przedmiotów, oraz wprowadzenie do katalogu eksponatów zastępczych i potraktowanie ich na równi z zabytkami z epoki, stanowi pewne novum wzorowane na katalogach historycznych M. Tyrowicza.¹⁾

Katalog niniejszy spełnia zarazem rolę przewodnika po muzeum. Adresowany jest zarówno do miłośników Warszawy, którzy pragnęliby przy jego pomocy zorientować się w zwiedzanej ekspozycji i poznać dzieje Warszawy jak i do historyków zainteresowanych samym eksponatem w zakresie jego identyfikacji, proveniencji i dokumentacji. Przeznaczenie katalogu dla dwojakiego rodzaju odbiorcy określiło sposób zapisu pozycji, w którym wyodrębniono trzy części — zapis katalogowy zawierający podstawowe informacje o samym obiekcie, opis formalny czyli omówienie jego treści lub wyglądu zewnętrznego oraz adnotację historyczną w postaci opisu lub interpretacji faktu przedstawionego za pośrednictwem tego obiektu. Zapis katalogowy rozrósł się znacznie w stosunku do niewielkich metryk identyfikacyjnych zamieszczanych w do-

¹⁾ Marian Tyrowicz, *Katalog wystawy historycznej. Wiosna Ludów 1846—1849*. Kraków 1948; Marian Tyrowicz, *Katalog wystawy historycznej. Ks. Piotr Ściegienny na tle epoki*. Kielce 1949.

tychczasowych katalogach wystaw historycznych. Traktując niniejsze wydawnictwo jako publikację naukową z dziedziny opracowania zbiorów muzealnych zastosowano się tu raczej do wymagań stawianych katalogom sztuki. Bardziej dokładnie omówienie zasad przyjętych dla części katalogowej znajdzie czytelnik na s. 8—13 w partii wstępu poświęconej formom zapisu poszczególnych rodzajów eksponatów. Opis formalny jest znacznie zróżnicowany. Przy pozycjach tematycznych jak obraz, rysunek czy grafika przytacza on możliwie zwięzłe treści przedstawienia; przy wyrobach rzemiosła artystycznego podaje najczęściej materiał, cechy stylowe, kształt, barwę i formy zdobnicze; opis pamiątek historycznych różnego typu uwzględnia w pierwszym rzędzie momenty identyfikacyjne; druki z reguły opisu formalnego nie posiadają.

Rola katalogu jako przewodnika po muzeum stworzyła potrzebę i określiła formę części historycznej zapisu towarzyszącej większości pozycji. Adnotacja historyczna, uzasadniająca obecność eksponatu w Muzeum Historycznym, sprowadza się zasadniczo do wzmianek związanych z historią miasta. Tak więc np. obok wizerunków postaci znalazły się adnotacje odnośnie warszawskiej działalności portretowanych, sceny historyczne posłużyły za punkt wyjścia do informacji jaką rolę w dziejach miasta odegrało zilustrowane wydarzenie, scena obyczajowa uzyskała wzmiankę o sposobie bycia różnych środowisk miejskich; przy drukach występują komentarze odnośnie życia naukowego, prądów i środowisk kulturalnych w Warszawie; przedmioty sztuki zdobniczej posiadają adnotację o warszawskich warsztatach i manufakturach; tabele, mapy i wykresy posłużyły do bardziej ogólnych stwierdzeń z dziedziny społeczno-gospodarczej i politycznej miasta.

Elementem wiążącym eksponaty jest wątek historyczny. Eksponaty bowiem bez względu na ich rodzaj starano się usystematyzować tak, aby następujące po sobie opisy historyczne złożyły się na ciągłość opowieści o dziejach Warszawy. Obiekty nie dające się włączyć w tok narracji jak np. niektóre wedyty warszawskie, których wyłącznym przeznaczeniem w ekspozycji

jest oddanie charakteru epoki lub meble, srebra i porcelana zgromadzone w celu rekonstrukcji wnętrza — zgrupowano na końcu rozdziałów.

Najpoważniejszy wkład pracy włożono w opracowanie opisów katalogowych poszczególnych pozycji. W opisach obrazów i rysunków starano się ustalić nieokreślonego autora i datę powstania płótna lub kartonu przy pomocy sygnatury, późniejszych przekazów zamieszczanych bezpośrednio na obiekcie, analizy formalnej i literatury przedmiotu. Autopsji poddano także wszystkie dostępne obrazy i rysunki, których repliki, kopie i fotografie muzeum eksponuje. Wymiary zweryfikowano. Tylko zabytki zaginione opracowano wyłącznie na podstawie literatury i inwentarzy muzealnych. Część płócien i kartonów z galerii muzeum została dawniej opublikowana. Z prac tych wykorzystano materiał faktograficzny. Opracowując grafikę dążono do dokładnego rozróżnienia poszczególnych technik graficznych na podstawie autopsji oryginałów, do podania proveniencji ryciny w tym wypadku wydawnictw, dla których je sporządzono, do ustalenia autora (rysownika i grafika) według sygnatur, inskrypcji, literatury, inwentarzy muzealnych i rękopiśmiennych metryk załączanych czasem do egzemplarzy. Dzisiejsze kolekcje warszawianów stanowią najczęściej spuściznę po dziewiętnastowiecznych zbieraczach i miłośnikach starożytności, którzy w szlacheckich intencjach gromadzenia i przechowywania skarbów narodowej przeszłości tworzyli swe kolekcje rozszywając albumy ilustrowane i wycinając interesujące ich wizerunki z ówczesnych książek i czasopism. Nie rzadko przycinali oni ryciny do dogodnych sobie kształtów i formatów powodując zniszczenie sygnatur, inskrypcji i nawet samych rycin. Nie troszczono się wówczas o zamieszczenie notatki o pochodzeniu wydartej karty. Większość obecnych kolekcji graficznych składa się z takich właśnie luźnych plansz pozbawionych dokumentacji.

Dla ustalenia proveniencji opracowywanej ryciny, należy obecnie wykonać pracę odwrotną. Wobec braku bibliografii w zakresie polskiej ikonografii historycznej, trzeba podjąć

żmudną i zajmującą wiele czasu kwerendę w licznych wydawnictwach XIX wiecznych — w rocznikach czasopism ilustrowanych, monografiach, pamiętnikach, kalendarzach, albumach widoków i portretów itp. Odnalezienie wydawnictwa przyczyniło się do ustalenia autora ryciny w wypadku, kiedy nazwisko jego wydrukowano tylko na karcie tytułowej nie powtarzając już na planszach ilustracyjnych. Autorstwo określono czasem przez porównanie niepełnej lub nieczytelnej sygnatury artysty z podpisami na innych jego pracach zawartych w tekście. Karta tytułowa rozstrzygnęła niejednokrotnie o dacie wykonania ryciny. Czasami systematycznie prowadzonej kwerendzie dopomógł przypadek jak np. w wyniku poszukiwań źródła litograficznego portretu Jana Olrycha Szanieckiego natrafiono na właściwą z dwóch wersji zdobiących to samo wydanie książki G. Sarrut, B. Saint — Edme, „Biographie polonaises extraites de la Biographie des hommes du jour”. Paris 1836; przy okazji kilkudniowego pobytu w Związku Radzieckim dla zwiedzenia tamtejszych muzeów odszukano kilka pozycji znanych w polskich zbiorach jedynie z fotografii o nieokreślonej proweniencji oryginału np. w Bibliotece im. Sołtykowa-Szczedrina w Leningradzie natrafiono na gwasz przedstawiający zamach na hrabiego Berga; rysunkowy portret Juliana Lublińskiego znalaziono w prywatnej kolekcji jednego z profesorów uniwersytetu moskiewskiego, za pośrednictwem kopii znajdującej się w ekspozycji Państwowego Muzeum Historycznego w Moskwie; w muzeum im. A. Mickiewicza w Warszawie na wystawie poloników przekazanych na jesieni 1959 r. przez ZSRR natrafiono na poszukiwany od lat i powszechnie uważany za zaginiony portret J. Słowackiego pędzla Tytusa Byczkowskiego, znany jedynie ze słabych reprodukcji w wydawnictwach. W zakresie rzemiosła artystycznego dążono do zidentyfikowania autora, warsztatu, oraz daty powstania obiektu poprzez rozszyfrowania sygnatur, punc i znaków oraz analizę porównawczą form stylowych. Napotkano tutaj poważne trudności terminologiczne wobec braku podstawowej literatury fachowej w języku polskim. Luki w zakresie opracowań monogra-

ficznych i wydawnictw źródłowych z dziejów rzemiosła artystycznego w Warszawie w pierwszej połowie XIX wieku wypełnił w pewnym stopniu dotychczas niepublikowany materiał archiwalny kancelarii notarialnych warszawskich z lat 1808—1831. Przy opracowaniu druków dążono do ustalenia okoliczności ukazania się wydawnictwa, osoby autora, wydawcy czy nakładcy, daty wydania nie figurującej na egzemplarzu, czasokresu ukazywania się czasopisma, składu redakcji itp. Przy eksponatach zastępczych starano się podać źródła i opracowania, na podstawie których wykonano dany obiekt. Prace nad zebraniem dokumentacji utrudnił w znacznym stopniu niezadawalający stan polskich bibliotek znacznie zdewastowanych w wyniku ostatniej wojny. Wiele wydawnictw zniknęło bezpowrotnie z naszych księgozbiorów, czasopisma i serie wydawnictw albumowych uległy zdekompletowaniu. W tych warunkach do niektórych pozycji autorom katalogu nie udało się w ogóle dotrzeć. Znaczną jednak większość grafik poddano autopsji. Pozwoliło to zweryfikować przycięte wymiary, uzupełnić zniszczone sygnatury i inskrypcje, ustalić autora itp. Obiekty znajdujące się w zbiorach zagranicznych opracowano na podstawie danych przekazanych drogą korespondencyjną.

Pomocą przy opracowaniu niniejszego wydawnictwa były opublikowane dotychczas katalogi wystaw historycznych. Wpłynęły one na sprecyzowanie koncepcji omawianej pracy, jak również na ukształtowanie formy zapisu, zwłaszcza historycznego poszczególnych pozycji. Na wymienienie zasługiwałyby tu drukowane inwentarze i katalogi wystaw historycznych ²⁾ oraz liczne katalogi warszawianów. Pożyteczne wiadomości zaczerpnięto z katalogów zbiorów i pokazów sztuki — galerii malarstwa, grafiki i sztuki zdobniczej. Wartościowe materiały, złasz-

²⁾ M. n. wykorzystano wydawnictwa: M. Tyrowicz op. cit.; Bronisław Gembarzewski, Inwentarz Muzeum Wojska wiek XVIII i pierwsza połowa w. XIX. Warszawa 1929; Katalog wystawy powstania listopadowego. Warszawa 1931. Muzeum Narodowe w Warszawie i Muzeum Wojska; Bronisław Gembarzewski, Katalog wystawy napoleońskiej (Doby Księstwa Warszawskiego) otwartej w gmachu Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska w Warszawie, dnia 5 maja 1921. Warszawa 1921.

cza dla opracowania grafiki i druków, uzyskano z katalogów księgarskich warszawskich firm antykwarskich oraz aktualnych katalogów i inwentarzy bibliotecznych.

Podstawą dla opracowania opisów katalogowych były wydawnictwa z zakresu historii sztuki i kolekcjonerstwa, inwentarze muzealne i biblioteczne oraz autopsja oryginałów. Jako źródło pomocne zwłaszcza przy zestawieniu indeksu osobowego należałoby wymienić wspomniane wyżej rękopiśmienne akta kancelarii notarialnych warszawskich, obfitujące w bogaty materiał do historii rzemiosła i kupiectwa warszawskiego.

Gromadzenie warsavianów, po zniszczeniach wojennych okupacji i powstania warszawskiego, nie należało do zadań łatwych, zwłaszcza dla muzeum organizującego się w okresie powojennym, które nie posiadało własnych zbiorów. Podstawą ekspozycji stały się depozyty Muzeum Narodowego w Warszawie i innych muzeów i instytucji oraz nieliczne pozycje wykupione z antykwariatów i rąk prywatnych. W tych warunkach braki w ekspozycji musiały być wypełnione fotografiami obiektów zaginionych lub trudnych do uzyskania oraz oryginałami o drugorzędnej wartości artystycznej.

W wypadku zastąpienia eksponatów oryginalnych fotografiami zaznaczono to w punkcie „technika” skrótem „fot.” przytaczając dane katalogowe dotyczące oryginału.

Każdy rozdział katalogu nosi podwójne oznaczenie cyfrowe: numer rozdziału oraz numer sali w ogólnym „ciągu” ekspozycyjnym.

Na opis katalogowy każdej pozycji składają się następujące elementy: hasło, technika i wymiary, autor, data, proveniencja, właściciel i numer inwentarza, numer depozytowy.

OBRAZY OLEJNE, AKWARELE, GWASZE I RYSUNKI

H a s ł o — utrzymano tytuł zamieszczony na oryginale lub przyjęty w dotychczasowych publikacjach i inwentarzach muzealnych. W wypadkach wyjątkowych usprawiedliwionych potrzebami scenariusza tytuł częściowo zmieniono lub nadano nowy.

T e c h n i k a i w y m i a r y — przyjęto skrótów umowne zob. s. 231—233; wymiary podano w centymetrach wysokość przez szerokość.

A u t o r i d a t a — imię i nazwisko artysty podaje się możliwie w pełnym brzmieniu, wszelkie rozwiązania i dopowiedzenia sygnatury zamieszcza się w nawiasach kwadratowych. Z braku dokładnych elementów datowania czas powstania obrazu określa się w przybliżeniu.

W ł a ś c i c i e l i n u m e r i n w e n t a r z a — wymieniono tu instytucje państwowe i kolekcjonerów prywatnych posiadających oryginał oraz numer pozycji w inwentarzu własnościowym.

N u m e r d e p o z y t o w y — obrazy nie stanowiące własności Muzeum Historycznego otrzymują dodatkową numerację z księgi depozytowej. Oznaczenie składa się z cyfry łamanej przez literę „D”.

GRAFIKA

H a s ł o — tytuł ryciny podano in extenso z zachowaniem oryginalnej pisowni. Dla ujednoczenia wszystkich opisów do hasła nie wprowadzono występujących tam czasem nazwisk autora rezerwując dla nich miejsce w punkcie „autor”. Jeśli tytuł występuje w kilku językach hasło stanowi tekst polski przy zaznaczeniu wielojęzyczności tekstu. Przy tytułach obcojęzycznych hasłem jest tłumaczenie polskie podane w nawiasie kwadratowym. Gdy rycina nie nosi żadnego tytułu lub gdy tytuł jej wymaga modyfikacji dla potrzeb scenariusza wprowadza się w nawiasie kwadratowym tytuł od autora katalogu. W drugim wypadku pełny tekst tytułu przeniesiono do bezpośrednio pod hasłem cytowanej w całości inskrypcji występującej na egzemplarzu. Przy wizerunkach osób, do hasła wprowadzono daty urodzenia i śmierci portretowanego.

T e c h n i k a i w y m i a r y — rozrózniono dokładnie wszystkie techniki graficzne. Przy rycinach barwnych odróżniono prace kolorowane ręcznie od powielanych w kolorach. Wymiary zastosowano podwójne — wymiary powierzchni za-

rysowanej oraz przy litografiach i drzeworytach wymiar plan-szy, a przy technikach wklęsłych odcisk płyty. Tylko jeden wymiar (kartonu lub płyty) podaje się wówczas, kiedy kontur rysunku nie jest wpisany w geometryczne ramy np. przy luźno rzuconych na plansze popiersiach portretowych.

Wymiarów nie podaje się przy rycinach nie poddanych auto-psji i nie opracowanych w literaturze.

A u t o r — cytuje się zasadniczo dwóch artystów, rysowni-ka oraz grafika (rytownika, litografa, ksylografa). Czasami, gdy rysunek powstał na podstawie uprzednio namalowanego obrazu, lub stanowi trawestację rysunku wcześniejszego przytacza się trzech autorów. Wszystkich autorów starano się zacytować w pełnym brzmienia imienia i nazwiska. Wszelkie rozwiązania sygnatury, dopowiedzenia imion zamieszczono w nawiasach kwadratowych. Jako uzupełnienie autorstwa podano w miarę możliwości zakład graficzny, w którym rycinę odbito.

D a t a — analogicznie jak przy obrazach datę cytuje się na podstawie sygnatury. Dopowiedzenia zamieszcza się w nawia-sach kwadratowych. Daty powstania ryciny nie cytuje się przy rycinach pochodzących z wydawnictw, przy których zamieszcza się datę wydania. W tym ostatnim wypadku przyjęto za pew-nik, że zdobiąca wydawnictwo rycina powstała z nim współ-cześnie.

P r o w e n i e n c j a — podaje wydawnictwo, dla którego rycinę sporządzono lub serię do której ona należy.

W ł a ś c i c i e l i n u m e r i n w e n t a r z a — podaje się tylko przy rycinach luźnych, czyli nie związanych z żad-nym wydawnictwem, lub których proveniencji nie udało się ustalić. Pozostałe potraktowano jako druki, podając miejsce przechowania tylko przy wydawnictwach bardzo rzadkich.

N u m e r d e p o z y t o w y — posiadają ryciny luźne stanowiące własność innych instytucji i osób prywatnych.

FOTOGRAFIE — są to oryginały wykonane z natury w tech-nice fotograficznej. Reprodukcje fotograficzne powstałe wtórnie z wykonanych już uprzednio obrazów, grafik, druków i przed-miotów rzemiosła artystycznego zaszeregowano zgodnie z pier-

wotną techniką, Fotografie opracowano podobnie jak grafikę dążąc do podania pełnej dokumentacji: autora, zakładu fotograficznego, miejsca obecnego przechowania itp.

W wypadku niezalezienia oryginału podano dokumentację zastępczą cytując wydawnictwo zamieszczające reprodukcje oryginału.

SZTUKA ZDOBNICZA — wytwory rzemiosła artystycznego i manufaktur: meble, tkaniny, złotnictwo, porcelana, szkło, detale architektoniczne.

Hasło — rodzaj eksponatu, materiał z którego został wykonany oraz, choć nie zawsze, technika zdobienia.

Wykonawca — stwierdzenie czy obiekt pochodzi z produkcji krajowej, czy też jest importem, imię i nazwisko wykonawcy, warsztat lub manufaktura, styl, opis sygnatury (w wyrobach porcelanowych cytuje się znaki, przy srebrnych puncę i próbę) oraz data. Rozwiązania monogramów oraz wszelkie dopowiedzenia sygnatury występują w nawiasach kwadratowych.

DRUKI, RĘKOPISY, ARCHIWALIA.

Przyjęto formy zapisu normowane przepisami i stosowane powszechnie w bibliotekach i archiwach. Nazwisko autora i tytuł druku lub rękopisu brano z reguły z książki lub inwentarza archiwalnego. Hasło zacytowane na podstawie innego źródła umieszczano w nawiasie kwadratowym. Także w nawiasach kwadratowych znalazły się i inne wiadomości podane z poza druku.

Pisownię haseł modernizowano, zachowując właściwości składniowe i gramatyczne.

Tytuły czasopism pisano z dużej litery — wszystkie wyrazy, łącznie z przymiotnikami.

Wprowadzono dwojaki zapis dla czasopism w zależności, czy dany tom występuje dla ilustracji tytułu, czy jako źródło artykułu, na który chciano zwrócić uwagę. W pierwszym wypadku zastosowano opis pełniejszy tomu z podaniem redaktora, adresem wydawniczym i objętością druku, w drugim zapis opira-

cowano na wzór odsyłacza do autora i tytułu podanego w hasle. Numerów inwentarzy dla druków nie wprowadzono.

PAMIĄTKI HISTORYCZNE — odznaczenia wojskowe, części umundurowania, broń, sztandary, medale, pamiątki osobiste itp. Hasło — nazwa przedmiotu, czasem dla identyfikacji materiału z którego został wykonany, lub data także jako element rozpoznawczy. Wymiary występują w centymetrach z wyjątkiem numizmatyki i kalibru broni mierzonych w milimetrach. Przy podaniu dokumentacji wymieniono nazwisko wykonawcy, właściciela, lub kolekcjonera.

EKSPONATY ZASTĘPCZE — makiety, modele, plany, tabele, wykresy. Hasło stanowi temat eksponatu. Technika i wymiary podają materiał z którego obiekt wykonano. Wymiary wprowadzono trzy: wysokość, długość, szerokość. Przy modelach postaci zastosowano jeden wymiar — wysokość. Nie cytuje się wymiarów przy tabelach, mapach i wykresach. Dokumentację stanowi zasadniczo ikonografia i bibliografia literatury, na podstawie których obiekt wykonano. Przy rozrysach graficznych sporządzonych na powiększeniach fotograficznych oryginalnych planów z epoki cytuje się tytuł i właściciela planu. Przy makietach i modelach cytuje się zazwyczaj imię i nazwisko wykonawcy oraz autora dokumentacji.

Katalog ekspozycji Muzeum Historycznego m. st. Warszawy został opracowany przez zespół pracowników Działu Warszawy XIX wieku — kustosa mgr Jana Kosima i adiunktów mgr Emilię Borecką, mgr Irenę Tessaro, mgr Antoninę Zalewską i mgr Władysława Żurawskiego. Broń i militaria opracowała mgr Wanda Bigoszevska, pracownik naukowy Muzeum Wojska Polskiego. Sztuka zdobnicza została opracowana przez doc. Stanisława Gebethnera, kuratora Muzeum Narodowego w Warszawie przy współpracy pracowników Muzeum Historycznego.

Autorzy wyrażają serdeczne podziękowanie recenzentom katalogu prof. Adamowi Stebelskiemu i mgr Janinie Ruszczyk za cenne uwagi i życzliwy stosunek do podjętego wydawnictwa. Autorzy są również szczególnie wdzięczni dr Andrzejowi Rysz-

kiewiczowi i inż. arch. Zdzisławowi Bienieckiemu za udzielenie informacji i wskazówek przy ustalaniu autorstwa, daty i proveniencji niektórych obrazów olejnych, rycin i kartografii.

Wynikami swych przedwojennych badań archiwalnych nad monografią Teatru Wielkiego podzielił się z autorami kierownik Zakładu Historii Architektury Politechniki Warszawskiej, prof. dr Piotr Biegański.

Za okazaną pomoc i życzliwość przy udostępnianiu zbiorów autorzy wyrażają podziękowanie pracownikom Gabinetu Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Adama Mickiewicza w Warszawie, Muzeum Narodowego i Czartoryskich w Krakowie, Muzeum Historycznego miasta Krakowa, Muzeum w Radomiu, Gabinetu Rycin Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Biblioteki Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Warszawie.

Za cenne informacje i udostępnienie swej kolekcji autorzy dziękują dr Ludwikowi Gocłowi z Krakowa.

Szczególnie wdzięczni jesteśmy dyrekcji Państwowego Muzeum Historycznego w Moskwie i Państwowej Biblioteki Publicznej im. Sołtykowa-Szczedriny w Leningradzie, za umożliwienie przeprowadzenia kwerendy w zbiorach rycin. Dzięki uprzejmości pracowników naukowych Magyar Nemzeti Múzeum i Országos Szépművészeti Múzeum w Budapeszcie, Kolegów G. Rozsa i W. Kaposi, uzyskaliśmy cenne informacje dotyczące cyklu „Polonia” A. Grottgera.

Przy opracowaniu ikonografii okresu Księstwa Warszawskiego skorzystaliśmy z uwag nadesłanych przez p. C. Chowańca, kustosa Biblioteki Polskiej w Paryżu.

Bezinteresowną pomoc przy ustaleniu proveniencji rycin z czasopism angielskich niedostępnych w kraju, okazało British Council organizując kwerendę w zbiorach Biblioteki Czasopism British Museum w Londynie za co autorzy wyrażają wdzięczność.

JAN KOSIM, IRENA TESSARO

**WARSZAWA W LATACH 1796—1806,
POD OKUPACJĄ PRUSKĄ**

1. PLAN MIASTA WARSZAWY

Powtórzenie tyt. w jęz. niemieckim

Fot. mdzrt. 60 × 75, 80 × 97

Ryt. [Carl Daniel] Bach Drezno, 1809

Oryg. APW nr inw. 75

Plan obejmuje prawo i lewobrzeżną Warszawę oraz oklice: Polków, Marymont, Powązki, Rakowiec, Mokotów, Targówek, Kamionek i Saską Kępę. Z lewej strony — legenda w języku polskim i niemieckim wymienia ważniejsze place, pałace, kościoły, budynki rządowe, teatry, rogatki, szpitale itp. wraz z podaniem nazwy ulicy i numeru hipotecznego posesji.

Najcenniejszy z tego okresu plan sporządzony wg pomiarów pruskich w skali 1 : 11200

2. WŁADZE PRUSKIE W WARSZAWIE

Plan, oprac. graf.

Podkład: Plan miasta Warszawy... Zob. poz. 1

Dok. MHW

Wyk. Tadeusz Babicz

Na planie zaznaczono graficznie siedziby władz pruskich w Warszawie w latach 1797—1806: Pałac Kazimierzowski — Pruski Magistrat Miasta Warszawy; Pałac Krasińskich — Kamera (Zarząd Prowincjonalny Prus Południowych); Pałac Brühlowski — siedziba gubernatora Prus Południowych — J. L. Köhlera.

Po 1795 r. z ziem położonych na prawym brzegu Wisły i wchodzących w skład Prus Południowych oraz z nowych

polskich nabytków utworzono Prowincję Prus Nowowschodnich. Do Prus Południowych przyłączono natomiast resztę ziem Mazowsza wraz z Warszawą. Departament warszawski obejmował dawne województwo warszawskie, resztę województwa łęczyckiego i część Mazowsza położoną na lewym brzegu Wisły. Siedzibę władz prowincjonalnych przeniesiono z Poznania do Warszawy.

3. WOJSKO PRUSKIE W KOSZARACH ¹⁾

Fot. rys. piórem lawowany sepią/pap. 15,8 × 22,3

Rys. A[leksander] O[rłowski, 1794—1802]

Oryg. Muzeum Sztuki w Łodzi nr inw. 899

Grupa żołnierzy pruskich zebranych dookoła stołu. Na ścianach porozwieszana broń i mundury.

4. OPIS WSZYSTKICH PAŁACÓW, DOMÓW, KOŚCIOŁÓW, SZPITALÓW I ICH POSSESORÓW MIASTA WARSZAWY dla wygody Publicznej wydany w Roku 1797. [Warszawa] 1797 [b. n.] 8° ss. 103.

Powtórzenie tytułu w jęz. niemieckim

Wydawnictwo w języku polskim i niemieckim, zawiera wykaz właścicieli nieruchomości i numer cyrkułu policyjnego. podany przy numerze każdej posesji, a także wykaz nazw ulic Warszawy z tłumaczeniem na język niemiecki.

5. SPADEK LICZBY MIESZKAŃCÓW WARSZAWY W OKRESIE RZĄDÓW PRUSKICH

Wykres, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Tadeusz Babicz

Symbole umowne w postaci dwóch słupków, obrazujących znaczny spadek ludności Warszawy w latach 1792—1799.

¹⁾ Rycina stanowi replikę rysunku pt. „W koszarach“ znajdującego się w Okręgowym Muzeum Krajoznawczym w Smoleńsku nr inw. 6082. Zob. „Aleksander Orłowski (1777—1832). Wystawa dzieł ze zbiorów radzieckich i polskich. Grudzień 1957 — luty 1958“. Warszawa.

Kłęski jakie spadły na kraj, odbiły się w silnym stopniu na Warszawie. Upadek Insurekcji Kościuszkowskiej, utrata niepodległości oraz wyjazd dworu królewskiego i magnatów opustoszyły i zubożyły Warszawę. Ludność miasta spadła z ok. 150.000 w okresie Powstania Kościuszkowskiego (łącznie z Pragą wcieloną w marcu 1794 r. do Warszawy) do 64.829 w 1799 r., by już jednak w 1806 r. osiągnąć liczbę 68.411 mieszkańców.

6. [UPADŁOŚĆ BANKU PROTA POTOCKIEGO W WARSZAWIE]

Rps. w jęz. pol. 17.XII.1800 r., 38 × 24,5, k. 8, 1 poszyt nieoprawny
Wł. MHW nr inw. 2433/1, teczka „Dokumenty do dziejów Warszawy
XVIII—XIX“

Protokół umowy zawartej między dłużnikiem a wierzycielami masy upadłości banku Prota Potockiego. „Komisja Trzech Dworów... dn. 24.XII.1798 na Sesji Ekonomicznej... upadek czyli ustanie prawnych czynności JW. Prota Potockiego w krajach bywszą Polskę stanowiących... oznaczyła”

Oprócz Banku Prota Potockiego zawiesiło czynności na skutek zajęcia funduszków przez władze pruskie cztery inne banki warszawskie, jak Piotra Teppera, Karola Scholtza, Fryderyka Cabrita, Macieja Łyszkiewicza i lubelski Dawida Heyzlera.

7. PAŁAC POD BLACHĄ

Repr. fot. 16 × 24

Fot. Bolesław Poddębski, przed 1939

Oryg. PIS nr inw. 2453

Widok elewacji frontowej gmachu i fragment dziedzińca od strony Placu Zamkowego.

Pałac Pod Blachą stanowił w okresie tzw. „Warszawy pruskiej” własność księcia Józefa Poniatowskiego. Rządy sprawowała tu słynna przyjaciółka księcia, hrabina Henrietta de Vauban. Pałac Pod Blachą był w owym czasie ośrodkiem mody i obyczajów francuskich i miejscem licznych zabaw kosmopolitycznej arystokracji.

8. TEATR NARODOWY NA PLACU KRASIŃSKICH

Fot. akw. 32 × 49

Mal. [Zygmunt Vogel, ok. 1786]

Oryg. MNarW nr inw. 181785

Widok budynku teatru od elewacji frontowej. Przed budynkiem trzy postacie, m. in. uliczny sprzedawca.

Teatr Narodowy został wzniesiony w 1779 r. wg projektu B. Solariego na placu Krasieńskich na przeciw pałacu Rzeczypospolitej między Długą a Świętojską. Organizacją budowy zajął się eks-kamerdynier królewski Ryx, wieloletni właściciel monopolu teatralnego w Warszawie. Teatr kontynuował tradycje Oświecenia i był najwybitniejszą sceną warszawską do chwili otwarcia Teatru Wielkiego na placu Teatralnym w 1833 r. Z Teatrem Narodowym łączy się nazwisko Wojciecha Bogusławskiego, wieloletniego aktora i dyrektora teatru, wybitnego twórcy sceny narodowej.

9. WOYCIECH BOGUSŁAWSKI 1757—1829

Na lit. facsimile podpisu: „Woyciech Bogusławski“

Lit. 9,5 × 8,5, 16 × 12

Lit. R[udolf] Fleck

Odb. w zakł. J[uliusza] V[olmara] Flecka

Zam. w wyd.: Kazimierz Władysław Wójcicki, „Życiorysy znakomitych ludzi wsławionych w różnych zawodach.“ Warszawa 1850/51 t. II, s. 187

Pół postaci, głowa zwrócona w prawo.

Twórca i kierownik Teatru Narodowego, związany z teatrem warszawskim od 1778 r. Po kilkuletnim pobycie we Lwowie w 1799 r. ponownie obejmuje kierownictwo teatru warszawskiego, który prowadzi do 1815 r. W 1811 r. zakłada w Warszawie pierwszą polską szkołę dramatyczną. Autor opery pt. „Cud mniemany czyli krakowiaczy i górale” oraz wielu innych sztuk scenicznych.

10. STANISŁAW SOŁTYK 1753—1831

Fot. olj./pap. naklejony na płótno, 94 × 77,6

Mal. [Józef Pitschmann, ok. 1790]

Oryg. MNarW nr inw. 12451

Pół postaci w trzech czwartych zwróconej w lewo, w szerokoskrzydłym kapeluszu i udrapowanym płaszczu. Głowa oparta na lewej ręce.

Poseł na Sejm Czteroletni, od 1811 r. marszałek Sejmu Księstwa Warszawskiego, inicjator założonego w 1800 r. Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. W pierwszej ćwierci XIX w. Sołtyk prowadził w swoim mieszkaniu przy ul. Mio-

dowej uczęszczany salon literacki, gdzie spotykali się członkowie Towarzystwa jak Stanisław Kostka Potocki, Stanisław Staszic, Stanisław Małachowski, Jan Albertrandy i inni.

11. JAN ALBERTRANDY, BISKUP ZENOPOLITAŃSKI 1731—1808

Lit. 14 × 11,5, 24,5 × 17,5

Rys. S[tanisław] Marszałkiewicz

Lit. H[enryk] Aschenbrenner

Odb. w zakł. A[dolf] Pecq

Zam. w wyd.: „Kazania i nauki z rękopisów pośmiertnych Jana Albert-randego biskupa zenopolitańskiego“. Warszawa nakł. Gustawa Senewal-da, 1858. (przed kartą tytułową).

Portret w owalu, pół postaci w szatach kościelnych.

W latach 1800—1808 pierwszy prezes Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Działał na polu historii, literatury i numizmatyki. W latach 1769—77 wydawał „Zabawy przyjemne i pożyteczne“. Zbierał materiały historyczne do pisaniej przez Naruszewicza „Historii Polski“.

12. [JAN CHRZCICIEL] ALBERTRANDY

Historia o początkach Warszawy.

Pamiętnik Warszawski, 1809 t. 1, s. 249—57

MHW makieta czasopisma z facsimile s. 249

Rozprawka, zawiera pierwszą, nawpół naukową próbę wyjaśnienia początków miasta oraz pochodzenia nazwy Warszawa (od imienia Warsz).

13. WIDOK PAŁACU KOMMISSYI RZĄDOWEJ SPRAW WEWNĘTRZNYCH I POLICYI W WARSZAWIE₂)

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Mdzrt. 12,5 × 17, 24,5 × 32

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MNarW nr inw. 24381

MHW 607/D

Szeroka perspektywa Placu Bankowego zamknięta od północy gmachem Pałacu Mostowskich. Na lewo grupa kamienic mieszkalnych. Na sztafaż składają się liczne pojazdy i przechodnie.

W pałacu mieszczącym się przy rogu ulicy Przejazd i Nowolipie w 1802 r. ówczesny jego właściciel Tadeusz Mostowski założył wzorową drukarnię. Sprowadził z Paryża i Lipska najnowsze czcionki i wykwalifikowanych robotników i rozpoczęła wydawanie seryjnego „Wyboru celniejszych pisarzy polskich”. Drukarnia świeciła przykładem zarówno pod względem jakości wydawnictw jak i doboru autorów.

14. NOWY PAMIĘTNIK WARSZAWSKI. Red. i wyd.
Franciszek Ksawery Dmochowski.

Warszawa druk xx Pijarów. 17,5 × 11
T. I. 1801 stycz., luty, marzec. Ss nlb. 382, nlb. 1
MHW makietta czasopisma z facsimile k. tyt. t. I

Pierwsze po rozbiorach czasopismo literackie w Warszawie.

15. FRYDERYK SKARBK

Pamiętniki Seglasa.

Warszawa 1848 druk. S. Strąbski. 8° ss. nlb. 2,221
Przedruk z „Biblioteki Warszawskiej“

Pamiętnik zawierający wiele rysów biograficznych autora, przedstawia malowniczy obraz życia obyczajowego Warszawy w okresie Warszawy pruskiej i Księstwa Warszawskiego. Drukowany po raz pierwszy w „Bibliotece Warszawskiej” w l. 1844—5 w odcinkach, w postaci książkowej ukazał się w r. 1845 w Warszawie.

16. LUDWIK OSIŃSKI

Zbiór zabawek wierszem.

Warszawa 1799, nakł. i druk wdowy Zawadzkiej. 16° ss. 79
MHW makietta książki z facsimile k. tyt.

Przykład twórczości i poglądów znanego warszawskiego poety, przedstawiciela klasyków.

³⁾ Nie posiadając przedstawienia pałacu Mostowskich z okresu Warszawy pruskiej dla zilustrowania tematu Muzeum posłużyło się późniejszą ryciną z okresu, kiedy pałac stanowił już siedzibę Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Architektura pałacu nie uległa w międzyczasie żadnym zmianom.

17. ZABAWY PRZYJEMNE I POŻYTECZNE. Red. Cyprian Godebski i Ksawery Kossecki.

Warszawa druk. Tomasza Lebrun, sukcesora Piotra Dufoura. 14,7 × 9,6 R. 1803. Ss. 4 nlb. 98

Egz. z napisem na k. tyt. „Z Biblioteki Szkólnej Wojewódzkiej Warszawskiej XX. Piłarów za Rektorstwa X. Bieleckiego 1828“

MHW makietą czasopisma z facsimile k. tyt.

Czasopismo literackie, w którym drukował wiele swych utworów poeta legionowy i współredaktor Cyprian Godebski. Po wznowieniu w latach 1803—1806 ukazało się pięć tomików.

18. CYPRIAN GODEBSKI

Grenadier-filozof. Powieść prawdziwa wyjęta z dziennika podróży r. 1799.

Warszawa 1805 druk wdowy Tomasza Lebrun. 16° ss. 83 nlb. 3

MHW makietą książki z facsimile k. tyt.

Utwór poetycki napisany podczas pobytu autora w Legionach Polskich we Włoszech, gdzie wydawał „Dekadę Legionów”. Po powrocie do Warszawy, redagował „Zabawy przyjemne i pożyteczne”, w r. 1805 został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

19. CYPRIAN GODEBSKI

Wiersz do legiów polskich.

Warszawa 1805 [b.n.] 16° ss. VII, 28

MHW makietą książki z facsimile k. tyt.

Wiersz okolicznościowy poety-żołnierza, Cypriana Godebskiego (1765—1809), uczestnika powstania kościuszkowskiego, legionów polskich we Włoszech, Legii Naddunajskiej i in., poległego pod Raszynem w walce z Austriakami w dniu 19 kwietnia 1809 r.

20. KLUB SZACHISTÓW WARSZAWSKICH R. 1807

Drzew. 24 × 32

Rys. [Stanisław Kurczyński³⁾

Tyg. Ill. 1872 t. 1, s. 321

³⁾ Drzeworyt został sporządzony wg akwareli wykonanej z natury przez uczestnika posiedzeń szaradarskich Stanisława Kurczyńskiego, której oryginał znajduje się w zbiorach MNarW nr inw. Gr. Pol. 4696.

Wnętrze mieszkania Ludwika Dmuszewskiego. Przy stole, pod ścianami oraz przed kominkiem siedzą lub stoją członkowie Towarzystwa Szaradarskiego. Na pierwszym planie stół prowadzącego zebranie. Na podłodze rozrzucone książki i papiery. Z prawej wsparty o ścianę projekt dekoracji teatralnej. Jedenaście spośród występujących na rycinie osób jest zidentyfikowanych i wymienionych w umieszczonej pod ryciną legendzie.

W mieszkaniu Ludwika Adama Dmuszewskiego, artysty dramatycznego teatru warszawskiego i literata, odbywały się posiedzenia Towarzystwa Szaradarskiego, w którym uczestniczyły przedstawione na rycinie osoby: Ludwik Dmuszewski, Ludwik Osieński, Józef Bańczakiewicz, urzędnik, Stanisław Kurczyński, autor rysunku i profesor rysunków w szkole artylerii i inżynierii, Alojzy Żółkowski, artysta dramatyczny, Wojciech Pękalski, urzędnik ministerium sprawiedliwości, tłumacz wielu dzieł scenicznych, Bonawentura Kudlicz, artysta dramatyczny, Eliasz Kapliński, obywatel miejski, Sylwester Zieliński, malarz, Tadeusz Pisanko, obywatel ziemski i Michał Szymanowski.

WARSZAWA W OKRESIE KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

21. [WEJŚCIE FRANCUZÓW DO WARSZAWY DN. 28 LISTOPADA 1806 R.]

Tyt. oryg.: „Entrée Triomphante des Français commandés par le Grand Duc de Berg dans la Ville de Varsovie, Capitale de la Pologne, le 28 Novembre 1806, au milieu des acclamations du Peuple Polonais“.

Mdzrt. kolor. 32,5 × 45,5, 42 × 55,5

Rys. [Thomas Charles] Naudet

Ryt. [Pierre Adrian] Lebeau

Wł. MHW nr inw. 1461

Wojska francuskie wkraczają do Warszawy, za nimi tłumnie podążają mieszkańcy miasta. W tle panorama Warszawy wzięta z fantazji autora.

W listopadzie 1806 r. Warszawę zajęły wojska Napoleona, dowodzone przez Murata księcia Bergu, wyzwalając ją spod dziesięcioletnich rządów pruskich. Wojsko francuskie i jego dowódcę powitał we wsi Wola ks. Józef Poniatowski i przedstawiciele miasta.

22. [WKROCZENIE FRANCUZÓW DO WARSZAWY DN. 28 LISTOPADA 1806 R.]

Tyt. oryg.: „Entrée des Français dans Warsovie le 28 Novembre 1806. Le Général Benigsen avoit placé une avant — Garde pour empêcher les Français de passer la rivière de la Bsura. Le 27 Novembre cette avant garde fut battue et le 28 le Grand Duc de Berg entra dans Warsovie ou l'Empereur se rendit le 2 Janvier“.

Mdzrt. kolor. 15 × 19

Ryt. [André (?) Basset l'ainel

Zam. w wyd.: „Les Troupes Françaises I — ier Empire“. Tabl. 38⁴⁾

Na tle niezgodnej z rzeczywistością, fantastycznej panoramy miasta, otoczonego murami, wojska francuskie wkraczające przez bramę. Pod murami zebrana, wiwatująca ludność.

23. [SPRAWOZDANIE Z WYBORÓW DO MAGISTRATU POLICJI MIASTA WARSZAWY W DN. 16 LUTEGO 1807 R.]

Rps. w jęz. pol. 16.II.1807, wym. 33,9 × 21,2

AGAD, Akta Spraw Komisji Rządzącej, vol. „Akta Komisji Rządzącej co do Dyrektora Policji“, sygn. 58. K. 47—59

MHW facsimile k. 47

Pismo dyrektora policji Aleksandra Potockiego do Komisji Rządzącej o przesłaniu raportu z wyboru do Magistratu Policji m. Warszawy.

W dniu 17 lutego odbyły się w Ratuszu Głównym wybory do Magistratu Policji Miasta Warszawy. Prezydentem miasta został wybrany jednomyślnie Józef Łochocki, viceprezydentem Stanisław Węgrzecki, kasjerem Ignacy Krzysztofowicz. Na radnych wybrano m. in. 70 głosami Jana Kilińskiego, 69 głosami

⁴⁾ Wg informacji Biblioteki Polskiej w Paryżu rycina nie stanowi części jakiegoś albumu. Basset żyjący w epoce Cesarstwa wydawał na wzór Pellerin z Epinalu, popularne ryciny ilustrujące ważniejsze wydarzenia epoki napoleońskiej, które wchodziły w jego cykl „Les Troupes Françaises“. Poszczególne ryciny tego cyklu, o różnych nawet formatach znaczone były kolejną numeracją i stąd powyższa rycina nosi numer 38. Basset wydał ok. 100 takich rycin, wśród których znajduje się kilka „policjów“. Komplet miedziorytów Basseta stanowi dużą rzadkość.

Antoniego Magiera i 73 głosami Walentego Peter. Największą ilość głosów — 89 oddano na Antoniego Leskiewicza.

24. NADANIE KONSTITUCJI KSIĘSTWU WARSZAWSKIEMU PRZEZ CESARZA NAPOLEONA W DREZŃNIE DN. 22 LIPCA 1807 R.⁵⁾

Olj. pl. 86 × 76

Mal. nieznanym /Kopia XIX-wieczna obrazu Marcellego Bacciarelego z 1811 r./

Wł. MHW nr inw. 5620

Cesarz Napoleon podaje tekst ustawy Stanisławowi Małachowskiemu, prezesowi Komisji Rządzącej. W grupie za cesarzem stoją ministrowie Talleyrand i Maret. Na pierwszym planie członkowie Komisji Rządzącej: Stanisław Małachowski, Ludwik Gutakowski, Stanisław Potocki, Józef Wybicki, Ksawery Działyński, Walenty Sobolewski, Piotr Bieliński i sekretarz generalny Jan Paweł Łuszczewski.

W lipcu 1807 r. na wezwanie Napoleona udali się do Drezna członkowie Komisji Rządzącej. Tam otrzymali tekst konstytucji zredagowanej przez Mareta pod dyktando cesarza. Scena wręczenia Komisji ustawy konstytucyjnej przez Napoleona nie miała w rzeczywistości miejsca.

25. MAPA KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

Mapa, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Schematyczny zarys granic Księstwa Warszawskiego ustalonych traktatem tylżyckim z 1807 r. powiększonego o terytorium zdobyte orężem polskim w wojnie polsko-austriackiej w 1809 r., mianowicie: zachodnią Galicję, okręg zamojski i Kraków z okręgiem podgórskim, leżącym na prawym brzegu Wisły.

⁵⁾ Jest to kopia szkicu zaginionego obrazu wykonanego przez Bacciarelego w 1811 r. w dwóch wersjach dla Drezna i Warszawy. Obraz warszawski znajdował się jakiś czas na Zamku Królewskim. Zob. Jerzy Sienkiewicz: „Malarstwo warszawskie pierwszej połowy XIX wieku“. Warszawa 1936

26. [FRYDERYK AUGUST II] 1750—1827⁶⁾

Tyt. oryg.: „*Fredéric Auguste roi de Saxe, duc de Warsovie, decoré du Grand — Aigle de la Légion d'honneur, né le 23 Décembre 1750*“

Mdzt. kolor. 6 × 6,5, 28,5 × 21

Rys. M[adelaine ?] Meyer

Ryt. P[hilippe] Tassaert

Wl. MHW nr inw. 1910

Pół postaci zwróconej w lewo, w surducie mundurowym i przy orderach.

Król saski, od 1807 do 1815 r. książę warszawski. Mieszkał stale w Dreźnie, w latach 1807, 1809, 1810, 1811 przebywał czas dłuższy w Warszawie. W 1815 r. po Kongresie Wiedeńskim stracił większość swych posiadłości, między innymi i Księstwo Warszawskie.

27. WYBURZENIA NA PRADZE W OKRESIE KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

Plan, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

W związku z wznoszeniem twierdz w trójkącie Warszawa-Praga, Serock, Modlin wykonano na rozkaz Napoleona szereg wyburzeń na prawym brzegu Wisły w rejonie Pragi i Skaryszewa. Wyburzono m. in.: Kościół św. Stanisława z budynkami parafialnymi (1811 r.), kościół i klasztor bernardynek przy ul. Panińskiej oraz całą zabudowę aż po ulicę Targową wraz z wielką żupą królewską, cmentarze w Skaryszewie i na Pradze (1807 r.), ratusz praski i wszystkie pozostałe domy w tym rejonie. Łącznie wyburzono w tym okresie ok. 200 domów.

⁶⁾ Posiadany przez Muzeum Historyczne m. st. Warszawy portret Fryderyka Augusta jest prawie identyczny z miedziorytem zamieszczonym w wydawnictwie M. Meyer: „*Collection complete des portraits du Grand Aigle*“ Paris 1810—1814. Oba portrety wykonane przez Ph. Tassaerta, różnią się wymiarem i kolorytem. Egzemplarz muzealny jest większy i barwny w przeciwieństwie do czarno-białej niewielkiej ryciny zdobiącej ww kolekcję portretów. Stwierdzenie, czy album Meyera posiadał jeszcze jakieś inne wydanie, w którym mogła być zamieszczona nasza rycina, czy też jest to luźno wydana plansza wymagałoby, poszukiwać w zbiorach zagranicznych.

28. MARCIN MOLSKI

Właściciel domku w Warszawie uciążony kwaterunkiem od 1806 do 1815 roku.

Warszawa [b.r.n.]. 4° k. 5

MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Poemat satyryczny, opisuje uciążliwości związane z nieustannym kwaterunkiem wojsk francuskich w domach prywatnych w okresie Księstwa Warszawskiego.

29. FRYDERYK SKARBEEK

Dzieje Księstwa Warszawskiego z przedmową Piotra Chmielowskiego. T. I—III. 3 wyd.

Warszawa [1897]. Druk. Artystyczna Saturnina Sikorskiego. 16° ss 158, 173, 148

Biblioteka Dzieł Wyborowych

MHW makieta t. I z facsimile k. tyt.

Jedna z najwcześniejszych prac naukowych o Księstwie Warszawskim pisana przez współczesnego ekonomistę i pisarza. Pierwsze wydanie ukazało się w Poznaniu w 1860 r., drugie przerobione w 1876 r., trzecie w Warszawie w 1897 r.

30. KALENDARZYK POLITYCZNY, chronologiczny i historyczny na rok pański 1808. Z niektórymi dodatkami i magistraturami krajowymi.

Warszawa [przed 1808] nakł. Jana Ludwika Kocha. 16° ss. 10, 156. nlb. 26, rys. 3

Wydawnictwo popularne, zawiera informacje dotyczące osób panujących dynastii europejskich, opisanie przyjazdu Fryderyka Augusta, króla saskiego i księcia warszawskiego do Warszawy, kronikę wydarzeń roku 1806, wykaz departamentów, obsadę osobową stanowisk wojewodów-kasztelanów, prefektów krajowych, obsadę osobową ważniejszych władz i urzędów, jak Rada Stanu, ministerstwa, sądy, policja, wojsko, Izba Edukacyjna i in.

31. [WIDOK PLACU ZAMKOWEGO I BRAMY KRAKOWSKIEJ]

Tyt. oryg.: „Vue de la place de Sigismond à Varsovie“

Akwf. 11,7 × 18,4, 16,8 × 24,4

Rys. [Anna Tyszkiewiczówna-Potocka-Wąsowiczowa, ok. 1795]

Ryt. [Ignace Duviviers]

Zam. w wyd.: „Vues de Pologne dédiées à mademoiselle Anette de Tyszkiewicz par Son très humble et très obeissant Serviteur Duviviers peintre de Son altsse serenissime monseigneur le duc de Bourbon“.

Widok placu Zamkowego i kolumny Zygmunta od strony Zamku, na wprost wylot ulicy Podwale, po lewej Brama Krakowska, po prawej fragment zabudowy gospodarczej klasztoru bernardynek, w głębi kamienica Johna przy Krakowskim Przedmieściu.

Plac Zamkowy jeszcze przez kilka lat zachował wygląd zgodny z przedstawioną ryciną. Już bowiem w 1817 roku wyburzono dla uzyskania lepszej perspektywy Bramę Krakowską i okoliczne kamienice.

32. FELIKS ŁUBIEŃSKI 1758—1848

Na lit. facsimile podpisu: „Feliks Pomian Łubieński“.

Fot. lit. 14 × 10,5, 20 × 13,5

Mal. [Jan] Gładysz

Lit. M[aksymilian] Fajans

Zam. w wyd.: „Pamiętnik rodziny Łubieńskich ofiarowany rodzeństwu przez Różę z Łubieńskich Sobańską“, Warszawa 1851⁷⁾

Pół postaci w krześle zwróconej w lewo, bez nakrycia głowy, we fraku ministerialnym z rulonem w prawym ręku.

Na sesji Komisji Rządzącej w dn. 15 stycznia 1807 r. wybrany dyrektorem wydziału sprawiedliwości. Za czasów Księstwa Warszawskiego minister sprawiedliwości. Na tym stanowisku położył wybitne zasługi i przyczynił się do wprowadzenia Kodeksu Napoleona. Założyciel szkoły prawa w Warszawie, która wykształciła szereg prawników. Autor pamiętników.

⁷⁾ Egzemplarz znajduje się w prywatnych zbiorach p. Mieczysławy Woźnińskiej w Izbicy Kujawskiej, powiat Koło.

33. USTANOWIENIE SZKOŁY PRAWA

Dziennik Praw, t. 1, s. 296—297

MHW facsimile s. 296—297

W okresie Księstwa Warszawskiego powstały w Warszawie dwie wyższe uczelnie, Szkoła Prawa i Szkoła Lekarska. Potrzeba znajomości narzuconego Księstwu Warszawskiemu Kodeksu Napoleona oraz brak zawodowych urzędników stworzyły konieczność powołania akademickiej uczelni prawniczej w kraju. Ustanowiona dekretem z dnia 18 marca 1808 r. Szkoła Prawa w Warszawie była jedyną tego typu uczelnią w Księstwie. Mieściła się ona w pałacu ministra sprawiedliwości na Końskim Targu, przy ul. Królewskiej 1066. Prezesem Szkoły był S. Staszic, a dziekanem J. W. Bandtkie. W maju 1811 r. do Szkoły prawa została przyłączona Szkoła Nauk Administracyjnych. Szkoła Prawa i Administracji weszła w skład utworzonego w 1816 r. Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego.

34. JAN PAWEŁ ŁUSZCZEWSKI 1764—1812

Olj./pl. 62,5 × 49

Mal. [Marcelli Bacciarelli, przed 1811]⁸⁾

Wł. MHW nr inw. 1973

Pół postaci w stroju reprezentacyjnym ze wstęgą orderu Orła Białego, gwiazdą św. Stanisława i Legią Honorową. Twarz zwrócona w prawo, silnie oświetlona.

W 1807 r. sekretarz generalny Komisji Rządzącej, a następnie w okresie Księstwa Warszawskiego minister spraw wewnętrznych. Twórca nowoczesnej administracji państwowej, opartej na wzorach francuskich.

35. [STANISŁAW KOSTKA POTOCKI] 1752—1821

Tyt. oryg.: „Stanisław Hrabia Potocki, Prezes Senatu Królestwa Polskiego, Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego“

Mdzt. 18 × 13,5, 24 × 18

Rys. [Ludwik] Letronne

Ryt. [Jan Ferdynand] Krethlow, 1819

Wł. MNarW nr inw. 14023

MHW 827/D

⁸⁾ Portret stanowi studium do obrazu — Nadanie Konstytucji Księstwu Warszawskiemu. Zob. poz. 24.

Portret w owalu, pół postaci w płaszczu obszytym futrem. Twarz w trzech czwartych zwrócona w lewo.

Jeden z najczynniejszych członków Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w którym prowadził Wydział Nauk. W 1807 r. członek Komisji Rządzącej, po utworzeniu Księstwa Warszawskiego prezes Rady Stanu i Dyrektor Izby Edukacyjnej. W czasach Królestwa Kongresowego minister Wyznań Religijnych i prezes Senatu. Pozostawił szereg dzieł m. in. „O sztuce u dawnych czyli Winkelman polski”, „O mowie i stylu”, „Podróż do Ciemnogradu” i in.

36. SAMUEL BOGUMIŁ LINDE 1771—1847

Fot. rys. kredką pap. 33 × 25

Rys. [Fryderyk Chopin, przed 1830]

Oryg. Muzeum Miejskie w Radomiu. Nr inw. 26 1196 ⁹⁾

Pisarz, w podeszłym już wieku, siedzi za biurkiem na sofie z wysokim oparciem. Postać en face, ręce oparte na księdze rozłożonej na blacie biurka. W górze nad głową regał z książkami.

Językoznawca, bibliotekarz i pedagog. członek Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, twórca monumentalnego słownika języka polskiego.

37. SAMUEL BOGUMIŁ LINDE

Słownik języka polskiego. T. I—VI.

Warszawa 1807—14 druk. xx pijarów. 4°. ss. XVIII, 668; 669 do 1322; 602; 603 do 1286; 704; 705 do 1080

Wydawnictwo źródłowe, pomnikowe dzieło polskiego językoznawstwa.

38. STANISŁAW KOSTKA POTOCKI

O sztuce u dawnych czyli Winkelman Poiski. T. I—III.

Warszawa 1815 druk. xx pijarów. 16° ss. nlb. 8, 440

Opracowanie syntetyczne historii sztuki powszechnej, szczególnie starożytnej, ujęte z punktu widzenia teorii estetyki.

⁹⁾ Rycina pochodzi ze zbiorów kolekcjonera radomskiego księdza Jana Wiśniewskiego, który nabył ją w 1939 r. od mieszkającej w Radomiu wnuczki pisarza.

39. FELIKS BENTKOWSKI

Historia literatury polskiej wystawiona w opisie dzieł drukiem ogłoszonych. T. I—II.

Warszawa-Wilno 1814 Zawadzki. 8° ss. XXIV, 712; XII, 830

Podręcznik, pierwszy zarys historii literatury polskiej drukowany w Warszawie.

40. ANNA NAKWASKA

Obraz warszawskiego społeczeństwa w 2 powieściach.

Poznań 1842 W. Stefański. 8° ss. X, nlb., 4, 108 nlb. 1.

MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Powieść. Akcja jej osnuta na tle współczesnych autorce czasów pruskich i Księstwa Warszawskiego, maluje szczególnie barwnie życie kulturalne. A. Nakwaska (1781—1851) była za czasów Księstwa Warszawskiego wizytatorką szkół żeńskich, pisarką i organizatorką życia literacko-towarzyskiego (niedzielne salony literackie), autorką utworów „Aniela czyli ślubna obrączka”, „Niedzielne wieczory starego stolarza — powieść dla rzemieślników”, „Powstaniec litewski” oraz autorką wspomnień, na których oparł Skarbek „Pamiętniki Seglasa”.

41. ANTONI MAGIER

Estetyka miasta stołecznego Warszawy czyli historyczne opisanie rozmaitej zmiany postaci tego miasta, obyczajów mieszkańców różnego stanu, sposobu ich życia, zabaw, wychowania młodzieży, wzrostu literatury, kunsztów, rzemiosł, handlu i odmieniającego się gustu w strojach, sprzęcie, pojazdach itp. od początku panowania króla polskiego Stanisława Augusta Poniatowskiego aż do teraźniejszych czasów, wraz z opisem niektórych w tych latach przytrafionych zdarzeń.

Rps. w jęz. polsk. (1764—1829)

Wym. 38 × 22,5, kart 90, tabl. litogr. „Karta Meteorologiczna Stolicy Królestwa Polskiego“, kart 6

wg egz. BN syng. BOZ 1210

MHW makieta vol. z facsimile s. 2 i 3

Źródło pamiętnikarskie do życia obyczajowego Warszawy na przełomie XVIII i XIX wieku. Magier (1762—1837) był profe-

sorem fizyki i astronomii w Liceum Warszawskim. Od 1803 r. prowadził przez 25 lat obserwacje meteorologiczne na szczycie własnego domu przy ul. Piwnej 47 i ogłaszał je codziennie dla ludności Warszawy. Był także autorem licznych prac z dziedziny meteorologii m. in. „Karty Meteorologicznej Królestwa Polskiego” wydanej w 1829 r. oraz fundatorem kompasu, umieszczonego w 1864 r. w Ogrodzie Saskim.

42. BITWA POD RASZYNYM

Mapa, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Dyslokacja wojsk polskich i austriackich wraz z podaniem kierunku, w jakim przesuwają się w trakcie bitwy pod Raszynem. Zasięg terytorialny — Raszyn, Falenty i okolice.

Bitwa pod Raszynem, którą polskie oddziały wojskowe pod dowództwem ks. Józefa Poniatowskiego stoczyły dnia 19 kwietnia 1809 r. z przeważającymi siłami austriackimi dowodzonymi przez arcyksięcia Ferdynanda, osłabiła siły nieprzyjaciela i po została nierozstrzygnięta. W wyniku bitwy wojska polskie wycofały się na prawy brzeg Wisły. W dn. 23 kwietnia Austriacy wkroczyli do Warszawy, którą okupowali do 1 czerwca 1809 r.

43. ŚMIERĆ CYPRIANA GODEBSKIEGO

Fot. olj./pł. 140 × 185

Mal. J[anuary] Suchodolski, 1855

Oryg. MNarW nr inw. 183753

Na wzgórzu na prawo ks. Józef Poniatowski ze swym sztabem. Przed ks. Józefem umierający Cyprian Godebski, dowódca 8-go pułku piechoty, przed nim klęczy chirurg wojskowy, obok stoi adiutant — major 1-go pułku piechoty. Na dalszym planie dowódca tegoż pułku, pułkownik Kazimierz Małachowski prowadzi do ataku swój pułk.

W ostatniej fazie bitwy raszyńskiej, wieczorem 19 kwietnia 1809 r. został ciężko ranny pułkownik C. Godebski, dowódca 8 pułku piechoty liniowej, znany poeta legionowy. Po opatrzeniu na polu bitwy, zmarł w czasie transportu do Warszawy o pół mili za Raszynem.

44. [BRAMA TRIUMFALNA WZNIESIONA PO KAMPANII 1809 R.]

Tyt. oryg.: „Pamiętka Chwalebego Powrotu Wojska Narodowego po Szczęśliwie Dla /Oręza Polskiego Odbytey/ Kampanii MDCCCIX R., Wdzięczni obywatele i Mieszkańcy Warszawy swym walecznym oswo-bodzielom, współrodakom na ich przyjęcie wystawili tę bramę tryumfalną obok złotych Krzyżów na Nowym Świecie, przy Którey wchodzące do Miasta na zimowe leże waleczne Pułki piechoty 2, 6, 8 oraz 3 y 6 iazdy/ prowadzone naczelnie przez Pułkownika Pułku 2 piechoty Stanisława Hrabie Potockiego, tudziesz(!) Pułkowników Sierawskiego 8-mego Stuar-ta piechoty /oraz 3 Łączyńskiego i 6 Dziewanowskiego iazdy witał Za-stępca Prefekta Departamentu Warszawskiego Franciszek Nakwaski z urzędnikami /wszystkich Magistratur oraz Gwardyą Narodową War-szawską dnia 14 miesiąca Grudnia 1809 roku“

Powtórzenie tekstu w jęz. francuskim

Pod ryc. napis: „Jakób Kubicki budował“

Mdzrt 54 × 66, 45,5 × 59

Rys. Zygmunt Vogel, [1809]

Ryt. Carl August Richter

Wł. MHW nr inw. 1609

Widok bramy i trzech krzyży (tzw. Złote Krzyże, od których pochodzi nazwa placu), w głębi ówczesna, niemal wiejska zabu-dowa Placu Trzech Krzyży. Na bramie widoczny napis: „Wodzowi y wojsku zwycięskiemu — wdzięczni obywatele. Ra-szyn, Grochów, Góra”. Na pierwszym planie sylwetki kilku pie-szych i konnych.

Brama została wybudowana ze składek publicznych przez architekta Jakuba Kubickiego. W 1815 r. na tym samym miej-scu wzniesiono inną bramę triumfalną, z okazji wjazdu do War-szawy Aleksandra I.

45. KSIĄŻE JÓZEF PONIATOWSKI 1763—1813

Olj./pł. 156 × 109

Mal. nieznanym (Kopia XIX-wieczna obrazu Franciszka Padarewskiego z 1814 r.)¹⁰⁾

Wł. MHW nr inw. 1909

Portret przedstawiający osobę księcia do kolan, w trzech czwartych zwróconą w lewo, lewa ręka wsparta na pałaszu, pra-

¹⁰⁾ Oryginał obrazu Padarewskiego znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie pod nr inw. 2687.

wa o stół, na którym znajdują się mapy i czapka. Księżę w wice-mundurze paradnym ze wstęgą orderu Orła Białego, w spodniach karmazynowych do butów husarskich.

Dyrektor Wydziału Wojny w okresie Komisji Rządzącej, a od 5 października 1807 r. minister wojny, naczelny dowódca wszystkich wojsk w Księstwie Warszawskim, wstawił się w bitwie pod Raszynem i kampanii polsko-austriackiej w 1809 r. 15 października 1813 r. mianowany marszałkiem Francji, zginął w dniu 19 października 1813 r pod Lipskiem.

46. PISTOLET ŻOŁNIERSKI JAZDY FRANCUSKIEJ, WZ. XIII/1804 R./

Dł. 36,5

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/847

MHW 5513/D

Pistolet żołnierski jazdy francuskiej wyk. w Charleville. Lufa dług. 20 cm, kal. 17 mm. Na warkoczku wybite „M an 13” (1804). Zamek skałkowy typu francuskiego — kurek gruby z azurem w kształcie serca, panewka mosiężna pochylona ku przodowi. Na blasze zamkowej napis: „Manuf[actu]re Imp[eria]le Charleville”. Kolba i łożo z drzewa orzechowego. Okucie głowicy kolby, łuk spustowy i bączek obejmujący łożo i lufę — mosiężne. Blacha spustowa stalowa. Brak stempla.

47. TASAK PIECHOTY FRANCUSKIEJ Z LAT 1800—1803

Dł. 69,5

Wł. MHW 5510/D

Głownia dług. 56 cm szer. u trzonu 3,5 cm, wygięcie na 1,5 cm. Cała oprawa rękojeści mosiężna.

48. SZABLA ŻOŁNIERSKA FRANCUSKA WZ. XI/1802/ 1803 R./

Dł. 97,5

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/850

MHW 551/D

Szable tego typu, używane były przez jazdę polską Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Głownia dług. 84,5 cm, szer. u trzonu 3,5 cm, wygięcie na 5,3 cm, wklęsło szlifo-

wana. Na grzbiecie napis: „Manufacture de Solingen K. S. & Comp.”. Oprawa rękojeści trójkabłąkowa, mosiężna. Kabłąk główny i dwa boczne, głowica z długim kapturkiem dochodzącym do jelca. Ujęcie rękojeści z drzewa, obciągnięte skórą poprzecznie karbowaną. Pochwa metalowa z dwoma pierścieniami i kółkami oraz dużą, wyraźną piętka.

49. KARABINEK JAZDY FRANCUSKIEJ WZ./1777/1801

Dł. 92,8

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/844
MHW 5508/D

Karabinek jazdy francuskiej wykonany w Charleville. Lufa dług. 54,3 cm, kal. 17,5 mm. Muszka mosiężna na dolnym pierścieniu podwójnego bączka. Zamek skałkowy typu francuskiego — kurek gruby z azurem w kształcie serca, panewka pochylona ku przodowi. Na blasze zamkowej napis: „Manuf[actu]re Imp[erial]e de Charleville”. Kolba i łożo z drzewa orzechowego. Okucia kolby, łuk spustowy oraz podwójny bączek przy wylocie lufy — mosiężne. Blacha spustowa i środkowy bączek — stalowe. Brak stempla.

50. KARABIN PIECHOTY FRANCUSKIEJ WZ. 1777/1801

Dł. 151,5

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/844
MHW 5515/D

Karabin piechoty francuskiej wykonany w manufakturze cesarskiej w Mützig. Lufa dług. 113,5 cm, kal. 17,5 mm z muszką mosiężną na dolnym pierścieniu górnego bączka. W części dennej lufy wybite: „18 R.G.G. 250”. Zamek skałkowy typu francuskiego — panewka mosiężna pochylona ku przodowi, pierwotnie kurek gruby z azurem w kształcie serca (obecnie brak kurka). Na blasze zamkowej napis: „DM/Mre IMPale DE Mützig” (Manufacture Imperiale de Mützig). Kolba i łożo z drzewa orzechowego czernione. Kapa kolby, blacha i łuk spustowy oraz trzy bączki stalowe. Bączek przy wylocie lufy podwójny. Dwie antabki do pasa, jedna przy bączku środkowym, druga przy blasze spustowej. Bagnet z głownią trójgranną, dług. 40 cm przymocowany do lufy za pomocą pierścienia. Na tulei bagnetu wybite: „E 135”.

51. PISTOLET ŻOŁNIERSKI JAZDY FRANCUSKIEJ
WZ XIII/1804 R./

Dł. 36,5

Wł. MHW nr inw. 1742

Pistolet żołnierski jazdy francuskiej wykonany w Saint Etienne. Lufa długości 20 cm, kal. 17 mm. Zamek skałkowy typu francuskiego, kurek gruby z ażurem w kształcie serca, panewka mosiężna, pochylona ku przodowi. Na blasze zamkowej napis: „S/M imple St. Etienne”, (Manufacture Imperiale Saint Etienne). Kolba i łożo z drzewa orzechowego. Okucie głowicy kolby, blacha i łuk spustowy oraz bączek obejmujący łożo i lufę mosiężne. Stempel metalowy z tzw. główką.

52. KARABIN PIECHOTY PRUSKIEJ

Dł. 144

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/846
MHW 5507/D

Karabin piechoty pruskiej Northardt'a wprowadzony w 1805 r., wykonany w Poczdamie. Lufa dł. 105 cm, kal. 18 mm z celownikiem szczerbionym na warkocz i muszką mosiężną ze stromo ściętymi końcami. Zamek skałkowy, kurek esowaty. Panewka stalowa ze stalową osłoną od ognia. Na blasze zamkowej napis: „POTSDAM”. Kolba i łożo z drzewa orzechowego. Okucie kolby, łuk spustowy oraz cztery tulejki na stempeł, mosiężne. Blacha spustowa stalowa. Dwie antabki do pasa, jedna na łożu przy środkowej tulei, druga przy blasze spustowej. Brak stempla i okucia przy wylocie lufy. Bagnet z głownią trójgranną dł. 34,5 cm przymocowany do lufy za pomocą pierścienia.

53. PISTOLET ŻOŁNIERSKI JAZDY PRUSKIEJ WZ./1782

Dł. 50

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/509
MHW 5514/D

Pistolet żołnierski jazdy pruskiej wykonany w latach 1736—1797. Pistolety tego typu były używane w armii polskiej Księstwa Warszawskiego od 1807 r. po przekazaniu przez Napoleona części broni z arsenałów pruskich na uzbrojenie wojska pol-

skiego. Lufa dług. 29,4 cm, kal. 17 mm z mosiężną muszką. Zamek skałkowy typu pruskiego, kurek esowaty, panewka z podniesioną tylną krawędzią. Na blasze zamkowej napis „POTSDAM”, na krawędzi „D.S.E.” Łoże i kolba z drzewa orzechowego. Okucie głowicy kolby, łuk spustowy oraz bączek obejmujący łoże i lufę, mosiężne. Na mosiężnym okuciu głowicy ko.by rytowany monogram „F.W.R.” (Fridericus Wilhelmus Rex) pod koroną.

54. ŁADOWNICA OFICERSKA JAZDY PRUSKIEJ Z LAT 1786—97

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/849
MHW 5504/D

Skrzynka ze skóry czarnej, lakierowanej wys. 4,5 cm, szer. 9,5 cm, głęb. 1,9 cm. Pokrywa z nakładanym mosiężnym, złoconym monogramem „F.W.R.” (Fridericus Wilhelmus Rex) pod koroną. Pas z naszytym srebrnym galonem szer. 4,5 cm z podszewką z wełnianego, żółtego zamszu. Klamra i okucia pasa srebrne.

55. SZABLA-TASAK PIECHOTY Z XVIII W.

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/IX/851
MHW 5509/D

Głownia dług. 58,5 cm, szer. u trzonu 3,5 cm z wygięciem na 2,5 cm. Jelec krzyżowy z krzyżykiem i kabłąkiem załamany przy jelcu pod kątem ostrym, łukowato wygiętym przy głowicy. Głowica w kształcie lwiej głowy z długim kapturkiem. Ujęcie rękojeści z drzewa obciągnięte skórą (części skóry brak).

56. CZAPKA OFICERSKA I PUŁKU UŁANÓW KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

Wys. 20,5
Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. S/III/817
MHW 887/D

Dno kwadratowe szer. 31,5 cm oraz kwatery z sukna granatowego. Otok z czarnej lakierowanej skóry wys. 7 cm. Ponad otokiem galon srebrny szer. 4 cm, daszek czarny, lakierowany, wytłaczany szer. 6 cm, okuty blachą, posrebrzany. Rogi kwa-

ter i przekątne dna obwiedzione srebrnym kordonkiem szer. 0,4 cm. Z przodu blacha w kształcie półsłońca z promieniami złożonymi wys. 10 cm, szer. 17 cm. W półsłońcu cyfra: „1”. Na skórzanym otoku po bokach dwie główki mosiężne, do jednej z lewej strony przytwierdzony na stałe łańcuszek — podpinka (brak sukna), podwójny szer. 2 cm, dług. 44 cm podpinany pod brodę i zawieszony na haczyku przy prawej lwiej głowie. Na lewej kwaterze kokarda z tkaniny srebrnej, marszczonej do środka, śred. 6,5 cm z nałożonym metalowym, złożonym krzyżem kawalerskim.

SALA 2 (38)

**WARSZAWA W LATACH 1795—1830. WIDOKI MIASTA.
WYROBY MANUFAKTUR I RZEMIOSŁA
ARTYSTYCZNEGO**

Widoki miasta

**57. WIDOK OGÓLNY WARSZAWY Z DACHU TEATRU
WIELKIEGO**

Rys. ol. lawowany tuszem i akwarelą/pap. 38 × 331

Rys. [Antoni Sacchetti], 1830

Wł. MNarW nr inw. 75013

MHW 877/D

Rysunek wykonany na arkuszu składającym się z ośmiu segmentów, przedstawia kolejno: widok od ulicy Niecałej, oddzielonej wówczas od Ogrodu Saskiego piętrowym budynkiem, widok barokowej fasady kościoła św. Jana przed przebudową A. Idźkowskiego, Plac Saski w swej pierwotnej postaci, otoczony budynkami koszarowymi z czterema skrzydłami o mansardowych dachach po bokach, ratusz bez wieży przed przebudową dokonaną po pożarze w 1863 r. i pałac tzw. Czerwony na rogu Mazowieckiej i Placu Ewangelickiego.

Warszawski dekorator teatralny, artysta włoski Antoni Sacchetti (1770—1876) specjalizował się w malowaniu panoramicznych widoków wielu miast.

58. WIDOK WARSZAWY WZIĘTY Z PRAGI Z POD [!]
KOŚCIOŁA LORETAŃSKIEGO...

Akw. tusz gwasz/pap. 39 × 68
Mal. S. [Zygmunt] Vogel, 1821
Wł. MNarK nr inw. 73321
MHW 878/D

Widok Warszawy lewobrzeżnej od strony Pragi. Na pierwszym planie z lewej kaplica NMP Loretańskiej. W dali dawny most łyżwowy u wylotu ul. Bednarskiej. Zamek Królewski przedstawiono według niewykonanego projektu przebudowy sporządzonego przez Jakuba Kubickiego w latach 1815—17.

Widok ten jest powtórzony z nieznacznymi zmianami sztafażu w akwaforcie rytowanej przez Jana Fischbacha w 1822 r. w zakładzie graficznym Artarii w Wiedniu, powielany następnie w licznych późniejszych opracowaniach, coraz bardziej odbiegających od oryginału.

59. PANORAMA WARSZAWY OD STRONY WISŁY

Tyt. oryg. „Varsovie“
Pod rys.: „dessin d'apres nature par le Chevalier S. Vogel prof. a l'universite R[oya]le de Varsovie“
Akwf. kolor. 40 × 67, 59 × 79
Rys. Z[ygmunt] Vogel
Ryt. J[an] Fischbach, 1822
Odb. w zakł. Artaria w Wiedniu
Wł. MNarW nr inw. 169
MHW 692/D

Widok ogólny miasta od strony Pragi. Zob. poz. 58

60. WIDOK WARSZAWY WZIĘTY SPOD OGRODU ŚW.
KAZIMIERZA...

Akw. tusz gwasz/pap. 50 × 77
Mal. Zygmunt Vogel, 1819
Wł. MNarK nr inw. 73320
MHW 876/D

Widok skarpy od strony Wisły. Na pierwszym planie drewniana zabudowa i ogrody Powiśla. Powyżej pałace i kościoły Krakowskiego Przedmieścia ciągnące się wzdłuż skarpy; naj-

bliżej dawny pałac Ostrogskich, dalej kościół Sw. Krzyża, następnie nieistniejący już pałac Godzkich (Dynasy), kościół Witytek, koszary kadeckie, pałac Kazimierzowski i Zamek Królewski. W tle, na prawo daleki widok na Wisłę i Pragę.

Wyroby manufaktur i rzemiosła artystycznego

61. SERWANTKA MAHONIOWA

Wyrób polski? ok. 1820

Wys. 168

Szer. 104

Gł. 45

MHW 888/D

Serwantka szklona z boków i z przodu, bez luster, z ciemnego mahoni, utrzymana w prostych liniach. Posiada dwie półki i szufladę u dołu. Drzwi jednoskrzydłowe obramowane są po bokach dwoma kolumnkami z rzeźbionymi kapitelami. Część górna, architektoniczna, zakończona jest od frontu trójkątnym szczytem pod którym znajdują się wolutowe poziome empiry. Boki ogzymsowania bogato profilowane. Na szczycie serwantki znajduje się nadstawka wycięta wgłębnie, półkuliście od frontu, po bokach półkuliście wypukła. Nogi kostkowe.

Serwantki są meblem przeznaczonym do pomieszczenia i do oglądania kosztownych i delikatnych przedmiotów ozdobnych. Pojawiły się już w wieku XVIII. Moda na nie nastąpiła jednak po roku 1800 i przetrwała do naszych czasów. Na serwantkach z XIX wieku na szczycie było miejsce przeznaczone do umieszczenia przedmiotów, które miały ją dekorować i tworzyć całość z jej architekturą i wyposażeniem wnętrza. Tak właśnie typowo skomponowana jest omawiana serwantka.

62. SEKRETARZYK MAHONIOWY Z INTARSJĄ I RZEŻBĄ

Wyrób śląski ?, ok. 1815

Wys. 135

Dł. 68,5

Gł. 46,5

Wł. MNarW nr. inw. 1468?

MHW 318/D

Sekretarzyk mahoniowy o liniach prostych i bokach gładkich. Od frontu znajduje się kłapa imitująca od zewnątrz dwie szuf-

lady. Wnętrze z drzewa jasnego z niszą, trzema wnękami i 9 szufladami, z których każda jest intarsjowana motywem rombu umieszczonym pośrodku i obwódkami z hebanu. Takież hebanowy jest środek klapy. W części górnej zakończonej poziomo i płasko — jedna szuflada. Po brzegach od frontu przez całą wysokość biegną filarki prostokątne w części dolnej i górnej, rzeźbione, po środku, na wysokości klapy. Z każdej strony klapy znajduje się kariatyda, pod nią wazon. Rzeźby malowane olejno na kolor ciemno zielony i złożone. Front sekretarzyka zdobiony jest intarsją głównie na filarkach i górnej szufladzie. Na filarkach w części dolnej intarsjowany wąż Eskulapa, w górnej dwa węże ponad kapitelami podtrzymują kosz z owocami. Na górnej szufladzie intarsjowane są pośrodku dwa lwy przy herbie oraz zwoje roślinne. Całość zdobiona brązami częściowo ażurowymi, utrzymana jest w stylu późnego empiru.

Sekretarzyki, jako specjalny rodzaj mebla, występują już ok. 1800 r. i są charakterystyczne dla pierwszej ćwierci XIX w. Przez swój typowy układ architektoniczny zewnętrzny, jak również i ukształtowanie wnętrza, kontynuują one tradycję Dyrektoriatu, przejawiającą się przede wszystkim, w rozplanowaniu oraz niewielkich wymiarach mebla i jego poszczególnych części. W późniejszych latach mebel ten staje się większy i cięższy.

63. STOLIK JASNY INTARSJOWANY Z DRZEWA MODRZEWIOWEGO (?)

Wyrób zagraniczny, ok. 1810

Wys. 88

Dł. 100

Szer. 70

Wł. MNarW nr inw. 19155 Rew.

MHW 316/D

Stolik składany z klapami, na czterech nóżkach z jedną szufladą, po ustawieniu klap elipsoidalny, bogato intarsjowany. Po środku blatu intarsjowana duża, powyginana zatokowo i spiralnie muszla w owalu z wicią roślinną dookoła. Na klapach z każdej strony intarsjowany wazon klasycystyczny z analogiczną wicią roślinną, jak na części środkowej. Na wysokiej cardze wśród girland, rozeta owalna. Na nóżkach ostrosłupowych intarsjowane są wisiory roślinne, gałązki. Intarsja w tle modrzewiu i brzości wykonana jest z drzew różnych, częściowo kosztownych, jak róża, tuja, heban i jawor, częściowo barwiony na zielono.

Stoliki tego rodzaju i kształtu używane były już pod koniec XVIII w. i pierwszej poł. XIX w. kiedy to stoły składane stały się bardzo modne i niezbędne w niewielkich mieszkaniach. Delikatność rysunku intarsji i lekkość kompozycji wskazuje na tradycje Dyrektoriatu i na początek XIX w., jako czas powstania sprzętu.

64. DWA KRZESEŁKA Z DRZEWA BRZOSTOWEGO (z kompletu 6 sztuk)

Wyrób polski, ok. 1800

Wys. 90

Dł. 35,8

Szer. 45

Wł. MNarW nr inw. 34001

MHW 317/1/D

Krzeselka o liniach prostych i oparciu ażurowym z motywem kolumnadki zakończonej u dołu i u góry wciętymi owalnie trapezami. Nogi przednie toczone, tralkowe, tylne wygięte, w przekroju kwadratowe. Siedzenie wyściełane; pokrycie z epoki — czarna włosiennica we wzór drobnych rozetek o układzie geometrycznym, które tworzą siatkę rzutów diagonalnych. Włosiennica przybita brązowymi półkolistymi gwoździami.

Krzesła o delikatnej kompozycji i ażurowej konstrukcji oparcia, wskazują na wpływy francuskiego Dyrektoriatu w projektowaniu sprzętu. Sposób wykonania mówi o środowisku polskim i to raczej prowincjonalnym (może wiejskim). Włosiennica jest pokryciem często używanym na przełomie XVIII i XIX a także w pierwszej połowie XIX w.

65. SZAFKA MAHONIOWA

Wyrób polski?, ok. 1815

Wys. 147

Dł. 74

Szer. 55

Wł. MHW nr inw. 1468

Szafeczka o liniach prostych z dwoma jednoskrzydłowymi, gładkimi drzwiczkami po obu bokach. Front tworzy rodzaj elewacji niezależnej od wnętrza, w którym znajdują się cztery półki z płaskimi wysuwanymi tackami. Strona frontowa dzieli się na dwie części, z których dolna, wysoka, ma płaskie wcięcie kształtu zbliżonego do liry ozdobione brązami. Część gór-

na, szklona obramowana jest krótkimi kolumnkami z pełnego mahoniu o kapitelach i bazie z brązu moletowanego. W górnej części za szybą — akwarelka z czasów napoleońskich przedstawiająca Napoleona na koniu, przed nim wiarus z piśmem w ręku. Wszystko na tle wioski i przechodzących wojsk. U spodu akwareli napis: „Sire, ma mère est infirme”.

Wym. akwareli 12,5 × 37,5, 22,5 × 46

W górnej części szafki gzyms profilowany. Nogi czworosienne, ostrosłupowe, niskie.

Szafka typowa w swej strukturze kompozycyjno-architektonicznej jest interesująca ze względu na umieszczoną od frontu akwarelę. Otwór z boku jednych drzwiczek wskazywałby na przeznaczenie jej do przechowywania produktów żywnościowych. Stąd można sądzić, że szafka stanowiła część wyposażenia jakiegoś niewielkiego zakładu gastronomicznego lub kawiarni.

66. [SALON KASZTELANOWEJ POŁANIECKIEJ]

Fot. lit. 22 × 29,5, 31,5 × 35

Rys. nieznan

Oryg. MNarW Gr. Pol. 4973

Pod ryc. zacytowane słowa J. U. Niemcewicza: „Ta, na którą kilka Pokoleń z Uszanowaniem patrzyło, która tak hojnie wspierała rządy, cieszyła strapionych, w której Domu mieszkały przez lat tyle dostojna Godność, słodka Uprzejmość, ludzka Gościnność, w której każdym Czynie i słowie /malowała się najpiękniejszą Dusza; — Wyższą jest na wszystkie Pochwały — tak gorąco pragnęli Ją wszyscy widzieć przy życiu, /tak silnie wierzyli, że nigdy nam zabrana być nie może, że zgon ten, nie zadziwiający u innych u Niey iak niespodziewanie uderzył Nie/szczęście, każdy z Śmiercią Jey osieroconym się czuje“. Poniżej: „Widok wewnętrzny Pokoju Bawialnego/ J. Wey ze Swidzińskich Lanckorońskiej, kasztelanowej Połanieckiej/ zgasły dnia 28 Marca 1826 roku o godzinie 3-ci z południa w 89 roku przykładowego życia/ sprzedaje się na korzyść Instytutu Głuchoniemych“.

Wnętrze salonu urządzonego w stylu empirowym, z lewej na ścianie portrety rodzinne, z prawej trzy okna z firankami upiętymi w stylu empirowym. W amfiladzie widoczne dalsze pokoje.

Marianna Lanckorońska, kasztelanowa Połaniecka prowadziła w początkach XIX wieku jeden z pierwszych w Warszawie salonów literackich, skupiających ówczesną elitę umysłową stolicy.

67. PANTOFELEK DAMSKI ZE SKÓRKI
CIEMNOZIELONEJ, KOŻLEJ, SZAGRYNOWEJ

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1810—1815, w środku pantofla nalepka papierowa owalna, drukowana zielono, syrena w owalu oraz napis „Tomasz Serwatka/ przy ulicy Długiej w Warszawie/ N. 599“

Dł. 23

Wł. MHW nr inw. 1491

Pantofelek miękki, wąski, o czubku ściętym prawie płasko, obsyty jedwabną tasiemką ciemno-zieloną, dobraną do skóry. Pantofelek wykończony jest kokardką i rozetką z tejże tasiemki, której końce zwisają luźno, do wiązania wysoko na nodze. Wewnątrz obszycie żółtym atłasem oraz papierowa nalepka z firmą.

Słynni szewcy warszawscy wyrabiali pantofelki ładne i mocne. Tego rodzaju obuwie damskie nadawało się jednak tylko do chodzenia po mieszkaniu oraz do pojazdu. Fasony w tym czasie ulegały bardzo nieznacznym zmianom.

68. SUKNIA DAMSKA

Wyrób polski, ok. 1810—1815

Dł. 113

Szer. w talii 126

Obwód 204

Wł. MHW nr inw. 1489

Suknia wieczorowa z jedwabnej, jasno-kremowej gazy tkanej w paski naprzemian atłasowe i przezryste, gazowe. Dekolt głęboki, rękawki bardzo krótkie oraz niewielki tren. Suknia z tyłu nieco marszczona dół obsyty dwoma falbanami z tego samego materiału co całość.

Suknie podobne używane były jako stroje wieczorowe lub balowe i noszono je na nieprzejrzystym spodzie. Na wysokości stanu wiązana była szeroka kolorowa wstążka. Modne były w czasach empiru, w Polsce w okresie Księstwa Warszawskiego.

69. SUKNIA DAMSKA

Wyrób polski, ok. 1810—1815

Dł. 108

Szer. w talii 124

Obwód 224

Wł. MHW nr inw. 1490

Suknia spacerowa lub popołudniowa z białego cienkiego muslinu z białym haftem przy rękawach i u dołu sukni. Haft składa się z dwóch rzędów ornamentów roślinnych połączonych polem z rzutów kropkowych. Dekolt dość głęboki, od tyłu nieco rozcięty z przodu marszczony i wiązany białą wstążeczką.

Suknie takie noszone były przez młode kobiety, zarówno w ciągu lata, jak i zimy, a także niezależnie od pory dnia. Nakładało się je na nieprzezroczysty spód, najczęściej biały. Na wysokości stanu wiązana była szeroka kolorowa wstążka. Suknie o wysokim stanie były w modzie już pod koniec XVIII w. w okresie Dyrektoriatu a później Cesarstwa (empiru).

70. KAMIZELKA MĘSKA ATŁASOWA

Wyrób polski, ok. 1815

Dł. 58

Szer. 43

Wł. MHW nr inw. 1488

Kamizelka stanowi część ubioru frakowego o charakterze zachodnio-europejskim. Uszyta z jasnokremowego wzorzystego atłasu w duże wzory kwiatowe, wyraźnie stylizowane, w tym samym kolorze co i tło. Kamizelka ma wąski wykładany szalowy kołnierz i dwie skośne kieszonki. Zapinana jest na pięć małych, obciążanych atłasem guzików. Tył i spód wykonany z surówki jedwabnej naturalnego koloru. Z tyłu sprzączka na pasku.

Kamizelki tego typu ukształtowane w swoim zasadniczym kroju jeszcze w wieku XVIII używane były z drobnymi zmianami kroju przez pierwszą poł. XIX w. Stanowiły one nieodłączną część fraka i pantalonów. Ubiór ten stosowany był równolegle z tradycyjnym sarmackim kontuszem albo urzędniczym mundurem.

71. PODGRZEWACZ DO POTRAW MIEDZIANY, PLATEROWANY

Wyrób polski, Warszawa ok. 1825, punca 20MB w kwadracie, głowa w profilu między literami J[ózef] F[raget] oraz napis „double“

Wys. 7

Śred. 26

Wł. MNarW nr inw. SZM 772

MHW 5245/D

Podgrzewacz w kształcie okrągłego półmiska ze zbiornikiem na gorącą wodę. Całość tworzy bryłę płaską o bokach owalnych na nóżkach kulistych. Wlew i wylew na wodę znajdują się w kołnierzu półmiska. Po bokach dwa ucha ruchome z przylutowaną do brzuśca podgrzewacza ozdobą.

Podgrzewacze były dość często używane w pierwszej poł. XIX w. Zazwyczaj bywały srebrne, rzadziej srebrzone. Ten rodzaj plateru na miedzi tzw. „plaque” wprowadził do swojej fabryki wyrobów srebrnych i platerowanych Józef Fraget. Uzyskał on duże powodzenie i sławę swoich wyrobów na gruncie nie tylko warszawskim.

Fabryka założona przez Józefa Frageta w 1824 r. mieściła się początkowo w domu Łubieńskich przy ul. Królewskiej. W 1844 r. została przeniesiona do bardziej nowoczesnych i obszernych budynków przy ul. Elektoralnej 16. Obok produkcji ściśle złotniczej wyrabiano naczynia srebrne, z miedzi lub mosiądzu srebrzone.

72. CZAJNIK SREBRNY

Wyrób polski, Warszawa ok. 1820, punca „Malcz w Warszawie”, kotwica w owalu, próba 12

Wys. 8

Śred. 18

Wł. MHW nr inw. 708

Czajnik okrągły płaski, o kształtach profilowanych, u góry i u dołu obły. Dokoła naczynia po środku brzuśca biegnie wgłębiony pas. Wylew szeroko osadzony kończy się wąskim wypływem. Nakrywka lekko wypukła, prawie płaska. Wnętrze złoczone. Ucho i gałka dorobione później.

Czajnik stanowi część „bouilloire'y” składającej się normalnie z imbryka, czajnika, korpusu na którym są oba umieszczone oraz maszynki spirytusowej do gotowania wody i jej podgrzewania. Tego rodzaju zastawy zastępowały w wytwornych wnętrzach niewygodne i kłopotliwe w obsłudze samowary. Używane i modne były od drugiej poł. XVIII w. i przez cały wiek XIX. W Warszawie w pierwszej połowie XIX wieku do bardziej znanych złotników należeli: Karol Jerzy Lilpop, Karol Filip Malcz, Józef Fraget oraz Stanisław Plewiński, Paweł Siennicki i August Wiediger. Warsztat Malcza, (1797—1867), cieszył się dużym powodzeniem w Warszawie, a wyroby jego znajdowały zbyt nie tylko w Warszawie, ale w całym kraju.

73. SOLNICZKA SREBRNA

Wyrób polski, Warszawa ok. 1800—1810, punca IGB, próba 12

Wys. 9

Dł. 11,5

Szer. 5

Wł. MHW nr inw. 5756

Solniczka w kształcie łódki wspartej na wąskim trzonie stożkowym i stopie rombowej, wydłużonej i skromnie profilowanej. Ucha cieniutkie, esowate biegną łukiem od trzonu w górę ponad łódkę i spływają półkoliście na brzeg naczynia kończąc się głową węża.

Złotnik sygnujący swe wyroby literami IGB był czynny w Warszawie w ostatniej ćwierci XVIII i pocz. XIX w., na co wskazują cechy stylowe jego wyrobów. Nie udało się jednakże dotąd zidentyfikować jego imienia i nazwiska.

74. DZBANUSZEK SREBRNY

Wyrób polski, Warszawa ok. 1795, punca IGB, próba 12

Wys. 14

Dł. 15,5

Szer. 7,5

Wł. MHW nr inw. 5757

Dzbanuszek kształtu szerszej w górze, spłaszczonej gruszki, na podstawie owalnej z dziobkiem długim, esowatym, szerokim u podstawy, wąskim przy wypływie. Ucho esowate wykonane jest z rogu. Nakrywka mała, owalnie cylindryczna, kończy się owocem. Zdobienie trybowane składa się z girland poziomych roślinno-kwiatowych. Jedna girlanda umieszczona jest w części górnej brzuśca, druga na stopie.

75. ZEGAR BRĄZOWY KOMINKOWY

Wyrób francuski, ok. 1815

Wys. 50

Dł. 32

Szer. 14

Wł. MHW nr inw. 567

Zegar kominkowy o kształtach prostych, klasycystycznych zmontowany jest z kilku zasadniczych elementów: podłużnej czworościennej podstawy na czterech półkolistych nóżkach,

czworościanu z mechanizmem zegarowym, cyferblatem i popiersiem ks. Józefa Poniatowskiego w mundurze generalskim przy orderach. Stojąca obok cokołu postać Sławy w wieńcu laurowym trzyma tablicę z napisem: „Dieu lui confia l'honneur/ de la Pologne/ c'est a lui seul/ qu'il le rendit/ il veçut/ pour la Gloire/ il sut mourir/ pour sa Patrie”. Prząd zegara zdobiony jest płaskimi nakładanymi dekoracjami empirowymi o charakterze alegorycznym, związanym z osobą ks. Józefa Poniatowskiego. Na podstawie panoplia wojenne z elementami osobistego umundurowania ks. Poniatowskiego znaczone literą P., oraz gałązkami lauru i dębu. Pod tarczą zegarową białą i czarno emaliowaną znajduje się postać jednej z trzech Parek przecinającej nić życia, obok niej klepsydra. Pod popiersiem rytowany napis „Poniatowski”. Nogi zegara i obramienie tarczy są moletowane. Ozdoby cyzelowane starannie po odlewie a całość złocona w ogniu.

Zegar jest wyrazem kultu pośmiernego dla ks. J. Poniatowskiego i musiał być wykonany zapewne w Paryżu w niedługim czasie po jego bohaterskiej śmierci w Elsterze pod Lipskiem.

76. ZEGAR BRĄZOWY KOMINKOWY

Wyrób polski?, ok. 1820—1825

Wys. 39,5

Dł. 24,5

Szer. 11

Wł. MNarW nr inw. SZM 242 oraz sygnatura Państwowych Zbiorów Sztuki z Belwederu (BN 945), na tylnej części zegara nalepka z napisem w jęz. rosyjskim: „Belweder Dwor. i Fligelia”, pieczętka okrągła z literą „A”, nad nią korona i pod literą cyfra „II”. Nalepka z czasów Aleksandra II.

MHW 5232/D

Zegar kominkowy o kształtach prostokątnych, klasycystycznych zmontowany jest z kilku części: podłużnej czworościennej podstawy na czterech kulistych moletowanych nóżkach, czworościanu z mechanizmem i cyferblatem oraz z postaci Apolla z lirą opartego o cokół-czworościan. Zegar ozdobiony został nakładanymi płaskimi dekoracjami empirowymi o charakterze alegorycznym, umieszczonymi od strony frontalnej. Na podstawie, wśród ozdób globus i dwa panoplia muzyczne nad girlandami kwiatowymi, zwisającymi między czterema zapalonymi świecznikami. Pod tarczą zegarową emaliowaną białą z czarnymi cyframi, umieszczony został snop zboża i dwa rogi

obfitości z kwiatami. Na szczycie wianek laurowy. Wszystkie ozdoby cyzelowane po odlewie a całość złocona w ogniu.

Zegar znajdował się niegdyś w Belwederze i stanowił część wyposażenia Pałacu za czasów ks. Łowickiej i W. ks. Konstantego. Ozdobiony figurą Apolla jako opiekuna poezji i muzyki jest wyrazicielem ducha czasów zarówno w swym układzie kompozycyjno-architektonicznym jak i w sensie alegorycznych elementów zdobnictwa.

77. ZEGAR WISZĄCY W OPRAWIE DREWNIANEJ

Wyrób polski, Warszawa ok. 1825, sygn. „Ant[oni] Gugenmus“ na tarczy zegarowej

Wys. 58,5

Szer. 42

Gł. 12,5

Wł. MHW nr inw. 105

Zegar o okrągłym cyferblacie umieszczony jest w szafce drewnianej kształtu sercowatego. Powierzchnia szafki pokryta, niegdyś złoconymi, płaskorzeźbionymi wzorami na tle ciemno zielonym, obecnie prawie jednolicie została zamalowana olejno na kolor oliwkowy. U góry gwiazdy wypukłe, u dołu gałęzie dębowe oraz wypukły napis: „Z tych/ jedna/ będzie/dla mnie/ ostatnią”. Tarsza zegara biało emaliowana (konserwowana) ma czarne cyfry rzymskie, wokół rodzaj obramienia z wypukłych liści, m. in. lauru.

Antoni Gugenmus (1777—1850) trzeci z „dynastii” zegarmistrzów warszawskich upamiętnił się specjalnie wykonaniem zegarów wieżowych dla Uniwersytetu Warszawskiego oraz dla Ratusza. Sklep rodziny Gugenmusów założony przez Michała, dziada Antoniego, mieścił się przy ul. Świętojańskiej nr hip. 27.

78. KOSZYK PORCELANOWY DO OWOCÓW

Wyrób zagraniczny, Berlin ok. 1815—20 sygn. szept w kobalcie podszkliwnym

Wys. 20

Śred. 23,5

Wł. MNarW nr inw. 188186

MHW 5212/D

Koszyk z porcelany niedekorowanej w części górnej ażurowy okrągły, kielichowato rozchylony. Nóżka jest niska, tral-

kowata, stopa kwadratowa, dość wysoka. Azury są sztachetkowe, ząbkowane, łączone w górze oraz powiązane pośrodku.

Tego typu koszyki dość powszechnie stosowano do owoców, lub ciast już od 1800 r. aż do lat 50-tych XIX w. Bywały na stopie bezpośrednio przytwierdzonej lub zmontowane na śrubie. W wyrobach Korca i Baranówki spotyka się koszyki z podstawą oddzielną. Porcelana berlińska użytkowana była w wieku XIX w Europie, a w Polsce stała się specjalnie modna po okupacji pruskiej z pocz. XIX w.

79. MLECZNIK PORCELANOWY

Wyrób zagraniczny, Berlin ok. 1815, sygn. scepter w kobalcie podszkliwonym

Wys. 10

Dł. 9

Wł. MNarK nr inw. 100441

MHW 5752/D

Mlecznik owoidalny z krótką szyją, wylewem stożkowym, uchem esowatym w kształcie sękatej gałązki, wsparty na trzech wygiętych niskich nóżkach. Malowanie jest barwne w postaci dwóch bukietów po bokach (w jednym róża, w drugim mak ogrodowy) oraz rzutów kwiatowych. Brzeg złożony.

Mlecznik, sądząc po rozmiarach, pochodzi zapewne z małego serwisu śniadaniowego zwanego „tête a tête” (na dwie osoby). Jest charakterystyczny w kształcie i dekoracji dla wyrobów Berlina z końca XVIII i pocz. XIX w.

80. FILIŻANKA PORCELANOWA ZE SPODKIEM

Wyrób zagraniczny, Berlin ok. 1815, sygn. scepter w kobalcie podszkliwonym

Filiżanka wys. 6

Śred. 7

Spodek śred. 12,8

Wł. MNarK nr inw. 58666

MHW 5753/1/D

Filiżanka stożkowa z brzegami zagiętymi nieco do środka, o uchach esowatych, podwójnie plecionych z rokokowymi ozdobami przy końcach. Spodeczek jest pięciodzielny, wgłębiony kuliście. Zdobienie malarskie w rzuty bukietowe (na spodku cztery, na filiżance dwa). Od frontu filiżanki litera „G” pisana,

z kwiatów. Brzegi zdobione wzorem łuskowym malinowym i złoceniami.

Filizanka jest częścią serwisu starannie dekorowanego wykonanego na zamówienie. Jej kształty stożkowe, lekko zaokrąglone mówią o przejściu od form klasycystycznych do biedermeierowskich.

81. DZBANEK PORCELANOWY MALOWANY

Wyrób zagraniczny, Wiedeń, sygn. tarcza w kobalcie. Porcelana z końca XVIII w. malowanie z lat 1815—1820

Wys. 15,5

Sred. podst. 5,5

Wł. MNarK nr inw. 100716

MHW 5566/D

Dzbanek owoidalny z szyją cylindryczną z wylewem. Ucho plecione rokokowo. Zdobienie malarskie skromne składa się z dwóch bukietów (róża z tulipanem, mak z primulami i niezapominajkami) oraz drobnych rzutów kwiatowych.

Dzbanek pochodzi z serwisu śniadaniowego. Typ zdobienia i kształt często spotykany we wszystkich manufakturach końca XVIII i pocz. XIX w.

Manufaktura wiedeńska obok słynnej plastyki figuralnej wykonywała serwisy śniadaniowe i stołowe w dużych ilościach. W Polsce porcelana wiedeńska była chętnie widziana zarówno w XVIII jak w XIX w. Była u nas ceniona wysoko i stawiana na drugim miejscu po porcelanie saskiej. Najlepiej świadczy o tym fakt, że kiedy miano przystąpić do produkcji porcelany w Belwederze za czasów Stanisława Augusta to wyroby porcelanowe wiedeńskie miały służyć jako wzór dla naszej produkcji.

82. TERYNA PORCELANOWA Z NAKRYWĄ

Wyrób zagraniczny, Wiedeń, 1813, sygn. tarcza w kobalcie podszkliwionym oraz wytłoczona data „1813“

Wys. 17

Śred. 21

Wł. MNarK nr inw. 68934

MHW 5568/D

Teryna okrągła, płaska, profilowana z nakrywą kopulastą zakończoną uchwytem w kształcie cytryny, dekorowana od zewnątrz i od wewnątrz. Dekoracja zewnętrzna. — tło nie-

bieskie, trzy białe pola karteluszkowe, owalne z kolorowymi bukietami kwiatowymi. Dekoracja wewnętrzna — bukiet z różą oraz drobne rzuty kwiatowe. Nakrywa w części dolnej niebieska z wzorem siatki, pośrodku biała z barwnymi kwiatami — bukiet z tulipanem i rzuty drobnych kwiatów.

Teryna jako naczynie służące do przechowywania gorących potraw, ewentualnie do ich podgrzewania jest częścią istotną serwisów porcelanowych drugiej połowy XVIII i XIX w. Poza terynami porcelanowymi, spotyka się także metalowe przeważnie srebrne, zazwyczaj w kształcie okrągłych płaskich rondli z nakrywą.

83. FILIŻANKA PORCELANOWA ZE SPODKIEM

Wyrób zagraniczny, Wiedeń, 1805, sygn. tarcza w kobalcie podszkliwym oraz wytłoczona data „805“

Filiżanka wys. 6

Śred. 6

Spodek śred. 13,5

Wł. MNarK nr inw. 157090

MHW 5660/D

Filiżanka cylindryczna, z uszkiem łamanym prostokątnie oraz spodek płaskowklęsły, całość zdobiona malarsko bogato; od frontu na tle czekoladowym miniatura — scena alegoryczna „Noc”, dwa amorki z pochodniami ciągnące wózek z półnągą postacią kobiecą. Z drugiej strony filiżanki na tle seledynowym dekoracja geometryczno-roślinna częściowo w wypukłym złocie. Spodek o tle ciemno czekoladowym, zdobiony jest bardzo skromnie złotem płasko — pośrodku krąg, po brzegach wąski pasek. Spodek jest dobrany z innego serwisu tej samej marki.

Filiżanka jest dobrym przykładem sztuki klasycyzującej z początków XIX w, która pozostawała pod wpływem antyku — odkryć malarskich z Pompei i Herkulanum.

84. TALERZ PORCELANOWY

Wyrób zagraniczny, Wiedeń, 1805, sygn. tarcza w kobalcie podszkliwym oraz wytłoczona data „805“

Śred. 24,5

Wł. MNarW nr inw. SZC 178

MHW 5274/D

Talerz płaski malowany jest pośrodku i na obrzeżu kolorem niebieskim i złotym. Pośrodku rozeta z sześciopromienną

gwiazdą. Na obrzeżu girlanda ze złotych półliści ostrołukowych w układzie odśrodkowym, z szarymi liśćmi akantu pośrodku. Przy przejściu obrzeża w menisk dwie girlandy roślinno-geometryczne oraz wąskie paski wykonane w złocie wykupkłym (tzw. Hochgold). Talerz klejony.

Talerz jest przykładem typu dekoracyjnego dla serwisu użytkowego. Stąd skromna dekoracja środka bez zastosowania malarstwa miniaturowego, często spotykanego w innych wyrobach manufaktury wiedeńskiej.

85. WAZA PORCELANOWA Z NAKRYWĄ I PODSTAWĄ

Wyrób zagraniczny, Wiedeń, 1817—1819, sygn. tarcza w kobalcie podszkliwnym oraz wytłoczone daty „1817“, „1819“

Waza z nakr. i podst. wys. 40

Podst. śred. 32

Waza dł. 33

Wł. MNarW nr inw. 126054

MHW 5211/D

Waza półkolista z nogą tralkowatą niską i stopą okrągłą, ma nakrywę kopulastą, zakończoną karczochem; ucha są załamane dwukrotnie, prostokątnie. Podstawa oddzielna, okrągła, w kształcie niskiego stożka wklęsłego, wsparta jest na trzech prostokątnych nóżkach. Dekoracja malarska, utrzymana została przeważnie w kolorze zielonym i brudno malinowym, składa się z obwódek zielonych i rzutów kwiatowych z rzadka rozsianych po całej powierzchni. Karczoch podkreślony zielenią.

Waza z serwisu obiadowego swym kształtem wyraźnie klasycystycznym wskazuje na tradycje empirowe. Dekoracja w drobne rzuty kwiatowe jest w pierwszej poł. XIX w. w powszechnym użyciu.

86. FILIŻANKA PORCELANOWA ZE SPODKIEM DO CZARNEJ KAWY

Wyrób polski, Baranówka ok. 1815, sygn. trzy gwiazdki niebieskie oraz czerwony napis „Baranówka“

Filiżanka wys. 5

Śred. 5,5

Spodek śred. 12,5

Wł. MNarW nr inw. 20600

MHW 5215/D

Filizanka kulista z brzegiem rozchylonym, ucho w kształcie węża, spodek wgłębiony. Dekoracja w postaci pasków brunatnych przy brzegach (ucho również brunatne) na tle jednolicie piaskowym.

Podobne filizanki wyrabiała manufaktura w Baranówce od początku fabrykacji (1804 r.) aż do ok. 1830 r. Specjalnością wyrobów baranowieckich było stosowanie jednolitej powierzchni kolorowej z ciemnym lub złoconym brzegiem.

87. KUFELEK ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO UJĘTY W BRĄZ ZŁOCONY

Wyrób zagraniczny, ok. 1815

Wys. 10

Śred. 6

Wł. MNarW nr inw. 126613

MHW 5273/D

Kufelek kształtu beczułkowatego ze szkła kryształowego, fasetowanego ujęty jest w brąz złocony. Fasetowanie w pryzmy rombów występuje na polach trójbocznych przedzielonych rombami ze szlifem takim samym. Ujęcie z brązu składa się z dwóch obrączek moletowanych i połączonych uchem esowatym w kształcie węża z głową lwa opartą na liściu akantu. Brąz jest cyzelowany starannie i złocony.

Szkła ujęte w brąz cyzelowane, moletowane lub inaczej zdobione i złocone, były w pierwszej ćwierci w. XIX nieodzowną częścią bardziej wytwornej zastawy szklanej.

88. SZKLANKA ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO Z WZOREM BURSZTYNOWYM I ZŁOCENIAMI

Wyrób śląski?, ok. 1815

Wys. 8,5

Śred. 6,5

Wł. MNarK nr inw. 100495/12

MHW 5569/D

Szklanka cylindryczna kanelowana ukośnie. Co druga kanelura pokryta jest przejrzystym szkłem bursztynowym (uran) naprzemian z kanelą z poziomych, matowych rżniętych kresek. Brzeg dolny i górny złocony. Na spodzie rżnięta dwunastoramienna rozeta.

Szklanka jest typowym przykładem empirowego zdobnictwa. Przekrycie szkłem bursztynowym, uranowym jest w tym czasie jeszcze stosunkowo rzadko spotykane. Złocenia są również charakterystyczne dla dekoracji empirowej.

89. SZKLANKA ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO
ZDOBIONA ORNAMENTEM WYKONANYM
W ZŁOCIE I SREBRZE

Wyrób śląski, ok. 1825

Wys. 8,5

Śred. 6,5

Wł. MNarK nr inw. 100495/7

MHW 5569/D

Szklanka cylindryczna, szlifowana w trzy medaliony owalne, przedzielone spiralnie biegnącymi wypukłymi liśćmi, żyłkowanymi za pomocą rżnięcia. W każdym medalionie znajduje się złocona postać w krajobrazie. Liście gładkie, malowane są w ornamenty roślinne. Trójboczne wycinki między medalionami u góry i u dołu posiadają zazłoczone poziome szerokie wgłębienia. Brzeg dolny i górny również złocony. Na spodzie szesnastoramienna rżnięta rozeta.

Układ szlifu łącznie z dekoracją złoto-srebrną, jak również kompozycja rysunku na medalionach, wskazują na okres poempirowy wczesnego biedermeieru. Ten typ zdobnictwa był stosowany powszechnie już w tym czasie i przetrwał nawet lata pięćdziesiąte XIX w.

90. PUCHAREK ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO

Wyrób polski, ok. 1820

Wys. 17

Śred. 9,5

Wł. MNarW nr inw. 18913

MHW 5343/D

Pucharek o czaszy owoidalnej i nóżce czworobocznej stanowiącej całość ze stopą kwadratową wykonaną w pełnym odlewie. Czasza zdobiona jest wzorem rżniętym w postaci drobnych rzutów kwiatowych na całej powierzchni. W części górnej fasety pionowe owalne, przedzielone rzutem roślinnym tworzą fryz „miotłkowy”. Z jednej strony w owalu wieńcowym

z girlandami laurowymi znajduje się monogram wiązany „IK”.

Pucharki tego typu przeznaczone do wina, piwa lub wody występują w pierwszej poł. XIX w. Pełna nóżka i stopa, jest spotykana dość często poczynając od 1800 r. Również drobne rzuty kwiatowe są charakterystyczne dla tych szkielek, jak i występujący od 1780 r. i później wzór „miotёлki”.

91. KIELISZEK ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO W ODCIENIU ZIELONAWYM

Wyrób polski (Naliboki ?) ok. 1820

Wys. 12

Sred. 6,7

Wł. MNarW nr inw. 18956

MHW 5249/D

Kieliszek o czaszy stożkowo cylindrycznej i nóżce krótkiej ośmiodzielnej, silnie przewężonej, zakończonej krążkiem na stopie kwadratowej. Czasza zdobiona jest dekoracją rżniętą rombowa. W każdym rombie — matowym i gładkim — rżnięta gwiazdka. Dolny i górny brzeg dekoracji zakończony rżniętym fryzem. Całość delikatnie złocona.

Kształt cylindryczno-stożkowy czaszy kieliszków spotykany jest przez cały wiek XVIII, jak również i w wieku XIX. Krótkie ukształtowanie szyi, stopa kwadratowa występują jednak dopiero pod koniec wieku XVIII i w pierwszej połowie w. XIX.

Huta w Nalibokach należała do bardziej znanych i artystycznie ważkich manufaktur polskich w. XVIII i XIX. Jej obfita produkcja rozchodziła się po całym kraju.

92. KARAFKA I SZAMPANKA ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO O ODCIENIU FIOLETU MANGANOWEGO

Wyrób polski, ok. 1820

Karafka wys. 29,5

śred. 10

Szampanka wys. 20

śred. 4,7

Wł. MNarW nr inw. 19514, MHW 5247/D

„ „ 124004, MHW 5248/D

Karafka stożkowo-cylindryczna z wysmukłą szyją i rozchylonym nieco kołnierzem. Część dolna rżnięta w szachownicę rombowa z gwiazdkami, ustawioną pionowo i poziomo. Szyja szlifowana w płaskie kanele, dwunastodzielna, z wypustkami o owalnych zakończeniach przechodzącymi na górną część korpusu. Kieliszek do szampana stożkowy, nóżka sześcioboczna, stopa okrągła, pełna. W części górnej wzór rżnięty z siatki rombowej z gwiazdkami analogiczny jak na karafce.

Wzór rombowy w szachownicę był stosowany dość powszechnie w latach 1800—1830 w całej niemal Europie. Układ pozornie jednolity i jednorodny nastroczał jednak możliwości dekoracyjne w różnych pomysłowych wariantach.

SALA 3 (40)

ZYCIE KULTURALNE WARSZAWY W OKRESIE KRÓLESTWA KONGRESOWEGO

93. [NADANIE DYPLOMU CESARZA I KRÓLA ALEKSANDRA I USTANOWIENIA UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO]¹¹⁾

Tyt. oryg.: „L'imperatore e Re Alessandro I Instituisce l'Universita di Warsavia“.

Stlr. 20 × 26,5, 23,5 × 31

Rys. Antonio Colberg (kopia wg Antoniego Brodowskiego)¹²⁾

Ryt. Corsi

Zam. w wyd.: Bernard Zajdler, „Storia della Polonia fino agli ultimi tempi scritta dal dottore...“ Firenze 1831 t. II s. 618/619

Car Aleksander I wręcza akt założenia Uniwersytetu Warszawskiego księdzu Wojciechowi Szweykowskiemu w obecności ministra oświecenia S. Potockiego, S. Staszica oraz zebrań profesorów.

¹¹⁾ Sformułowanie tytułu wg Edward Rastawiecki „Słownik malarzów polskich“. Warszawa 1850 t. I s. 73

¹²⁾ Oryginał wykonał artysta w 1828 r. dla Uniwersytetu Warszawskiego dla uczczenia dziesięcioletniej rocznicy jego otwarcia. W 1915 r. obraz ewakuowano do Rostowa nad Donem, gdzie uległ prawdopodobnie zniszczeniu podczas rewolucji. Zob. Jerzy Sienkiewicz „Malarstwo warszawskie pierwszej połowy XIX wieku“. Warszawa 1936

W listopadzie 1816 r. car Aleksander I podpisał akt założenia Uniwersytetu Warszawskiego. Od stycznia 1817 r. Uniwersytet funkcjonuje jako Szkoła Główna pięciowydziałowa, początkowo, z braku rektora, pod kierownictwem Rady Ogólnej, złożonej z dziekanów wydziałów uniwersyteckich i członków Komisji Rządowej Wyznań i Oświecenia Publicznego pod prezydencją S. Staszica. Uroczysta inauguracja Uniwersytetu oraz zatwierdzenie pierwszego rektora nastąpiło w dniu 14 maja 1818 r.

94. PAŁAC KAZIMIERZOWSKI czyli Liceum Warszawskie w roku 1824

Lit. 23 × 33, 33 × 54,5

Rys. J[an] F[eliks] Piwarski

Odb. w zakł. [Emila] Lassalle'a w Berlinie

Zam. w wyd.: Jan Feliks Piwarski, „Kram Malowniczy Warszawski, czyli obrazy miejscowe z ubiegłych czasów”. Warszawa 1859 Oddz. I cz. VI tabl. [2]

Widok dziedzińca i zabudowań Uniwersytetu Warszawskiego. W głębi, po środku, gmach Pałacu Kazimierzowskiego. Na placu grupy studentów w obowiązujących mundurach.

Gmachy pałacu Kazimierzowskiego przeznaczone były tradycyjnie dla celów oświaty i nauki. Za Stanisława Augusta mieściła się tu Szkoła Rycerska, w latach 1817—1830 Uniwersytet, a po jego zamknięciu Biura Okręgu Naukowego i Gimnazjum.

95. OFICYNA UNIWERSYTETU

Olj/pl. 33 × 43

Mal. nieznanym, [ok. 1860]

Wł. MNarW nr inw. 126266

MHW 221/D

Jeden z pawilonów Uniwersytetu Warszawskiego, dzisiejszy Zakład Fizjologii. W głębi na prawo tereny klasztoru pp. widzytek z widocznymi zabudowaniami gospodarczymi. Na lewo fragment pałacu Czapskich.

Uniwersytet Warszawski pomieszczono w przebudowanym po pożarze pałacu Kazimierzowskim. W latach 1815—1817 oraz w 1824 r. powstało sześć nowych pawilonów dla wydziałów i gabinetów nowego Uniwersytetu.

96. STAN OSWIATY W WARSZAWIE W 1830 R.

Tabela, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Zestawienie cyfrowe obrazujące stan liczebny placówek szkolnych — szkół elementarnych, żeńskich, cyrkulowych, wojewódzkich stopnia licealnego, wydziałowych, leśnych i wyższych zakładów naukowych; graficznie przedstawione postacie umowne ilustrujące stosunek procentowy młodzieży żeńskiej i męskiej, uczącej się i pozostających poza szkołami.

W latach dwudziestych XIX w. Warszawa stała się poważnym ośrodkiem oświaty i nauki. Działo tu kilkadziesiąt szkół podstawowych, w większości których uczono zaledwie pisać i czytać — wśród nich szkoły elementarne, cyrkulowe i zawodowo-niedzielne dla rzemieślników o różnym poziomie nauczania. Wyższy szczebel nauczania stanowiły szkoły stopnia licealnego, których było w Warszawie wówczas trzy, oprócz kilku typu zawodowego. Do szkół wyższych zaliczyć by można Szkołę Politechniczną i Królewski Uniwersytet Warszawski. W roku szkolnym 1830 Warszawa liczyła 139 szkół i 6933 uczniów.

97. STUDENT UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

Lalka/gips wys. 55

Dok. — typy studentów z ryc. „Pałac Kazimierzowski czyli Liceum Warszawskie w roku 1824“. zam. w wyd.: „Kram Malowniczy...“ zob. poz. 147; studenci z obrazu „Oficyna Uniwersytetu“, zob. poz. 148; studenci z lit. jdb, zam. w wyd.: „Description de la cérémonie funebre en mémoire de feu sa majesté Alexandre I...“ Varsovie 1829 tabl. [14]. Józef Bieliński: „Królewski Uniwersytet Warszawski 1816—1831“ Warszawa 1907—1913, t. IV.

Wyk. Jan Krzemieniewski

Wł. MHW nr inw. 2163

Postać studenta w obowiązującym mundurze klasy VII — jednorzędowym fraku sukienym koloru szafirowego oraz tegoż koloru długich, obcisłych spodniach do butów węgierskich.

Stosownie do dekretu królewskiego 14 maja 1821 r. o wprowadzeniu obowiązujących mundurów dla urzędników i oficja-

listów Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdzono także uniformy obowiązujące akademików.

98. [TOWARZYSTWO KRÓLEWSKO-WARSZAWSKIE
PRZYJACIÓŁ NAUK]

Rps. w jęz. pol., 25.IX.1820 r., wym. 37,2 × 21,5

APW, akta notarialne warszawskie, kancelaria Walentego Skorochód-Majewskiego, vol. 104 akt nr 9212 ss. 4.

MHW facsimile s. 1

Pełnomocnictwo Stanisława Staszica, prezesa Towarzystwa Królewsko-Warszawskiego Przyjaciół Nauk oraz członków w osobach Adama Prażmowskiego, Wawrzyńca Surowieckiego i Ksawerego Szaniawskiego dla Stanisława Węgrzeckiego, upoważniające do wyrobienia dla Towarzystwa tytułu własności placu nr 1320 i 1321 przy Krakowskim Przedmieściu, w miejscu po zniesionym kościele i zabudowaniach zgromadzenia księży dominikanów, celem budowy gmachu Towarzystwa.

99. PLAC KOPERNIKA

Olj/pl. 47,5 × 68

Mal. nieznanym, [ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 183863

MHW 207/D

Fasada gmachu Towarzystwa Przyjaciół Nauk i pałacu Karasia wraz z częścią placu i pomnikiem Kopernika. W głębi za pomnikiem wylot ulicy Aleksandria.

Gmach Towarzystwa Przyjaciół Nauk powstał wg projektu architekta A. Coraziego na miejscu zburzonego w 1818 r. kościoła i klasztoru dominikanów obserwantów. Kamień węgielny pod budowę położył S. Staszic w dn. 28 września 1820 r. Siedzibę Towarzystwa przeniesiono tu w 1823 r. Była to już trzecia kolejna siedziba Towarzystwa po wykorzystaniu w latach 1800—1807 bibliotek oo. pijarów na ul. Długiej oraz następnie ofiarowanych przez Staszica w 1806 r. trzech kamienic na Kanonii, nr 85, 86 i 87. Pomnik Kopernika, dzieło duńskiego rzeźbiarza B. Thorwaldsena, został odsłonięty w dn. 11 maja 1830 r.

100. STANISŁAW STASZIC 1755—1826

Lit. 26,5 × 19,5

Lit. Władysław] Walkiewicz

Odb. w zakł. A[dolf] Pecq

Zam. w wyd.: „Księga Świata“ 1858, t. I, s. 134 135

Popiersie w owalu, głowa zwrócona w lewo. Postać w surducie z Gwiazdą Orderu Orła Białego.

Pisarz, uczony i mąż stanu, wielki protektor nauki i propagator reform społeczno-gospodarczych. W latach 1808—1826 prezes TPN, zajmował wysokie stanowiska administracyjne m. in. w Izbie Edukacyjnej, Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i w Dyrekcji Przemysłu i Kunsztów. Fundator pałacu TPN i pomnika Kopernika. Przyczynił się wydatnie do założenia Konserwatorium Muzycznego, szkoły gospodarstwa wiejskiego i leśnictwa na Marymoncie oraz szkoły przygotowawczej do instytutu politechnicznego. Autor prac pt.: „O statystyce Polski” (1807 r.), „O ziemiorództwie Karpatów” (1815 r.) i in.

101. [STANISŁAW STASZIC]

O statystyce Polski. Krótki rzut wiadomości potrzebnych tym, którzy ten kraj chcą oswobodzić i tym, którzy w nim chcą rządzić.

Warszawa 1807 [b.n.dr.] 16° s. 36

MHW makietka książki z facsimile k. tyt.

Przykład twórczości naukowej Staszica. Praca zestawia cyfry i wiadomości dotyczące położenia kraju ze szczególnym uwzględnieniem miast, w tym także Warszawy. Zamierzona pierwotnie jako memoriał dla Napoleona, została przystosowana do potrzeb informacji o aktualnym stanie gospodarki krajowej. Z analizy wynika wnioski autora o słabym uprzemysłowieniu, które decyduje o upadku gospodarczym miast.

102. JOACHIM LELEWEL 1786—1861

Tyt. oryg.: „Joachim Lelewel Historien et Archeologue Polonais“
Stlr. 27,5 × 18,5

Rys. Joseph Maliński

Ryt. Camille Huard

Zam. w wyd.: Leonard Chodźko, „La Pologne historique, litteraire, monumentale et pittoresque“ Paris 1835—1836 t. IV s. 452/453

Pół postaci zwróconej w lewo. Pod ryciną krótki życiorys w jęz. francuskim.

Urodzony w Warszawie, pobierał nauki w konwikcie pijarów. W latach 1811—1815 aplikował w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Był adiunktem Biblioteki Uniwersyteckiej i profesorem bibliografii, od 1820 r. profesorem zwyczajnym historii powszechnej na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1815 r. był członkiem TPN. Pozostawił m. in. „Pisma pomniejsze geograficzno-historyczne” (1814 r.), „Dzieje powszechne bibliotek” (1828 r.), „Dzieje Polski potoczny sposobem opowiedziane” (1829 r.); artykuły zamieszczał m. in. w „Dzienniku Warszawskim”.

103. [STANISŁAW KOSTKA POTOCKI]

Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich.

[Warszawa] 1820 [b.n.] 16° ss. 154, 15

MHW makietę książki z facsimile k. tyt.

Projekt szczegółowy struktury i organizacji wewnętrznej szkół stopnia średniego tzw. wojewódzkich, opracowany przez ministra wyznań i oświecenia publicznego. Zawiera, obok zbioru przepisów administracyjnych, cele i program nauk, lekturę obowiązującą do poszczególnych przedmiotów, wytyczne dla wyposażenia pracowni, urządzenia biblioteki i archiwum szkoły oraz „muzeum narzędzi fizycznych” i „gabinetu historii naturalnej”.

W 1826 r. istniały w Warszawie trzy szkoły wojewódzkie — licea. Poza tym niektóre ze szkół zawodowych stały na poziomie szkół średnich, jak szkoła agronomiczna na Marymoncie, szkoła leśnicza oraz szkoła guwernantek.

104. KAJETAN KOŹMIAN 1771—1856

Fot. akw. wlb/pap. 17,5 × 11

Mal. [Jakub Sokołowski, 1822]

Oryg. MNarW nr inw. 161673

Cała postać, profilem zwrócona w lewo, we fraku i wysokich butach. Karykatura.¹³⁾

¹³⁾ Rycina należy do cyklu kilkunastu karykatur wykonanych w 1822 r. akwarelą dla zaprzyjaźnionego z artystą Wincentego hr. Krasińskiego. (zob. poz., poz. 105, 109). Akwarele przedstawiają osoby popularne w świecie literackim i artystycznym Warszawy początków XIX w., z których większość była stałymi bywalcami salonów hrabiego.

Radca stanu i senator Królestwa Kongresowego, od 1811 r. członek TPN, poeta, obok L. Osieńskiego główny przedstawiciel obozu klasyków. Występował z ostrą krytyką romantyków, a szczególnie A. Mickiewicza. Autor obszernego poematu opiewanego wzorowanego na Wergiliuszu, pt. „Ziemiaństwo Polskie”, drukowanego początkowo m. in. w „Gazecie Warszawskiej” i poematu „Stefan Czarniecki”. Swoje stanowisko wobec romantyków zaznaczył najwyraźniej w korespondencji z Fr. Morawskim i w wierszowanym „Odpisie Franciszkowi Morawskiemu jenerałowi, na list jego o klasykach i romantykach przypisywany Julianowi Niemcewiczowi w r. 1825”.

105. LUDWIK OSIŃSKI 1775—1838

Fot. akw. wlb/pap. 14 × 11

Mal. [Jakub Sokołowski, 1822]

Oryg. Muzeum A. Mickiewicza w Warszawie nr inw.259A/259

Cała postać we fraku, zwrócona w prawo. Karykatura.

Poeta, tłumacz francuskich klasyków, w latach 1818—1830 profesor literatury powszechnej na Uniwersytecie Warszawskim. Członek, a w okresie 1804—1814 sekretarz TPN. W 1809—1810 r. wydawał „Pamiętnik Warszawski”. W latach 1814—1830 objął po teściu swoim W. Bogusławskim kierownictwo Teatru Narodowego w Warszawie. Był jednym z najczynniejszych przywódców obozu klasyków.

106. PAMIĘTNIK WARSZAWSKI czyli Dziennik Nauk i Umiejętności. Red. Feliks Bentkowski.

Warszawa nakł. i drukiem Zawadzkiego i Węckiego. 17,5 × 11

1818 t. I styczeń, luty, marzec, kwiecień. Ss. 560

MHW makieta tomu z facsimile k. tyt.

Czasopismo literackie, jedno z najpopularniejszych w Warszawie, zawiera m. in. programowy artykuł „O klasycyzmie i romantyzmie, tudzież o duchu poezji polskiej” pióra Kazimierza Brodzińskiego. Rozprawa ta była jedną z poważniejszych prac naukowych z zakresu teorii literatury. Brodziński pierwszy wydobyl w niej narodowy sens poezji romantycznej.

107. MAURZYCY MOCHNACKI 1804—1834

Stlr. 19 × 18,5

Ryt. A[ntoni] O[leszczyński]

Zam. w wyd.: Maurzycy Mochnacki, „Faut — il une Pologne“. Paris 1854

Na plakiecie z kamienia o nierównych brzegach portret na wprost, ze związaną czarną chustką na szyi i wyłożonym kołnierzykiem koszuli.

Teoretyk romantyzmu, krytyk i estetyk, działacz polityczny i publicysta. W 1825 r. współredaktor „Dziennika Warszawskiego”, a w 1827 r. „Gazety Polskiej”, z której wystąpił w połowie 1829 r. zostając współzałożycielem „Kuriera Polskiego”. W l. 1825—1830 ogłaszał na łamach czasopism reprezentujących obóz romantyków artykuły filozoficzno-estetyczne, krytyki, recenzje literackie, teatralne i muzyczne, felietony, polemiki i notatki. Do ważniejszych pozycji publicystycznych Mochnackiego w okresie Królestwa Kongresowego należały: „O duchu i źródłach poezji w Polsce” („Dziennik Warszawski”, w 1825 r.), „Niektóre uwagi nad poezją romantyczną spowodu rozprawy Jana Śniadeckiego w pismach klasycznych i romantycznych”, („Dziennik Warszawski”, 1825 r.), „Myśli o literaturze polskiej” („Gazeta Polska” 1828 r.) oraz „O sonetach Adama Mickiewicza” („Gazeta Polska” 1827 r.).

108. KAZIMIERZ BRODZIŃSKI 1791—1835

Na lit. facsimile podpisu: „Kazimierz Brodziński Prof[esor] i Sekr[etarz] Kr[ólewskiej] A[kademii] U[miejętności.]“

Fot. lit. 10,5 × 10, 23 × 15

Lit. H[enryk] Hirszel

Zam. w wyd.: K. Wł. Wójcicki, „Życiorysy znakomitych ludzi wsławionych w różnych zawodach“. Warszawa 1850 t. I, s. [3] nlb.

Pół postaci, głowa zwrócona w prawo, pod szyją chusta związana w kokardę.

Poeta, krytyk i historyk literatury. W latach 1818—22 nauczyciel literatury polskiej i stylistyki w Konwiktie Pijarskim na Żoliborzu. Od 1822 r. do chwili zamknięcia Uniwersytetu Warszawskiego profesor historii krytycznej literatury polskiej, członek TPN. Publikował głównie na łamach „Pamiętnika Warszawskiego” artykuły, studia krytyczne, utwory poetyckie, m. in. w 1818 r. „Uwagi nad duchem poezji polskiej” będące uzupełnieniem do rozprawy „O klasyczności i roman-

tyczności...”, „Listy o polskiej literaturze” (1820 r.) oraz sielankę „Wiesław” (1820 r.). Pisywał ponadto do „Pamiętnika Naukowego” i „Roczników” TPN. W okresie powstania listopadowego autor poezji patriotycznych, jak: „Rok 1830”, „Do broni, Sarmaci”. W dn. 3 maja 1831 r. na posiedzeniu TPN wygłosił słynną „Mowę o narodowości Polaków”.

109. FRANCISZEK MORAWSKI 1783—1861

Fot. akw. wlb/pap. 17,5 × 11
Mal. [Jakub Sokołowski, 1822]
Oryg. MNarW nr inw. 161672

Cała postać profilem, we fraku mundurowym, z długą fajką na cybuchu. Karykatura.

Uczestnik kampanii napoleońskich, generał, minister wojny w okresie powstania listopadowego, autor dowcipnych epigramatów, fraszek, wierszyków ulotnych, ód okolicznościowych, ballad oraz bajek. W okresie Królestwa Kongresowego podczas walki romantyków z klasykami zajął stanowisko bezstronne dając temu wyraz w dwóch znakomitych listach poetyckich dedykowanych J. Ź. Niemcewiczowi pt. „Klasycy i romantycy polscy w dwóch listach” (1829 r.).

110. ADAM MICKIEWICZ

O krytykach i recenzentach warszawskich

Przedmowa w: „Poezje. Wyd. nowe.” Petersburg 1829. Ss. V—XXXII
MHW makieta książki z facsimile s. V.

Polemika, wywołana głównie artykułami Franciszka Salezego Dmochowskiego, zawiera ostrą ocenę pseudoklasycznej krytyki warszawskiej, stojącej w opozycji do romantyzmu.

111. FRANCISZEK SALEZY DMOCHOWSKI

Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza o Krytykach i recenzentach warszawskich obejmującą tekst p. Mickiewicza z uwagami krytycznym i obraz dążności literatów polskich od panowania Stanisława Augusta do naszych czasów.

Warszawa 1829 druk. Gazety Korespondenta. 16° ss. 118
MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Polemika, wyraża poglądy obozu pseudoklasyków warszawskich.

Fr. S. Dmochowski (1801—1871), pisarz, wydawca, tłumacz. W latach 1825—1826 naczelnym redaktorem „Biblioteki Polskiej”. Od 1826 r. do 1829 r. wydawał „Gazetę Korespondenta”. Autor szeregu powieści oraz wspomnień obejmujących lata 1806—1830.

112. MELITELE. Noworocznik. Red. Antoni Edward Odyńiec.

Warszawa druk. A. Gałęzowskiego. 15,5 × 10,5

R. I. 1829. Ss. 255, nrb. 8

MHW makieta t. I z facsimile k. tyt.

Wydawnictwo periodyczne, zawiera utwory poetyckie warszawskich poetów romantycznych.

113. JULIUSZ SŁOWACKI 1809—1849

Fot. olj. pl. 32,5 × 27

Mal. [Tytus Byczkowski, Drezno 1831]

Oryg. Muzeum A. Mickiewicza w Warszawie

Pół postaci wspartej lewą ręką o poręcz fotela.

Po przybyciu w początku 1829 r. do Warszawy uzyskał w dn. 30 marca 1829 r. posadę bezpłatnego aplikanta w Sekretariacie Generalnym Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Początkowo mieszkał przy ul. Leszno 31, następnie w pałacu L. Paca przy ul. Miodowej, a od września 1829 r. aż do chwili wyjazdu przy ul. Elektoralnej 20. W dn. 8 marca 1831 r. wyjechał na zawsze z Warszawy. W czasie dwuletniego pobytu w Warszawie utrzymywał kontakty z czołowymi przedstawicielami świata intelektualnego stolicy m. in. Antonim Edwardem Odyńcem, Maurycym Mochnackim, Kazimierzem Brodzińskim i Bohdanem Zaleskim. W okresie warszawskim napisał m. in.: „Hugo, powieść krzyżacka” drukowaną bezimiennie w 1830 r. w czasopiśmie „Melitele” oraz „Hymn do Bogarodzicy”.

114. JULIUSZ SŁOWACKI

Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle.

Paryż 1839 [druk. Bourgogne et Martinet]. 16° ss. nrb. 2,16

Utwór poetycki, obrazujący martyrologię narodu polskiego, dedykowany został przez autora Warszawie.

115. FR[YDERYK] CHOPIN 1810—1849

Lit. 23 × 18,5, 34 × 26

Mal. Ary Scheffer

Lit. M[aksymilian] Fajans

Odb. w lit. M. Fajansa

Zam. w wyd.: „Wizerunki polskie, rysował z natury i litografował M. Fajans“. Warszawa 1850—1861

Pół postaci zwróconej w prawo.

Urodzony 22 lutego 1810 r. w Żelazowej Woli pod Warszawą. W Warszawie mieszkał w latach 1810—1830, od 1823 r. uczęszczał do Liceum Warszawskiego, ponadto kształcił się w grze na fortepianie pod kierunkiem znanego warszawskiego pedagoga Wojciecha Żywnego. W 1826 r. rozpoczął pod kierunkiem J. Elsnera naukę teorii kompozycji w Szkole Głównej Muzyki, którą ukończył w 1829 r. W dniu 2 listopada 1830 r. na zawsze wyjechał z Warszawy. W okresie warszawskim napisał cały szereg utworów muzycznych jak polonezy, mazurki i wariacje.

116. WIDOK KRAKOWSKIEGO PRZEDMIEŚCIA KU ULICY NOWY ŚWIAT

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. 12,5 × 16,5, 18,5 × 22

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MHW nr inw. 61

Krakowskie Przedmieście od strony placu Zamkowego z widokiem na pałac Staszica w głębi. Z prawej oficyna pałacu Krasińskich i kościół św. Krzyża. Bogaty sztafaż: konni, piesi, dorozki.

Fryderyk Chopin mieszkał początkowo w jednym z domów należących do pałacu Saskiego, następnie w bocznym budynku pałacu Kazimierzowskiego, a od 1827 r. aż do wyjazdu z Warszawy na drugim piętrze oficyny pałacu Krasińskich.

117. SALON CHOPINÓW W PAŁACU KRASIŃSKICH NA KRAKOWSKIM PRZEDMIEŚCIU

Fot. rys. 22,3 × 33,3

Rys. Antoni Colberg, 1832

Oryg. zaginął ze zbiorów WTM w 1942 r.

Wnętrze umeblowanego salonu, w lewym rogu siedzą przy stole cztery osoby — rodzice i siostry Chopina.

118. FRYDERYK CHOPIN

Polonez As-dur .

Rps. nuty, 23,1 × 27,9, k. 2

Cryg. W.T.M. sygn. I/Ch

MHW facsimile s. 1

Rękopis kompozycji ofiarowanej przez jedenastoletniego Chopina nauczycielowi, Wojciechowi Żywnemu w dniu jego imienin 23 kwietnia 1821 r.

119. FRYDERYK CHOPIN

Kurier Szafarski z dn. 16 sierpnia 1824 r.

Rps. pol. 11,5 × 19,5, k. 1

Cryg. Tow. im. Fr. Chopina w W-wie, sygn. M/S

MHW facsimile s. 1

List Chopina w formie parodiującej „Kurier Warszawski” pisany do rodziców podczas pobytu w Szafarni¹⁴⁾ w 1824 r.

120. FORTEPIAN MAHONIOWY

Wyrób zagraniczny, Wiedeń ok. 1815

Wys. 80, dł. 218,5, szer. 114

Wł. MHW nr inw. 1357

Fortepian poziomy o kształtach prostych z wydłużonym skrzydłem, uciętym równo, z piękną linią łukową wgłębienia od skrzydła do klawiatury. Nogi tralkowate, ośmioboczne, gładkie, na rolkach mosiężnych. Na czarnym tle hebanowego drzewa umieszczone są w kilku miejscach ozdoby z brązu. Na firmowej miedzianej tabliczce emaliowanej napis: „Joh[ann] Jacob Könnicke, Bürg[er]l[icher] Istrumentmacher in Wien”.

Instrumenty muzyczne tego typu były w powszechnym użyciu w Polsce w pierwszej ćwierci XIX w. Sprowadzano je w dużych ilościach z zagranicy, ale również wykonywano w Polsce m. in. w Warszawie (np. firma Antoniego Leszczyńskiego). Opisywany fortepian sprowadzony do Warszawy w początkach XIX w. przez rodzinę Grabiańskich, dotrwał do czasów obecnych i w 1954 r. został zakupiony przez Muzeum od Jana Grabiańskiego.

¹⁴⁾ W okresie wakacyjnym Chopin wyjeżdżał do majątku Dziewanowskich, Szafarni w pow. lipnowskim.

121. SALON STANISŁAWOWEJ POTOCKIEJ

Repr. fot., zam. w wyd.: A. Kraushar „Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku XVIII i w ubiegłym stuleciu“, Warszawa 1916.

Wnętrze pustego salonu, krzesła ustawione wzdłuż ścian, bogaty wystrój architektoniczny.

W salonie Aleksandry z Lubomirskich Potockiej, żony Stanisława Kostki Potockiego, odbywały się prywatne posiedzenia TPN poświęcone literaturze i historii. Salon gromadził ówczesną elitę towarzyską i umysłową Warszawy z Julianem Ursynem Niemcewiczem na czele. Stał on na pierwszym miejscu wśród innych salonów literackich Warszawy tego okresu, jak salon Wincentego hr. Krasińskiego, Maksymiliana Fredry, Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, R. Rzewuskiej i Mostowskich, gdzie odbywały się zebrania tzw. Towarzystwa Iksów¹⁵⁾. Salon mieścił się w pałacu należącym później do J. Potockiego, przy ulicy Krakowskie Przedmieście nr 15/17.

122. [KLEMENTYNA Z TAŃSKICH HOFFMANOWA] 1798—1845

Tyt. oryg. „Clementine Hofman nee Tańska“

Lit. 24,5 × 17

Rys. [Achille Deveria]

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: Joseph Straszewicz, „Les Polonais et les Polonaises de la revolution du 29 novembre 1830“, Paris 1832

Pół postaci w fotelu, twarz zwrócona w trzech czwartych na prawo. Na kolanach książka.

Pisarka, twórczyni literatury dla dzieci i młodzieży, zasłużona reformatorka wychowania dziewcząt w duchu narodowym, wizytatorka zakładów naukowych żeńskich w Warszawie. W latach 1824—1828 wydawała w Warszawie pisemko pt. „Rozrywki dla dzieci”. Prowadziła demokratyczny salon literacki.

¹⁵⁾ Pod tym kryptonimem występowali recenzenci sztuk przedstawianych na scenach Teatru Narodowego. W swych recenzjach stali oni przede wszystkim na straży czystości i poprawności języka. Grono Iksów z ks. A. J. Czartoryskim na czele reprezentowali: T. Mostowski, T. Matuszewicz, J. U. Niemcewicz, J. Lipiński, J. I. Kossakowski, Sierakowski, F. Morawski, L. Plater, M. Fredro i K. Koźmian.

123. KLEMENTYNA Z TAŃSKICH HOFFMANOWA

Listy Elżbiety Rzeczyckiej do przyjaciółki swojej Urszuli za panowania Augusta III pisane. List I—XXI.

[W mies.] Rozrywki dla dzieci. 1824 t. II. Wspomnienia narodowe.
MHW makieta t. II czasopisma z facsimile s. 57

Powieść obyczajowa, pisana w tradycyjnej formie pamiętnika — listów, zawiera uwagi o wychowaniu, ze szczególnym podkreśleniem potrzeby gruntowniejszej nauki dla kobiet.

124. JULIAN URSYN NIEMCEWICZ 1757—1841

Tyt. oryg.: „Julianus Ursinus Niemcewicz annum agens aetatis suae LXI“
Fot. olj/pl. 77 × 66

Mal. A[ntoni] B[rodowski], 1820
Oryg. MNarW nr inw. 212439

Pół postaci zwróconej wprost, w szubie obszytej futrem.

Poeta, prozaik, pamiętnikarz i historyk. Od 1802 r. członek TPN, po śmierci Staszica (1826 r.) Prezes Towarzystwa. W okresie Księstwa Warszawskiego był sekretarzem senatu i członkiem Izby Edukacyjnej. W latach Królestwa — członek senatu. Wśród licznych utworów w latach 1815—1830 napisał m. in. „Śpiewy historyczne”, „Jan z Tęczyna”, „Bajki i powieści”, „Zbiór pamiętników historycznych”.

125. JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rękopismów tudzież dzieł w różnych językach o Polsce wydanych oraz listami oryginalnymi królów i znakomitych ludzi w kraju naszym. T. I—VI.

Warszawa, Puławy, Lwów 1822—1833. 16°
T. I. Warszawa 1822 druk. N. Glücksberg. Ss. nlb. 8, 487

Wydawnictwo źródłowe, zawiera m. in. przedrukowanie „Gościńca” Adama Jarzębskiego, najstarszego opisu Warszawy.

126. L[UDWIK] A[DAM] DMUSZEWSKI 1777—1847

Fot. lit. 40 × 27

Rys. i lit. V[alenty] Ś[liwicki ok. 1820]
Odb. w zakł. lit. [Aleksandra] h[r] Chodkiewicza
Oryg. MNarW nr inw. 79588

Portret w owalu, pół postaci zwróconej w prawo.

Aktor, pisarz dramatyczny, redaktor. W latach 1800—1826 grywał w zespole W. Bogusławskiego. W okresie 1827—1832 był obok L. Osińskiego jednym z dyrektorów teatrów warszawskich, następnie członkiem dyrekcji rządowej teatrów. Napisał około 150 sztuk teatralnych. Od 1822 r. aż do śmierci redaktor i właściciel „Kuriera Warszawskiego”.

127. ALOIZY ŻÓŁKOWSKI. Artysta Dramatyczny Teatru Warszawskiego 1777—1822

Lit. 21,5 × 13

Lit. [Ignacy] Gepner

Odb. w zakł. Banku Polskiego

Zam. w wyd.: „Świat Dramatyczny“ 1838 t. II s. 136-137 oraz 1839 t. II tabl. [II] na końcu

Pół postaci, głowa zwrócona w prawo.

Aktor, reżyser, tłumacz, autor ciętej satyry. Po przybyciu ze Lwowa do Warszawy występował od 1797 r. na scenie, gdzie zasłynął jako jeden z najznakomitszych komików. Napisał 74 sztuki sceniczne oraz wydał dwa zbiory utworów komicznych: „Momus” (1820, 1824, 1829) i „Potpourri” (1821 r.). Autor opery „Szarlatan” z muzyką F. Kurpińskiego (1828 r.) i komedii „Świątynia nudów”.

128. MOMUS. Red. Alojzy Żółkowski (ojciec)

Warszawa druk. przy ul. Gęsej 2286. 18,8 × 12

T. I. 1820. Ss. 96.

MHW makieta t. I. z facsimile k. tyt.

Dziennik satyryczny, zawiera w formie dowcipów ładunek poglądów społecznych i politycznych, krytykujących społeczeństwo burżuazyjne.

129. TEATR NARODOWY, 27 LUTY 1823 R.

Wznowiona komedia w 5 aktach pana Sheridana z angielskiego przerobiona pt.: „Szkoła Obmowy”.

Osoby: Bogusławski, Ledóchowska, Dmuszewski, Kudlicz, Szymanowski i inni.

Druk czerwony, 41 × 44

Oryg. PIS Zbiory Rulikowskiego, teka 308

MHW facsimile plakatu

Afisz teatralny z okresu Królestwa Kongresowego, obwieszczający premierę.

130. TEATR NARODOWY, 13 MARCA 1825 R.

Opera w 3 aktach „Sroka Złodziey” z muzyką J. Rossiniego.
Osoby: Romanowski, Szczurowski, Kurpińska, Anczyc i inni.

Druk czarny, 37 × 45

Oryg. PIS zbiory Rulikowskiego, teka 308

MHW facsimile plakatu

Afisz teatralny z okresu Królestwa Kongresowego.

131. [SATYRA WARSZAWSKA]

Tyt. oryg. „Miotelka 7“

Lit. 30 × 23

Rys. i lit. J[an] N[apoleon] Lewicki

W zakł. lit. I. L. Wemmera

Zam. w wyd.: „Miotelki Nowakowskiego z melodramu Chłop milionowy”, Warszawa 1829

Satyrycznie ujęta scena rodzajowa. Na pierwszym planie elegant warszawski i sprzedawca miotełek. W tle gmach giełdy przy ul. Królewskiej. Pod ryciną tekst wiersza:

„Tak piękny, hoży człek!
Młodości kwitnie wiek!
Szkoda że taki fryc,
Nie czytał widzę nic!
Że umie A, B, C,
Więc mędrkiem iuż być chce
Mam ia Miotelki mam,
Aspanu — także dam
Miotły! Miotelki!”

Scena z trójaktowego dramatu Ferdynanda Raimonda „Chłop milionowy czyli dziewczyna z świata czarownego” w tłuma-

czeniu Józefa Damsego z muzyką Drechslera i kupletami okolicznościowymi. Dekorację opracował wieloletni dekorator teatru Antoni Sacchetti. Wykonawcą roli głównej miotlarza był znany aktor warszawski Jan Nepomucen Nowakowski. Obok niego wystąpili Żuczowska, Aszpergerowa, Damsówna, Karasiński, Piasecki i in. Premiera odbyła się w czwartek 26 listopada 1829 r. w gmachu Teatru Narodowego na Placu Kraśińskich. Sztuka była ciętą satyrą na wady i słabostki ówczesnego społeczeństwa.

132. ANTONI BRODOWSKI 1784—1832

Fot. olj/pl. 67,7 × 52,5

Mal. [Antoni Brodowski], Par[yż] 1813

Oryg. MNarW nr inw. 698

Pół postaci malarza. Z ciemnego tła wyłania się mocno oświetlona twarz i jasna chusta pod szyją, zawiązana na węzeł.

Malarz, reprezentant szkoły klasycyzmu francuskiego. W latach 1820—1831 profesor rysunków i malarstwa na wydziale sztuk pięknych Uniwersytetu Warszawskiego, wykładowca anatomii i historii sztuki. Od 1822 r. członek TPN. Autor wielu portretów i dzieł historycznych. Ogłosił drukiem rozprawę pt. „Co stanowi szkołę malarską?”

133. WYSTAWA W SZKOLE SZTUK PIĘKNYCH

Fot. olj/pl. 94 × 111

Mal. [Wincenty Kasprzycki, 1828]

Oryg. MNarW nr inw. 158518

Wnętrze sali wystawowej. Obrazy zgrupowane na lewej ścianie, przeciwległej rzędowi okien. Ściana zabudowana siatką grubego rusztowania pokrytego trzema rzędami obrazów tak gęsto, że niektóre z nich przysłaniają sąsiednie. Na wystawie licznie zgrupowana publiczność.

Wystawa zorganizowana przez Wydział Sztuk Pięknych U. W. w 1828 r. mieściła się w gabinecie mineralogicznym Uniwersytetu. Cechy portretowe możliwe dziś do odczytania w przybliżeniu posiada grupa siedmiu osób na pierwszym planie. Są to: autor obrazu Wincenty Kasprzycki (w prawym dolnym rogu), Marcin Zaleski (trzecia postać na prawo), Antoni Brodowski (oparty o gablotę, czwarty na prawo), Antoni Blank (stojący frontalnie obok Brodowskiego) oraz Aleksander Kokular

(na środku sali, w białych spodniach). Także część obrazów można zidentyfikować na podstawie katalogów m. in. wiszący w głębi, na wprost obraz Antoniego Brodowskiego „Nadanie dyplomu Uniwersytetowi Warszawskiemu”. Całość malował autor z natury podczas aktualnie trwającej wystawy.¹⁶⁾

134. JKH [JÓZEF WAWRZYNIEC KRASIŃSKI]

Przewodnik dla podróżujących w Polsce i Rzeczypospolitej Krakowskiej... Z załączeniem planu Warszawy, karty drożnej pocztowej Królestwa Polskiego i dziesięciu rycin. Wyd. 2 tłumaczone z francuskiego.

Warszawa 1821 druk. N. Glücksberga. 8° ss. XII, 124, tabl. 11, pl. 2.

Przewodnik turystyczno-historyczny, zawiera fragmenty dotyczące Warszawy.

135. STANISŁAW BRATKOWSKI

Bielany. Wiersz pisany w pierwszych dniach wiosny.

Warszawa 1826 nakł. i druk. Rafała Jabłońskiego. 4° ss. 14

Poemat pseudoklasyczny o popularnej miejscowości podwarszawskiej, napisany przez autora prac: „Teoria pisania listów dla młodych Polek”, „Helena i Kazimierz, romans treści narodowej”, „Pieśni narodowe i sielanki” oraz innych.

136. ŁUKASZ GOŁĘBIEWSKI

Opisanie historyczno-statystyczne miasta Warszawy. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone.

Warszawa 1827 druk. N. Glücksberga. 16° ss. 252, tabl. 1 mapa 1.

Opracowanie historyczne, pierwsza w języku polskim monografia Warszawy. Zawiera rys historii miasta, opisy ważniejszych gmachów, instytucji i urzędzeń użyteczności publicznej oraz przemysłu, handlu i życia kulturalnego.

¹⁶⁾ Zob. Andrzej Ryszkiewicz „Wincenty Kasprzycki, widok wystawy Sztuk Pięknych w Warszawie w 1828 r.” *Biuletyn Historii Sztuki* 1952 nr 3 s. 84.

137. PAŁAC SCHUSTRA

Olej/pl. 53 × 68

Mal. nieznanym, [ok. 1830]

Wł. MNarW nr inw. 183865

MHW 209/D

Widok pałacyku na Mokotowie od strony skarpy wiślanej. W tle drzewa i krzewy parku. Na tarasie pałacu i w alejach ogrodu grupy przechadzających się lub zajętych rozmową gości.

138. SZAL TZW. KASZMIROWY

Wyrób zagraniczny, Francja (?) ok. 1815 na wzór turecki

Dł. 298,5, szer. 125

Wł. MHW nr inw. 1464

Szal wełniany o tle białym, pośrodku gładki, po brzegach zdobiony barwnie (kolorem granatowym i czerwonym) szlaczkiem o drobnym wzorze roślinnym i oddzielnym palmetek. W zakończeniach szala, po dwa pasy z wydłużonych, esowatych palmet, typowych dla wyrobów pierwszej ćwierci XIX w.

Szale kaszmirowe modne były jako zasadnicza ozdoba uzupełniająca skromną suknię damską z pierwszej połowy XIX w. Noszone były w odpowiednim ułożeniu, aby piękne i bogate we wzór zakończenia zwisały dość nisko po obu bokach sukni. W Polsce obok oryginalnych tureckich noszono także szale wykonywane we Francji i w Czechach.

SALA 4 (41)

STOSUNKI GOSPODARCZE I ARCHITEKTURA WARSZAWY W LATACH 1815—30

139. LOKALIZACJA WIĘKSZYCH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH W WARSZAWIE W LATACH 1815—1830

Plan, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lępkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Podkład: „Plan miasta stołecznego Warszawy z rozkazu jego cesarzo-
wiczowskiej mości wielkiego księcia Konstantego cesarzowi-
cza, naczelnego wodza, przez oficerów Korpusu Inżynierów
wojsk Król. Pol. uskuteczniiony 1829. Triangulował i dyrygował
zdjęcie planu podpuł. inżynierów Koriot...”

Lit. 9 ark. 61 × 47

Oryg. AGAD, sygn. AK 125

W l. 1815—30 w Warszawie rozwinął się najbardziej prze-
mysł sukienniczy i metalurgiczny. W latach 1824—1828 wybu-
dowano ok. 27 nowych obiektów przemysłowych, z których
osiem pracowało z zastosowaniem maszyn parowych. Do więk-
szych należały: fabryka sukna Antoniego Samuela Fraenkla
przy ul. Gęsiej nr. 2492, spalona w 1827 r., młyn parowy na
Solcu, fabryka maszyn i odlewni Evansów przy ul. Święto-
jerskiej nr 1766 i rządowa fabryka maszyn na Solcu.

140. WIDOK BANKU POLSKIEGO W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. 12,5 × 16,5, 18,5 × 22

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MHW nr inw. 1294

Widok gmachu od ulicy Senatorskiej z widocznym w głębi
na lewo wylotem ul. Elektorальной. Na pierwszym planie figura
św. Jana Nepomucena. Na sztafaż składają się: żołnierz pro-
wadzący konia i grupy przechodniów cywilnych.

Budynek Banku Polskiego został wzniesiony w l. 1825—28
przy ówczesnym placu Bankowym według projektu A. Coraz-
ziego i J. J. Gay'a. Sąsiadujące z nim przy ulicy Rymarskiej
budynki Komisji Przychodów i Skarbu zostały przebudowane
w 1824 r. przez Corazziego z dawnego pałacu Leszczyńskich.

141. O USTANOWIENIU BANKU POLSKIEGO

Dziennik Praw [po 1829] t. XII s. 119—153

MHW makieta tomu z facsimile s. 120 i 121

Dekret z dnia 29.I.1828 r. podpisany przez cara Mikołaja I,
ks. Druckiego-Lubeckiego, min. skarbu i Stefana hr. Grabow-
skiego ministra sekretarza stanu, ogłoszony w dn. 10.VI.1828 r.

Oficjalne otwarcie banku miało miejsce 6 maja 1828 r. Prezesem banku został Ludwik hr. Jelski, wiceprezesem Józef Lubowidzki, dyrektorami Ignacy Bolesta, Paweł Głuszyński i Henryk hr. Łubieński. Bezpośrednio po otwarciu władze miejskie uzyskały długoterminowy kredyt z banku dla celów murowanego budownictwa indywidualnego. Poza tym bank udzielił Urzędowi Muncypalnemu pożyczki w wys. 5 milionów zł. na dokończenie budowy kamiennego nadbrzeża na lewym brzegu Wisły, ukończenie budowy nowego teatru itp. inwestycje.

142. WIDOK FARBIARNI W MARYMONCIE

Fot. rys. tusz/pap 23,3 × 28,9

Rys. Aleksander Majerski, 1818

Oryg. MHW nr inw. 491

Na pierwszym planie drewniany budynek farbiarni, z lewej mały drewniany budynek usytuowany nad strumykiem przy mostku.

Marymont słynął za czasów Królestwa z fabryk, manufaktur i młynów, których prace ułatwiały liczne stawy i strumyki. Farbiarnia należała prawdopodobnie do jednej z fabryk włókienniczych.

143. WNĘTRZE KOŚCIOŁA ŚW. JERZEGO

Olj/pił. 47 × 32

Mal. [Józef Brodowski, 1851]¹⁷⁾

Wł. MNarW nr inw. 74761

MHW 139/D

Puste wnętrze nawy głównej i prezbiterium renesansowego kościoła św. Jerzego przy ul. Świętojerskiej nr 1766.

Podobnie jak kilka innych kościołów w tym czasie kościół św. Jerzego zajęto w 1824 r. na fabrykę. Mieściły się tu zakłady maszyn i narzędzi rolniczych T. i A. Evansów, które początkowo w latach 1822—1824 znajdowały się przy ul. Pięszej. Zakład przy ul. Świętojerskiej zatrudniał około 150 robotników.

¹⁷⁾ Obraz przedstawia stan sprzed 1824 r., powstał na podstawie akwareli z epoki wykonanej ręką nieznanego malarza.

143. WIDOK MENNICY KRÓLEWSKIEJ W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. 12,5 × 16,5, 18,5 × 22

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MHW nr inw. 45

W głębi gmach mennicy oddzielony od ulicy żelaznymi sztachetami. Po obu stronach zabudowania ul. Bielańskiej. Na jezdni kareta, żołnierz na koniu oraz postaci cywilnych i wojskowych.

Mennica przy ul. Bielańskiej przebudowana w 1765 r. z pałacu Potockich została zburzona w 1817 r. i na tym miejscu stanął nowy gmach zbudowany wg projektu P. Aignera w l. 1817—1819, do którego dostawiono rozległe oficyny na warsztaty i fabrykę. Mennica stała się poważnym zakładem przemysłowym wybijającym nie tylko monety ale również produkującym zegary wieżowe, maszyny świdrowe dla górnictwa, tokarnie oraz rozmaitego rodzaju narzędzia.

145. TABLICA Z 1817 R. Z GMACHU MENNICY

Tablica żelazna 16,5 × 21,5

Wł. U.W.

MHW 1269/D

Na stronie tytułowej napis: „Za Panowania Najiaśniejszego/ Alexandra I /Cesarza Wszech Rossyi, Króla Polskiego/.
Namiestnik Królewski w Radzie Stanu/ Generał Piechoty, Kawaler Orderów Rosyjskich, Polskich/ I Wielu Zagranicznych/
Józef Zaiączek/ Za Rady Administracyjney Składającej się/
z Ministra W Komissyi Wyznań Religijnych I Oświecenia Publicznego/ Snatora(sic) Woiewody Hrabiego Stanisława Kostki Potockiego/ Z Ministra W Kom[is]sji Sprawiedliwości/
Senatora Woiewody Walentego Sobolewskiego/ Z Ministra w Kommissji Spraw Wewnętrznych I Policji/ Tadeusza Mostowskiego/ Z Zastępcy Ministra W Kommissji Woyny/ Jenerała Dywizyi Maurycego Hauke/ Z Zastępcy Ministra W Kommissji Przychodów I Skarbu/ Senatora Kasztelana Marcina Badeniego/ W Przytomności Rady Stanu Dyrektora Jeneralnego Lasów/ I W Kommissji Przychodów I Skarbu/ Hrabiego Ludwika Platara/ Kamień Ten Węgielny/ Do Nowey Budowy Dla Nowych Machin Mennicznych Położył. W Warszawie Dnia 16 czerwca 1817 Roku”.

Na odwrocie: „Budową Trudnili Się./ Rafał Bausa, Podpułkownik Inżynierów/ Hiszpan W Służbie Rosyjskiej/ Piotr Gottmann, Porucznik Inżynierów/ Zesłani z Petersburga./ Piotr/ Aigner, Budowniczy Jeneralny/ Karl Schütz, Budowniczy./ Urząd Menniczy Składali Ignacy Bienkowski, Inspektor Jeneralny./ Karol Hoffmann Kontroler Jeneralny/ Jakób Benik, Intendent./ Fryderyk Hunger, Probiez./ Karol Gronau, Probiez./ Wawrzeniec Wossidło, Kassyer./ Ludwik Ginet, Kontroler./ Jan Stockmann Kiiwski, Sekretarz I Buchalter./

Tablica pamiątkowa wybita z okazji założenia kamienia węgielnego pod budowę nowych maszyn menniczych w 1817 r.

146. MONETA POLSKA 1 GROSZOWA MIEDZIANA

Śred. 18 mm

Awers: pod koroną orzeł dwugłowy. Na piersiach orła na płaszczu gronostajowym korona, a nad nią na tarczy orzeł. U dołu, pod szponami orła dwugłowego litery „J. B.“ Rewers: napis w czterech wierszach: „1-Grosz — Polski — 1820.“

Wł. MHW nr inw. 1364

147. XAWERY XIAŻE DRUCKI-LUBECKI 1778—1846 Minister Przychodów i Skarbu Kawaler wielu orderów

Fot. lit. 46 × 32

Lit. W[alenty] Śliwicki

[Odb. w zakł. Aleksandra Chodkiewicza]

Oryg. MNarW Gr. Pol. 4974

Pół postaci zwróconej w lewo, z gwiazdą orderową na piersi. Za czasów Królestwa Kongresowego początkowo minister spraw wewnętrznych, a od 1821 r. minister przychodów i skarbu. Na tym stanowisku położył duże zasługi dla gospodarki kraju, założył Towarzystwo Kredytowe Ziemskie i Bank Polski.

148. [KSAWERY FRANCISZEK] DRUCKI-LUBECKI

[List z dn. 25.VIII.1825 r.]

„Korespondencja Lubeckiego“ wyd. S. Smolki Kraków 1909. T. II s. 224—6

List w jęz. francuskim do Stefana Grabowskiego, ministra sekretarza stanu, w sprawie założenia dużej odlewni w Warszawie, o nieokreślonej bliżej lokalizacji.

149. ANTONI HANN

Uwagi nad niektórymi gałęziami przemysłu krajowego. Rzecz czytana d. 29 września rb. przy publicznem otwarciu kursów w Szkole Przygotowawczej do Ins[tytutu] Polit[ehnicznego].

Warszawa 1830 druk. A. Gałęzowskiego. 8° ss. 24

Odb. z Pamiętnika Umiejętności Fizycznych, 1830 wrzesień

Makieta książki z facsimile k. tyt.

Rozprawka na temat technologii w zakresie garbarstwa, farbiarstwa i mydlarstwa zawiera uwagi dotyczące możliwości unowocześnienia przestarzałych metod produkcji. Przygotowana została na inaugurację pierwszej w Warszawie wyższej szkoły technicznej (politechniki) przez profesora chemii tejże uczelni.

150. FRYDERYK SKARBEEK

Gospodarstwo narodowe. T. I—IV.

Warszawa 1820—1 N. Glücksberg, Łątkiewicz 8° ss. 5, nlb. 6, XXVI 312; nlb. 331 nlb. 40; 375, nlb. 16; 479 nlb. 7.

MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Podręcznik ekonomii politycznej wykładanej przez autora na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1818—1830. Tom I i II stanowił część teoretyczną pracy i nosił odrębny tytuł „Elementarne zasady gospodarstwa narodowego”, zaś t. III i IV, stanowiący część praktyczną „Gospodarstwo narodowe zastosowane czyli nauka administracji”. Praca reprezentuje liberalizm szkoły klasycznej A. Smitha, odrzuca fizjokratyzm i merkantylizm, a propaguje stosunki kapitalistyczne.

151. WIDOK PLACU PRZED MARYWILEM I GŁÓWNEGO RATUSZA W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Mezst. 10,5 × 16,5, 12,5 × 19 (u góry odcisk płyty przycięty)

Rys. [Zygmunt Vogel]

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Zam. w wyd.: J[oseph] C[omte] K[rasiński], „Guide du Voyageur en Pologne et dans la Republique de Cracovie“. Varsovie chez Natan Glücksberg 1820 s. 18/19

Perspektywa placu zamknięta na wprost gmachem Marywilu, z prawej fragmentem Ratusza, z lewej dwupiętrową kamienicą aignerowską „Pod kolumnami”. Przechodnie, konni, pojazdy.

Postanowieniem namiestnika z dn. 11 lutego 1817 r. wprowadzono w Warszawie dwa walne jarmarki odbywające się corocznie w maju i listopadzie. Z powodu remontu sklepów na Marywilu dwa pierwsze jarmarki w 1817 r. odbyły się na placu Saskim. Dopiero trzeci w 1818 r. oraz następne do czasu rozbiórki hal odbywały się w Marywilu, gdzie ustawiono dodatkowe sklepy oraz kudy.

152. [HANDLARZ]

Tyt. oryg. „Koldry, Koldereczki, Kołderki!“

Fot. mdzrt. kolor. 19,5 × 11,5 (odcisk płyty przycięty)

Rys. J[akub] Sokołowski

Ryt. [Charles Beyer]

Zam. w wyd.: Gerard Witowski, „Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia, czyli charakterzy ludzi i obyczajów“. Warszawa 1818 T. II s. 152/153

Postać wędrownego handlarza z kołdrami przewieszonymi przez ramię wspierającego się na długim kijku.

153. [HANDLARKA]

Tyt. oryg.: „Garnki, Garnuszki, Rynki!“

Fot. mdzrt. kolor. 19,5 × 11,5 (odcisk płyty przycięty)

Rys. J[akub] Sokołowski

Ryt. [Charles Beyer]

Zam. w wyd.: zob. poz. 152, t. II. s. 222/223

Postać wędrownej handlarki w ogromnym kapeluszu, obławianej garnkami umieszczonymi w tobole na plecach.

154. SICIARZ

Lalka/gips wys. 55

Dok. — szereg typów warszawskich z początku XIX wieku, zam. w wyd.: „Collection de costumes polonais dessinés d'après nature par Jean Pierre Norblin et gravés par Philibert Debucourt“ Paris 1817. Sceny rodzajowe i typy warszawskie, rys. Jakób Sokołowski, ryt. Charles Beyer, zam. w wyd.: Gerard Witowski „Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia czyli charakterzy ludzi i obyczajów“. Warszawa 1818.

Wyk. Jan Krzemieniewski

Wł. MHW nr inw. 2164

Mężczyzna w stroju góralskim niosący na plecach przeznaczone na sprzedaż sita.

155. MLECZARKA

Lalka/gips wys. 50
Dok. j. w.
Wyk. Jan Krzemieniewski
Wł. MHW nr inw. 2165

Wieśniaczka dźwigająca dzban z mlekiem.

156. WYROBNIK WARSZAWSKI

Lalka/gips wys. 55
Dok. j. w.
Wyk. Jan Krzemieniewski
Wł. MHW nr inw. 2166

Mężczyzna w stroju roboczym z młotem w ręku.

157. [SPRZEDAWCA KSIĄŻEK]

Tyt. oryg.: „Nie ja do Miasta, ale Miasto przyszło do mnie“ [sic!]
Fot. mdzrt. kolor. 19,5 × 11,5 (odcisk płyty przycięty)
Rys. J[akub] Sokołowski
Ryt. C[harles] Beyer
Zam. w wyd.: zob. poz. 152 t. I s. 2 nlb.

Scena przed kioskiem z książkami. Przez uchylone okno wychyla się sprzedawca, w głębi za nim półki pełne książek. Przed sklepem kilku kupujących oraz siedzący na ziemi przekupnie przelewający wino do dzbanów. Na pierwszym planie kram z garnkami i worami, przed nim pies i kot.

158. [WYCIECZKA NA BIELANY]

Tyt. oryg.: „Doroszka [sic] wracająca z Bielan“
Fot. mdzrt. kolor. 19,5 × 11,5 (odcisk płyty przycięty)
Rys. J[akub] Sokołowski
Ryt. C[harles] Beyer
Zam. w wyd.: zob. poz. 152 t. I s. 86/87

Pędząca dwukonna dorożka pełna rozbawionych pasażerów wracających z majówki. Konie i wóz przystrojone zielenią.

159. [STROJNISIE WARSZAWSKIE]

Tyt. oryg.: „Utrzymują mężczyźni [sic] żem wyładniała po ślubie“

Fot. mdzrt. kolor. 19,5 × 11,5 (odeisk płyty przycięty)

Rys. J[akub] Sokołowski

Ryt. C[harles] Beyer

Zam. w wyd.: zob. poz. 152 t. II s. 72/73

Dwie młode kobiety ubierające się przed zwierciadłem.

160. GERARD MAURYCY WITOWSKI

Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia czyli charaktery ludzi i obyczajów. Popr. i powiększone wydanie. T. I—IV.

Warszawa 1828—9 druk. A. Gałęzowskiego i Komp. 16° ss. nlb. 6, 313; nlb. 4, 321; nlb. 2, nlb. 6, 312; nlb. 8, 337, nlb. 2.

Zbiór felietonów obyczajowych, obrazujących życie Warszawy w pierwszych latach Królestwa Kongresowego, szczególnie życie szlachty i bogatego mieszczaństwa. Cykl drukowany w „Gazecie Warszawskiej” pod pseudonimem Pustelnika z Krakowskiego Przedmieścia miał swój wzór w felietonach „L'Ermite de Chaussee d'Antin” drukowanych przez Jaïs'a w Paryżu. Felietony cieszyły się wielką poczytnością. Pierwsze wydanie książkowe ukazało się w Warszawie w 1818 r.

161. SKŁAD SPOŁECZNY LUDNOŚCI WARSZAWY W OSTATNICH LATACH PRZED POWSTANIEM LISTOPADOWYM

Wykres, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Symbole umowne w postaci robotnika, rzemieślnika, wyrobnika, służby domowej, urzędnika i przedstawicieli innych zawodów z podaniem liczby osób zatrudnionych w poszczególnych zawodach.

W 1815 r. ludność Warszawy liczyła 81.000, w 1825 r. już 126.000, a w 1830 r. zamieszkiwało stolicę Królestwa przeszło 140.000 osób. Najliczniejszą grupę stanowiła w 1815 r. służba domowa — 15.000, dalej rzemieślnicy — 11.000. Ogólna ilość robotników zatrudnionych w latach 1826—1827 w manufak-

turach wynosiła ok. 3.500 osób (z tego ok. 1/3 przypadało na przemysł wełniany), ok. 3.000 osób pracowało w zakładach przemysłu lekkiego i rolno-spożywczego. Skład społeczny mieszkańców Warszawy jakkolwiek dość anachroniczny, zbliżony do składu klasowego społeczeństwa XVIII w. przekształcał się w związku z kapitalizacją i uprzemysłowieniem miasta w kierunku powstania nowych klas społecznych — inteligencji zawodowej i urzędniczej, burżuazji przemysłowo-handlowej i bankowej oraz wzrostu zatrudnionych w manufakturach i w rozszerzonych warsztatach rzemieślniczych.

162. [REWOLUCYJNE NASTROJE WŚRÓD RZEMIEŚLNİKÓW WARSZAWSKICH]

Rps. w jęz. franc. 10.X.1830, wym. 31 × 16, k. 1
AGAD Kanc. Tajna ks. Konstantego, t. 99, k. 1273
MHW facsimile

Raport H. Mackrotta dotyczący szerzenia propagandy rewolucyjnej wśród rzemieślników warszawskich przez uczniów szkoły pijarów, donoszący o napisach na murach „Rewolucja, wiwat wolność, rzemieślniki”.

Henryk Mackrott, student medycyny był od 1817 r. na usługach policji carskiej i Wielkiego Księcia Konstantego, któremu niejednokrotnie składał osobiście raporty pisemne i ustne. Terenem powierzonym jego specjalnej opiece był Uniwersytet Warszawski, Ogród Saski i Krasińskich, cukiernia Loursa, obóz powązkowski, cmentarz na Powązkach, groby na Bielanach i pod Raszynem oraz obserwacja izby poselskiej i spraw sejmowych. W ciągu swojej działalności sporządził ok. 15.000 raportów. Zginął z rąk ludu warszawskiego w wypadkach 15 sierpnia 1831 r. Ojciec jego Tobiasz z zawodu perukarz był również szpiegiem.

163. [STRAJK W FABRYCE FRAENKLA W WARSZAWIE]

Rps. w jęz. franc. 22.X.1830 r. wym. 30,7 × 16,5, k. 1
AGAD Kanc. Tajna ks. Konstantego, t. 99 k. 1340
MHW facsimile

Raport o strajku czeladników sukienniczych w fabryce Fraenkla. Strajk został zażegnany ustępstwem dyrekcji fabryki.

164. ZMIANY W BUDOWNICTWIE WARSZAWY W LATACH KRÓLESTWA KONGRESOWEGO

Plan, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Tadeusz Babicz

Podkład: „Plan de Varsovie avec les principaux édifices de cette capitale. Dessiné et lithographie par Leonhard Schmidtner“. 1825. 43 × 55

Oryg. MNarW nr inw. 26085

MHW 717/D

Plan Warszawy z zaznaczeniem nowo wzniesionych budynków, założonych lub rozszerzonych placów, wyburzonych budowli i gruntownie przebudowanych ważniejszych gmachów.

Okres pokoju i rozwoju gospodarczego w latach Królestwa Kongresowego umożliwił zorganizowaną przez państwo odbudowę i rozbudowę Warszawy w stylu surowego klasycyzmu-empiru. W 1817 r. ustanowiono Radę Budowniczą złożoną z najwybitniejszych architektów i inżynierów celem kwalifikowania projektów budowlanych pod względem ich zgodności z planem regulacji i architektonicznym miasta. Powstawały nowe ulice, place, domy, rosło budownictwo mieszkaniowe i rządowe. Ogółem zbudowano do 1830 r. około 750 nowych kamienic, nie licząc domów, w których dobudowano piętro (ponad 200), wybrukowano na nowo kilkadziesiąt ulic, po raz pierwszy w swych dziejach otrzymała brukowane ulice Praga. Wielką inwestycją drogową było uregulowanie w l. 1823—1824 ważnej w przyszłości arterii komunikacyjno-handlowej — Nowej Drogi Jerozolimskiej. Okres przedpowstaniowy jest jednym z najważniejszych w XIX w. okresów rozwoju budownictwa miejskiego w Warszawie.

165. PLAC ZAMKOWY

Olj/pl. 66 × 87

Mal. [Aleksander Lesser, po 1830]

Wl. MNarW nr inw. 77927

MHW 229/D

Rozległe ujęty widok placu z Kolumną Zygmunta. Plac otacza kilka grup kamienic: kompleks zabudowań przyklasztornych św. Klary, dom Johna oraz pałac Branickich z zabudowaniami ul. Senatorskiej. Na placu ożywiony ruch pieszych i pojazdów.

Plac Zamkowy powstał przez zburzenie Bramy Krakowskiej i części zabudowań stajennych i gospodarczych należących do Zamku oraz pięciu kamienic mieszkalnych. Pracami kierował w l. 1818—1821 arch. Jakub Kubicki.

166. PLAC BANKOWY

Olj/pł. 80 × 113

Mal. [Wincenty Kasprzycki], 1833

Wł. MNarW nr inw. 127993

MHW 226/D

Widok ogólny placu od zbiegu ulic Żabiej i Senatorskiej. Większą część obrazu wypełnia plac uformowany trójkątnie w 1825 r. wg projektu arch. A. Corazziego. Na drugim planie monumentalna, klasycystyczna oprawa w postaci kompleksu pałaców skarbowych. Na prawo reszta dawnego wału miejskiego w ogrodzie pałacu Mniszchów. Plac ożywiony dużym ruchem ulicznym.

167. PLAC TRZECH KRZYŻY

Olj/pł. 55,5 × 84

Mal. M[arcin] Zaleski, 1837

Wł. MNarW nr inw. 72565

MHW 223/D

Widok ogólny placu Trzech Krzyży, ówczesnego placu Aleksandra I. Na prawo na pierwszym planie kościół św. Aleksandra w kształcie klasycystycznej rotundy. Pośrodku, w oddali wylot ul. Wiejskiej.

W latach 1818—1826 rozdroże Złotych Krzyży zostało w dwójnasób rozszerzone w kierunku północnym przez wykupienie pięciu zabudowanych posesji między wylotami ulic Wspólnej i Żurawiej. Plac został uregulowany i otrzymał nazwę placu Aleksandra.

168. RYNEK NOWOMIEJSKI

Olj/pł. 65,5 × 88

Mal. [Aleksander Lesser po 1830]

Wł. MNarW nr inw. 77928

MHW 211/D

Szeroka perspektywa rynku zamkniętego ścianą północnej pierzei wraz z wylotami ul. Freta i Przyrynek. Na prawo kościół pp. sakramentek. Na pierwszym planie budy i stragany targowe.

169. WIDOK KOŚCIOŁA ŚW. ALEKSANDRA KU ULICY
NOWY ŚWIAT W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. 12,5 × 16,5, 18,5 × 22

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MHW nr inw. 1296

Kościół w otoczeniu wyniosłych topoli widoczny od strony Al. Ujazdowskich. W głębi na prawo perspektywa Nowego Światu. Na pierwszym planie z lewej jedna z trzech kolumn z krzyżem. Na placu piesi i konni.

Klasycystyczny kościół św. Aleksandra o centralnym założeniu zbudowany został w l. 1818—1826 wg projektu P. Aignera na poszerzonym i uregulowanym rozdrożu Żłoty Krzyż. Kamień węgielny pod budowę kościoła położono w dn. 19 kwietnia 1819 r. Poświęcenie kościoła nastąpiło w dniu 18 czerwca 1826 r. Cegła, którą użyto na budowę pochodziła w części z rozebranego w 1818 r. kościoła i klasztoru dominikanów obserwantów. Kościół zbudowany został ze składek publicznych przeznaczonych na wystawienie bramy triumfalnej ku czci cara Aleksandra I.

170. WIDOK PAŁACU ORDYNATA HRABI
ZAMOYSKIEGO OBOK KOŚCIOŁA
OO REFORMATÓW W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. 12,5 × 16,5, 18,5 × 22

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Wł. MHW nr inw. 1297

Widok na korpus główny i oba skrzydła pałacu od strony dziedzińca. Po lewej stronie fasada kościoła oo. reformatów. Na pierwszym planie figura św. Jana Nepomucena. Na ulicy piesi i konni.

Pałac wybudowany w 1726 r. nazwę swą zawdzięczał dachowi z błękitnej blachy. W sierpniu 1811 r. nabył go Stani-

sław Zamoyski od ks. Czartoryskich za sumę 8.000 dukatów. W 1815 r. pałac został przebudowany wg projektu F. A. Lessla w duchu panującego wówczas klasycyzmu.

171. OBSERWATORIUM [ASTRONOMICZNE]

Lit. $12,5 \times 17,7$, $13,5 \times 18,5$

Rys. W. Ullrich

Odb. w zakł. Franciszka Schuster

MHW nr inw. 1324

Ogólny widok budynku od strony Agrykoli. Na pierwszym planie drzewa i krzewy Ogrodu Botanicznego.

Budowla klasycystyczna wzniesiona wg projektu P. Aignera w latach 1819—1824 na terenie Ogrodu Botanicznego, założonego w czasach Królestwa Kongresowego.

172. PLAN OGRODU BOTANICZNEGO KRÓLEWSKO-WARSZAWSKIEGO UNIwersytetu

Fot. lit., 40×29

Rys. i lit. nieznanymi

Zam. w wyd.: „Rocznik instytutów religijnych i edukacyjnych w Królestwie Polskim“. Warszawa 1824, s. 108/109

Plan sytuacyjny ogrodu z uwzględnieniem sieci drożnej i zaznaczeniem rozmieszczenia gatunków roślin.

W 1818 r. na terenie placu Ujazdowskiego został założony nowy Ogród Botaniczny. Dzięki poparciu rządu Królestwa Ogród rozwinął się bardzo szybko. W wydrukowanym w 1820 r. spisie liczył 5.000 gatunków roślin, a w 1824 r. posiadał już 9.500 odmian. Pod kierunkiem dyrektora Ogrodu Botanicznego profesora Michała Szuberta pracowało dwóch ogrodników: Günther i Leraut. Leraut był zobowiązany do wyszkolenia w ogrodnictwie 10 stypendystów rządowych.

173. WIDOK BELWEDERU W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. $12,5 \times 16,5$, $18,5 \times 22$

Ryt. Fryderyk Krzysztof Dietrich

Wł. MHW nr inw. 58

Widok na fasadę ogrodową pałacu od strony skarpy łażeniowskiej. Na pierwszym planie staw w otoczeniu wysokich topoli i aleje parkowe.

Klasycystyczna budowla wzniesiona w latach 1818—1822 przez arch. J. Kubickiego na polecenie wielkiego księcia Konstantego w Alejach Ujazdowskich na nieruchomości odkupionej w 1818 r. przez rząd Królestwa od Teresy hr. Kickiej. Pałac utrzymany w stylu rezydencji wiejskiej był w okresie Królestwa Kongresowego siedzibą cesarzewicza Konstantego.

174. WIDOK KOŚCIOŁA OO. DOMINIKANÓW
OBSERWANTÓW PRZY KRAKOWSKIM
PRZEDMIEŚCIU W WARSZAWIE PODCZAS
ZBURZENIA JEGO W SIERPNIU 1818

Fot. akw/pap. 37 × 53,8

Mal. S. [Zygmunt] Vogel, 1818

Rycina zaginiona w Gab. Ryc. U. W. — Zbiory królewskie teka 175 nr 235

Fragment Krakowskiego Przedmieścia z dominującą pośrodku budowlą kościoła w czasie rozbiórki. Na prawo wyłot i perspektywa Nowego Świata. Na lewo kilka kamienic Krakowskiego Przedmieścia. Obszerny plac przed kościołem wypełnia tłum przechodniów oraz w głębi wozy wywożące gruzy.

Kościół dominikanów obserwantów — obejmował wraz z klasztorem, przeznaczonym w czasach Księstwa Warszawskiego na koszary, posesje nr hip. 1320 i 1321. Został rozebrany w 1818 r. podczas prac porządkowych. Na jego miejscu zbudowano wg projektu A. Coraziego gmach Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

175. WIELKI TEATR NARODOWY W WARSZAWIE
UKOŃCZONY W R. 1832

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Stłr. 10,5 × 16,5, 18 × 28

Rys. Antoine Corazzi

Ryt. Adam Piliński

Zam. w wyd.: Leonard Chodźko, „La Pologne historique, litteraire, monumentale et illustree”. Paris 1839—1841 s. 284/285

Widok teatru od strony ratusza. Bogaty sztafaż.

Po zburzeniu w 1825 r. Marywilu przystąpiono do budowy Teatru Wielkiego wg projektu Antoniego Coraziego. Do za-

chodniej oficyny wzniesionej w latach 1818—1820 przez Piotra Aignera został dostawiony korpus główny i skrzydło stanowiące powtórzenie aignerowskiego gmachu „Pod Kolumnami”. Teatr wznoszony w latach 1825—1833 wspólnie z A. Schuchem, ukończony przez A. L. Kozubowskiego, mieścił widownię obliczoną na 3.000 osób, drugą mniejszą salę teatralną („Rozmaitości”) oraz sale readowe.

Detale architektoniczne z fasady Teatru Wielkiego

176. KROKSZTYN I ROZETA

stiuk, wys. 32

Szer. 21

Śred. 12

Wł. MHW nr inw. 2171, 2172

Konsola wolutowa z motywem liścia akantu. Wzdłuż krawędzi płyty przyściennej pas dekoracyjny z kymationu lesbijskiego.

Rozeta kwiatowa złożona z dwunastu dwudzielnych, ostro zarysowanych płatków zamieszczonych naprzemianlegle w dwóch okółkach. Wypełnienie cofniętego środka stanowi wypukły guz okrągły otoczony sześcioma niewykształconymi płatkami.

Oba elementy rytmicznie powtarzane wchodzą w skład gzymsu koronującego drugiej kondygnacji korpusu głównego gmachu.

177. MASKA

Gips, rzeźba półpełna, wys. 45

Szer. 40

Wyk. Ferante Marconi, 1830

Wł. MHW nr inw. 2173

Maska kobieca(?) w typie antycznym. Fryzura uformowana ze spiralnie skręconych loków składających się na grzywkę i podwójne pukle opadające po bokach twarzy.

Siódma od lewej strony głowa wchodząca w skład fryzu pod tympanonem elewacji frontowej. Na fryz ten składają się naprzemian ułożone maski i grupy panopliów muzycznych.

178. MASZKARON

Gips, rzeźba półpełna wys. 45

Szer. 40

Wyk. Ferante Marconi, 1830

Wł. MHW nr inw. 2174

Naturalistycznie potraktowana w typie maski teatralnej głowa brodatego mężczyzny z szerokim płaskim nosem i półotwartymi ustami okolonymi długimi falistymi wąsami. Po obu stronach twarzy po trzy esowate zwoje włosów umieszczone jeden nad drugim. Na łysym czole wieniec z winnej lato-rośli.

Trzecia od lewej strony maska z fryzu pod tympanonem elewacji frontowej.

179. FRYZ „Z GOŁĄBKAMI”

Stiuk, 56 × 70

Wyk. Ferante Marconi, 1830

Wł. MHW nr inw. 2175

Wycinek fryzu, na który składają się spiralnie ułożone zwoje stylizowanego akantu i ptak zbliżony do gołębia.

Fragment fryzu korynckiej kolumnady drugiej kondygnacji fasady korpusu głównego, detal z nad czwartego interkolumnium.

180. FRYZ „EDYPA”

Stiuk barwiony, wys. 78

Szer. 50

Wyk. Paweł Maliński, 1830

Wł. MHW nr inw. 2176

Zwrócona w trzech czwartych do widza trójosobowa grupa figuralna złożona z dwóch starców i młodzieńca ubranych w chitony posuwających się w pochodzie.

Scena skrajna ze wschodniej części zamieszczonego nad portykiem głównym fryzu przedstawiającego powrót Edypa z igrzysk olimpijskich. Płaskorzeźbione fryzy tego typu należały do stałego repertuaru dekoracyjnego budowli klasycystycznych.

181. ROGATKI MOKOTOWSKIE

Fot. lit. 22 × 32

Rys. i lit. [Leonard Schmidtner]

Zam. w wyd.: „Zbiór celniejszych gmachów Miasta Stołecznego Warszawy częścią z natury zdjętych, a częścią podług istniejących planów rysowany i litografowany przez Leonarda Schmidtnera... w Warszawie 1823“. pl. [20]

Rozrys techniczny elewacji frontowych i plany sytuacyjne obu budynków.

W ostatnich latach XVIII i na pocz. XIX w. zaczyna rozwijać się dzielnica mokotowska. Zabudowują się przecznice Marszałkowskiej, powstają pierwsze dworki na Wiejskiej, Mokotowskiej, Bagateli i Alejach Ujazdowskich. Okres Królestwa zaznacza się w tej dzielnicy dalszym ożywieniem budowlanym. W 1818 r. powstają na rondzie mokotowskim klasycystyczne roгатki wzniesione wg planów architekta Jakuba Kubickiego.

182. ROGATKI JEROZOLIMSKIE

Fot. lit. 22 × 32

Rys. i lit. [Leonard Schmidtner]

Zam. w wyd.: „Zbiór celniejszych gmachów...“ Zob. poz. 181 pl. [22]

Rozrysy techniczne i rzuty poziome obu rogatek.

Ogromne znaczenie dla rozwoju terytorialnego Warszawy miało przebicie w latach 1823—1824 Nowej Drogi Jerozolimskiej. Wysadzona sześcioma rzędami topoli, najdłuższa i najszersza arteria ówczesnej stolicy ciągnęła się od Wisły aż do wałów miejskich. Wjazd do miasta strzegły klasycystyczne roгатki wzniesione na rogu Alei Jerozolimskich i Grójeckiej wg projektów J. Kubickiego.

183. KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE W WARSZAWIE

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. kolor. 16 × 25,1, 23 × 31

Rys. Julius Schürer, 1834 ¹⁸⁾

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Wł. MNar.K nr inw. NI7214

MHW facsimile kolor.

¹⁸⁾ Oryginalna płyta miedziana zachowała się i znajduje się u p. Wiktora Schürer, Hamburg Blankenese, wnuka artysty. Stan zachowania i życia płyty świadczy, że wykonano z niej niewiele odbitek. Rycina stanowi więc rzadkość. Zob. Andrzej Ryszkiewicz „Pan Juliusz Schürer i jego widok Krakowskiego Przedmieścia z 1834 r.“. Stolica 1958 nr 16 z dnia 20.IV. s. 11

Perspektywa Krakowskiego Przedmieścia z widoczną w głębi zabudową Placu Zamkowego i kolumną Zygmunta. Z prawej figura Matki Boskiej Passawskiej, za nią fragment bryły kościoła św. Anny ze stojącą obok klasycystyczną dzwonnica. Na lewo rząd kamienic mieszkalnych o zwartej zabudowie, nieprzeciętej jeszcze wylotem ul. Miodowej. Na jezdni ożywiony ruch uliczny.

Wyroby manufaktur i rzemiosła artystycznego

184. MLECZNIK SREBRNY

Wyrób polski, Warszawa ok. 1825—1830, punca „Nast w Warszawie“,
próba 12
Wys. 9
Dł. ok. 11
Wł. MHW nr inw. 5758

Mlecznik w kształcie dzbanuszka ma spód owoidalnie kulisty. Wylew dwudzielny, rozchylony, wyrasta bezpośrednio z brzuśca, szyja bardzo niska. Ucho jest esowate zakończone spiralą z głową orła.

Naczynia tego rodzaju występowały w pierwszej połowie XIX w. na ogół w dużych zestawach serwisowych. Mlecznik jest częścią serwisu śniadaniowego. W Warszawie wyrabiało takie serwisy wiele warsztatów m. in. popularny w tym czasie Nast, z pochodzenia Francuz. Warsztat Ludwika Nasta charakteryzował się wykwintnymi wyrobami i czynny był w pierwszej połowie XIX w. przy ul. Miodowej 495a.

185. PARA SOLNICZEK SREBRNYCH

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1820—1830, punca „Malcz w Warszawie“
próba 12.
Wys. 7
Dł. 12
Szer. 4,6
Wł. MHW nr inw. 2167/1

Solniczki w kształcie łódki wspartej na dwóch delfinach, zdobionych plastycznie. Odlew cyzelowany. Podstawa owalna z profilem holkelowym i szlaczkiem z zęberek. Uszy esowate

przedstawiają węża zdobionego plastycznie roślinnością. Wnętrze solniczek złocone.

Solniczki podobne, specjalnie kształtu łodek były w powszechnym użyciu i bardzo modne w pierwszej połowie XIX w. Są one jednym z wielu przejawów stylowych empiru.

186. CUKIERNICA SREBRNA

Wyrób polski, Warszawa ok. 1830—1835, punca „Lilpop“, próba 12

Wys. 10,3

Dł. 15

Szer. 12

Wł. MHW nr inw. 1583

Cukiernica podłużna, ośmioboczna, (czworobok z silnie ściętymi narożami), z wieczkiem płaskim, lekko profilowanym przy brzegach, zamykana na kluczyk, spoczywająca na czterech lwich łapach. Zdobienie składa się z dwóch plakiet plastycznych, płasko wypukłych — odlew przymocowany śrubami — na wieczku przedstawiających Jutrzenkę na rydwanie ciągniętym przez cztery konie, oraz przy zamku — dwie chimery zwrócone do siebie i przedzielone lirą. Ponadto fryz roślinny nakładany pod wieczkiem. Ozdoby z odlewów częściowo cyzelowane.

Wyrób znanej warszawskiej rodziny złotników i zegarmistrzów. Antoni Augustyn Lilpop był jednym z pierwszych zegarmistrzów w Warszawie, gdzie prowadził założony w 1789 r. zakład przy ulicy Długiej. Następnie pracownia zegarmistrzowska, która mieściła się również w XIX w. przy ul. Długiej obok hotelu niemieckiego, została przeniesiona w latach siedemdziesiątych XIX wieku i włączona do innej pracowni, która należała do Ludwika Franciszka Maurycego Lilpopa przy ul. Senatorskiej nr 17. Zakład złotniczy Karola Jerzego Lilpopa (1781—1833) mieścił się w Warszawie przy ul. Królewskiej.

187. PARA SREBRNYCH LICHTARZY

Wyrób polski, Warszawa ok. 1825—1830, punca „Nast w Warszawie“, próba 12

Wys. 21

Wł. MHW nr inw. 712 i 713

Lichtarze są kształtu tralkowatego z ujęciem na świecę kieli-chowatym, pod którym znajduje się kołnierzyk okrągły z liści

akantu. Podobny kołnierz — w dolnej części tralki ponad bazą okrągłą, znajdującą się na kwadratowej stopie. Wśród rytowanych ornamentów występują liście akantu i lauru. Na bokach stopy fryz wytłaczany z girlandą z drobnych różyczek.

188. FIGURKA PORCELANOWA

Wyrób zagraniczny, Miśnia, ok. 1830, sygn. miecze w kobalcie podszkliwym

Wys. 14

Wł. MNarK nr inw. 157059

MHW 5675/D

Figurka przedstawia putto, uskrzydloną dziewczynkę nagą o blond włosach z przewiniętą przy biodrach żółtą szarfą. Oparta jest o pień drzewa z rękoma wzniesionymi nad owalnym cokołem. Cokół zdobiony jest plastycznie czerwonymi, białymi i żółtymi różami oraz fioletową draperią. Jest to wyraźna alegoria związana z Hymenem, co potwierdza napis na trójbocznej podstawie: „Un me suffit” Ciało putta — dziewczynki jasno cieliste, przy cokołach złocenia.

Figurka jest powtórzeniem typu alegorii „hymenowych” spotykanych w wyrobach miśnieńskich w drugiej połowie XVIII i w początkach XIX w.

189. FILIŻANKA PORCELANOWA ZE SPODKIEM

Wyrób zagraniczny, Wiedeń ok. 1812, sygn. tarcza w kobalcie podszkliwym oraz wytłoczona data „812“

Filiżanka wys. 6

Śred. 9

Spodek śred. 15

Wł. MNarK nr inw. 79018 a/b

MHW 5661/D

Filiżanka dzwonowata z rozchyloną stożkowato górą. Ucho esowate, w części górnej prostokątne, zakończone łbem węża, u dołu palmata. Spodek ma brzegi szerokie i wywinięte podobnie jak góra filiżanki. Dekoracja skromna ze złotych paszków po brzegach.

Filiżanka jest dobrym przykładem, ze względu na kształt i modelunek naczynia typów serwisów śniadaniowych produkowanych przez Wiedeń w l. 1810—1815. Również charakterys-

tycznym dla tych lat jest powszechnie stosowane w Europie skromne zdobienie wyłącznie przy pomocy złożonych pasków z ewentualnym dodaniem monogramu lub herbu.

190. TALERZYK FAJANSOWY DESEROWY

Wyrób francuski, pocz. XIX w.

Śred. 18

Wł. MNarK nr inw. 122

MHW 5670:D

Talerzyk deserowy z powierzchnią całkowicie pokrytą dekoracją w postaci sceny historycznej wykonanej czarnym drukiem. Scena — zajmująca dno talerza — przedstawia bitwę pod Abukirem. Poniżej napis: „Bataille d'Aboukir, 2 Out 1799”. Na obrzeżu talerza u góry litera „N” pod koroną otoczona wieńcem, u spodu orzeł napoleoński z emblematami, ponadto wstęgi z wymienionymi miejscowościami bitew, przewijające się wśród roślinności.

Omawiany talerzyk związany z kultem Napoleona jest charakterystycznym przykładem produkcji ceramicznej bardzo modnej i powszechnie stosowanej w Europie, ale przede wszystkim we Francji. Są to serwisy stołowe, przeważnie fajansowe zdobione dekoracją jednotonową, wykonywaną podobnie na fajansie, jak ryciny na papierze. Tematy często historyczne i to całe serie różnych opowieści spotykamy obok zdobienia ściśle ornamentalnego składającego się z kwiatów lub elementów geometrycznych. Produkcja tego typu powstała w pierwszej połowie XIX wieku i trwała aż do jego końca. Ceramika francuska w Polsce miała swoją ustaloną reputację jeszcze w XVIII w. Epopea napoleońska utrwaliła i upowszechniła jej użytkowanie u nas.

191. FILIŻANKA PORCELANOWA ZE SPODKIEM

Wyrób polski, Baranówka 1827, sygn. naszkliwna — orzeł państwowy, rosyjski oraz napis „Baranówka 827“

Filiżanka wys. 7,5, śred. 8,5

Spodek śred. 15,2

Wł. MNar.K nr inw. NI 72094

MHW 5659/D

Filiżanka stożkowa, rozchylona u góry, ucho ma esowato spiralne (empirowe), spodek jest kuliście wgłębiony. Dekoracja malarska w postaci fryzu z niebieskich niezapominajek i zło-

tych listków na przemian znajduje się u góry filiżanki i na brzegu spodka. Na pozostałej powierzchni filiżanki i spodka umieszczone są rzuty złotych, pojedynczych niezapominajek oraz obwódki złote, ucho jest częściowo złożone.

Filiżanka jest typowym przykładem części garnituru śniadaniowego w stylu empirowym stosowanym po 1800 r. Odnosi się to zarówno do wymodelowania naczynia, jak i jego dekoracji.

192. TALERZ PORCELANOWY DESEROWY

Wyrób polski, Korzec, 1815—1825, sygn. na glazurze fioletowo-szara. trójkąt z okiem i „Korzec“

Śred. 21,5

Wł. MNarK nr inw. 78833/1

MHW 7654/D

Talerz porcelanowy o brzegu ażurowym w owalne otwory malowany jest w kwiaty barwne, po środku znajduje się bukiet z makiem oraz trzy rzuty kwiatowe na kołnierzu.

Talerz jest częścią dużego serwisu porcelanowego stołowego jakie wyrabiał w tym okresie Korzec. Wzór kwiatowy jest jednym z typowych popularnych dekoracji. Również azur tego typu stosowany był wówczas powszechnie przy większości talerzy i talerzyków deserowych.

193. SZKLANKA MASOŃSKA ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO

Wyrób polski ?, pierwsza poł. XIX w.

Wys. 12

Śred. 6,5

Wł. MNarW nr inw. 157449

MHW 5272/D

Szklanka dzwonowata o stożku rozchylonym w górze i podstawie pełnej, ostrosłupowej, dwunastobocznej, ozdobiona jest różnymi emblematami masońskimi. Wśród wielu przedstawień i insygniów znajduje się ołtarz, fotel tronowy, gwiazdy, klucze, trójkąt, młotek i kielnie. Szklanka pochodziła ostatnio ze zbiorów Potockich, dawniej ze zbiorów Piotra Umińskiego.

Naczynia szklane z emblematami masońskimi z pierwszej połowy XIX w. są nader częste, co jest odpowiednikiem rozpowszechnionych u nas w pierwszej ćwierci XIX w. łóż masońskich.

WARSZAWA W POWSTANIU LISTOPADOWYM

194. [WJAZD DO WARSZAWY ALEKSANDRA I W ROKU 1815]

Tyt. oryg.: „Wjazd do Warszawy Najjaśniejszego Aleksandra I-go Cesarza Wszech Rossyi, króla Polskiego/ dnia 12 Listopada 1815 r. Dedykowany/ Jego Cesarzowiczowskiej Mości Wielkiemu Xięciu Konstantemu Cesarzowiczowi, Naczelnemu Wodzowi Wojska Polskiego/ Warszawa 1829“

Lit. 57 × 52

Mal. [Charles Santoire de] Varenne

Lit. L[udwik] Horwart, 1829

Odb. w zakł.: J[ózefa] Kościńskiego

Wł. MNarK nr inw. R. 7457

MHW 366/D

Brama triumfalna na Placu Trzech Krzyży, przed nią zebrane wojsko i lud, cesarz w asyście konnych. Z prawej szlachta i bogate mieszczaństwo w ukłonach wiernopoddańczych, z lewej lud Warszawy.

Na Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. nastąpił nowy rozbiór ziem polskich i Warszawa stała się stolicą zależnego od Rosji autonomicznego Królestwa Polskiego. W związku z tym do stolicy przybył car Aleksander I, którego witano w dniu 12 listopada 1815 r. na placu Trzech Krzyży, gdzie wybudowana została wg projektu Jakuba Kubickiego brama triumfalna. Miała ona pozostać na stałe, nie podobała się jednak carowi, wobec czego wzniesiono na jej miejscu klasycystyczny kościół św. Aleksandra.

195. USTAWA KONSTYTUCYJNA KRÓLESTWA POLSKIEGO

Dziennik Praw t. I [1816] s. 2—42

MHW fotokopia s. 2—3

Tekst w jęz. pol. i franc.

Konstytucja wg zasad opracowanych przez Adama Czartoryskiego i zaakceptowanych przez cara jeszcze przed zakończone-

niem Kongresu Wiedeńskiego została podpisana ostatecznie przez Aleksandra I w dn. 27.XI.1815 r. podczas jego pobytu w Warszawie.

196. KONTAKTY TOWARZYSTWA PATRIOTYCZNEGO Z DEKABRYSTAMI

Mapa, oprac. graf.

Dok. Henryk Józef Mościcki

Wyk. Tadeusz Babicz

Sieć organizacyjna Towarzystwa Patriotycznego i Stowarzyszenia Zjednoczonych Słowian z zaznaczeniem Ośrodków Warszawa — Towarzystwo Patriotyczne, Tulczyn — Stowarzyszenie Południowe, Nowogród Wołyński — Stowarzyszenie Zjednoczonych Słowian, Petersburg — Stowarzyszenie Północne.

Inicjatorami współpracy rewolucjonistów polskich i rosyjskich byli założyciele „Stowarzyszenia Zjednoczonych Słowian” — bracia Piotr i Andrzej Borysowowie oraz Polak Julian Lubliński. Pierwsze bezpośrednie kontakty zostały nawiązane w 1824 r.

197. JULIAN LUBLIŃSKI¹⁹⁾

Fot. akw.

Mal. Mikołaj Bestużew

Oryg. własność prywatna

Pół postaci zwróconej w lewo.

Student Uniwersytetu Warszawskiego, uczestnik tajnego Związku Wolnych Polaków założonego w 1820 r. w Warszawie przez Wiktora Heltmana, a następnie jeden z czołowych założycieli i przywódców Stowarzyszenia Południowych Słowian, rewolucyjnej organizacji na Ukrainie, związanej z dekabrystami.

¹⁹⁾ Muzeum Historyczne w Moskwie eksponuje w gablocie poświęconej powstaniu 1830/31 szkic rysunkowy portretu Lublińskiego, który jest jakoby kopią pracy M. Bestużewa wykonanej w akwareli. Wg informacji Muzeum Historycznego w Moskwie oryginał znajduje się w posiadaniu prywatnego kolekcjonera moskiewskiego prof. Ilii Samoiłowicza Silbersteina. Katalog niniejszy nie cytuje wymiarów oryginału, gdyż autorom nie udało się doń dotrzeć.

198. WNĘTRZE KAWIARNI „HONORATKA”

Fot. olj./pł. 74 × 61

Mal. F[eliks] Pęczarski, [18]43 [Obraz zaginiony]²⁰⁾

Fragment sali kawiarnianej. Przy stolikach młodzi uczestnicy zebrań wieczornych.

Za czasów Królestwa Kongresowego kawiarnia Honoraty Cymermanowej „Honoratka” w pałacu Aleksandra Chodkiewicza przy ul. Miodowej była miejscem zebrań członków tajnych organizacji. W czasie powstania listopadowego, za dyktatury gen. Chłopickiego zbierali się tu członkowie założonego w dniu 1 grudnia 1830 r. Towarzystwa Patriotycznego. Również dużą frekwencją cieszyła się kawiarnia w pałacu Kernerera zwana „Dziurką Marysi”.

199. WALERIAN ŁUKASIŃSKI 1786—1868

Tyt. oryg.: „Lukasinski“

Fot. lit. 27 × 24

Rys. J[ózef] Kurowski

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: Józef Straszewicz, „Die Polen und die Polinen der Revolution von 29 November 1830“. Stuttgart 1833

Pół postaci ze skutymi rękami.

Major 4 pułku piechoty liniowej, założyciel i przywódca wolnomularstwa narodowego, a następnie założonego w 1821 r. Towarzystwa Patriotycznego.

200. SEWERYN KRZYŻANOWSKI 1787—1839

Fot. olj./pł. 76 × 58 (Fragment obrazu)

Mal. Kazimierz Jodzewicz, 1936 [kopia wg obrazu Józefata Łukaszewicza]²¹⁾

Wł. MWP nr inw. 39282

Pół postaci w mundurze polowym pułku strzelców konnych gwardii. Fragment obrazu przedstawiającego całą postać na koniu.

Podpułkownik pułku strzelców konnych gwardii. Po uwięzieniu Waleriana Łukasińskiego, przywódca Towarzystwa Patriotycznego. Nawiązał współpracę z rewolucjonistami rosyjskimi

²⁰⁾ Pęczarski namalował jeszcze inną wersję „Honoratki“. Obraz ten także zaginął.

²¹⁾ Oryginał znajdował się w Muzeum im. Jana III we Lwowie.

tw. dekabrystami — Michałem Bestuzewem i Murawiewem Apostołem. Aresztowany w 1826 r., w 1828 r. skazany na 6 lat więzienia w twierdzy Petropawłowskiej, po odbyciu kary zesłany na Syberię, gdzie zmarł.

201. DEKADA POLSKA. Pismo periodyczne. Red. Wiktor Heltman, Ludwik Piątkiewicz.

Warszawa druk. Łątkiewicza. 17 × 11,5

T. I R. 1821 styczeń — marzec. Ss. nlb. 2, 430, nlb. 2

MHW makietta czasopisma z facsimile k. tyt. t. I

Miesięcznik legalny, propagujący idee równości i wolności tajnego Związku Wolnych Polaków założonego w 1820 r. wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego przez Wiktora Heltmana, Ludwika Piątkiewicza i Tadeusza Krępowieckiego. Informował o rewolucjach w Europie, rozwijającym się karbonaryzmie w Niemczech i we Włoszech, a także poruszał zagadnienia despotyzmu, władzy dziedzicznej i ucisku społecznego, broniąc wolności obywatelskich w Królestwie. Został zlikwidowany w 1821 r. po wykryciu Związku i aresztowaniu przywódców.

202. JOACHIM LELEWEL 1786—1861

Lit. 24 × 17

Rys. [Nicolas Eustache?] Maurin

Lit. [Francois] de Villain

Zam. w wyd.: Joseph Straszewicz, „Les Polonais et les Polonaises de la révolution du 29 Novembre 1830“. Paris. 1832

Pół postaci zwróconej w prawo, bez nakrycia głowy.

Historyk, uczestnik i jeden z przywódców tajnego ruchu patriotycznego, powiernik rewolucyjnych grup młodzieży, współpracował z kołami przygotowującymi wybuch powstania listopadowego. W czasie powstania — prezes Towarzystwa Patriotycznego oraz członek Rady Administracyjnej, a następnie Rządu Tymczasowego i Rządu Narodowego.

203. MAURYCY MOCHNACKI 1804—1834

Pod ryc.: „Podług fotografii zdjętej z obrazu znajdującego się w ręku rodziny“.

Mdzrt. 20 × 12

Ryt. S[tanisław] Łukomski

Zam. w wyd.: „Listy Maurycego Mochnackiego i brata jego Kamila“. Poznań 1863 t. I, [przed k. tyt.]

Portret w owalu na wprost.

Czołowy przywódca cywilnej organizacji spiskowej, która wraz ze sprysiężeniem zawiązanym przez Piotra Wysockiego doprowadziła do wybuchu powstania. Członek tajnego związku Wolnych Braci Polaków, współredaktor „Gazety Warszawskiej”, „Izdy Polskiej”, „Gazety Polskiej” „Kuriera Polskiego” oraz w czasie powstania dziennika „Nowa Polska”. W czasie powstania występował wraz z działaczami postępowymi za uwłaszczeniem i nadaniem praw politycznych chłopom, był obok Lelewela faktycznym przywódcą Towarzystwa Patrio-tycznego, w łonie którego reprezentował poglądy radykalne. Walczył m. in. pod Grochowem, Wawrem, Ostrołęką.

204. ODPRAWA POSYŁEK NA PLACU SASKIM

Olj. pl. 102 × 167

Mal. [Franciszek Ksawery] Pawłowski, 1860

Wł. Muzeum w Płocku nr inw. 572

MHW 869 D

Odprawa przez W. Księcia Konstantego na Placu Saskim oficerów i podoficerów ordynansowych oraz posyłek. Na lewo, na koniu w otoczeniu świty Wielki Książę. Przed nim ułan na koniu z laną, podoficer i oficer pułku ułanów. W dali kompanie grenadierów gwardii. Na koniach strzelcy i artylerzyści. W tle budynki koszarowe z północnej strony placu.

Plac Saski był w latach 1815—30 miejscem stałych parad i przeglądów wojskowych, urządzanych przez W. Księcia Konstantego.

205. [ARSENAŁ] WIDOK ZEWNĘTRZNY

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. kolor 31,5 × 26

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1829]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Zam. w wyd.: „Wnętrza zbrojowni warszawskiej w czterech farbnych tablicach.” Warszawa 1829 ²²⁾

Widok zewnętrzny Arsenалу od strony ulicy Długiej. Na pierwszym planie bogaty sztafaż: dorożka, żołnierze ciągnący lawetę, sprzedawca figur gipsowych i in.

²²⁾ Całość nakładu dedykowanego Ignacemu hr Ledóchowskiemu została w 1832 r. nakazem cenzury wykupiona. Do dalszych wydań nie dopuszczono.

W początkach XIX w. przebudowano stary siedemnastowieczny arsenał warszawski nadając mu postać empirową. Stał się on pomieszczeniem zbrojowni warszawskiej.

206. [ARSENAŁ] SALA JAZDY

Pod ryc. powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. kolor. 31,5 × 26

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1829]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Zam. w wyd.: zob. poz. 205 tabl. I

Widok wnętrza sali jazdy, wzdłuż ścian ustawiona broń biała, po środku sali na stojaku pistolety, dokoła kilku oficerów i żołnierzy.

207. [ARSENAŁ] SALA PIECHOTY

Pod ryc. powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Akw. kolor. 31,5 × 26

Rys. J[an] F[eliks] P[iwarski, 1829]

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] D[ietrich]

Zam. w wyd.: zob. 205 tabl. III

Widok wnętrza sal piechoty: broń, bębny, pociski, dwóch żołnierzy pracujących na salach.

208. [ARSENAŁ] SALA SRODKOWA

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Pod ryc.: „Sala Wojsko Polskie środkowa, Salle d'armes du Centre, gdzie złożony Mundur Polski, Wiekopomnej pamięci Najjaśniejszego Aleksandra 1° Cesarza i Króla, 1829“.

Akw. kol. 31,5 × 26

Rys. J[an Feliks] Piwarski, 1829

Ryt. F[ryderyk Krzysztof] Dietrich

Zam. w wyd.: zob. poz. 205. tabl. II

Sala z portretem cesarza Aleksandra I i sarkofagiem z piersiem. Wzdłuż ścian ustawiona broń. W drzwiach postać jednonogiego oficera, dyrektora Arsenалу Składowego, pułkownika hrabiego Ignacego Ledóchowskiego.

209—220. [WOJSKO KRÓLESTWA POLSKIEGO]

Weteran Inwalid[a]
Ułan Pułku 2-go w ubiorze stajennym
Officer Wyższy Pułku 7-o Piechoty Liniowéy
Pułk 4-ty Piechoty Liniowéy
Tambour Major Pułku 4-o Strzelców Piesznych
Szkoła appl[ikacyjn]a i Korpus Kadetów
Pułk Strzelców Piesznych I[ego] C[esarskiej] M[ości] W[ielkiego]
Xięcia Mikołaja No 1
Bombardyer Artyleryi pieszey
Audytor
Professor Szkoły Woysk[ow]ey appl[ikacyjn]ej i Korpusu Ka-
detów
Lekarz Woyskowy
Podoff[icer] Plut[onu] Grenad[ierów] Pułku Lini[owego] I[ego]
C[esarskiej] M[ości] W[ielkiego] Xięcia Michała N-ro 1 w ubio-
rze letnim

Lit. kol. a 20 × 14

Rys. [Józef Lex]

Zam. w wyd.: „Rocznik Woyskowy Królestwa Polskiego na rok 1824.“
Warszawa, w litografii Sztabu Kwatermistrzostwa Generalnego Wojska.

Dwanaście litografii przedstawiających mundury wojska pol-
skiego z czasów Królestwa Kongresowego.

221. BLACHA NA CZAPKĘ OFICERA GRENADIERÓW
GWARDII Z OKRESU KRÓLESTWA KONGRESOWEGO

Wys. 16

Szer. 12

Wł. MHW nr inw. Ph. 208

Orzełek metalowy na czapkę wojskową. Na podstawie, na tar-
czy herbowej płonąca żagiew.

222. BLACHA NA CZAPKĘ OFICERA 3 PUŁKU UŁANÓW
(lub piechoty) Z OKRESU KRÓLESTWA
KONGRESOWEGO

Wys. 16

Szer. 12

Wł. MHW nr inw. Ph 207

Orzełek metalowy na czapkę wojskową. Na podstawie, na
tarczy herbowej cyfra „3”.

223. FRAK MUNDUROWY KAPITANA PUŁKU
CZWARTEGO PIECHOTY LINIOWEJ

Dł. z przodu (bez kołnierza) 40, z tyłu 38 × 50

Wł. Muzeum Śląskie we Wrocławiu nr inw. OG 5232

MHW 5761/D

Frak z sukna granatowego, kołnierz (wys. 8 cm) wyłogi na piersiach, rękawach i połach — żółte. Guziki płaskie, srebrzone z numerem pułku „4” średnicy 1,8 cm z firmą na odwrocie: „L. Jedicke, Leszno w Warsz[awie] No 654”. Czternaście takich guzików na piersiach oraz po trzy do łapek rękawów. Guziki duże, średnicy 3,3 cm z firmą na odwrocie: „Myncheimer w Warszaw[ie]” — osiem z tyłu, dwa w stanie, po trzy pod łapkami kieszeni. Łapki do podtrzymywania naramienników haftowane srebrem na białym suknie. Naramienniki z taśmy srebrnej z takimż bulionem. Guziki do naramienników z orłem, na odwrocie firma „Myncheimer w Warszaw[ie]”.

224. KARABIN SKAŁKOWY Z XVIII W.

Dł. 173

Wł. MWP nr inw. 52173

MHW 882 D

Lufa dł. 130 cm., kal. 18 mm, w części dennej ośmiogranna z wybitą cyfrą „22” i nieczytelnymi znakami. Muszka stalowa. Zamek skałkowy z esowatym kurkiem i podniesioną tylną krawędzią panewki. Kolba i łożo z drzewa orzechowego, czernionego. Okucie kolby, blacha i łuk spustowy oraz cztery tulejki od stempla — żelazne. Tulejki z czterema ozdobnymi pierścieniami. Brak stempla.

225. KARABIN SKAŁKOWY Z XVIII/XIX W.

Dł. 141

Wł. MWP nr inw. 14307

MHW 880/D

Lufa strzelby dł. 103 cm, kal. 19 mm z celownikiem żłobkowym i muszką oraz ozdobami w kształcie pierścieni. Zamek skałkowy. Kurek esowaty. Kolba i łożo dorobione prymityw-

nie — późniejsze. Okucie kolby i tulejki blaszane. Pobończyk trzcinowy.

Karabin ten został dowolnie przerobiony przez użytkownika (powstańca 1831 r.?).

226. KARABIN FRANCUSKI

Dł. 148

Wł. MWP nr inw. 14305

MHW 879 D

Lufa dł. 112 cm, kal. 20 mm, dodana do kolby i łoża karabinka jazdy francuskiej. Zamek skałkowy typu francuskiego. Na blasze zamkowej napis „Mre Imp. de Versailles” [Manufacture Imperiale de Versailles]. Kolba i łoże tylko na trzech czwartych lufy — z drzewa orzechowego czernionego. Okucie kolby i bączka u końca łoża — mosiężne. Bączek środkowy — stalowy. Stempel cylindryczny umocowany przy lufie za pomocą tulejki przylutowanej do lufy.

227. PISTOLET SKAŁKOWY Z XVIII W.

Dł. 47

Wł. MWP nr inw. 14167

MHW 889 D

Lufa dł. 28 cm, kal. 18 mm, w części dennej ośmiogranna z mosiężną muszką. W części dennej wybita cyfra „37”. Zamek skałkowy. Kurek esowaty. Okucie głowicy kolby z wąsami, blacha i łuk spustowy oraz bączek u wylotu lufy mosiężne.

Pistolety takie używano również i w XIX wieku.

228. SZABLA Z XVIII/XIX W.

Dł. 95

Wł. MWP 15596

MHW 885 D

Oprawa szabli z XIX wieku z głownią niemiecką z końca XVIII wieku. Głownia dł. 81 cm, szerokość utrzona 3 cm z wygięciem na 4,5 cm wklęsło szlifowana. Na zestawie rytowane

ornamenty w stylu XVIII w. Na odwrocie wśród analogicznych zdobień, tuż przy trzonie rytowany napis: „Wilhelm Keitel in Berlin”. Oprawa rękojeści trójkabłąkowa (typu franc. wz. 1802/3) mosiężna. Kabłąk główny i dwa boczne. Głowica z długim kapturkiem dochodzącym do jelca. Ujęcie rękojeści z drzewa obciążone skórą poprzecznie karbowaną. Pochwa niewłaściwa.

229. PISTOLET ŻOŁNIERSKI KAWALERII ROSYJSKIEJ WZ. 1812

Dł. 44

Wł. MWP. nr inw. 30644

MHW 890/D

Pistolet wykonany w 1821 r. w Siestrioriecku. Lufa dł. 26,5 cm, kal. 18 mm w części dennej osmiogranna z mosiężną muszką. W części dennej lufy wybite „SB” reszta znaków nieczytelna. Zamek skałkowy. Na blasze zamkowej napis alfabetem rosyjskim: „Siestriorieck” na grzbiecie blachy „1821”. Kolba i łożo z drzewa orzechowego czernionego, na szyjce kolby kartsusz z inicjałami „A I” [Aleksander I 1801—1825]. Głowica kolby z długimi wąsami dochodzącymi do blachy zamkowej, panewka, łuk spustowy, okucie kolby u wylotu lufy — mosiężne.

Pistolety i szable tego typu używane były powszechnie w czasie Królestwa Kongresowego przez jazdę w Wojsku Polskim.

230. PIOTR WYSOCKI 1797—1875

Tyt. oryg.: „Pierre Wysocki”.

Fot. lit. 30 × 24,5, 49 × 35

Rys. A[chille] Devéria²³⁾

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: Józef Straszewicz, „Die Polen und die Polinen der Revolution vom 29 November 1830”. Stuttgart 1833

²³⁾ Przedstawienie Wysockiego w albumie Straszewicza nie nosi cech portretowych. Artysta paryski z braku modelu — Wysocki przebywał wówczas w więzieniu śledczym w Warszawie — posłużył się prawdopodobnie alegoryczną ryciną Seweryna Oleszczyńskiego wykonaną w początkach powstania przedstawiającą oficera szkoły podchorążych i akademika. Zob.: L. Gocel, „Piotr Wysocki jakiego nie znamy”. Stolica, 1953, nr 49, s. 2

Pół postaci w mundurze oficera szkoły podchorążych, głowa zwrócona w lewo.

Podporucznik pułku grenadierów gwardii, instruktor szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie, w grudniu 1828 r. założyciel sprzysiężenia i jeden z jego kierowników, które przygotowało wybuch powstania listopadowego. W czasie powstania major i adjutant naczelnego wodza Skrzyneckiego, dowódca 10 pułku piechoty liniowej. Ranny i wzięty do niewoli podczas szturm na Woli w 1831 r., osadzony w więzieniu Karmelickim a następnie wywieziony na Sybir, skąd wrócił do kraju w 1857 r.

231. ZASIĘG WPŁYWÓW SPRZYSIĘŻENIA PIOTRA WYSOCKIEGO WŚRÓD GARNIZONU WARSZAWSKIEGO

Mapa, oprac. graf.

Dok. Henryk Józef Mościcki

Wyk. Andrzej Zaleski

Na schematycznym planie Warszawy zaznaczono: 1) formacje i lokalizację oddziałów polskich garnizonu warszawskiego, w których istniały sekcje sprzysiężenia i które w nocy 29 listopada 1830 r. opowiedziały się w większości po stronie powstania, 2) oddziały polskie nieobjęte organizacją spiskową, 3) oddziały wojsk rosyjskich stacjonujące w Warszawie w tym czasie.

Wojskowa organizacja spiskowa nie objęła wszystkich oddziałów garnizonu warszawskiego, m. in. strzelców konnych gwardii i Szkoły Podchorążych Jazdy. Silne sekcje sprzysiężenia istniały w 4-tym pułku piechoty liniowej, Szkole Podchorążych Piechoty oraz kompaniach wyborczych 1-go, 3-go i 5-go pułku piechoty liniowej. Do związku należeli prawie wyłącznie młodszy oficerowie. Ogólna ilość oficerów związkowych w Warszawie nie przekraczała do wybuchu powstania 77.

232. TRASA POCHODU SZKOŁY PODCHORAŻYCH W DNIU WYBUCHU POWSTANIA.

Mapa, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Marsz Szkoły Podchorążych zaznaczony linią łączną wzdłuż trasy: Łazienki, Agrykola, wschodni stok wzgórza Ujazdowa,

Piękna, Wiejska, Plac Trzech Krzyży, Nowy Świat, Krakowskie Przedmieście, Kozia, Senatorska, Bielańska, Arsenał.

233. BELWEDER — 29 listopada 1830²⁴⁾

Akw. 18 × 12,5, 34 × 29

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1830]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Wł. MNarW nr inw. 145054/2

MHW 603/D

Widok Belwederu od strony Alei Ujazdowskich. Powstańcy z bronią wdzierają się na dziedziniec.

Wieczorem dnia 29 listopada 1830 r. grupa dwudziestu kilku spiskowców złożona z podchorążych i cywilnych z Ludwikiem Nabelakiem i Sewerynem Goszczyńskim na czele, zaatakowała Belweder z zamiarem zabicia W. Księcia Konstantego. Zamach nie udał się. Omyłkowo zabito carskiego generała Gendre.

234. SEWERYN GOSZCZYŃSKI

Noc Belwederska. Cz. I—II.

Paryż [1870] Księgarnia Luksemburska. 16° ss. 47 nłb. 1; 68 dod. 1—8

Biблиотека Ludowa Polska 58—59

MHW makietka książki z facsimile k. tyt. t. I

Poemat historyczny, napisany przez S. Goszczyńskiego (1801—1876), w 1820 r. członka tajnego związku „Wolnych Braci Polaków” w Warszawie, uczestnika szturm na Belweder i walk powstania listopadowego, walczącego pod rozkazami gen. Dwernickiego, założyciela w r. 1834 w Krakowie stowarzyszenia lewicowego „Lud Polski” i świadka walk Komuny Paryskiej w 1871 r.

235. MOST SOBIESKIEGO — w Łazienkach 29 listopada 1830 r.

Akw. 18 × 12,5, 34 × 29,5

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1830]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Wł. MNarW nr inw. 145054/3

MHW 602/D

²⁴⁾ Pierwsze chwile powstania przedstawił Piwarski na sześciu luźnych planszach dochowanych do naszych czasów w bardzo nielicznych egzemplarzach. W 1832 r. uległy one konfiskacie. Piwarski sporządził rysunki i wytrawił kontury, płaszczyzny wykonał w akwatincie F. Dietrich. Rysunki wykonane zostały z natury i stanowią ważny przekaz historyczny.

Most i pomnik Jana Sobieskiego od strony stawu. Powstańcy zebrani na moście i w przyległym lasku.

Do podchorążych dowodzonych przez P. Wysockiego dołączyła na moście pod pomnikiem Sobieskiego część belwederczyków, która przybyła tam po nieudanym zamachu na W. Księcia Konstantego. Po bezskutecznym oczekiwaniu na nadejście zapowiedzianej piechoty powstańcy ruszyli ul. Wiejską, Placem Trzech Krzyży i Nowym Światem w kierunku Arsenалу.

236. WZIĘCIE ARSENAŁU

Olj/pi 52 × 79

Mal. [Marcin Zaleski], 1830

Wł. MNarW nr inw. 5622

MHW 204/D

Walka przed Arsenalem warszawskim w nocy z 29 na 30 listopada 1830 r. rozgrywająca się na tle łuny pożarów. Na pierwszym planie gmach Arsenалу, w głębi, po środku kościół św. Trójcy następnie warsztaty artyleryjskie, w oddali budynek dawnego Hotelu Polskiego przy ul. Długiej.

Arsenał ze względu na mieszczące się w nim składy broni był jednym z pierwszych, zaatakowanych przez powstańców punktów w mieście.

237. UL. DŁUGA I MIODOWA — w dniu 29-m Listopada 1830 roku w Warszawie

Akw. 18 × 12,5, 33,5 × 29,5

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1830]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Wł. MNarW nr inw. 195054/6

MHW 600/D

Widok na kościół Garnizonowy na placu Krasińskich i wylot ulicy Miodowej. Z lewej oficer na koniu na czele wojska, z prawej żołnierze strzelający z armaty.

Po zdobyciu Arsenалу przez sprzysiężonych, oddziały wojsk polskich obsadziły plac Krasińskich, Zamek, Senatorską, Zakroczymską, Plac Saski, Plac Bankowy. W początkowej fazie nie wszystkie zdecydowane były wziąć udział w powstaniu. Oficerowie — rzecznicy rewolucji przeprowadzali agitację wśród oddziałów za przystąpieniem do akcji.

238. WIEZIENIE NA LESZNIE — w Warszawie 29 listopada 1830 R.

Akw. 22,5 × 17,5

Rys. [Jan Feliks Piwarski, 1830]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Wł. MHW nr inw. 2168

Tłum akademików i rzemieślników zdobywa szturmem więzienie na Lesznie. Na pierwszym planie gmach więzienia, do murów przystawiona drabina, po której wspinają się powstańcy, w prawej części ryciny dymy wystrzałów, przed budynkiem więzienia gęsty tłum rzemieślników i akademików oraz pojedyncze sylwetki żołnierzy.

W nocy z dnia 29 na 30 listopada 1830 r., podczas walk pod Arsenalem, żołnierze 5 pułku piechoty, akademicy i uzbrojony lud zdobyli po krótkiej strzelaninie więzienie u oo. karmelitów na Lesznie uwalniając umieszczonych tam więźniów politycznych.

239. [STRAŻ BEZPIECZEŃSTWA]

Obok tyt. w jęz. francuskim

Fot. akwf. kolor. 16,5 × 12, 21 × 16

Rys. [Józef Głowacki]

Ryt. [Fryderyk Krzysztof Dietrich]

Zam. w wyd.: F. K. Dietrich, „Ubiory Wojska Polskiego z roku 1831”. [Warszawa, 1831.]

Siedmioosobowa grupa uzbrojona w piki, kosy i łopaty.

Straż Bezpieczeństwa została utworzona w dniu 30 listopada 1830 r. pod początkowym dowództwem Piotra Łubieńskiego, później Józefa Zaliwskiego. Miała za zadanie czuwanie nad bezpieczeństwem i porządkiem oraz wykonywanie różnych prac w Warszawie. Uzbrojona była przeważnie w piki, siekiery i kosy, składała się w większości z biedoty miejskiej. W szeregach jej służyło około 15.000 ludzi.

240. [UPROWADZENIE WALERIANA ŁUKASIŃSKIEGO]

Tyt. oryg.: „Le prisonier“

Fot. lit. 11 × 16,5, 16 × 27

Rys. [Jules] David

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: „Souvenirs de la Pologne historiques, statistiques et litteraires, publiés par une reunion de literateurs polonais”, Paris 1833 s.266/267

Na tle zebranego wojska Łukasiński, zakuty w kajdany kłę-
czący na wprost skierowanej weń lufy armaty.

Twórca i działacz Wolnomularstwa Narodowego a także To-
warzystwa Patriotycznego, aresztowany w 1822 r. i osadzony
w więzieniu poklasztornym u karmelitów w Warszawie. 30
listopada 1830 r. został wywieziony z Warszawy w głąb Rosji
i osadzony w twierdzy Schlisselburgu, gdzie po 37 latach uwię-
zienia zakończył życie.

241. JULIUSZ SŁOWACKI

Oda do wolności i Hymn.

Warszawa 1830 Druk. Stereotypowa. 4° ss. 5

MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Poezja, zawiera wezwanie do walki i akcenty przyjaźni dla
ludu rosyjskiego. Drukowana w masowych nakładach zyskała
Słowackiemu popularność oraz roztoczyła, na równi z warszaw-
ską poezją ulotną, patronat poezji romantycznej nad walkami
powstania listopadowego.

242. PODCHORAŻY

Warszawa [b.n.dr.]. 20 × 12,2²⁵)

R. 1830, nr 1 z dn. 8.XII. Ss. 4

MHW facsimile s. 1 nr 1.

Dziennik, wychodzący nieregularnie, zachował się w niewiel-
kiej ilości egzemplarzy. Wyszły tylko 3 numery (?) i wg infor-
macji Estreichera nr 4 nosił zmieniony tytuł „Szpieg patryota”.
Stałymi rubrykami cztero-stronicowych numerów były
przedruk poezji, jak np.: „Oda do młodości” A. Mickiewicza
w n-rze 1-szym, „Wiadomości urzędowe” — np. odezwa Chłó-
pickiego, oraz dość szczegółowo potraktowany dział „Nowości
warszawskie”, podający wydarzenia i nastroje ludności w War-
szawie.

243. PIOTR WYSOCKI

Pamiętnik o powstaniu 29 listopada 1830 r. T. I—II.

Paryż [1867] Księgarnia Luksemburska. 16° ss. 41, 28

MHW makieta książki z facsimile k. tyt. t. II

²⁵) Wymiary numeru przyciętego, inne numery nieprzycięte, o postrze-
pionych brzegach, posiadają wymiary nieco większe.

Wydawnictwo źródłowe, zawiera w t. I wstęp, szczegółowy opis przebiegu wypadków nocy 29 listopada 1830 r. i notatkę wydawcy, Leonarda Rettel, o dalszym losie Wysockiego. T. II zawiera relacje Agatona Gillera o spotkaniach z Wysockim na Syberii i fragmenty książki Gillera „O zabajkalskiej krainie”.

Pierwotny tytuł pamiętnika, drukowanego w Kurierze Polskim, nr 335 z dnia 10.XII.1830 r. brzmiał: „Wiadomość o Tajemnym Towarzystwie zawiązanym w celu zmienienia i ustalenia swobód konstytucyjnych w Królestwie Polskim, oraz działanie wojenne Szkoły Podchorążych Piechoty w nocy z dnia 29 na 30 listopada 1830 r. Artykuł Piotra Wysockiego dowodzącego Szkołą Podchorążych w rozpoczęciu powstania”. Wg przekazów pamiętnikarskich i zeznań P. Wysockiego w śledztwie, redaktorem jego relacji był Maurycy Mochnacki.

244. POWRÓT ODDZIAŁÓW WOJSKA POLSKIEGO Z WIERZBNA

Olj/pl. 51,2 × 80

Mal. M[arcin] Zaleski, 1831

Wł. MNarW nr inw. 5623

MHW 203/D

Przemarsz oddziałów wojska polskiego powracających z Wierzbna przez Krakowskie Przedmieście w dniu 3 grudnia 1830 r. Na czele, na białym koniu, gen. J. Chłopicki, za nim gen. W. Krasiński i gen. Z. Kurnatowski. Na ulicach biwakuje uzbrojony lud. Na lewo pałac Tyszkiewiczów, naprzeciw Potockich. Po prawej wylot ulicy Królewskiej, za nim wieże kościoła Św. Krzyża. W perspektywie gmach Towarzystwa Przyjaciół Nauk i wylot Nowego Świata.

Główne siły księcia Konstantego wycofane z Warszawy rozłożyły się obozem w Wierzbnie. Na skutek układów Rady Administracyjnej i W. Księcia oddziały polskie pozostające w Wierzbnie otrzymały zezwolenia powrotu do Warszawy. Stało się to 3 grudnia rano, podczas gdy Ks. Konstanty rozpoczął odwrót ku granicy Królestwa przekraczając ją 13 grudnia pod Włodawą.

245. [KAROL BOROMEUSZ ALEKSANDER HOFFMANN]

Wielki tydzień Polaków, czyli opis pamiętnych wypadków w Warszawie od dnia 29 listopada do 5 grudnia 1830 r.

Warszawa 6 grudnia 1830 z tłoczni Wł. Łazarskiego, dawniej Banku Polskiego. 8° ss. nlb. 2, 86

Publikacja historyczna, pierwszy opis wydarzeń powstańczych skreślony przez Karola Hoffmanna (1798—1875) członka tajnego związku studenckiego „Panta Koina” (wszystko wspólne), prawnika i założyciela czasopisma prawniczego *Themis Polska*, męża pisarki Klementyny z Tańskich, związanego z działalnością propagandową rządu Czartoryskiego.

246. M[AURYCY] M[OCHNACKI]

[Opis manifestacji żałobnej w Warszawie ku czci dekabrystów 25.I.1831].

Nowa Polska 1831 nr 22 dn. 26.I. s. 1

MHW facsimile s. 1

Artykuł opisujący masową demonstrację warszawską, ku czci 5-ciu straconych, z wyroku cara Mikołaja I, dekabrystów: Rylejewa, Bestużewa-Riumina, Pestla, Murawiewa-Apostoła i Kachowskiego. Została ona zorganizowana przez rozwiązane Towarzystwo Patriotyczne, które po upadku dyktatury Chłopickiego 21.I.1831 r. wznowiło jawne obrady i w obliczu zbliżającej się wojny z caratem chciało zadokumentować swój prawdziwy stosunek do narodu rosyjskiego. Pochód przeszedł z Pałacu Kazimierzowskiego do Kolumny Zygmunta koło Zamku, gdzie obradował Sejm, a następnie ulicami Senatorską, Miodową, Długą, Leszno do Karmelitów, przez dziedziniec saski do sali posiedzeń Tow. Patriotycznego w jednym z gmachów koszar akademickich. Do wielotysięcznej rzeszy ludności przemawiali: Gurowski, Krępowiecki i ks. Pułaski.

247. [DETRONIZACJA CARA MIKOŁAJA I-go]

Tyt. oryg.: „Déchéance de Nicolas“

Fot. lit. 11 × 16,5, 15 × 26

Rys. Nap[ole]on Thomas

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: „Souvenirs de la Pologne...” o.c. s. 338 339 zob. poz. 240

Obrady posłów na sali sejmowej. W głębi pusty tron pod baldachimem.

Na posiedzeniu sejmowym w dniu 25 stycznia 1831 r. posłowie uchwalili detronizację cara Mikołaja I-go. Na decyzję w dużej mierze wpłynął nastrój ulicy manifestującej na cześć dekabrystów.

248. [JAN OLYRYCH SZANIECKI] 1783—1840

Tyt. oryg.: „Ulrych Szaniecki“ [sic]

Lit. 27 × 20

Lit. J[ules] Lion

Zam. w wyd.: Germain Sarrut, B. Saint-Edme, „Biographies polonaises extraites de la Biographie des hommes du jour“. Paris. 1836 z. I s. 34/35

Pół postaci zwróconej w prawo.²⁶⁾

Prawnik, polityk, opiekun włościan, poseł na sejm w 1830 r. W czasie powstania listopadowego był najgorętszym rzecznikiem uwłaszczenia chłopów, twórcą „Towarzystwa Polepszenia Bytu Włościan”.

249. NOWA POLSKA. Dziennik polityczny i naukowy. Red. J. L. Żukowski, Współprac. J. Leleweł, P. Wysocki, S. Goszczyński, J. B. Ostrowski, A. Gurowski, M. Mochnacki, J. B. Zaleski, L. Nabelak i inni.

Warszawa druk. przy ul. Aleksandria. 20.5 × 22,8

R. 1831 nr 1 z dn. 5.I. Ss. nłb. 4

MHW makietą czasopisma z facsimile k. tyt.

Pismo codzienne, ukazało się po raz pierwszy 5.I.1831 r. i skupiało lewicę patriotyczną, tj. większość przywódców rozbitego 3.XII.1830 r. klubu patriotycznego, a zarazem przywódców reaktywowanego 21.I.1831 r. Towarzystwa Patriotycznego. Od czerwca 1831 r. pojawiają się w nim artykuły o treści rewolucyjno-republikańskiej, zawierające krytykę nie tylko feudalizmu, ale i kapitalizmu.

Dziennik poza Warszawą urabiał w duchu radykalizującym opinię prowincji. Jego artykuły i poglądy rozpowszechniał wychodzący w Kaliszu „Dziennik Wielkopolski”, w Płocku „Goniec Płocki”, w Lublinie „Merkury”. W Warszawie pismo można było zaprenumerować w dwunastu punktach, cena 1 egz. wynosiła 10 groszy polskich.

250. USTAWY TOWARZYSTWA PATRIOTYCZNEGO

Warszawa 1831 [b.n. i dr.]. 8° ss. 14

MHW makietą książki z facsimile k. tyt.

²⁶⁾ Wydawnictwo zdobią dwie różne wersje portretu J. Szanieckiego. Rycina identyczna znajduje się w egzemplarzu stanowiącym własność biblioteki Muzeum Adama Mickiewicza w Warszawie.

Statut organizacji Towarzystwa Patriotycznego opracowany przez komisję wyłonioną 19.I.1831 r. i zatwierdzony na posiedzeniu organizacyjnym w dniu 21.I.1831 r. Nadawał on Towarzystwu formy prawne i oznaczał restytucję działalności klubu po złożeniu dyktatury przez Chłopickiego w dn. 17.I.1831 r. Statut na czele Towarzystwa stawiał prezesa, którym został Joachim Lelewel i wiceprezesów, którymi zostali: Roman Sołtyk, Maurycy Mochnecki, Ksawery Bronikowski i ksiądz Aleksander Pułaski. Sekretarzami wybrano Michała Dębińskiego i Tadeusza Krępowieckiego, skarbnikiem został kupiec Tadeusz Czuban. Oprócz władz istniał „Komitet Dozorczy” wybierany nie na walnym zgromadzeniu, lecz przez członków założycieli klubu. Uzupełnienia ustaw z dnia 17.II.1831 r. przemianowały Komitet Dozorczy na Radę Towarzystwa złożoną z 21 członków, obieranych co trzy miesiące. Zwiększono także ilość uczestników klubu oraz postanowiono zakładać kluby Tow. Patriotycznego poza Warszawą.

251. UMACNIANIE PRZYCZÓŁKA MOSTOWEGO NA PRADZE W LUTYM 1831 R.

Olej. pł. 73,5 × 109

Mal. W[incenty] Kasprzycki, 1831

Wł. MNarW nr inw. 35536

MHW 215/D

Widok Pragi podczas sypania przez lud Warszawy umocnień przyczółka mostowego w lutym 1831 r. w obronie przed przygotowywaną przez dowódcę wojsk carskich feldmarszałka Dybicza, zimową ofensywą na Warszawę.

252. [BITWA POD GROCHOWEM]

Tyt. oryg.: „Schlacht von Grochow, den 25, Februar 1831“

Stlr. 8,5 × 15,5, 10 × 18

Ryt. F. Sautter

Zam. w wyd.: Roman Sołtyk, „Polen und seine Helden im letzten Freiheitskampfe“. Stuttgart 1834 t. II, [tabl. V] oraz w wyd. [Roman Sołtyk], „Polen geographisch und historisch geschildert“. Stuttgart 1834.

Bitwa na skraju lasu, działa, konni i piesi żołnierze. W tle oddziały wojsk i dymy wystrzałów.

Na polach Grochowa pod Warszawą w dniu 25 lutego 1831 r. stoczona została pamiętna bitwa między armią rosyjską (ok.

59.000 wojska i 178 dział) pod dowództwem feld. Dybicza, a polską armią prowadzoną przez gen. Chłopickiego (36.000 żołnierzy i 114 dział). Rosjanie stracili ponad 9.000 ludzi, Polacy ok. 7.000. Bitwa została nierozstrzygnięta.

253. WIELKA SOBOTA 1831 ROKU, CZYLI OBNOSZENIE
SZTANDARÓW ZDOBYTYCH NA NIEPRZYJACIELU
W BITWIE POD WAWREM DNIA 1-go KWIETNIA

Fot. lit. 22,5 × 37, 29 × 40

Rys. J[an] N[apoleon] Lewicki, [1831]

Lit. T[eodor] Vivier

Oryg. MNarW nr inw. 35144

Pochód ze sztandarami na ulicy Senatorskiej, w tle Pałac Prymasowski.

31 marca oddziały powstańcze w niespodziewanym ataku pokonały w bitwie pod Wawrem oddział rosyjski generała Gejsmara, a w bitwie pod Dębem Wielkim wojska korpusu generała Rozena zdobywając wielką ilość broni oraz 11.000 jeńców. Dnia 2 kwietnia obniesiono uroczyście zdobyte sztandary po ulicach Warszawy.

254. WPROWADZENIE DO WARSZAWY JEŃCÓW
I SZTANDARÓW ZDOBYTYCH W BITWACH POD
WAWREM I DĘBEM WIELKIM 2 KWIETNIA 1831 R.

Olj./pt. 52 × 79

Mal. [M]arcin Zaleski, 1831

Wł. MNarW nr inw. 5624

MHW 205/D

Most łyżwowy na Wiśle u wylotu ulicy Bednarskiej w Sobotę Wielkanocną 2.IV.1831 r. z powracającym tłumnie wojskiem. Na pierwszym planie pojedyncze grupy pieszych i konnych, a także witająca żołnierzy ludność cywilna. Zdobyte w bitwach pod Wawrem i Dębem Wielkim pięć chorągwi rosyjskich zostały następnie uroczyście złożone na Zamku Warszawskim. Tło architektoniczne stanowi roгатka i przyczółek mostowy oraz widoczna w głębi za Wisłą zabudowa Pragi.

255. ODEZWA DO OBYWATELI STOLICY 15.IV.1831 R.

[Incipit:] Komitet Ofiar Dobrowolnych Obywateli Stolicy, objąwszy czynność po członkach Towarzystwa, trudniącego

się odbieraniem rzeczonych ofiar na zasilek Wojska Narodowego... [Explicit:] Dalszy ciąg dobrych obywateli, którzy ofiary swe złożyli w różnych produktach, dla ich obszerności osobno będzie ogłoszony przy Gazecie Warszawskiej i w oddzielnych egzemplarzach dla wiadomości stolicy.

[Zaw. listę ofiarodawców sum pieniężnych, które wpłynęły do dnia 15 kwietnia 1831 r.]

[Podpisy:] Członki Komitetu: A. Rabczyński, S. Tomaszewski, K. Dellinger, F. Poziomkiewicz, Mioduszewski, F. Mentzel.

Wym. 23,5 × 18,4 k. 2

Wł. MHW nr inw. 2433:2 teka „Dokumenty do dziejów Warszawy XVIII—XIX w., V. 2501/2

Druk ulotny, obrazuje ofiarność społeczeństwa na cele narodowe.

256. JAN CZYŃSKI

Dzień piętnasty sierpnia i sąd na członków Towarzystwa Patrio-tycznego.

Warszawa 1831 [bn. dr.]. 16° ss. 40

MHW makietka książki z facsimile k. tyt.

Brozura polityczna, opisuje tło wypadków w nocy 15 sierpnia 1831 r., kiedy lud warszawski, w obliczu grożącego upadku powstania z powodu nieudolności dowództwa, spoczywającego w rękach Skrzyneckiego i beczynności armii, włamał się do więzienia na Zamku i dokonał samosądu na oskarżonych o zdradę generałach (Jankowski, Sałacki, Hurtig). W ciągu nocy wyciągnięto z więzień i powieszono kilkunastu dawnych szpiegów W. Ks. Konstantego.

257. JAN CZYŃSKI 1801—1867

tyt. oryg.: „Jean Czyński“

Lit. G[iuseppe] Gatti

Zam. w wyd.: Germain Sarrut, B. Saint-Edme, „Biographies polonaises extraites de la Biographie des hommes du jour“. Paris 1836 z. 2 s. 12/13

Popiersie en face. Prawa ręka wsunięta za połę płaszcza. Urodzony na Pradze, po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Liceum Warszawskim wstąpił w 1819 r. na Uniwersytet War-

szawski, który ukończył w 1822 r. uzyskując stopień magistra prawa. W okresie powstania listopadowego referendarz w Ministerium Wojny, wiceprezes Towarzystwa Patriotycznego i jeden z najaktywniejszych jego przywódców oraz współpracownik dziennika „Nowa Polska”. Aresztowany po zaburzeniach w nocy 15 sierpnia 1831 r., oddany pod sąd wojenny, został uniewinniony. We wrześniu 1831 r. przekroczył granice Prus udając się na emigrację, gdzie stał się wkrótce jednym z najwybitniejszych pisarzy politycznych.

258. ALEKSANDER KAZIMIERZ PUŁASKI 1794—1838(?)

Tyt. oryg.: „A. C. Pułaski prêtre — S. G. Worcell nonce a la diète. Polonais Refugies en France mis à S-te Pélagie pour avoir pleuré sur le tombeau de leur frere Dziewicki ²⁷⁾ mort pour la liberté.“

Fot. lit. 27 × 37

Lit. [Tomasz Oskar hr Sosnowski], Bruxelles, [ok. 1833]²⁸⁾

Oryg. MNarK Oddz. Czartoryskich nr inw. R. 7327

Fragment przedstawienia dwuosobowego. Pół postaci Pułaskiego en face i Worcella profilem z głową zwróconą w lewo. W tle kraty.

Ksiądz, urodzony w okolicach Kalisza w zubożałej rodzinie szlacheckiej, wykładowca jednej ze szkół warszawskich. W okresie powstania listopadowego wiceprezes Towarzystwa Patriotycznego, brał udział w wypadkach 15 sierpnia. Jeden ze współredaktorów dziennika „Nowa Polska”. Po upadku powstania

²⁷⁾ Kacper Dziewicki — uczestnik wyprawy J. Zaliwskiego do kraju w 1833 r. Wzięty do niewoli w pobliżu wsi Rataje, pow. stopnicki, popełnił samobójstwo prosząc o wodę, którą wypił wraz z trucizną. W związku z jego śmiercią zorganizowano w Paryżu nadzwyczajne posiedzenie loży masońskiej de la Trinité Indivisible oraz uroczyste nabożeństwo w kościele Saint-Germain-des-Prés i zgromadzenie w sali przy ul. Teranne poświęcone również innym poległym uczestnikom wyprawy. Stało się to powodem aresztowania przez Policję francuską m. in. S. Worcella i A. K. Pułaskiego. Worcell i Pułaski zostali zwolnieni z więzienia i wydaleniu z granic Francji.

²⁸⁾ Do ryciny dołączona jest interesująca metryka rękopiśmienna z 1852 r. skreślona ręką J[ana] K[azimierza] Ordyńca. Z zapisu wynika, iż jest to litografia wykonana po deportacji księdza Pułaskiego i Worcella z więzienia paryskiego Sainte Pélagie do Belgii. Fundusz z rozprzedaży odbijanej w tajnej drukarni masońskiej i kolportowanej wśród emigracji ryciny, miał być przeznaczony na pomoc dla obu więźniów. Ze względu na cenzurę imprezy zaniechano poprzestając na dwóch próbnych odbitkach wykonanych przez hr. Sosnowskiego. Egzemplarz Muzeum Czartoryskich stanowi prawdopodobnie dawną własność Ordyńca. Druga odbitka trafiła do rąk L. Chodźki.

udał się na emigrację, gdzie rozwinął ożywioną działalność rewolucyjną, współpracując z S. Worcellem, J. Lelewelem i T. Krępowieckim. Początkowo, do 1833 r., przebywał we Francji następnie w Belgii, gdzie pisywał do demokratycznego organu „La Voix du Peuple” oraz w Anglii.

259. UMOCNIEŃ WARSZAWY W PRZEDEDNIU SZTURMU PASKIEWICZA

Fot. planu umocnień Warszawy ze zbioru plk. Klemensowskiego. 29,5 × 40.
Zam. w wyd.: W. Tokarz, „Wojna polsko-rosyjska 1830 i 1831”. Warszawa 1930, Atlas, szkic nr 39

Na schematycznie ujętym planie Warszawy zaznaczono linię umocnień biegnącą po lewej stronie Wisły od rejonu obecnie usytuowanej Cytadeli poprzez roгатki: powązkowską, wolską, jerozolimską, mokotowską, belwederską aż do Wisły w okolicach Czerniakowa.

260. [LUD WARSZAWY PRZY SYPANIU WAŁÓW]

Tyt. oryg.: „Die Polen befestigen ihre Hauptstadt Warschau“
Pod ryc.: „Alle Stände legten Hand an das grosse Werk, Klostergeistliche und Rabiner, Edelleute, Bürger und Bauern, Juden und Christen — ja selbst die vornehmsten Damen scheueten sich nicht, in Eintracht hier zu arbeiten, wo der Bischof, an der Spitze des Clerus, die heilige Fahne vortragend dem Werke Weihe und durch das eigene Beispiel raschen Fortgang gab.“

Stlr. kolor. 28 × 23

Ryt. [J. B.] Wunder, Nürnberg [1831], bei Fr. Campe²⁹⁾

Wł. MNarK Oddział Czartoryskich nr inw. R 7420

MHW 365/D

Ludność Warszawy wszystkich stanów kopiała wały pod komendą dwóch oficerów. Na dalszym planie kościoł o architekturze wziętej z fantazji autora sztychu.

²⁹⁾ Wg informacji Biblioteki Polskiej w Paryżu rycina wchodzi w skład kompletu dziesięciu plansz barwnych wydanych w Norymberdze u Fryderyka Campe, poświęconych wypadkom powstania listopadowego. Prawdopodobnie był to album jakkolwiek nie udało się nam dotrzeć do pełnego egzemplarza z kartą tytułową. Wunder wydał jeszcze drugi cykl, rytowany przez Fleischmanna, 13 tablic kolorowych ze specjalną kartą tytułową zatytułowaną: „1831, aux Heros Polonois“.

261. [PRZEPUSTKA NA PRZEKROCZENIE ROGATEK
WARSZAWY 29.VIII.1831 R.]

[Incipit:] Wolny wyjazd za rogatki Wolskie...

[Explicit:] dla JW. JŁ. Sawińskiego [Sowińskiej?]

[Podpisy:] Generał Gubernator, z polec. vicegub. pułk. S. Kamiński

Wym. 11,5 × 12, k. 1

Wł. MWP nr inw. 29933

MHW 143/D

Druk urzędowy z kancelarii gen. W. Chrzanowskiego, Gubernatora Warszawy, wprowadzającego z ramienia ówczesnego prezesa Rządu gen. Krukowieckiego, szereg zaostżeń w związku z zagrożeniem stolicy.

262. J[ÓZEF] BEM 1795—1850

Lit. 24 × 17

Rys. [Józef Kurowski]

Zam. w wyd.: Joseph Straszewicz, „Les Polonais et les Polonaises de la revolution du 29 novembre 1830“. Paris 1832

Pół postaci w mundurze z płaszczem zarzuconym na jedno ramię, zwróconej w lewo, wspartej na lewym ręku.

Bem kształcił się w korpusie kadetów i w szkole artylerii w Warszawie. Za czasów Królestwa Kongresowego był profesorem szkoły artylerii w Warszawie. Dowódca bohaterskich szarż artyleryjskich pod Iganiami (10.IV.1831) i Ostrołką (26.V. 1831), naczelný dowódca artylerii w obronie Warszawy we wrześniu 1831 r. Mianowany w czasie powstania listopadowego generałem, po upadku powstania udał się na emigrację. W 1848/49 r. brał udział w kampanii węgierskiej jako dowódca armii Siedmiogrodu.

263. JÓZEF SOWIŃSKI 1777—1831

Fot. olj./pł. 25,5 × 21,5 owal³⁰⁾

Mal. nieznaný

Wł. MWP nr inw. 3792 — (Obraz zaginiony)

³⁰⁾ MWP posiada w swych zbiorach inną podobiznę J. Sowińskiego olj./pł. 30,5 × 22 nr inw. 8135 bardzo zbliżoną do eksponowanej w MHW fotografii. Wg zapisków w inwentarzach MWP oba obrazy stanowią kopię oryginału A. Kokulara z 1822 r.

Pół postaci, widoczny surdut mundurowy oraz orderzy Virtuti Militari, Pour le Mérite i Legia Honorowa.

Sowiński w czasie powstania kościuszkowskiego walczył pod rozkazami gen. Dąbrowskiego, w kampanii 1812 r. stracił nogę w bitwie pod Możajskiem. W latach Królestwa Kongresowego był dyrektorem Arsenалу Budowniczego i komendantem Szkoły Aplikacyjnej w Warszawie. Poległ w dn. 6 września 1831 r. w obronie szanca na Woli.

264. [ZDOBYCIE WOLI PRZEZ ROSJAN W DNIU
6.IX.1831 R.]

Fot. lit. 46,5 × 68

Mal. [January Suchodolski?]

Odb. w zakł. de Thierry freres succ[esseurs] de [Gottfried] Engelmann
Oryg. MNarK Oddz. Czartoryskich nr inw. R. 7256

Widok zewnętrzny kościoła wolskiego wśród dymu pożarów i nacierających wojsk carskich.

W czasie szturmego wojsk carskich, zginął w pobliżu kościoła bohaterski obrońca reduty wolskiej gen. Józef Sowiński.

265. [PLAN WARSZAWY Z ZAZNACZENIEM
FORTYFIKACJI, BARYKAD I DYSLOKACJI
ODDZIAŁÓW POLSKICH W DNIU 19 SIERPNI
1831 R.]

Tyt. oryg.: „La ville, les fortifications, les barricades de Varsovie et les troupes Polonaises le 19 Aout 1831“.

Stlr. 44 × 56

Odb. w zakł. Aug[ust] Kneisel, Leipzig

MHW nr inw. 5046

Na planie kolorem czerwonym zaznaczono położenie oddziałów kawalerii, niebieskim — piechoty, ponadto obwarowania i szanice.

266. UKŁADY KAPITALUCYJNE MIĘDZY GEN.
KRUKOWIECKIM I PRĄDZYŃSKIM A SZTABEM
ROSYJSKIM W DNIU 7.IX.1831 R.

Fot. olj/pl. 64 × 107

Mal. A[leksander August] Kotzebue, 1846

Oryg. MWP nr inw. 31866

Wśród wojska i koni grupa oficerów sztabowych a między nimi generałowie Krukowiecki, Prądyński i głównodowodzący armii rosyjskiej feldmarszałek Paskiewicz. W głębi karczma, tzw. Żelazna oraz widok na wieżę kościoła.

W dn. 7 września generałowie J. Krukowiecki i J. Prądyński rozpoczęli układy w karczmie „Żelaznej” na Woli z feldmarszałkiem rosyjskim Paskiewiczem. Zakończyły się one kapitulacją Warszawy w dn. 8 września 1831 r.

267. [PUŁK CZWARTAKÓW PRZEKRACZA GRANICĘ PRUS]

Fot. lit. kol. 25 × 33

Winieta z karty tytułowej partytury pieśni „Tysiąc walecznych opuszcza Warszawę“ pod oryginalnym tytułem: „Die letzten Zehn vom vierten Regiment von Julius Moser [sic.]³¹⁾ in Musik gesetzt für eine Singsstimme mit Begleitung des Pianoforte von A[ibert] S[owiński]. Paris bei le Tellier s. a.

Oryg. Własność prywatna Ludwika Gocla w Krakowie

Grupa dziesięciu żołnierzy i oficerów z czwartego pułku piechoty liniowej przechodząca obok słupa granicznego strzeżonego przez żołnierza pruskiego. Ponad nimi winieta z liści i panoplii, nad którą umieszczony został orzeł. Po bokach symetryczny ornament ze sztandarów i panoplii z napisem: „Praga, Ostrolenka”.

Po kapitulacji Warszawy część wojsk polskich przekroczyła w dniu 5 października 1831 r. granicę pruską pod Szczutowem i Górzniem, udając się na emigrację.

268. MAURYCY MOCHNACKI

Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831. T. I—II.

Paryż 1834 druk P. Baudouin. 16° ss. nlb. 10,698; nlb. 5, 816

MHW makieta książki z facsimile k. tyt. t. I

Opracowanie historyczne, zawiera oprócz opisu wypadków 1830 i 31 roku, analizę sytuacji kraju przed powstaniem, spiski i tajne organizacje oraz ocenę powstania, napisane przez krytyka literackiego i działacza politycznego okresu powstania.

³¹⁾ Właściwe brzmienie nazwiska poety jest Mosen.

269. KRZYŻYK DREWNIANY

Wys. 4,5

Szer. 3

Wł. MHW nr inw. 200 Zb. Ph.

Krzyżyk pamiątkowy z drzewa Olszynki Grochowskiej łączony miedzią pozłacaną. Napis: „Dnia 25 lutego 1831, z Olszynki”.

270. KRZYŻYK DREWNIANY

Wys. 6

Szer. 4,5

Wł. MHW nr inw. 201 Zb. Ph.

Krzyżyk pamiątkowy z drzewa Olszynki Grochowskiej łączony miedzią pozłacaną. Napis: „Dnia 25 lutego 1831, z Olszynki I. K.”.

271. IGIELNIK DREWNIANY

Dł. 9

Wł. MHW nr inw. 203 Zb. Ph.

Igielnik pamiątkowy z drzewa z Olszynki Grochowskiej, na obu końcach napis na metalowych wkładkach „Olszynka Grochowska, dnia 25 lutego 1831” oraz herb Orzeł i Pogoń.

272. PAPIEROŚNICA SKÓRZANA

Dł. 14,5

Szer. 7,5

Wł. MHW nr inw. 204 Zb. Ph.

Papierośnica trójdzielna z zameczkiem metalowym oprawiona w brzeg z pozłacanej miedzi, ozdobiona haftem na kanwie koralikami i nićmi. Po jednej stronie na tle sztandarów herb Polski i Litwy, po drugiej na tle panopliów krzyżyk czerwony i czarny.

273. PUDEŁKO DREWNIANE

Dł. 10

Szer. 6,5

Wł. MHW nr inw. 205 Zb. Ph.

Pudełko płaskie prostokątne, oklejone skórą nazewnątrz, wewnątrz jedwabiem i pluszem. Na skórze napis wśród winiet złożonych: „Pamiętka Rewolucji Polskiej, Dawne wyrocznie Lecha niebo nam ogłasza, Polacy to nasz Orzeł, Ta ziemia jest nasza. Dnia 29 listopada 1830 roku”.

Wewnątrz dwa banknoty papierowe jednozłotowe; we wgłębieniach przystosowanych do nich następujące monety polskie z 1831 r., 3 grosze, 10 groszy, 2 złote, 5 złotych oraz wybijany w Warszawie złoty dukat holenderski.

274. PORTFELIK JEDWABNY

Dł. 13,5

Szer. 9

Wł. MHW nr inw. 206 Zb. Ph.

Portfelik pamiątkowy, tekturowy obciągnięty jedwabiem, haftowany, brzegi skórzane złożone. Po jednej stronie postać kosyniera ze sztandarem w dłoni i napis: „29 listopad” — po drugiej — herb Orzeł i Pogoń pod koroną wśród liści dębowych, napis „Rok 1830”. Wewnątrz na wkładce papieru napis odręczny atramentem: „Notes ten na/ pamiątkę otrzy/mał Władysław/ Redel, / porucznik konnej/ baterii od Pułkowni/ka Józefa Boma/ w m[iesią]cu wrześniu 1831 r./ w Prusach/ przy złożeniu broni”.

275. KLAMRA DO PASA WOJSKOWEGO

Dł. 9,5

Szer. 7,5

Wł. MHW nr inw. 109 Zb. Ph.

Klamra prostokątna żelazna, brzegi wolutowe, plastycznie zdobiona portretem Kościuszki, w tle panoplia, orzeł i napis: „Boże pozwól jeszcze raz nam wolność”.

ŻYCIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE WARSZAWY W LATACH 1831—1861

276. LOKALIZACJA PRZEMYSŁU W WARSZAWIE 1830—1862

Plan, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Schematyczny plan lewobrzeżnej Warszawy z zaznaczeniem ważniejszych zakładów przemysłu spożywczego, metalowego, chemicznego, włókienniczego i innych, z trzema dodatkowymi wykresami. Zob. poz. 277, 278, 279.

Przechodzenie od przemysłu manufakturowego, charakteryzującego się rozrzuceniem zakładów na terenie miasta, do fabrycznego wiąże się z koncentracją ich w dzielnicach Wola i Powiśle. Plan nie uwzględnia centrum przemysłowego na Pradze, powstającego w tym okresie.

277. WZROST ILOŚCI WIĘKSZYCH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH

Wykres, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Krzywa wzrostu oznaczająca ilość fabryk w latach 1830, 1847 i 1862 wskazuje odpowiednio 30, 190 i 369 zakładów dla poszczególnych lat.

278. WARTOŚĆ PRODUKCJI WYBRANYCH GAŁĘZI PRZEMYSŁU WARSZAWSKIEGO W TYSIĄCACH RUBLI

Wykres, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Krzywe wzrostu dla przemysłu budowy maszyn, garbarskiego i chemicznego w latach 1845, 1848 i 1862 obrazują dwukrot-

ny i trzykrotny skok wartości produkcji między rokiem 1848 a 1862.

279. ILOŚĆ ROBOTNIKÓW ZATRUDNIONYCH
W WIĘKSZYCH FABRYKACH WARSZAWSKICH
1855—1860

Wykres, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Symbole umowne w formie postaci robotników obrazują stan zatrudnienia w zakładach Towarzystwa Żeglugi Parowej, Kronenberga, Warsztatów Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, Evansa, Frageta, fabryki guzików patentowych i Hennigera.

280. MASZYNA PAROWA

Model/żelazo, mosiądz, 37 × 94 × 95

Wł. Muz. Świętokrzyskie w Kielcach

MHW 892/D

Prototyp maszyny parowej niskiego ciśnienia z cylindrem pionowym typu Watta. Układ napędowy z korbą i balansjerem. Maszyna przystosowana do przepompowywania wody.

Exemplarz wykonany w hucie Białogon, jako jeden z sześciu wzorcowych, dla podjętej w 1837 r. produkcji maszyn parowych na wzór angielski o rozpiętości mocy od 2 do 12 KM.

281. ZAKŁADY MASZYN I NARZĘDZI ROLNICZYCH
EVANSA, LILPOPA I RAUA

Fot. drzew. 14 × 17,5

Rys. [Wojciech] Gerson

Ryt. [Edmund] Fryk

Tyg. III. 1865 t. II. s. 196

Zabudowania i podwórze fabryki. Na drugim planie wieża i nawa dawnego kościoła św. Jerzego.

Fabryka odlewów żelaznych i mosiężnych braci Evans (początkowo J. Moris i T. Evans) założona w 1822 r. mieściła się w gmachach zamkniętego w 1818 r. kościoła i klasztoru kanoników lateraneńskich przy ul. Świętojerskiej 1766. W 1847 r. zakład posiadał dwie maszyny parowe i zatrudniał ok. 300 robotników.

282. PLAN SYTUACYJNY wyobrażenie dający zabudowań fabryki łań żelaznych na groncie [sic] rządowym dawnego probostwa św. Jerzego 1833

Akw., wlb., kopia ręczna 32 × 28

Oryg. Hipoteka Warszawska, akta posesji nr 1766

Plan fabryki Evansa obejmuje budynki dawniej istniejące, adaptowane do celów fabrycznych jak kościół i probostwo oraz nowo wystawione jak warsztaty, szopy i składy.

283. KUŹNIE PRZY WARSZTATACH DROGI ŻELAZNEJ WARSZAWSKO-WIEDEŃSKIEJ

Fot. drzew. 10 × 15

Rys. L[udomir] Dymitrowicz

Tyg. Ill. 1869 t. I s. 161

Wnętrze hali fabrycznej mieszczącej kuźnię. Na pierwszym planie młot parowy. Wzdłuż lewej ściany widoczne trzy paleńska, przy nich trójosobowe grupy robotników pracujących przy kowadłach.

Warsztaty założone w 1844 r. w bezpośrednim sąsiedztwie dworca zajmowały się remontami, budową wagonów i montowaniem parowozów z części gotowych. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych warsztaty zatrudniały ok. 400 robotników.

284. WARSZTATY ŻEGLUGI PAROWEJ NA SOLCU W WARSZAWIE

Lit. ton. 14,5 × 20, 20 × 27

Rys. [Kazimierz Eliaz] Galli

Lit. [Julian] Cegliński

Odb. w lit. Banku Polskiego

Zam. w wyd.: „Księga Świata“ 1857, cz. I s. 84—85

Budynki warsztatowe od strony północnej oraz przystań nadbrzeżna.

Towarzystwo Żeglugi Parowej założone w 1846 r. przez Andrzeja Zamoyskiego uzyskało od rządu monopol żeglugi parowej na Wiśle. Zapoczątkowało od 1851 r. własną produkcję statków parowych w warsztatach przy ul. Solec. Wykonywano w nich również maszyny parowe, narzędzia rolnicze i kotły. Warsztaty wyposażono w maszynę porawą o sile 14KM, a od 1860 r. w drugą o sile 6 KM. Fabryka zatrudniała ok. 200 ro-

botników. W 1871 r. spółka została rozwiązana i warsztaty odkupił Maurycy Fajans.

285. MŁYN PAROWY NA SOLCU

Fot. drzew., 16,5 × 19

Oryg. APW

Teki Przyborowskiego t. V s. 35

Widok budynku od strony północnej.

Na terenie Warszawy znajdowało się w 1854 r. 86 młynów. Młyn parowy na Solcu został uruchomiony w 1828 r. przez spółkę Towarzystwo Wyrobów Zbożowych. W 1837 r. odkupił go od braci Łubieńskich Piotr Steinkeller i wyposażył w najnowocześniejsze urządzenia. W latach pięćdziesiątych obok młyna parowego mieścił się tu tartak, olejarnia, warsztaty stolarskie i kowalskie, wytwórnia kafli i rur glinianych do melioracji. W tym okresie pracowało tu 700 robotników. Młyn dysponował maszyną parową o sile 60 KM, największą w Warszawie.

286. WIDOK FABRYKI NORBLINA I SPÓŁKI

Fot. drzew. 9 × 12,5

Rys. X[awery] Pillati

Tyg. Ill. 1889 t. II s. 92

Kompleks zabudowań fabrycznych przy ul. Chłodnej. Na dalszym planie trzy kominy.

Warszawa posiadała największe na terenie Królestwa zakłady galanteryjno-przemysłowe. Wytwórnia platerów Norblina założona przed 1830 r. na Starym Mieście została następnie przeniesiona na Chłodną. W 1853 r. zainstalowano tu sprowadzoną z Belgii maszynę parową o sile 10 KM. W tym samym roku liczba pracowników zakładu nie przekraczała 60-ciu osób.

287. FABRYKA PORTERU J. G. SCHAEFFERA I KOMPANII W WARSZAWIE PRZY ULICY KROCHMALNEJ N: 1108

Fot. lit. kol./pap. list. 8 × 18,5, 11 × 19,5

Wł. MNarW nr inw. Gr. Pol. 99007

Widok perspektywiczny zabudowań fabrycznych tworzących czworobok przy zbiegu ulic Ciepłej i Krochmalnej.

Browar Schaeffera i Glimpfa założony został w 1826 r. Po przebudowie na wzór angielski, dokonanej w 1829 r. kosztem 1.200.000 złp, browar stał się największym tego rodzaju zakładem w kraju.

288. BROWAR PORTERU I PIWA BAWARSKIEGO
J. G. SCHAEFFERA

Fot. drzew. 14 × 7,5

Kurier Warsz. 10.VI.1849 s. 736

Winieta reklamowa przedstawiająca podwórzec browaru. Na pierwszym planie platforma z beczkami w momencie ich załadowywania przy pomocy dźwigu mechanicznego. Przy pracy zatrudnieni dwaj robotnicy.

289. GMACH GŁÓWNY FABRYKI TYTONIU I TABAKI
L. KRONENBERGA OD STRONY MASZYNY
PAROWEJ

Fot. drzew. 19 × 23,5

Rys. X[awery] Pillati

Ryt. K[onstanty] Przyk[orski]

Tyg. Ill. 1867 t. II. s. 184

Podwórze fabryki. Na pierwszy planie budynek z kominem mieszczący maszynę parową. Na lewo trzypiętrowy gmach główny, w głębi zabudowania pomocnicze. Na dziedzińcu wozy ze skrzyniami i pojedyncze grupy osób.

Fabryka założona w 1822 r. produkowała początkowo papierosy. W 1861 r. zbudowano nowy gmach przy zbiegu Marszałkowskiej, Hożej i Wielkiej, wyposażając go w nowoczesne urządzenia według wzorów najlepszych fabryk europejskich. Oprócz gmachu głównego i budynku mieszczącego maszynę parową o sile 35 KM powstało sześć pawilonów przeznaczonych na składy, suszarnie i sortownie. Zakład zatrudniał ok. 700 robotników, w tym wiele kobiet i dzieci.

290. OGÓLNY WIDOK GARBARNI BRACI TEMLERÓW
I SZWEDEGO

Fot. drzew. 16 × 21

Rys. A[dolf] Kozarski

Ryt. [Stanisław] Baranowski

Kłosa 1873 t. II s. 69

Widok perspektywiczny szeregu zabudowań fabrycznych na tle krajobrazu wiejskiego. Na pierwszym planie strumień Drna.

Garbarnia założona w 1817 r. przez J. Temlera została w 1849 r. przejęta przez braci Karola i Aleksandra Temlerów. W 1859 r. po przystąpieniu do spółki Ludwika Szwede fabryka została przebudowana, zmechanizowana i wobec braku wody na dotychczasowym terenie przeniesiona w pobliże rogatek powązkowskich.

291. NOWY ZAKŁAD CHROMOLITOGRAFICZNY ADOLFA PECQ I S-KI

Fot. lit. 16 × 21, 30 × 40

Kalendarz ścienny J. Jaworskiego 1857

Winieta z kalendarza reklamowego przedstawiająca parter domu przy ul. Miodowej 4 mieszczącego zakład. Widoczne wejście i okazałe witryny sklepu.

Firma wydawnicza A. Pecq, później A. Dzwonkowski powstała w latach czterdziestych XIX w. rozwijając szeroką działalność zwłaszcza w zakresie wydawnictw artystycznych. Zakład współpracował z wieloma znanymi malarzami jak F. Kostrzewski, W. Gerson, A. Lesser, A. Lerue i inni.

292. TARG NIEDZIELNY NA SEWERYNOWIE

Drzew. 18 × 33

Rys. H[enryk] Pillati

Ryt. E[dward] Nicz

Tyg. Ill. 1872 t. II s. 124

Fragment targowiska z tłumem przekupniów na tle kolumnady hal Sewerynowa. Z prawej drewniana zabudowa straganów.

Hale targowe wzniesione w 1846 r. przez arch. F. Lanci na miejscu ruin pałacu dynasowskiego. Zbudowano tu liczne sklepy dla kramarzy, jatki rzeźnicze itp. Posesję tę nabył od spadkobierców ks. de Nassau, hr. Seweryn Uruski. Nazwa Sewerynowów pochodzi od imienia właściciela. Targowisko nie rozwinęło się wskutek oddalenia od głównych ulic miasta i konkurencji hali targowej za Żelazną Bramą.

293. GOŚCINNY DWÓR ZA ŻELAZNĄ BRAMĄ

Obok powtórzenie tyt. w jęz. francuskim

Lit. kol./pap. list. 10,7 × 19, 29 × 23

Rys. i lit. [Julian] Cegliński i [Alfons] Matuszkiewicz

Odb. w zakł. A[dolf] Pecq

Wł. MHW nr inw. 12

Szeroka perspektywa placu z pawilonem „Gościnny Dwór” po środku. W tle zabudowa placu, po prawej pałac Mirowski. Bogaty sztafaż, na który składają się stragany i przekupnie.

Hale targowe tzw. „Gościnny Dwór” powstały w 1841 r. w ramach uporządkowania targu żywnościowego na placu Żelaznej Bramy. Pawilon w formie nieregularnej elipsy wzniesiono wg projektu J. Gay’a i A. Kropiwnickiego. Na portyku nad wejściem zamieszczono w języku polskim i rosyjskim napis: „Gościnny Dwór”, a na szczycie dachu figurę Merkurego, patrona kupców. Budowla mieściła 168 sklepów i straganów zamożniejszych kupców, handlarzy żywności i towarów łokciowych.

294. TARG NA WEŁNĘ NA PLACU KRASIŃSKICH

Drzew. 12,5 × 22,5

Rys. J[ózef] P[olkowski]

Ryt. [F.] H. R[ober]

Tyg. Ill. 1860 t. I s. 345

Plac Krasińskich w czasie jarmarku świętojańskiego. Na pierwszym planie bele wełny, głównego przedmiotu handlu.

Zamknięcie granicy celnej z Rosją spowodowało w Królestwie zahamowanie przemysłu i handlu między innymi fabryk wełnianych, odciętych od zagranicznych rynków zbytu. Wełna, jeden z głównych przedmiotów dotychczasowego eksportu, stała się artykułem poważnego handlu wewnętrznego. Plac Krasińskich był terenem dorocznej giełdy i jarmarków dla hurtowej i detalicznej sprzedaży wełny.

295. GARKUCHNIA POD STUDNIĄ

Cynk. 27 × 42, 36 × 50

Rys. i lit. J[an] F[eliks] Piwarski

Odb. w Litografii Banku Polskiego

Zam. w wyd.: „Album Cynkograficzno-Rysunkowe w 12 obrazach przez J. F. Piwarskiego”. Warszawa 1841

Fragment targowiska staromiejskiego w porze obiadowej. Tłum przekupniów skupiony wokół studni stojącej na środku rynku. Wśród siedzących przy prowizorycznych stołach sprzedawców przeważają charakterystyczne typy przekupek warszawskich, jak również wieśniaków z okolic miasta. Na drugim planie dachy straganów, w tle fasady kamienic rynkowych.

296. [RAPORT O WYZYSKU ROBOTNIKÓW CEGIELNI]

Rps. ros. 23 września 1853 r. 32,4 × 20,3

Oryg. AGAD Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Wydz. Adm. Og. nr 7211 Opieki nad robotnikami k. 93—6

MHW facsimile s. 93 i 94 recto-verso

Raport o ciężkim położeniu materialnym robotników zatrudnionych w czterech warszawskich i ośmiu podwarszawskich cegielniach. Sporządzony na podstawie inspekcji, na skutek skargi zanesionej do kancelarii namiestnika gubernatora cywilnego warszawskiego stwierdza: miesięczne opóźnianie tygodniowych wypłat, zmuszanie do zakupów w karczmach przedsiębiorców za określoną sumę, w przeciwnym razie potrącanie jej z wypłat.

297. [WYZYSK ROBOTNIKÓW PRZEDSIĘBIORSTWA OCZYSZCZANIA MIASTA]

Rps. pol. 24 maja 1852 r. 32 × 20,3

Oryg. AGAD Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

Wydz. Adm. Og. nr 7211 Opieki nad robotnikami k. 72—9

MHW facsimile k. 72 recto-verso, k. 73 recto

Wyniki śledztwa potwierdzające słuszność skargi 66 robotników zatrudnionych w warszawskim przedsiębiorstwie oczyszczania miasta na przedsiębiorców stosujących dodatkowe formy wyzysku, jak wypłaty znakami zastępczymi zamiast monet, opóźnianie wypłat i pożyczanie na wysoki procent, zmuszanie do kupowania artykułów żywnościowych u przedsiębiorców po spekulacyjnych cenach w najniższym, szkodliwym dla zdrowia gatunku, zmuszanie rodzin robotników do darmowej pracy w polu itp.

Inspekcja dotyczy robotników warszawskich niewykwalifikowanych, bez stałego zajęcia i zamieszkania, stojących poza przepisami o najmie. Szereg skarg o nadużycia tego rodzaju spowo-

dowały rozszerzenie tych przepisów na większą liczbę robotników najemnych.

298. [WYPADKI PRZY PRACY]

Gazeta Warszawska 1853 nr 308 z dn. 22.XI. s. 1

MHW facsimile s. 1

Trzy wzmianki o wypadkach śmiertelnych przy pracy w olejarni, kuźni i fabryce octu na posesji 994, spowodowanych brakiem troski o zdrowie i bezpieczeństwo zatrudnionych robotników.

299. TRACZ

Fot. rys. 18 × 12

Rys. [Heliodor Władysław Gumiński, 1840]

Oryg. MNarW nr inw. 13564³²⁾

Postać mężczyzny w stroju chłopskim z siekierą, węzełkiem na ramieniu i piłą pod pachą.

Większość wyrobników tj. robotników dniówkowych najemnych, bez określonego zawodu, rekrutowała się ze wsi. Jednym z popularniejszych zajęć w tym okresie było piłowanie i rąbanie drzewa po domach prywatnych.

300. WOŹNICA

Fot. rys. 18 × 12

Rys. [Heliodor] Władysław Gumiński, [1840]

Oryg. MNarW nr inw. 13564

Mężczyzna z batem ćmiący fajkę postępujący za naładowanym wozem. Na prawo fragment wozu, z lewej tablica drogowa.

Zarobki furmana nie posiadającego własnego wozu wynosiły przeciętnie jedną trzecią średniego zarobku wyrobnika.

301. STRÓŻKA

Fot. rys. 18 × 12

Rys. [Heliodor Władysław Gumiński, 1840]

Oryg. MNarW nr inw. 13564

³²⁾ Jeden z sześciu rysunków identycznego formatu zamieszczonych na wspólnej planszy a przedstawiających typy wyrobników warszawskich. Zob. poz. 300, 301.

Kobieta w czepku i chuście na ramionach stojąca z miotłą na ulicy. W tle konturowo ujęte ściany kamienic.

Wśród służby domowej kobiety stanowiły trzykrotnie większą grupę, niż mężczyźni.

302. ROZNOSICIELE PIASKU

Lit. 36,5 × 25,5, 49,5 × 36,5

Rys. i lit. J[an] F[eliks] P[iwarski]³³⁾

Zam. w wyd.: „Kram Malowniczy“. Warszawa 1856

Grupa chłopców odpoczywających w bramie z workami z piaskiem. W tle dachy Powiśla.

Piasek wiślany był artykułem poszukiwanym przez warszawskie gospodynie, które wysypywały nim podłogi z okazji odświętnych porządków. Dostarczali go głównie chłopcy w wieku szkolnym. Młodociani poza tym zatrudnieni byli jako tragarze, pomoc przy pracach ogrodniczych i nosiciele latarni, odprowadzający wieczorem przechodniów za wynagrodzeniem do domów.

303. SKRĘCANIE CYGAR W FABRYCE KRONENBERGA

Drzew. 14,5 × 12

Rys. X[awery] P[illati]

Tyg. Ill. 1867 t. II s. 184

Fragment hali fabrycznej. Przy warsztatach kobiety pochylone nad stertami liści tytoniowych.

Praca kobiet, gorzej opłacana niż analogiczna praca mężczyzn, powodowała coraz liczniejsze zatrudnienie ich w przemyśle. Do 1839 r., tj. przed powstaniem przemysłu tytoniowego, kobiety pracujące w przemyśle stanowiły zaledwie 11% ogółu zatrudnionych.

304. SKRAPIANIE LIŚCI TYTONIOWYCH

Drzew. 14 × 12

Rys. X[awery] P[illati]

Ryt. K. W.

Tyg. Ill. 1867 t. II s. 184

³³⁾ wg rysunku swej uczennicy Marii Czarneckiej.

Grupa trojga dzieci w wieku 10—14 lat w ciemnym pomieszczeniu pochylonych nad liśćmi tytoniowymi. Na tle paki zawierające liście.

Duża ilość dzieci zatrudnionych w przemyśle spowodowana była wyjątkowo niskim ich opłacaniem, korzystnym dla przedsiębiorcy oraz ciężkim położeniem materialnym rodzin robotniczych. Większość jednak dzieci zatrudnionych w przemyśle rekrutowała się spośród podrzutków i sierot.

305. PRACOWNICY WISŁY

Drzew. 14,5 × 18,5

Rys. F[ranciszek] K[ostrzewski]

Ryt. F[eliks] Z[abłocki]

Tyg. Ill. 1866 t. I s. 256

Grupa siedmiu robotników odpoczywających na brzegu Wisły widziana od strony rzeki. W tle sterta bali drzewnych.

Stery te zwane szychtami były miejscem noclegu włóczęgów i bezdomnych wyrobników. W czasie akcji likwidowania włóczęgostwa w okresie paskiewiczowskim wydano dla komisarzy cyrkulowych rozporządzenie polecające specjalnie przeszukiwanie szycht nad Wisłą.

306. [POŁOŻENIE WYROBNIKÓW NADWIŚLAŃSKICH]

Dziennik Warszawski, 1851 nr 117 z dn. 3 sierpnia s. 1

MHW facsimile s. 1

Notatka w rubryce „Wiadomości krajowe” opisująca warunki życia ludzi zajmujących się w lecie holowaniem drzewa, a w zimie pomagających w browarach w zamian za miejsce do spania w piecach do suszenia słodu, niebezpiecznych z powodu dymu. Wylew Wisły stanowił dla tych ludzi okazję do zarobku, sprzedawali oni bowiem wyłowione kawałki drzewa.

307. WYLEW WISŁY

Lit. ton. 27 × 39, 36,5 × 53,5

Rys. i lit. J[an] F[eliks] Piwarski

Zam. w wyd.: „Kram Malowniczy”, Warszawa 1854

Na pierwszym planie grupa dorosłych i dzieci siedzących na węzłkach, mieszczących resztki utraconego dobytku. Dalej za-

łana wodą ulica i kilka częściowo zatopionych domów. W tle łaźnia parowa Kozłowskiego przy ulicy Rybaki.

Powódź w lipcu 1844 r. spowodowała wyjątkowo duże straty niszcząc zabudowania, mosty, młyny wodne, bydło i stogi siana. Pod wodą znalazł się teren od Czerniakowskiej aż do Cytadeli łącznie z Mariensztadtem i dolnym ogrodem zamkowym. Praga zalana była aż do Rogatek Petersburskich. Wody ustąpiły dopiero 5 sierpnia.

308. ANALFABETYZM W 1846 R.

Wykres, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Na tle konturów Warszawy słupki obrazujące ilość analfabetów, półanalfabetów oraz ludzi ze średnim i wyższym wykształceniem, które stanowią odpowiednio 47%, 35% i 18% ogólnej ilości 166 000 mieszkańców przyjętej jako 100%. Statystyka obejmuje jedynie mieszkańców zameldowanych na stałe.

Wykres zawiera dodatkowo wiadomość dotyczącą zagęszczenia mieszkań warszawskich, wynoszącego 5 osób na izbę i statystykę śmiertelności.

309. [ANALFABETYZM WŚRÓD ROBOTNIKÓW WARSZAWSKICH]

Rps. pol. 1833—4 r. 42 × 27

Oryg. AGAD Arch. Zamoyskich BOZ VIII—45 Akta fabryki obejmujące w sobie obrachunki kosztów zwózki materiałów pomocy fabrycznej i wydatków potocznych założone 1833—4 r. nr 64 vol. II

MHW makietą voluminu z facsimile k. 65—176.

Fascykuł otwarty na kwitach robotników zatrudnionych w 1833 r. przy remoncie pałacu Zamoyskich. Czternastu robotników na ogólną liczbę 20 podpisywało się krzyżykiem.

310. KOLENDA DLA UBOGICH — rozdana w pierwszy dzień Bożego Narodzenia u xx Misjonarzy w Warszawie.

Lit. ton. 25,5 × 40,5, 36,5 × 36,5

Rys. i lit. J[an] F[eliks] Piwarski

Zam. w wyd.: „Kram Malowniczy“, Warszawa 1856

Podwórzec klasztoru w szacie zimowej wypełniony tłumem ubogich czekających na chleb roznoszony w wielkich koszach.

W ramach pomocy charytatywnej dla wyrobników, biedoty rzemieślniczej i włóczków świadczonej sporadycznie przez osoby prywatne i klasztorne, organizowano także zatrudnienie podopiecznych Instytutu Towarzystwa Dobroczynności przy produkcji baji, koców, słomianek, skarpet, darcia pierzy itp. Pokrewnymi instytucjami dobroczynnymi w Warszawie był Dom Przytułku i Pracy, Dom Kary i Poprawy dla młodocianych przestępców, Instytut moralnie zaniedbanych dzieci i Szpital Dzieciątka Jezus.

311. O ŻYWNOSCI. ROZWÓJ MYŚLI O OBIADACH GARNUSZKOWYCH

Przyjaciół Zdrowia 1861 nr 4 z dn. 15.XI. s. 1—7
MHW facsimile s. 1 nr 4

Artykuł zawiera projekt założenia w Warszawie sieci tanich kuchni dla 12 tysięcy najuboższych spośród 20 tys. pracujących, nie posiadających środków na strawę gotowaną. Projekt przewidywał koszt zorganizowania i utrzymania kuchni oraz propozycje rozmieszczenia ich w miejscach skupisk ludności robotniczej.

Akcja ta nie wiązała się z rozdawnictwem tzw. zupy rumfordskiej, zorganizowanym przez Towarzystwo Dobroczynności (w latach 1827—47, ilość porcji nie przekraczała 170 dziennie), ani z wydawaniem od 1843 r. obiadów pięciogroszowych (73 porcje dziennie), stanowiących pomoc dla znikomej liczby głodujących.

312. [E. KAPLIŃSKI]

Domy dla rzemieślników i wyrobników w Warszawie.

Tyg. Ill. t. VIII 1863 nr 198 z dn. 11.VII. s. 271—3

Artykuł E. Kaplińskiego propagujący akcję budowy domów mieszkalnych dla robotników. Autor apeluje do osób finansujących akcję o obniżenie oprocentowania włożonego kapitału z 7% do 4% celem obniżenia komornego.

W 1862 r. powstała Spółka Cywilna Budowy Domów dla Rzemieślników z następującymi udziałowcami: ks. Lubomirski, hr. A. Przeździecki, L. Kronenberg, bankier M. Rosen i in. Wybudowano jeden dom przy zbiegu ul. Szarej i Czerniakowskiej mieszczący 19 lokali 2-izbowych, 48 1-izbowych, 4 sklepy i 3

sale na żłobek, ochronkę i czytelnię, drugi mniejszy, o podobnym rozkładzie przy ul. Pańskiej. Oba nie posiadały kanalizacji, mimo to były wygodniejsze i tańsze od mieszkań w domach prywatnych. Na budowę dalszych domów zabrakło kredytów.

313. SZPITAL DZIECIĄTKA JEZUS W WARSZAWIE

Drzew. 10,5 × 23,5

Tyg. Ill. 1860 t. I s. 276

Elewacja główna szpitala od strony placu Wareckiego. Przed wejściem furmanka z chorym i grupy przechodniów.

W 1824 r. szpital rozszerzono do ul. Świętokrzyskiej i przebudowano wg projektów Al. Gröfte. Oprócz oddziału dla chorych szpital posiadał także pawilony dla dzieci opuszczonych. W 1839 r. przeszedł on pod administrację świecką. Następną przebudowę wg projektu A. Gołońskiego zakończono w 1840 r. Szpital liczył 34 sale na 700 łóżek, ambulatoria, punkty szczepień przeciwko ospie, aptekę, dział dla podrzutków, mamek itp.

314. [STATYSTYKA CHORYCH W SZPITALACH WARSZAWSKICH]

Korespondent 1835 r. nr 23 z dn. 24.I. s. 1

MHW facsimile s. 1

Dane cyfrowe za rok 1834 dotyczące ilości chorych znajdujących się w szpitalu Dzieciątka Jezus, św. Ducha, św. Łazarza i in. oraz dzieci podrzuconych, w tym do szpitala Dzieciątka Jezus 671 chłopców i 794 dziewcząt.

315. [KAZIMIERZ GREGOROWICZ]

Warszawa pod względem topograficznym, higienicznym i geologicznym wraz z planem miasta wystawiającym wartość higieniczną każdego domu. Dziełko ofiarowane Radzie Miejskiej miasta stołecznego Warszawy, pomyślane i w całość ułożone przez Redaktora przyjaciela Zdrowia.

Warszawa 1862 J. Unger. 8° ss. 89

MHW makieta książki z facsimile k. tyt.

Rozprawa lekarza warszawskiego, zawiera dane do stosunków sanitarnych i śmiertelności, np. 48% zgonów wśród dzieci do lat 10.

Widoki Warszawy

316. ROZBIÓRKA DOMÓW MIĘDZY ZAMKIEM A KATEDRĄ

Olj/pl. 80 × 108,5

Mal. M[arcin] Zaleski, 1843

Wł. MNarW nr inw. 121818

MHW 142 D

Widok domów między zamkiem a katedrą ujęty z pn.-wsch. skrzydła zamkowego w momencie rozbiórki. W głębi na lewo wieża zegarowa Zamku Królewskiego, dalej Plac Zamkowy z wylotami ulic Piwnej i Podwale, po prawej kościół katedralny św. Jana wraz z dzwonnica. Na miejscu wyburzonych domów miał przebiegać wg niezrealizowanego planu inż. E. Klopmana z 1837 r., nowy zjazd do Wisły.

317. JORDAN W WARSZAWIE

Olj/drz. 21,6 × 27,6

Mal. [Marcin Zaleski, 1838]

Wł. MHW nr inw. 416

Widziane od północy wybrzeże Wisły poniżej Zamku Królewskiego podczas uroczystości święta Jordanu. Krajobraz przedstawiony w szacie śnieżnej. Na pierwszym planie tłum uczestników procesji. Powyżej, na prawo fasada Zamku i perspektywa bulwaru wiślanego z zabudowaniami skarpy.

Wg obrządku prawosławnego Jordan był uroczystością poświęcenia wody w dniu 6 stycznia. Ceremoniom kościelnym towarzyszyła parada wojska na Placu Zamkowym i nad Wisłą w okolicach Zamku.

318. JORDAN W WARSZAWIE

Olj/drz. 21,6 × 27,6

Mal. [Marcin Zaleski, 1838]

Wł. MHW nr inw. 417

Wybrzeże Wisły w okolicach Zamku, widziane od południa. Na bulwarze procesja i wojsko odbywające paradę z okazji święta Jordanu. Powyżej, na lewo elewacja wschodnia Zamku, katedra i zabudowania skarpy w kierunku północnym.

319. WIADUKT PANZERA

Olj/pl. 36 × 48,5

Mal. J[an] Seydlitz, [1852—1855]

Wł. MHW nr inw. 1471

Widok na wiadukt Panzera w kierunku Placu Zamkowego, Na prawo Zamek Królewski po przebudowie z 1852 r. i pałac „Pod Blachą”. W głębi kamienice Placu Zamkowego i kolumna Zygmunta. Na lewo kościół bernardynów.

Wiadukt zbudowano w latach 1844—1846 wg planów inż. F. Panzera na miejscu wyburzonego kościoła i klasztoru bernardynek oraz zabudowań przyzamkowych. Stanowił on wygodny zjazd na Powiśle i do mostu przy ulicy Bednarskiej.

320. KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE Z KOŚCIOŁEM ŚW. KRZYŻA

Olj/pl. 53,5 × 43

Mal. [Wincenty Kasprzycki, poł. XIX w.]

Wł. MNarW nr inw. 35578

MHW 216/D

Perspektywa Krakowskiego Przedmieścia ujęta od pomnika Kopernika w kierunku północnym. Na lewo elewacja frontowa kościoła św. Krzyża. Krajobraz w szacie zimowej, ulice i dachy domów pokryte śniegiem. Na jezdni grupy przechodniów i sanie.

321. ROZBIÓRKA KOŚCIOŁA ŚW. KLARY I KLASZTORU PP. BERNARDYNEK ³⁴⁾

Olj/pl. 50,5 × 59

Mal. Jan Seydlitz, 1854

Wł. MNarW nr inw. 1763

MHW 212/D

Widok od strony Krakowskiego Przedmieścia na częściowo rozebrany klasztor pp. bernardynek z pozostałą wieżą frontowej elewacji. Na pierwszym planie Plac Zamkowy z pojazdami i przechodniami, na drugim z lewej Zamek Królewski.

W 1843 r. klasztor i kościół zostały rozebrane dając miejsce zjazdowi na Powiśle i do mostu przy ul. Bednarskiej, zbudowanemu w l. 1844—46 wg planów inż. Panzera.

³⁴⁾ Obraz stanowi kopię fragmentu obrazu W. Kasprzyckiego. Rozbiórka kościoła i klasztoru bernardynek, 1843. Zob. poz. 428.

322. RÓG KOZIEJ I KRAKOWSKIEGO PRZEDMIEŚCIA

Olj/pl. 46 × 61,8

Mal. [Alojzy Misierowicz, ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 1182

MHW 218/D

Perspektywa wąskiego Krakowskiego Przedmieścia w kierunku Placu Zamkowego. Na lewo fragment poczty saskiej i wylot ul. Koziej. Na pierwszym planie kamienica na rogu Koziej i Krakowskiego Przedmieścia. Bogaty sztafaż.

323. KOŚCIÓŁ ŚW. ANNY OD STRONY NOWEGO ZJAZDU

Olj/pl. 33 × 39

Mal. nieznany, [ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 12374

MHW 141/D

Widok na Nowy Zjazd i elewację północną kościoła bernardynów. Z prawej strony kamienica Campioniego, za nią szczyt dzwonnicy przebudowanej w stylu klasycystycznym w 1837 r.

324. RYNEK NOWOMIEJSKI

Olj/pl. 47 × 67

Mal. J[an] Seydlitz, [ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 75520

MHW 214/D

Szeroka perspektywa placu. Na prawo kościół i klasztor pp. sakramentek. Na lewo rząd kamienic Nowego Miasta. Na pierwszym planie kilka straganów targowiska miejskiego. Duży ruch uliczny.

325. ROZBIÓRKA KLASZTORU I KOŚCIOŁA ŚW. KLARY³⁵⁾

Olj/pl. 51 × 38,6

Mal. [Józef Bałukiewicz, po 1843]

Wł. MNarW nr inw. 1205

MHW 210/D

Kościół i klasztor podczas rozbiórki. Na prawo fragment kamienicy Campioniego, pośrodku ulica Mariensztadt z widoczną w głębi zwartą zabudową Powiśla, dalej Wisła i na linii horyzontu domy Pragi.

³⁵⁾ kopia innego fragmentu obrazu W. Kasprzyckiego. Zob. poz. 428.

ROZWÓJ PRZESTRZENNY, ARCHITEKTURA i INWESTYCJE MIEJSKIE W WARSZAWIE W LATACH 1831—1861

326. ROZWÓJ PRZESTRZENNY WARSZAWY W LATACH 1832—1861

Plan, oprac. graf.

Dok. Tadeusz Lepkowski

Wyk. Andrzej Zaleski

Podkład: „Plan de la ville de Varsovie revu, corrigé et lithographie... par ordre de son Altesse le Feld Marechal prince de Varsovie comte Paskiewitsch... en 1846... La triangulation et le levé du plan de Varsovie ont été exécutés... sous la direction du lieutenant colonel Joseph Koriot en 1825, 1826 et 1827“. Lit. 9 ark. 65,5 × 50,5. Oryg. APW nr inw. 37

Na planie zaznaczono zasadnicze kierunki rozbudowy miasta, granice zabudowy murowanej i drewnianej oraz zasięg wału miejskiego. Liczby na dole obrazują procentowy stosunek ilości domów murowanych do drewnianych na przestrzeni lat 1827—1861 oraz cyfry wzrostu mieszkańców Warszawy w ww okresie.

Zabudowa Warszawy w poł. XIX w. wykazywała już znaczne zróżnicowanie: śródmieście, ośrodek wielkich interesów kupieckich i luksusowych sklepów było także elegancką dzielnicą mieszkaniową. Powiśle i północno-zachodnie połacie miasta, gdzie koncentrowała się większość przemysłu były dzielnicami koszar fabrycznych, drewniaków, źle wybrukowanych i nieoświetlonych ulic. Stare Miasto, siedziba drobnego handlu i rzemiosła było dzielnicą brudną, zaniedbaną i gęsto zaludnioną. W rejonie Nalewek powstało nowe skupisko biedoty i drobno-mieszczactwa żydowskiego. Ekspansję miasta bardziej na północ zahamowała na długie lata budowa Cytadeli. Dla uzyskania wolnej przestrzeni pod twierdzę i esplanadę wyburzono na Żoliborzu 136 domów. Stopniowo zaczęła rozwijać się Praga, później jedna z największych dzielnic fabryczno-robotniczych.

327. DWORZEC KOLEI WARSZAWSKO-WIEDENSKIEJ

Model/drz. 173 × 73 × 22

Dok.: J[ulian] Cegliński: Varsovie — Dworzec kolei Żelaznej lit. kol.

J[ean] Jacottet i C[harles] Rivière: Stacja kolei Żelaznej lit. kol.

J. Helfe: Stacja główna drogi żelaznej w Warszawie lit. jdb.

St[anisław] Wolski: Dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej odb. siatk. Tyg. Ill. 1890, t. I s. 249

L[udwik] Piechaczek, H. Roeber: Dworzec kolei żelaznej warszawsko-wiedeńskiej. drzew. Tyg. Ill. 1860 t. I s. 108

M[aurycy] Pusch: Dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej. fot.

Henryk Świątkowski: Taryfa domów miasta Warszawy i Pragi z planem ogólnym i 128 poszczególnych planików ulic i domów. Warszawa 1852

Wyk. Marek Brodnicki i Zbigniew Labes

MHW nr inw. 2160

Makieta dworca wraz z najbliższym otoczeniem.

Powstanie dworca przyczyniło się do rozbudowy miasta w kierunku południowym i miało doniosłe znaczenie dla ogólnego rozwoju Warszawy jako stacji przeładunkowej między wschodem a zachodem. Gmach wzniesiony w latach 1844—45 u zbiegu Al. Jerozolimskich i Marszałkowskiej był dziełem H. Marcconiego. Przed dworcem powstał wydłużony plac postojowy oddzielony od Al. Jerozolimskich dwoma rzędami topoli włoskich. W okolicy dworca powstały hotele m. in. wiedeński i magazyny towarowe. W latach 1857—62 przeprowadzono połączenie z Bydgoszczą, a w 1865 r. z Kolaszkami i Łodzią Fabryczną. Dużą wagę posiadały połączenia z Rosją: kolej petersburska (1861) i terespolska (1866), których dworce mieściły się na Pradze. Z braku mostu kolejowego łączącego Pragę z Warszawą lewo-brzeżną połączenie stanowiła systematycznie kursująca kolej konna.

328. DROGA ŻELAZNA WARSZAWSKO-WIEDENSKA.

Rozkład jazdy.

R. 1845 listopad i grudzień. Wym. 30 × 23, k. 1 druk. obustronnie
Wł. MHW nr inw. 2434, teczka „Dokumenty do dziejów Warszawy XVIII—XIX w.“

Rozkład z winietką w tytule, przedstawiającą parowóz i węglarkę, zawiera dane dotyczące ruchu pociągów osobowych i towarowych na trasach z Warszawy do Łowicza, Skiernie-

wic, Rogowa i in., ceny biletów oraz „Wyciąg z przepisów porządkowych drogi żelaznej”.

Pierwszy drukowany rozkład jazdy kolei warszawsko-wiedeńskiej wydany po uruchomieniu jej w 1845 r.

329. MEDAL SREBRNY KU CZCI OTWARCIA KOLEI WARSZAWSKO-WIEDEŃSKIEJ

Śred. 28 mm

Wyk. J[ózef] Maynert

Awers: rysunek parowozu, w otoku napis: „Para zbliża odległości“

Rewers: napis w 10 wierszach: „Pamiętka/ otwarcia/ dwóch stacji/ kolei żelaznej/ warszawsko/-wiedeńskiej/ do Pruszkowa/ i Grodziska/ dn. 2/14 czerwca/ 1845 R“.

MHW nr inw. 198

330. ZAMEK I WIADUKT

Olj/pl. 72 × 95

Mal. J[an] S[eydlitz], ok. 1860]

Wł. MNarW nr inw. 72671

MHW 213/D

Widok Nowego Zjazdu i Zamku Królewskiego od strony Powiśla. Pierwszy plan wypełnia wiadukt-zjazd Panzera, Pałac pod Blachą i Zamek. W głębi Plac Zamkowy z kolumną Zygmunta i wylot ul. Podwale. Ponad dachami kopuły soboru św. Trójcy przy ul. Długiej, widoczne neogotyckie szczyty katedry i wieża kościoła jezuitów.

W latach 1844—46 rozpoczęto wielką budowę nowego Zjazdu do Wisły na wiadukcie utworzonym przez siedem wielkich arkad. Budową kierował inż. F. Panzer. Nowy Zjazd ułatwił komunikację Powiśla ze śródmieściem i dojazd do mostu. Nowoczesny stały most łączący Pragę z Warszawą lewobrzezną powstał w latach 1859—1864 w związku z budową kolei petersburskiej.

331. STATEK PAROWY NA WIŚLE Z POŁOWY XIX w.

Model/drz. 76 × 37

Dok.: Franciszek Kostrzewski. Przystań statków parowych na Solcu. olj/bl H[enryk] Pillati, K[onstanty] Przykorski, „Wylądowanie pod Bielanami w drugi dzień Zielonych Świątek“. drzew. Tyg. Ill. 1873 t. I s. 284

Oskar Flatt, „Brzegi Wisły od Warszawy do Ciechocinka“. Warszawa 1854
Wyk. Czesław Piaskowski
MHW nr inw. 2161

Od 1848 r. zorganizowano na Wiśle systematyczną komunikację między Warszawą a Włocławkiem. W pierwszym okresie kursowało na tej linii dziewięć parostatków, z czego dwa przeznaczone wyłącznie do żeglugi osobowej. Statki parowe stanowiły popularny środek lokomocji na Bielany, miejsce tradycyjnych letnich wycieczek mieszkańców Warszawy.

332. PRZYSTAŃ STATKÓW PAROWYCH NA POWIŚLU W WARSZAWIE

Olj/bl. 50 × 79
Mal. [Franciszek Kostrzewski, 1852]
Wł. MNarW 46709
MHW 5749/D

Fragment Powiśla mniej więcej na wysokości Starego Miasta. Na prawo wysoki brzeg Wisły, na lewo na wodzie rząd przystani i statek, na którym zajęli już miejsca pierwsi pasażerowie. Wzdłuż brzegu i na pomoście przystani liczni amatorzy wiślanej przejażdżki. W rogu, na prawo beczkowóz i grupa nosiwodów. Na dalszym planie most pontonowy przy ul. Bednarskiej.

Obraz jest jednym z cyklu 24 prac jakie w 1852 r. wykonali F. Kostrzewski, W. Gerson, H. Pillati i J. Cegliński dla dekoracji świeżo wybudowanych pasażerskich statków parowych kursujących po Wiśle.

333. WYLĄDOWANIE POD BIELANAMI — DRUGI DZIEŃ ZIELONYCH ŚWIĄTEK

Fot. drzew. 25 × 32
Rys. H[enryk] Pillati
Rys. K[onstanty] Przykowski
Tyg. Ill. 1873, t. I s. 285

Na wodzie statek parowy i dwie łodzie opuszczane przez pasażerów. Wycieczkowicze tłumnie wspinają się na wysoki brzeg Wisły do lasu widocznego na szczycie wzgórza.

334. WODOCIĄGI H. MARCONIEGO

Plan, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Tadeusz Babicz

Schematyczny zarys śródmieścia z narzuconą siecią wodociągów H. Marconiego z zaznaczeniem wieży ciśnień, studzien i fontann miejskich.

W latach 1853—56 prowadzono w Warszawie prace nad uruchomieniem wodociągów. Cztery osadniki i stacja pomp powstały przy zbiegu Karowej i Dobrej. Główny przewód wodociągowy przechodził pod ulicą Karową i Placem Saskim do zbiornika ustawionego na wzgórzu w Ogrodzie Saskim. Przewód ten posiadał kilka odgałęzień. Na 10-ciu placach i kilku dziedzińcach miejskich ustawiono ponadto studnie i fontanny. Zasięg wodociągu był niewielki obejmował tylko część śródmieścia. Sieć wodociągów na Pradze powstała dopiero w 1869 r.

335. WODOZBIÓR W OGRODZIE SASKIM

Lit. 18,5 × 24,5, 31 × 39,5

Rys. W[o]jciech] Gerson

Lit. J[ulian] Cegliński

Odb. w zakł. lit. M[aksymiliana] Fajansa

Zam. w wyd.: W. Gerson, J. Cegliński, „Album widoków Warszawy (Wodotryski)“. Warszawa 1856

Klasycystyczna rotunda wieży ciśnień na wzgórzu, w otoczeniu drzew Ogrodu Saskiego.

Wieża ta w formie antycznej świątyni zbudowana została wg projektu Henryka Marconiego w 1854 r.

336. WIDOK NA ZAMEK KRÓLEWSKI OD STRONY WODOCIĄGÓW

Olj/pł. 32 × 42

Mal. [Adolf Kozarski (?), ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 1204

MHW 871/D

Podwórze stacji wodociągowej na rogu ulicy Dobrej i Karowej z częścią zabudowań i wieżą ciśnień. Na dalszym planie Zamek Królewski, kościół bernardynów i zabudowania Placu Zamkowego.

337. FABRYKA GAZU NA SOLCU W WARSZAWIE — Piece do dystylacji węgla kamiennego

Drzew. 10,5 × 16,5

Ryt. „D“

Tyg. Ill. 1871 t. I s. 232

Wnętrze hali gazowni warszawskiej — piece do dystylacji węgla kamiennego.

Na mocy kontraktu z 1 czerwca 1856 r. magistrat miasta, korzystając z pośrednictwa znanego specjalisty od spraw gazowych J. M. Blochmana, powierzył budowę gazowni niemieckiemu Towarzystwu Dessauskiemu. Towarzystwo otrzymało 25-letni monopol na oświetlanie gazem miasta. Gmach gazowni zbudowano na rogu Ludnej i Czerniakowskiej.

338. LATARNIA GAZOWA

Dł. kroksztynu 85

Dł. boku sześciianu 30

Wł. MHW nr inw. 5759

Lampa żeliwna w kształcie graniastosłupa o podstawie w formie sześciokąta umiarowego. Zawieszona na kroksztynie.

Zamiast lamp olejnych starego typu wprowadzono w 1856 r. oświetlenie gazowe, początkowo tylko na Krakowskim Przedmieściu i kilku sąsiednich ulicach, w niektórych bogatych domach w śródmieściu i w większych fabrykach. Ekspонат pochodzi z ulicy Orlej.

339. WIDOK NA BUDYNEK ODDZIAŁU STRAŻY OGNIOWEJ NA NALEWKACH

Olj./pł. 35 × 43,5

Mal. J[ózef] Szermentowski, 1854

Wł. MNarW nr inw. 33603

MHW 245/D

Widok ulicy Nalewki od Świętojerskiej w kierunku południowym. W głębi na lewo tyły Arsenалу, pośrodku dawne koszary Gwardii Artylerii Konnej, z prawej zabudowania straży ogniowej na Nalewkach z widoczną za nimi wieżą obserwacyjną mirowskiego oddziału straży ogniowej przy ul. Chłodnej oraz wylot ul. Nowolipki.

Zawodowa straż ogniowa zorganizowana w Warszawie w 1836 r. rozlokowana była w pięciu punktach miasta: przy ratuszu głównym, przy ul. Nalewki 2235, przy rogu ul. Nowy Świat i Nowojerozolimskiej nr 1288, przy ul. Chłodnej 934 i na Pradze przy ul. Brukowej 392. Nad pomieszczeniami straży zbudowano strażnice wg projektu J. Lessla. Straży używano do gaszenia ognia, czyszczenia ulic, wycierania kominów i zapalania latarni.

340. HENRYK MARCONI 1792—1863

Drzew. 16 × 12,5

Ryt. [Józef] Polkowski wg fot. Karola Beyera

Tyg. Ill. 1863 t. I, s. 149

Portret w owalu. Postać w trzech czwartych. Architekt w starszym wieku siedzi na krześle z rzeźbionym oparciem.

Architekt włoski, zaklimatyzowany w Polsce, dokąd przybył w 1822 r. Jeden z najwybitniejszych budowniczych warszawskich poł. XIX w. Autor projektów dworca kolei warszawsko-wiedeńskiej, szpitala św. Łazarza, kościoła Karola Boromeusza, kolumnady w Ogrodzie Saskim przy Instytucie Wód Mineralnych i licznych kamienic w śródmieściu, jak również wielu gmachów poza granicami Warszawy. Autor poważnych prac teoretycznych z zakresu architektury.

341. HOTEL EUROPEJSKI W WARSZAWIE

Tyt. oryg. „Grand Hôtel d'Europe, Varsovie“

Drzew., cztery sekcje 28 × 34

Ryt. J[an] Styfi

Odb. w Warszawskiej Drukarni i Litografii, Trębacka 11

MHW 893/D

Czteroczęściowy prospekt hotelu — rzuty poziome parteru i trzech kolejnych kondygnacji wraz z widokami fasady, biblioteki i restauracji hotelu.

Hotel Europejski powstał w latach 1854—1858 na miejscu dawnej gospody Gerlacha. Budową gmachu kierował H. Marconi. Prace rozpoczęto od południowej części budynku oddając go natychmiast do użytku. Hotel liczył 240 pokoi w cenie 1,5—25 rb za dobę. Urządzenie wewnątrz zapewniało komfort i wygody.

342. WIDOK GMACHU TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO

Lit. ton. trójbarwna 20,5 × 29,8, 34 × 46,5

Rys. A[dam] Lerue [ok. 1852]

Lit. J[ulian] Cegliński

Odb. w zakł. lit. A[dolfa] Pecq

Wł. MNarK oddz. Czart. nr inw. 10101

MHW 385/D

Fragment Placu Ewangelickiego z widoczną fasadą gmachu Towarzystwa. Na prawo, na pierwszym planie fragment kościoła Ewangelickiego. Na lewo narożnik i perspektywa ul. Mazowieckiej. Bogaty sztafaż — liczne dorożki i przechodnie.

Gmach Towarzystwa Kredytowego na rogu Erywańskiej (obecnie Kredytowa) i Mazowieckiej wzniesiony został w 1856 r. Powstał na miejscu przytułku dla ubogich gminy ewangelicko-augsburskiej. Elewacje projektował H. Marconi, wnętrza J. Górecki.

343. KOŚCIÓŁ ŚW. KAROLA BOROMEUSZA

Obok powtórzenie tytułu w jęz. francuskim

Lit. kol. 17,5 × 23,5, 30,5 × 44

Rys. [Julian] Cegliński

Lit. [Charles Claude] Bachelier

Odb. w zakł. lit. [Alfreda Leona] Lemercier w Paryżu

Wł. MNarW nr inw. dublet 99570/9

MHW 851/D

Plac przy ul. Chłodnej z kościołem widocznym od strony głównego wejścia. Na lewo wylot i szeroka perspektywa ul. Elektoralnej. Plac ożywiony sztafażem, na który składają się liczni przechodnie i dorożki.

Kościół wybudowany w latach 1840—1849 z daru pieniężnego w wysokości 200.000 złp Klementyny z ks. Lubartowiczów Sanguszków hr. Małachowskiej na placu ofiarowanym przez miasto i noszącym nazwę Placu pod Lwem. Kamień węgielny założono 18 sierpnia 1841 r., konsekracja odbyła się w dn. 4 listopada 1849 r. Wzorowany na kościele rzymskim Santa Maria Maggiore zbudowany został wg projektu H. Marconiego.

344. INSTYTUT SZLACHECKI W WARSZAWIE

Fot. drzew. 16,5 × 8,5

Ryt. A. D.

Zam. w wyd.: Józef Unger, „Kalendarz warszawski“, 1854 s. 85

Widok na elewację frontową gmachu Instytutu Szlacheckiego od strony ul. Wiejskiej. Pośrodku budynku kopuła kaplicy rzymsko-katolickiej, na lewo skrzydło z pomieszczeniem na salę jadalną dla uczniów.

Założony w 1848 r. Instytut Szlachecki mieścił się początkowo w gmachu gimnazjalnym przy ul. Nowolipki. Otwarcie nowego budynku wzniesionego wg planów S. Szyllera i B. Podczaszyńskiego nastąpiło 15 sierpnia 1853 r. Nowoczesny gmach szkoły był bogato wyposażony w laboratoria fizyczne i chemiczne, w zbiory mineralogiczne i inne pomoce naukowe.

345. PAŁAC SASKI

Repr. wsp. fot. 15 × 10,5

Fot. Marceli Pusch, Fotografia Teatrów w Warszawie, ul. Miodowa 1
Oryg. MHW nr inw. 11721

Widok na Pałac i Plac Saski z pomnikiem ku czci poległych w dn. 29 listopada 1830 r. sześciu generałów.

Pałac Saski zakupiony od rządu przez kupca J. Skworcowa z przeznaczeniem na siedzibę Zgromadzenia Kupców został w latach 1839—1842 gruntownie przebudowany w myśl projektu architekta A. Idzkowskiego. Gmach otrzymał dwa boczne skrzydła połączone piętrową kolumnadą koryncką.

346. KAMIENICA ANDRZEJA ZAMOYSKIEGO

Repr. fot. z pocz. XX w.

Oryg. P.I.S. nr inw. B. 9444

Widok elewacji pałacu z perspektywą Nowego Świata.

Pałac oraz dom zarządu interesów Andrzeja Zamoyskiego przy ul. Nowy Świat 67/69 wybudowany został w latach 1839—1846 wg planów H. Marconiego. Nowy Świat stawał się stopniowo jedną z głównych ulic miasta. Kilkupiętrowe oficyny podwórzowe wypierały ogrody i dziedzince zajmowane dotychczas na różne warsztaty rzemieślnicze, drobne fabryczki, wozownie i stajnie.

347. ULICA SMOCZA W WARSZAWIE

Drzew. 31 × 25

Rys. [Edmund Perle]

Ryt. K[azimierz] Pomian[owski]

Kłosa 1873 t. II s. 224

Perspektywa ulicy Smoczej z przewagą drewnianej, parterowej zabudowy. Ulica nosi charakter wiejskiej drogi. Na pierwszym planie wysoka murowana Boża Męka wystawiona przez pobożnych mieszkańców w pobliżu ulicy Pawiej. Na sztafaż składają się nieliczni, ubogo odziani przechodnie i koza biegnąca środkiem drogi.

Wola zamieszkała głównie przez ludność robotniczą stanowiła żywy kontrast z bogatym śródmieściem.

348. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PANNY MARYI W WARSZAWIE, OD STRONY WISŁY

Drzew. 17 × 23,5

Rys. E[dward] L[eski]

Ryt. Jan Kryński

Tyg. Ill. 1868 t. I s. 99

Drewniana zabudowa skarpy oraz wieża i dach kościoła NMP widoczne ponad dachami domków Powiśla.

Powiśle nosiło charakter dzielnicy zamieszkałej przez proletariát miejski.

Widoki Warszawy

349. WYŚCIGI WARSZAWSKIE

Olj/pl. 96 × 135

Mal. [January Suchodolski, 1849]

Wł. MHW nr inw. 2054

Fragment Pola Mokotowskiego podczas wyścigów. W tle trybuny z publicznością. Na pierwszym planie kilkunastu dżokei na koniach i stojące grupy widzów.

Pierwsze gonitwy w Warszawie miały miejsce w 1818 r. na ulicy Marszałkowskiej, następnie terenem wyścigów był plac za Łazienkami. Pierwsze wyścigi na polu Mokotowskim odbyły się 20 i 21 czerwca 1841 r. i odtąd odbywały się tam corocznie. Towarzystwo Wyścigów Konnych składało się w 1841 r. z 153 członków rzeczywistych, właścicieli 183 akcji i 313 członków przybranych, właścicieli 314 akcji. Dochody Towarzystwa wynosiły w 1841 r. 31.575 zł. Skarb państwa udzielił nowopowstałemu Towarzystwu subwencji w wys. 20.000 zł.

350. PANORAMA WARSZAWY

Obok powtórzenie tytułu w jęz. francuskim

Akwt. kolor. 27,5 × 46, 44 × 59,5

Rys. [Julius] Schürer, 1838

Ryt. [Karol August] Richter

Wł. MNarW nr inw. 98867

Panorama lewobrzeżnej Warszawy ukazana w szerokim zasięgu od Al. Jerozolimskich, ówczesnej Nowej Drogi aż po Cytadelę. Na pierwszym planie fragment brzegu praskiego z pływającymi łazienkami, statkiem kołowym i barką. Krajobraz ożywiają grupki spacerowiczów i przekupniów oraz harcujący na koniach jeźdźcy w czerkieskich mundurach.³⁶⁾

351. WIDOK POWIŚLA

Olj/pl. 65 × 92

Mal. nieznan, [1843—1852]

Wł. MHW nr inw. 271

Widok ogólny północnej części Powiśla. W głębi, na lewo kościół św. Anny i Zamek Królewski, na prawo Wisła z mostem łyżwowym u wylotu ul. Bednarskiej.

352. ULICA FRETA

Olj/pl. 70 × 91

Mal. [Marcin Zaleski, ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 77502

MHW 135/D

Widok ul. Freta w kierunku południowym. W głębi na lewo arkadowy portyk i wieża kościoła dominikanów, na prawo wy-

³⁶⁾ Muzeum Narodowe w Warszawie posiada w swych zbiorach drugi egzemplarz tej panoramy o nieznacznej różnicy w sztafazu. Jeźdźcy czerkiescy zastąpieni są inną sceną rodzajową. Wprowadzenie zmian miało prawdopodobnie na celu zwiększenie pokupności ryciny nadając jej cechy nowego oryginału lub zachęcenie polskiego nabywcy niechętnego widokowi obcego wojska. Zob. Z. Bieniecki: „Jeszcze o Schürerze”. *Stolica* 1958 nr 26.

lot ul. Długiej i fragment bryły z dwuwieżową fasadą kościoła o.o. paulinów. Pośrodku, w dali targ na ul. Podwale.

353. WIDOK PLACU ZAMKOWEGO

Olj/pl. 25 × 35

Mal. Jan Seydlitz, 1858

Wł. MHW nr inw. 1281

Fragment placu od wylotu Krakowskiego Przedmieścia.

Budowlę dominującą stanowi Zamek Królewski po przebudowie z 1852 r. ukazany od strony elewacji południowej i zachodniej. Na pierwszym planie z lewej kolumna Zygmunta ozdobiona czterema wodotryskami, za nią kilka kamienic i szczyt katedry. Na prawo w głębi pałac „Pod Blachą”, za nim na horyzoncie Wisła i panorama Pragi.

354. RYNEK NOWOMIEJSKI Z KOŚCIOŁEM PP. SAKRAMENTEK

Olj/pl. 34,5 × 36

Mal. Jan Seydlitz, 1858

Wł. MNarW nr inw. 128518

MHW 249/D

Fragment rynku z kościołami sakramentek na bliższym i NMP na dalszym planie. Z lewej strony fragment kamienicy na rogu północnej i zachodniej pierzei. Na pierwszym planie budy i stragany targowiska.

Rynek Nowego Miasta był miejscem codziennych targów na nabią i zieleninę.

355. KOŚCIÓŁ NMP NA NOWYM MIEŚCIE

Olj/pl. 47 × 38

Malarz nieznany, [ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 73693

MHW 870/D

Fragment rynku nowomiejskiego z kościołem NMP i osobno stojącą gotycką dzwonnica. Na pierwszym planie, na lewo scena targowa.

356. ŁAZIENKI

Olj/pł. 72 × 93

Mal. [Józef Narcyz Kajetan Seydlitz, ok. 1830]

Wł. MNarW nr inw. 126003

MHW 225/D

Pałacyk w Łazienkach od strony amfiteatru. Na pierwszym planie architektura teatru, dalej staw.

357. ŁAZIENKI W CZASIE FESTYNU

Olj/pł. 32 × 42

Mal. [Jan] S[eydlitz], 1858

Wł. MNarW nr inw. 120896

MHW 5501/D

Widok pałacyku łaazienkowskiego od strony amfiteatru w momencie uroczystego festynu. W tle park. Na pierwszym planie na lewo fragmenty architektury i rzeźb teatru na wyspie, staw oraz kilka kobiet i dzieci.

358. WIDOK BIELAN

Olj/pł. 24 × 33,5

Mal. nieznany, [ok. poł. XIX w.]

Wł. MNarW nr inw. 1209

MHW 230/D

Bielany od skarpy wiślanej. W dali kościół w otoczeniu eremów. W tle krajobraz wiejski i drewniana chata.

359. KOŚCIÓŁ KAMEDUŁÓW NA BIELANACH

Olj/pł. 37 × 54

Mal. nieznany, [ok. 1860]

Wł. MNarW nr inw. 77604

MHW 231/D

Kościół i zabudowania przykościelne od strony głównego wjazdu. Na pierwszym planie fragment lasu bielańskiego.

**ŻYCIE KULTURALNE WARSZAWY.
ORGANIZACJE SPISKOWE
W OKRESIE PASKIEWICZOWSKIM**

Ucisk polityczny po powstaniu 1830/31

360. CYTADELA ALEKSANDRYJSKA

Plan, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. Kazimierz Podlasiński

Rozrys schematyczny umocnień cytadeli z 1846 r. o kształcie nieforemnego pięcioboku, opartego jedną stroną o Wisłę. Trzy pozostałe fronty były bastionami o redutach wzniesionych na „place d'arme” przed zasłoną frontu, czwarty, odmiennego typu, zaopatrzony był w kaponiery. Od strony Wisły stał mur obronny ze strzelnicami, wybudowany na spadającym dość stromo stoku. Cytadelę okalały rowy z przeciwskarpą, pod wałem ziemnym umieszczono sklepienie kazamaty służące jako składy amunicji i mogące pomieścić 3000 ludzi załogi.

Budowa cytadeli wraz z przyczółkiem mostowym po drugiej stronie Wisły, zwanym Fort Słiwicki, podjęta na rozkaz cara Mikołaja I, trwała od 31.V.1832 do 4.V.1834 r. W latach 1848—55 na esplanadzie w odległości 150—200 sążni od wału głównego cytadeli zbudowano pierścień fortów: Aleksego, Sergiusza, Włodzimierza i baterię nadbrzeżną, a następnie forty Pawła i Jerzego.

Jeden z budynków dawnych koszar gwardii, oznaczony jako Dziesiąty Pawilon, został przebudowany w zamknięty czworobok przez dobudowę jednego skrzydła i urządzony na więzienie. Oddany do użytku już w 1833 r. uzupełnił liczbę więzień warszawskich obok istniejących już na Placu Broni, w Ludwisarni, w klasztorach karmelitów na Lesznie i franciszkanów na Zakroczymskiej.

361. ZABÓR DZIECI POLSKICH W WARSZAWIE
PRZEZ MOSKALI DOKONANY W 1831 R.

Olj/pl. 71 × 96

Mal. [Piotr Michalczewski, po 1831]

Wł. MNarW nr inw. 164192

MHW 872/D

Tłum kobiet i żandarmów carskich wokół wozów wypełnionych dziećmi — scena porwania dzieci polskich. Widoczna w tle architektura Placu Zamkowego nie jest odtworzona wier-
nie.

Jedną z form represji po upadku powstania listopadowego było wcielanie dzieci emigrantów powstańczych, sierot i dzieci biedoty do specjalnych batalionów dziecięcych i zsyłka ich w głąb imperium carskiego.

362. CERKIEW TRÓJCY ŚWIĘTEJ

Lit. kol. 11 × 15, 17 × 24

Lit. [Jean] Jacottet i [Charles] Rivière

Zam. wyd.: „Widoki Warszawy“, nakł. J[uliusza] Schmidta. Warszawa 1852

Fragment Placu Krasińskich zamknięty soborem Trójcy Świętej i zabudowaniami południowej strony ul. Długiej. Na pierwszym planie, na lewo widoczna część zabytkowej studni.

W 1835 r. przebudowano kościół oo. pijarów przy ul. Długiej na prawosławny kościół katedralny. Na miejsce skasowanych wież strzelistych postawiono złożone kopuły. Przebudowy do-
konał architekt Andrzej Gołoński.

363. PLAC SASKI

Lit. kol. 11 × 15, 17,5 × 24

Lit. [Jean] Jacottet i [Charles] Riviere

Zam. w wyd.: „Widoki Warszawy“ nakładem J[uliusza] Schmidta. War-
szawa 1852

Plac Saski od strony Krakowskiego Przedmieścia. W głębi obelisk na tle piętrowej kolumnady Pałacu Saskiego. Na pierwszym planie kareta przejeżdżająca Krakowskim Przedmie-
ściem i ruch uliczny.

W 1837 r. na rozkaz Mikołaja I na Placu Saskim rozpoczęto budowę obelisku ku czci sześciu polskich generałów poległych

z rąk sprzysiężonych podczas Nocy Listopadowej. Obelisk wg planów A. Coraziego odsłonięto 29 listopada 1841 r. Pomnik, składający się z obeliska o wys. 25 łokci, 8 lwów spiżowych oraz 4 dwugłowych orłów gwardyjskich, został odlany w zakładach Banku Polskiego. W 1894 r. przeniesiono go na Plac Zielony, obecnie Pl. H. Dąbrowskiego.

364. [UROCZYSTOŚĆ ODSŁONIĘCIA OBELISKU NA PLACU SASKIM]

Gazeta Warszawska 1841 nr 320 z dn. 30.XI. s. 1
MHW facsimile s. 1

Wzmianka w rubryce „Wiadomości krajowe. Warszawa” o odsłonięciu pomnika ku czci generałów niesolidaryzujących się z wybuchem powstania listopadowego i poległych z rąk sprzysiężonych. Wzmianka podaje ponadto wysokość sum pieniężnych, przyznanych przez cara z okazji rocznicy, wdowom i sierotom po poległych i nawołuje do uległości wobec caratu.

365. ARTUR ZAWISZA — CZARNY 1809—1833

Tyt. oryg. „Arthur Zawisza le Noir“

Fot. lit. 34 × 29, 49 × 34

Rys. [Jacques] Llanta

Lit. [François] de Villain

Zam. w wyd.: Józef Straszewicz, „Die Polen und die Polinen der Revolution von 29 November 1830“. Stuttgart 1833, t. 2³⁷⁾

Pół postaci w czamarze z wysokim kołnierzem, podwiązanym chustą w węzeł. Twarz z bródką, zwrócona w lewo, włosy falujące.

Zawisza jako student Uniwersytetu Warszawskiego wraz z bratem Alfredem brał udział w powstaniu listopadowym. Na emigracji był organizatorem kadry zbrojnej, mającej na celu wybuch powstania. Jako dowódca jednego z oddziałów wyprawy Zaliwskiego do Królestwa w 1833 r. został schwyty i stracony publicznie w Warszawie w listopadzie 1833 r.

³⁷⁾ Fotografia w muzeum stanowi fragment portretu dwuosobowego na którym Zawisza — Czarny występuje razem z Kalikstem Borzewskim.

366. PAMIĄTKA Z WIĘZIENIA

Pasek z koralików 1,5 × 115
MHW nr inw. 1458

Pasek pleciony z barwnych koralików. Na końcach paska orły ułożone z białych koralików na czerwonym tle i fragmenty łańcucha. W części środkowej, wśród ozdób, napis: „J. Radec-
kiey w dowód wdzięczności i szacunku ofiaruie więzień z 1834,
5, 6, A. K.”.

Życie kulturalne

367. MALOWANIE KURTYNY TEATRALNEJ

Olj/pl. 63 × 84
Mal. Józef Głowacki, [ok. 1840]
Wł. MNarW nr inw. 184734
MHW nr 222/D

Dziedziniec Teatru Wielkiego od strony północno-wschodniej, w kierunku ul. Wierzbowej podczas malowania dekoracji teatralnej, zamknięty z lewej zabudowaniami dawnej komory celnej, mieszczącej się u wylotu ul. Trębackiej na Wierzbową. W głębi widoczne tyły Teatru Rozmaitości umieszczonego w północno-zachodnim skrzydle gmachu teatralnego.

368. WIELKI TEATR 17 marca 1842 r.

Balet czarodziejsko-komiczny układu jpana Maurice, z muzyką jpana Damse FERNANDO i LEORA czyli GENIUSZ ROŻOWY
Osoby: Wiłucka, Żarnowiecka, Turczynowicz, Maurice, Royer i inni

Komedio-opera w jednym akcie z franc. p. Colombe tłumaczona z muzyką układu jp Damse BIEDNY RYBAK.

Osoby: Żółkowski, Szymkowski, Kostecka i inni.

Druk czarny 45,5 × 40
Oryg. PIS Zbiory Rulikowskiego teka 199
MHW facsimile

Afisz teatralny z okresu paskiewiczowskiego.

369. [SCENA Z HALKI STANISŁAWA MONIUSZKI]

Fot. chromolit., kalendarz ścienny na rok 1860

Odb. w zakł. A[dolf] Pecq

Oryg. APW

W obramowaniu tekstu kalendarza rozmieszczonego w 12-tu szpaltach widoczna scena Teatru Wielkiego, łoże i część widowni w trakcie przedstawienia Halki. W tle sceny pejzaż górski, z prawej wejście do kościoła, pośrodku postać Halki.

Prapremiera Halki w jej pierwszej dwuaktowej wersji miała miejsce w Wilnie 1.I.1848 r., premiera warszawska po przeróbce na czteroaktową całość odbyła się 1.I.1858 r. w Teatrze Wielkim. W obsadzie ról głównych Halki i Jontka występowali Rivoli i Dobrski. Premiera wzbudziła ogromne zainteresowanie publiczności warszawskiej, jednak oficjalna krytyka w osobie Józefa Sikorskiego, redaktora „Ruchu Muzycznego” ganiła tendencję społeczną utworu. Do wystawienia Halki przyczynił się m. in. Józef Kenig, redaktor Gazety Warszawskiej.

370. STANISŁAW MONIUSZKO 1819—1872

Repr. wsp. fot. 22 × 17,5

Oryg. WTM nr inw. 1364/M

Postać siedząca, ubrana w surdut i kamizelkę, prawa ręka w kieszeni, lewa wsparta o stół.

Twórca polskiej opery narodowej, kapelmistrz Opery Warszawskiej w 1858 r., profesor harmonii w nowootwartym Instytucie Muzycznym. Kompozytor kilkuset pieśni i kilku oper m. in. Halki, Straszego Dworu, Verbum Nobile, Flisa, Hrabiny — pierwszej opery, której akcja rozgrywa się w Warszawie w początku XIX w. Moniuszko od 1858 r. zamieszkał na stałe w Warszawie, początkowo na Krakowskim Przedmieściu w domu pod nr 81, następnie od 1862 r. na ul. Wierzbowej 2, a od 1868 r. przy Nowym Świecie 39. Ostatnim jego adresem była ul. Mazowiecka 3, gdzie zmarł nagle w dniu 4 czerwca 1872 r.

371. STANISŁAW MONIUSZKO

Do mojej piosnki. Słowa: ks. Wojniłowicz.

Data powstania: przed 8.V.1843

Rps. nuty 32,3 × 26,2

Dedykacja: „Dla p. Edwarda Ilcewicza na pamiątkę wieczoru muzycznego r. 1843, 8 maja.“

Oryg. WTM sygn. R 97/M

Rękopis piosenki drukowanej w VIII śpiewniku wyd. Gebethnera i Wolfa z 1908 r. pochodzi ze zbiorów p. Ilcewiczowej, żony przyjaciela Moniuszki, który łącznie z nim i Bonoldim tworzył towarzyskie koło muzyczne.

372. KONCERT NA DOCHÓD NIEZAMOŻNYCH STUDENTÓW SZKOŁY GŁÓWNEJ. Odbyty w Salach Redutowych pod dyrekcją St. Moniuszki w d. 4 marca 1866 r.

Drzew. 18 × 14

Rys. W[o]jciech] Gerson

W pracowni J[ana] Münheimera

Kłosa 1866, t. I s. 436

Wnętrze sali koncertowej od strony widowni. Sala wypełniona tłumem publiczności. W głębi scena.

Sprawa oświaty i pomocy studentom wypłynęła stopniowo jako jeden z centralnych problemów nurtujących polskie społeczeństwo.

373. JÓZEF KORZENIOWSKI 1797—1863

Lit. 22 × 18, 34 × 24

Rys. i lit. M[aksymilian] Fajans

Odb. w zakł. M. Fajansa

Zam. w wyd.: M. Fajans, „Wizerunki Polskie...”, o. c.

Pół postaci w fotelu. Twarz w okularach z bokobrodami, lekko zwrócona w prawo. Ubiór składa się z surduta, atlasowej kamizelki i chusty związanej w węzeł pod szyją.

Dramaturg i powieściopisarz, nauczyciel domowy Zygmunta Krasińskiego, bibliotekarz Ordynacji Zamoyskich w Warszawie, od 1829 r. członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Za Wielopolskiego, w latach 1861—1863 był dyrektorem Komisji Oświecenia Publicznego w Królestwie Polskim. Na początku 1830 r. zadebiutował w Teatrze Narodowym tragedią „Pelopidzi”, autor szeregu sztuk scenicznych granych w Warszawie m. in. „Akt piąty” (1838 r.), „Panna męzatka” (1844 r.) itd.

374. TEOFIL LENARTOWICZ 1822—1893

Fot. lit. 18,5 × 14,5, 22 × 16

Lit. K[arol] Auer, 1858

Odb. w zakł. litogr. K[ornela] Pillera — Lwów

Oryg. MNarK Oddz. Czartoryskich nr inw. R. 1853, prawdopodobnie rycina rozsyłana była do abonentów Lwowskiego Dziennika Literackiego i dołączona do nr 79 z 8 lipca. Zob. H. Biegeleisen, „Lirnik Mazowiecki“. Warszawa 1913

Półpostać zwrócona en face, twarz okolona zarostem, na surdud narzucony rozpięty płaszcz.

Twórca pieśni powstańczych i wierszy religijno-patriotycznych, był synem warszawskiego majstra murarskiego.

375. J[ÓZEF] I[GNACY] KRASZEWSKI 1812—1887

Lit. z dagerotypu 22 × 18, 34 × 24

Odb. w zakł. M. Fajansa

Zam. w wyd.: M. Fajans, „Wizerunki Polskie...“, o. c.

Pół postaci w czamarze z twarzą lekko zwróconą w lewo, z długim wąsem.

Pisarz zasłużony na wielu polach pracy literackiej, twórca polskiej nowoczesnej powieści historycznej. Wydał ok. 600 tomów beletrystyki, głównie powieści historycznej, nie licząc pracy redakcyjnej, wielkiej liczby artykułów w czasopismach „Ateneum”, „Tygodnik Petersburski”, „Gazeta Warszawska”, „Gazeta Polska Codzienna” i bardzo rozległej korespondencji prywatnej. Urodzony w Warszawie przy ul. Aleksandria nr 43 w dn. 26 lipca 1812 r., przebywał w niej w latach 1859—1863 i opuścił ją na zawsze na rozkaz margrabiego Wielopolskiego w styczniu 1863 r.

376. DOM PRZY ULICY MOKOTOWSKIEJ 48 W WARSZAWIE DAWNIEJ WŁASNOŚĆ J. I. KRASZEWSKIEGO

Drzew. 16 × 23,5

Ryt. B[ronisław] Puc i A. Ballach

Tyg. Ill. 1879, t. II s. 240

Jednopiętrowa fasada domu przy ul. Mokotowskiej ukazana w dużym skrócie.

Dom zakupiony przez J. I. Kraszewskiego podczas jego pobytu w Warszawie, przejęty w 1865 r. przez Anglika Vignols, głównego inżyniera kolei warszawsko-terespolskiej.

377. GAZETA CODZIENNA. Red. Józef Ignacy Kraszewski

Warszawa Druk. A. Gałęzowskiego. 27 × 20

1859 nr 41 z dn. 13.II.Ss. 4

MHW facsimile s. 1 i 4

Dziennik nabył w 1859 r. od Aleksandra Niewiarowskiego bankier Leopold Kronenberg i pozyskał dla niego J. I. Kraszewskiego, który od sierpnia 1859 r. objął redakcję.

378. [JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI]

Dziecię Starego Miasta. Obrazek współczesny narysowany z natury przez P. Bolesławitę. [pseud.]

Poznań 1863 J. K. Żupański. 8° ss. 320

Powieść historyczna osnuta na tle manifestacji patriotycznych 1861 r. w Warszawie i przygotowań do powstania styczniowego.

379. WNĘTRZE SALONU ŁUSZCZEWSKICH

Olj./pl. 54 × 72

Mal. F[ranciszek] Kostrzewski, 1854

Wł. MHW nr inw. 1971

Wnętrze salonu podczas uroczystego zebrania. Większość tłumnie zebranych gości nosi cechy portretowe. Pośrodku córka gospodarzy Jadwiga pseud. Deotyma znana z improwizacji literackich ożywiających cotygodniowe spotkania.

Salon Wacława Łuszczewskiego, współredaktora „Biblioteki Warszawskiej” i małżonki jego Niny z Żółtowskich był jednym z bardziej uczęszczanych w Warszawie. Na poniedziałkowych zebraniach w pałacu Saskim zbierali się wybitni przedstawiciele świata kulturalnego stolicy — literaci, muzycy, malarze. Odbywały się tu koncerty, loterie obrazów. Tu także powstała myśl założenia „Biblioteki Warszawskiej”.

380. SZKICE I OBRAZKI. Dzieło ilustrowane 48 rycinami wykonanymi przez F. Kostrzewskiego. Artykuły Wacł. Szymanowskiego, A. Wieniawskiego, Wilczyńskiego i Kazim. Wład. Wójcickiego. Seria I.

Warszawa 1858 nakł. i druk. J. Ungra. 4° ss. 192, tabl. 42

Zbiór opowiadań i rysunków stanowiących dokument życia społecznego i obyczajowego Warszawy epoki paskiewiczowskiej.

381. JÓZEF SYMEON BOGUCKI

Wizerunki społeczeństwa warszawskiego.

Warszawa 1844 nakł. autora. 8°. ss. nlb. 4,253, nlb. 2

Zbiór opowiadań zatytułowanych m. in. „Maskarady cnót towarzyskich”, „Historia zielonych stolików”, „Prowincjonalista na warszawskim bruku” i in., ukazujących realistycznie życie codzienne Warszawy i galerię typów ludzkich.

382. EDWARD BOGUSŁAWSKI

Daguerotypy Warszawy. Romans obyczajowy. T. I—IV.

Warszawa 1847 Druk. St. Nowakowskiego. 16° ss. 210

MHW makietka książki z facsimile k. tyt. t. I

Sensacyjna powieść obyczajowa, pokazuje życie warszawskie w rozmaitych przekrojach społecznych.

383. PAULINA KRAKOWOWA

Obrazy i obrazki Warszawy.

Warszawa 1848 nakł. G. Sennewalda. 16° ss. nlb. 2, V, nlb. 2, 14—367, nlb. 3

MHW makietka książki z facsimile k. tyt.

Zbiór felietonów obrazujących Warszawę w połowie XIX w. pod względem społeczno-obyczajowym i kulturalnym. Tematy: gmachy, instytucje, ludzie (druciarze, piaskarze, malarze), salon mieszczanina, popis publiczny w Instytucie Głuchoniemych, szpital św. Ducha i in. Autorka była nauczycielką i założycielką pensji dla panien oraz wydawcą w latach 1834—43 czasopisma „Pierwiosnek”, w którym debiutowała Żmichowska. Wraz z Walentyną Trojanowską założyła pismo dla dzieci „Zorza”.

384. KAROL KUCZ

Pamiętniki miasta Warszawy z roku 1853.

Warszawa 1854 H. Natanson. 8° ss. nlb. 4, 421, nlb. 4

Egzemplarz z autografem „JWMinistrowi Sekretarzowi Stanu Królestwa Polskiego w dowód hołdu i poważania składa autor“

MHW makietka książki z facsimile k. tyt.

Zbiór felietonów aktualnych o tematyce obyczajowej, drukowanych w „Kurierze Warszawskim” przez publicystę i literata, drukującego poezje w „Przeglądzie Warszawskim”, „Nadwiślaninie” i in.

385. AU[GUST] WI[LKONSKI]

Ramoty i ramotki literackie. Napisał Au: Wi: chirurg filozofii. T. I—III.

Warszawa 1845—6 druk. J. Kaczanowskiego. 8° ss. 216 tabl. 2; 205 tabl. 1; 186.

Zbiór opowiadań o tematyce społeczno-obyczajowej, wysławiającej ograniczoność i ciemnotę klasy szlacheckiej oraz drobnego mieszczaństwa. Tłem niektórych jest Warszawa w latach 40-tych XIX wieku, widziana przez autora, prozaika i humorystę, patrona demokratycznie nastawionego „Cechu Głupców”, redaktora w latach 1846—9 „Dzwonu Literackiego” i współpracownika „Dziennika Warszawskiego”.

386. BIBLIOTEKA WARSZAWSKA. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. Red. A. J. Szabrański, K. Wójcicki.

Warszawa wyd. Józef Berger druk. J. Kaczanowskiego. 21 × 13,5
1844 t. I. Ss. nlb. 3, 728, nlb. 8

Kwartalnik założony w 1840 r. przez Leona hr. Łubińskiego stał się obok „Przeglądu Naukowego” jednym z najpoważniejszych organów literacko-naukowych, wpłynął na ożywienie życia kulturalnego i wymianę myśli.

387. PRZEGLĄD WARSZAWSKI literatury, historii, statystyki i różności. Red. [Jakób Budziłowicz].

Warszawa druk. M[aksymiliana] Chmielewskiego. 17,5 × 10,5
1840 zesz. 3. Ss. 371

Wydawnictwo zawiera publikacje krytyczne dokumentów i tekstów źródłowych do dziejów Warszawy w XV—XIX w.

388. JULIAN BARTOSZEWICZ 1821—1870

Drzew. 14,5 × 11,5

Ryt. J[ulian] Schubeler wg Maksymiliana Fajansa

Tyg. Ill. 1870 t. II s. 288

Pół postaci lekko zwróconej w prawo.

Autor licznych prac z historii i literatury, opartych na studiach archiwalnych i posiadających dużą wartość źródłową. Wiele z nich w postaci artykułów było zamieszczonych w Encyklopedii Powszechnej Orgelbranda, „Tygodniku Ilustrowanym”, i in. Nauczyciel szkoły powiatowej w Lesznie, współpracownik „Biblioteki Warszawskiej” i od 1854 r. przez kilka lat redaktor naczelny „Dziennika Warszawskiego” zamienionego na „Kronikę Wiadomości Krajowych i Zagranicznych”. Zmarł w Warszawie w dn. 5 listopada 1870 r., pochowany na Powązkach.

389. WACŁAW ALEKSANDER MACIEJOWSKI 1793—1883

Fot. lit. 22 × 19, 34 × 24

Rys. i lit. M[aksymilian] Fajans, 1850

Odb. w lit. M. Fajansa

Zam. w wyd.: M. Fajans, „Wizerunki Polskie...”, o. c.

Pół postaci, twarz okolona bokobrodami lekko zwrócona w prawo.

Historyk i zasłużony badacz dziejów słowiańszczyzny, profesor prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim, od 1838 r. profesor literatury starożytnej w akademii duchownej rzymsko-katolickiej w Warszawie. Autor wielu rozpraw w czasopismach i dzieł naukowych i m. in. wielotomowej „Historii prawodawstw słowiańskich”.

390. ALEKSANDER WEJNERT 1809—1879

Drzew. 16 × 13

Rys. J. B.

Ryt. A[leksander] Regulski

Tyg. Ill. 1879 t. II s. 352

Pół postaci z nakryciem na głowie, twarz na wprost z lekkim zarostem, pod szyją chusta związana w kokardę.

Wejnert był od 1832 r. kasjerem urzędu municypalnego w Warszawie, urzędnikiem na kolei warszawsko-wiedeńskiej, bibliotekarzem w jurydyce Branickich „Frascati”, archiwistą i autorem szeregu źródłowych prac z dziejów Warszawy. Współpracownik „Biblioteki Warszawskiej”, „Gazety Polskiej”, „Gazety Warszawskiej”, „Tyg. Ilustrowanego”, „Tyg. Powszechnego” i kalendarzy Jaworskiego. Napisał m. in. „Zabytki dawnych urzędzeń rządowych m. Warszawy” i „Starożytności Warszawskie”.

391. ALEKSANDER WEJNERT

Starożytności warszawskie. Dzieło zbiorowo-zeszytowe. T.I—VI.

Warszawa 1848—58 druk. J. Unger, S. Strąbski, Druk. Banku Pols. 16°
T. I. 1848 druk. J. Unger. Ss. 383, nlb. 3, tabl. 7

Książka wyszła w dwóch seriach. Seria druga, począwszy od t. IV nosi tytuł zmieniony na „Starożytności Warszawy“

Wydawnictwo źródłowo-erudycyjne, obejmuje dokumenty z dziejów Warszawy XV—XIX w. opracowane przez historyka i archiwistę miejskiego.

392. KAZIMIERZ WŁADYSŁAW WÓJCICKI 1807—1879

Lit. 22 × 18, 34 × 24

Rys. i lit. M[aksymilian] Fajans, 1850

Odb. w zakł. [Alfreda Leona] Lemercier w Paryżu

Zam. w wyd.; M. Fajans, „Wizerunki polskie...” o. c.

Pół postaci w surducie, kamizelce i chuście wiązanej pod szyję. Twarz z bokobrodami i krótką brodą, lekko zwrócona w prawo.

Historyk i publicysta, wieloletni redaktor „Biblioteki Warszawskiej”, stały współpracownik „Tygodnika Ilustrowanego” i „Kłosów”, zbieracz materiałów historycznych do przeszłości Warszawy. Obok Kraszewskiego posiadał duży wpływ na młode pokolenie pisarzy. Autor niezastąpionej monografii pt. „Cmentarz Powązkowski oraz cmentarze katolickie...” i innych prac o Warszawie. Od 1845 r. stale zamieszkały w Warszawie, gdzie pełnił funkcje głównego archiwisty i bibliotekarza senatu oraz dyrektora drukarni rządowej Komisji Sprawiedliwości.

393. KAZIMIERZ WŁADYSŁAW WÓJCICKI

Spółeczność Warszawy w początkach naszego stulecia (1800—1830).

Warszawa 1877 Gebethner i Wolff. 8° ss. nlb. 4, 238, nlb. 2
Wydanie Redakcji Biblioteki Warszawskiej

Zbiór prac gawędziarsko-obyczajowych, opisujący życie kulturalne Warszawy w I-szym trzydziestoleciu XIX w.

394. KAZIMIERZ WŁADYSŁAW WÓJCICKI

Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. Litografia M. Fajansa. Ryciny A. Matuszkiewicza. T. I—III.

Warszawa 1855-8 druk S. Orgelbranda. 8° ss. 261, nlb. 3 ryc. 31; 264 nlb. 2 ryc. 15; nlb. 4, XI, 264, XLII, nlb. 2, ryc. 16.

Opracowanie naukowe, zawiera życiorysy wybitnych osobistości społeczeństwa warszawskiego, pochowanych na cmentarzu powązkowskim, w części trzeciej zaś wiadomości o pozostałych cmentarzach warszawskich, w tym o cmentarzach już nieistniejących.

395. FRANCISZEK MAKSYMILIAN SOBIESZCZAŃSKI

Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu miasta Warszawy od najdawniejszych czasów aż do 1847 roku skreślony.

Warszawa 1848 druk. Stanisława Strąbskiego. 8° ss. nlb. 2, 490, tabl. 1

Opracowanie źródłowe, pierwsza monografia historyczna Warszawy, posiadająca dużą wartość informacyjną, napisana przez historyka, współredaktora Encyklopedii Orgelbranda i prezesa Komitetu Cenzury.

396. NADWIŚLANIN. Pamiętnik literaturze poświęcony.
[Red. Seweryn Filleborn]

Warszawa druk. Maksymiliana Chmielewskiego. 19,5 × 11,7
T. I. 1841 ss. 203, nlb. 1

Organ „cyganerii warszawskiej” reprezentowany głównie przez poetów Józefa Bogdana Dziekońskiego, Włodzimierza Wolskiego, Romana Zmorskiego, Seweryna Filleborna i in.,

dawał wyraz swemu demokratyzmowi, występując w obronie chłopa i zwalczając burżuazyjno-szlachecką obyczajowość. Programem prac było poznanie ludu, odkrycie i utrwalenie folkloru w podaniach ludowych, piosenkach i strojach.

397. PAŁAC TEPPERA W WARSZAWIE ³⁸⁾

Fot. lit. kresk. 7 × 13, 13,5 × 16

Wyk. H.

Oryg. MNarW nr inw. 7470

Dom bankiera Piotra Teppera przy ul. Miodowej wzniesiony w 1774 r. wg projektu arch. Schrögera. Z lewej strony pałac biskupów krakowskich na rogu ulicy Senatorskiej, z prawej ogród klasztoru oo. kapucynów.

W pałacu Teppera mieściła się w 1841 r. redakcja czasopisma „Nadwiślanin” — organu prasowego Cyganerii Warszawskiej.

398. NARCYZA ŻMICHOWSKA 1819—1876

Drzew. 16 × 12

Ryt. A[leksander] Regulski

Tyg. Ill. 1877, t. I s. 4

Portret literatki w starszym wieku, twarz zwrócona wprost. Żmichowska Narcyza pseud. Gabriela, poetka i powieściopisarka zadebiutowała w r. 1839. Pracowała jako nauczycielka. Skupiła wokół siebie grono tzw. „entuzjastek”, brała udział w ruchach 1846 i 1848 r., lata 1849-52 spędziła w więzieniu w Lublinie. Była popularną postacią w warszawskim środowisku inteligentkim. Drukowała w czasopismach „Pielgrzym”, „Przegląd Naukowy”, „Biblioteka Warszawska”. Do najcelniejszych jej utworów powieściowych należy „Poganka”, „Książka pamiątek”, „Biała róża”. Powieść „Adeodat” zawiera ostrą krytykę współczesnego społeczeństwa. Dużą wartość literacką posiadają jej listy. Pisała także dzieła pedagogiczne, jak „Wykład nauk przeznaczony do pomocy w domowym wychowaniu panien”, tłumaczyła „Dzieje Anglii” Macaulay’a i in.

³⁸⁾ Rycina w oryginale podpisana jest nieprawidłowo: „Hotel de l'Europe. I. Chovot. Restaurateur, rue de Senateur Nr 461 palais Blanc“. Hotel Europejski wraz z restauracją Chovota mieścił się w latach około 1831—37 w pałacu przy ulicy Miodowej 492, a nie w przedstawionym na rycinie — pałacu Teppera przy ul. Miodowej 495.

399. NARCYZA ŻMICHOWSKA

Książka Pamiątek znaleziona przez Gabriellę i czytana przy kominkowym ogniu.

Przegląd Naukowy R. 6: 1847 nr 9—12, R. 7: 1848 nr 13—16
MHW facsimile s. 255 nr 9 z dn. 20.III.1847 r.

Powieść napisana przez Żmichowską na zlecenie warszawskiej organizacji spiskowej H. Krajewskiego i drukowana w odcinkach w „Przeglądzie Naukowym”. Akcja powieści toczy się w Warszawie w środowisku rzemieślniczym.

400. WŁODZIMIERZ WOLSKI 1824—1882

Repr. wsp. fot. 9 × 6

Zakład Fotograficzny Karola Beyera w Warszawie ³⁹⁾

Oryg. MWP nr inw. 49123

Pół postaci siedzącej, twarz zwrócona lekko w lewo.

Wybitny poeta Cygannerii Warszawskiej, działacz konspiracyjno-demokratyczny i organizator kół studenckich. Autor libretta do oper „Halki” i „Hrabiny” St. Moniuszki. Napisał m.in. „Domek przy ul. Głębokiej” oraz „Śpiewy powstańcze”.

401. WŁODZIMIERZ WOLSKI

Domek przy ulicy Głębokiej. Powieść T. I—III.

Warszawa 1859 nakł. Michała Glücksberga druk J. Jaworskiego. 12°
ss. IV, 238, 254, 222

Powieść obyczajowa, przedstawia po raz pierwszy w literaturze życie w środowisku rzemieślników warszawskich. Wydanie książkowe poprzedził druk w „Gazecie Codziennej”.

402. HOTEL BAWARSKI

Repr. wsp. fot.

Oryg. APW Teki Przyborowskiego T. XXXVI s. 120

³⁹⁾ Karol Beyer należał wraz z Jędrzejem Radwańskim i Janem Mieczkowskim do pierwszych fotografów w Warszawie. Zakłady fotograficzne Beyera, który rozpoczął swą działalność w 1844 r., mieściły się do 1866 r. w dwóch domach nr 389 i 391 na Krakowskim Przedmieściu, na wprost placu Saskiego.

Widok podwórza i oficyny hotelu.

W Hotelu Bawarskim przy ul. Bednarskiej mieszkał w latach 40-tych XIX wieku Włodzimierz Wolski. Było to miejsce spotkań Cyganerii Warszawskiej.

403. ROMAN ZMORSKI 1824—1867

Fot. drzew. 13,5 × 12

Ryt. J[ózef] H[olewiński] podług fot. J[ana] Mieczkowskiego

Kłosa 1885 t. II s. 209

Twarz okolona zarostem, głowa oparta na lewej ręce.

Poeta rewolucyjny, czołowy przedstawiciel postępowego ugrupowania Cyganerii Warszawskiej. W 1841 r. wydawał „Nadwiślanina”, w 1843 wspólnie z J. B. Dziekońskim noworocznik „Jaskółka”, a . 1861 r. redagował w Warszawie „Pszczółkę”. W 1852 wydał „Podania i baśni ludu w Mazowszu”. Zasłużony tłumacz pieśni serbskich.

404. ROMAN [ZMORSKI]

Podania i baśni ludu w Mazowszu (z dodatkiem kilku szląskich i wielkopolskich) spisał Roman Zamarski [pseud.].

Wrocław 1852 Zygmunt Schretter, 8° ss. IV, XIV, nrb. 2, 199, nrb. 1

Zbiór podań ludowych, odzwierciedla programowe zainteresowania grupy cyganerii warszawskiej ludowością.

405. SCENA Z ŻYCIA CYGANERII WARSZAWSKIEJ

Fot. rys. 21 × 27

Rys. [Wojciech Gerson, 18]52

Zam. w albumie Marcina Olszyńskiego s. 392

Oryg. MNarW nr inw. Rys. Pol. 570

Humorystycznie ujęta scena — grupa kilku roześmianych młodzieńców w studenckim pokoiku. Jeden z nich przebrany w suknie kobiece gra na mandolinie. Pod rysunkiem napis „Przedstawice — d. 24-8-52”, oraz „Ach! Filonie co robisz, że tak późno przychodzisz...”

Grupa związanych dożgonną przyjaźnią młodych malarzy, uczniów Szkoły Sztuk Pięknych (Kostrzewski, Gerson, Cegliński-

ki, Lerue i inni) szkicowała ciekawsze i weselsze wydarzenia ze wspólnego życia. Karty te, oprawione następnie przez wspólnego kolegę Marcina Olszyńskiego, w kilka tomów były ciekawym świadectwem życia warszawskiej cyganerii malarzkiej lat 50-tych XIX wieku. Po ostatniej wojnie zachowały się tylko trzy albumy.

406. WNĘTRZE SZKOŁY SZTUK PIĘKNYCH

Fot. olj./pł., 42 × 32

Mal. M[arcin] Z[aleski], 1858]

Oryg. MNarW nr inw. 74476

Wnętrze sali malarstwa podczas wykładu.

Dużym wydarzeniem w życiu kulturalnym Warszawy było otwarcie w 1844 r. Szkoły Sztuk Pięknych, pierwszej samodzielnej placówki państwowego szkolnictwa artystycznego od czasu zamknięcia, po powstaniu listopadowym, Oddziału Sztuk Pięknych przy Uniwersytecie Warszawskim. Wychowankowie Szkoły Sztuk Pięknych zajmowali się programowo malarstwem rodzajowym i wywarli wielki wpływ na ukształtowanie się narodowego oblicza sztuki polskiej.

407. NĘDZA MALARZY

Fot. akw. wlb. 41 × 31

Mal. F[ranciszek] Kostrzewski, 1859

Oryg. MNarW nr inw. 3815

Rysunek satyryczny. Grupa opartych o ścianę trzech młodych malarzy w łachmanach, zbiera datki.

Młodzi malarze wobec obojętności społeczeństwa na twórczość artystyczną i niezorganizowanie handlu dziełami sztuki, nie mieli możliwości zbyt swych prac. Budżety oparte o niesystematyczne, przypadkowe dochody powodowały stałą nędzę wśród malarzy profesjonalnych.

408. WNĘTRZE PRACOWNI MALARSKIEJ

Olj./pł., 27 × 33

Mal. [Marcin Zaleski, poł. XIX w.]

Wł. MHW nr inw. 1573

Prawdopodobnie wnętrze jednej z pracowni malarskich Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Na prawo grupa modeli gipsowych. Na ścianach obrazy. W głębi, przez otwarte drzwi widać amfiladę dalszych sal.

409. WNĘTRZE PRACOWNI RZEŹBIARSKIEJ

Olj./pl. 70 × 95

Mal. [Aleksander Kokular, ok. 1840]

Wł. MNarW nr inw. 75335

MHW 5750/D

Fragment pracowni. Pod ścianami i na kominku rzeźbione popiersia na postumentach. Ściany zawieszono obrazami w kilku rzędach. Na prawo koło pieca artysta pracujący przy stalugach. Przez otwarte drzwi widoczny drugi pokój pracowniany.

410. JAN FELIKS PIWARSKI 1795—1858

Fot. drzew. 11 × 9

Tyg. Ill., 1860, t. 1, s. 97

Artysta w wieku młodzieńczym. Pół postaci w surducie zwróconej na wprost, głowa lekko w prawo.

Malarz, w latach 1819—1832 konserwator Gabinetu Rycin przy Uniwersytecie Warszawskim, a następnie wykładowca w latach 1844—1848 w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Położył duże zasługi przy torowaniu drogi kierunkowi realizmowi. Malował sceny rodzajowe, pejzaże i portrety. Uprawiał też litografię i cynkografię.

411. MARCIN ZALESKI 1796—1877

Fot. olj./pl. 47 × 38,5

Mal. [Marcin Zaleski, ok. 1840]

Wł. MNarW nr inw. 20018

Postać siedząca w pokoju, prawą ręką wsparta o stolik.

Autoportret malarza architektury warszawskiej, który pozostawił w spuściźnie kilkadziesiąt obrazów o tej tematyce. Od 1846 r. profesor perspektywy w Szkole Sztuk Pięknych. W latach 1821—1845 brał udział w wystawach zdobywając liczne odznaczenia i wielką popularność.

412. AKADEMIA MEDYKO-CHIRURGICZNA W WARSZAWIE

Fot. drzew. 14 × 24

Rys. J[ulian] Cegliński

Ryt. F. H. Röber

Tyg. Ill., 1859 60, t. 1 s. 44

Część placu z gmachem pałacu Staszica. Na prawo wylot i zabudowa Nowego Światu. Wokół pomnika Kopernika zgrupowane beczkowozy.

Uroczyste otwarcie Akademii mieszczącej się w pałacu Staszica nastąpiło w październiku 1857 r. Akademia dzieliła się na dwa wydziały: nauk lekarskich i farmaceutycznych. Wewnątrz gmachu, który na zewnątrz nie uległ zmianie, urządzono sale wykładowe, bibliotekę, pracownię chemiczną i farmaceutyczną oraz pomieszczenia na gabinety i zbiory. Po pięciu latach istnienia Akademia została włączona w skład Szkoły Głównej jako wydział lekarski. Do wybitniejszych profesorów wydziału lekarskiego Szkoły Głównej należeli m. in. Aleksander Le Brun, Tytus Chałubiński, Włodzimierz Dybek, który za udział w pracach Rządu Narodowego 1863 r. został zesłany w głąb Rosji.

413. GMACH SZKOŁY GŁÓWNEJ WARSZAWSKIEJ

Fot. drzew. 19 × 24

Rys. X[awery] P[illati]

Tyg. Ill., 1866, t. 1 s. 297

Gmach szkoły od strony fasady głównej. Na pierwszym planie na lewo grupa drzew na dziedzińcu uniwersyteckim, na prawo fragmenty zabudowań.

Inauguracja, czterowydziałowego uniwersytetu, Szkoły Głównej, mieszczącej się na terenie dzisiejszego Uniwersytetu Warszawskiego, nastąpiła 15 listopada 1862 r. Rektorem Szkoły Głównej został Józef Mianowski, uczeń Jędrzeja Śniadeckiego. W skład Szkoły wchodziły: wydział lekarski, matematyczno-przyrodniczy, prawa i filologiczno-historyczny. W 1869 r. Szkoła Główna została przekształcona w Uniwersytet Cesarski. Wyznaczono mu zadania rusyfikatorskie, zwolniono połowę profesorów Polaków, wprowadzono wykładowy język rosyjski.

414. PRZEGLĄD NAUKOWY literaturze, wiedzy i umnictwu poświęcony. [Red. Edward Dembowski i Hipolit Skimborowicz]

Warszawa druk. Orgelbranda. 23 × 16
T. I. 1842. Ss. nlb. 4, 376, IV

Czasopismo założone przez Dembowskiego, które współredagował i wydawał własnym kosztem w latach 1842—43, stało się organem postępowych i rewolucyjnych kół inteligencji. Do jego współpracowników należeli między innymi Hipolit Skimborowicz, pisarz z grupy Koła Entuzjastów i Jan Majorkiewicz, krytyk literacki i współpracownik „Nadwiślanina”, naczelnik spisku rewolucyjnego w Warszawie. Na łamach tego pisma Narcyza Żmichowska, przedstawicielka tzw. Koła Entuzjastek, grupy związanej silnie z ruchem rewolucyjnym i spiskiem H. Krajewskiego, propagowała emancypację kobiet.

415. JAN NEPOMUCEN JANOWSKI

Notatki autobiograficzne 1803—1853. Przygotował do druku, wstępem i przypisami zaopatrzył Marian Tyrowicz.

Wrocław 1950 Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 8° ss. XXXII, 629, tabl. 9

Wydawnictwo źródłowe zawiera m. in. opis tajnych spotkań studenckich przed wybuchem powstania styczniowego.

416. [HENRYK KAMIENSKI]

Katechizm demokratyczny czyli opowiadanie słowa ludowego. Przez Filareta Prawdowskiego [pseud.].

Paryż 1845 [druk.] Bourgogne i Martinet. 16° ss. nlb. 4, VI, 120, nlb. 2 MHW makietka książki z facsimile k. tyt.

Broszura polityczna, wyraża poglądy Związku Narodu Polskiego, któremu H. Kamiński przewodniczył po wyjeździe Edwarda Dembowskiego z Warszawy. Zawiera poglądy na rolę i zadania demokracji oraz precyzuje cele rewolucji w Polsce. Najpoczytniejszy z tajnych druków wydanych w Polsce.

417. HENRYK KAMIENSKI 1812—1865

Repr. wsp. fot., zam. w wyd.: Bolesław Limanowski, „Historia ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846 r.“, Kraków br. s. 24/25, fot. udostępniona autorowi przez Tadeusza Trzcńskiego i Czesława Karpińskiego.

Postać siedząca, lekko zwrócona w lewo, twarz z wąsami i bródką, na piersi order „Virtuti Militari”.

Oficer w powstaniu listopadowym, od 1839 r. członek Związku Narodu Polskiego, a następnie od 1843 r. jego naczelnik po Edwardzie Dembowskim. Publikował pod pseudonimem Filareta Prawdowskiego, autor tajnych broszur „Prawdy Żywotne Narodu Polskiego”, „Katechizm Demokratyczny”, „Wojna Ludowa”. W 1845 r. więzień X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej.

418. KAROL LEVITOUX ok. 1810—1841

Fot. olj./pł. 180×154

Mal. Antoni Kozakiewicz, 1869. [Obraz zaginiony]

Postać leżąca na pościeli w rogu celi więziennej. Twarz zwrócona wprost, prawa ręka oparta o pościel, lewa trzymająca zapaloną świecę przysuniętą do słomy pościeli. Na ścianie widoczny rysunek orła.

Aresztowany w 1841 r. za organizowanie demokratycznego spisku studenckiego w Łukowie, więzień cytadeli warszawskiej, dręczony śledztwem, popełnił samobójstwo w lipcu 1841 r. w celi nr 21, podpalając łożo więzienne.

419. EDWARD DEMBOWSKI 1822—1846

Repr. wsp. fot., zam. w wyd.: Bolesław Limanowski, „Historia ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846 r.“, Kraków br. s. 28 29, fot. ze zbiorów wnuka E. Dembowskiego — Czesława Karpińskiego.

Postać siedząca, lekko zwrócona w lewo. W prawej ręce opartej na kolanie trzyma książkę, lewa ręka założona za surdut.

Pisarz i działacz demokratyczny, organizator spisku rewolucyjnego w Królestwie Polskim, a następnie w Wielkopolsce i Galicji, przywódca powstania krakowskiego w 1846 r. Zginął od kuli austriackiej w dn. 27 lutego 1846 r. na Podgórzu pod Krakowem. W domu E. Dembowskiego w Warszawie przy ul. Mazowieckiej 1351 zbierali się postępowi działacze, m. in. Hen-

ryk Kamieński, Hipolit Skimborowicz, Jan Majorzewicz, Zofia Gosselin i Narcyza Żmichowska. Był protektorem i opiekunem ówczesnej Cyganerii Warszawskiej.

420. PIOTR SCIEGIENNY 1800—1890

Repr. wsp. fot. zam. w wyd.: „Polska jej dzieje i kultura“ t. III s. 244
Warszawa, Trzaska, Evert i Michalski

Pół postaci w sutannie siedzącej z książką w ręku. Twarz z długą brodą i wąsami lekko zwrócona w lewo.

Pijar, uczestnik powstania listopadowego, działacz ludowy w lubelskim, organizator i przywódca spisku chłopskiego w kieleckim w 1844 r. Ujęty przez władze carskie i osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej skazany został na karę śmierci zamienioną na dożywotnią katorgę na Syberii. Autor pism o treści moralno-społecznej.

421. HENRYK KRAJEWSKI 1824—1897

Repr. wsp. fot. 10,5×7
Zakład fotograficzny Karola Beyera.
Oryg. MWP nr inw. 27929 442a

Pół postaci w surducie. Twarz z bokobrodami i brodą lekko zwrócona w lewo.

Adwokat i działacz konspiracji warszawskiej w latach 1848-50. Aresztowany za działalność rewolucyjną i więziony do 1860 r. współpracował w czasie powstania styczniowego z Rządem Narodowym.

422. GUSTAW EHRENBURG 1818—1895

Repr. wsp. fot. zam. w wyd.: A. Sokołowski, „Dzieje porozbiorowe Narodu Polskiego“. Warszawa s. a. t. IV s. 185

Pół postaci w owalu lekko zwróconej w prawo, twarz z krótkimi wąsami i przyszyżoną brodą.

Poeta, członek tajnego Stowarzyszenia Ludu Polskiego i organizator w Warszawie Zboru Ziemskiego Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Aresztowany w 1838 r. i zesłany na Syberię powrócił do kraju w 1858 r., gdzie w l. 1861-62 był redaktorem tajnego czasopisma „Sternik”. Autor znanej pieśni rewolucyjnej „O cześć wam panowie magnaci”.

423. [ZARZĄDZENIE GENERAL-GUBERNATORA WOJEN-
NEGO WARSZAWSKIEGO KS. GÓRCZAKOWA]

Gazeta Warszawska 1848 r. nr. 82 z dn. 24.III. s. 1

MHW facsimile s. 1

Zarządzenie zawiera zakaz gromadzenia się ludności na ulicach miasta nawet w wypadku pożarów, pod groźbą użycia broni.

424. ULICA ŚWIĘTOJAŃSKA PODCZAS PROCESJI

Olj./pl. 103×61

Mal. Jan Seydlitz [ok. 1861]

MHW nr inw. 706

Perspektywa ulicy Świętojańskiej od strony placu Zamkowego w kierunku Starego Miasta. Na prawo fasada katedry i kościoła jezuitów. Przez ulicę przeciąga procesja.

Gromadzenie się ludności na obrzędach religijnych było często okazją do manifestacji patriotycznych.

Widoki Warszawy

425. KOŚCIÓŁ NAJŚWIĘTSZEJ MARIII PANNY NA NO-
WYM MIESCIE

Olj./pl. 65×55

Malarz nieznany, [ok. 1850]

Wł. MHW nr inw. 1282

Część Rynku Nowomiejskiego z kościołem NMP i zabudowaniami przykościelnymi oraz część zabudowań wschodniej pierzei rynku. Na pierwszym planie z lewej scena targowa.

Kościół ukazany jest po przebudowie z 1841 r., kiedy to wystawiono nowy, bardziej ozdobny przedsionek w miejsce dawnego, dodano okazałsze wejście, zmieniono dach oraz dobudowano wieżyczkę nad nawą główną.

426. PAŁAC W WILANOWIE

Olj./pl. 50×77

Malarz nieznany, [1856—1860]

Wł. MHW 5528

Elewacja ogrodowa pałacu. Na pierwszym planie balustrada tarasu ogrodowego.

Rezydencja Jana III Sobieskiego znajdująca się od 1799 r. w rękach Potockich. W latach 1799—1821 została przebudowana przez Piotra Aignera, zaprzyjaźnionego ze Stanisławem Potockim. Potocki uzupełnił znacznie malarską galerię wilanowską, zbiór rzeźb, waz antycznych i rycin, przystosowując na ten cel północną galerię pałacową. W l. 1845-55 poważniejszej przebudowy dokonał Franciszek Maria Lanci stawiając na miejscu aignerowskiej galerii gotyckiej nową elewację z gipsowymi popiersiami właścicieli Wilanowa. Znacznym zmianom uległ także ogród przekomponowany w latach 1855-6 przez B. P. Podczaszyńskiego. Oprócz tarasu kwiatowego zbudowano w górnej części ogrodu i na dziedzińcu kamienne fontanny.

427. WIDOK PLACU ZAMKOWEGO I KRAKOWSKIEGO PRZEDMIESCIA

Olj./pł. 71×93

Mal. [Filip Romanowski, ? ok. 1840]

Wł. MNarW nr inw. 35337

MHW nr 220/D

Część środkową obrazu zajmuje perspektywa szerokiego Krakowskiego Przedmieścia zamknięta pokazanym w całości domem Malcza. Wschodnia strona ulicy ukazana w dużym skrócie przedstawia kolejno: kościół pp. bernardynek, oo. bernardynów z klasycystyczną glorieta oraz w dali występującą przed linię murów, elewację kościoła oo karmelitów. Zachodnią stronę ulicy stanowi zwarty ciąg kamienic i północna ściana domu Johna, widoczna w całości. Na pierwszym planie kolumna Zygmunta umieszczona z lewej strony obrazu i szereg postaci w grupach. Ożywiony ruch uliczny. Prawy brzeg obrazu ukazujący wylot i zabudowania ulicy Senatorskiej, zniszczony.

428. ROZBIÓRKA KOŚCIOŁA ŚW. KLARY I KLASZTORU BERNARDYNEK

Olj./pł. 62×106

Mal. Wincenty Kasprzycki, 1843

Wł. MNarW nr inw. 22352

MHW nr 217/D

Widok na Zamek Królewski, częściowo rozebrany kościół pp. bernardynek i kamienicę wschodniej ściany Krakowskiego

Przedmieścia z kościołem bernardynów. Widoczna na pierwszym planie kamienica, częściowo rozebrana stanowiła własność referendarza Danielskiego. Mieściła się tu restauracja Nowackiego. Klasztor bernardynek, późniejsze Konserwatorium, znajdował się za tą kamienicą i nie jest widoczny na obrazie.

429. KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

Olj./pl. 66×102

Mal. [Jan Seydlitz, ok. 1860]

Wł. MNarW nr inw. 2674

MHW nr 236/D

Widok placu z kościołem Ewangelickim na pierwszym planie z prawej. W głębi gmach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i perspekywa ul. Mazowieckiej.

430. PLAC ZAMKOWY

Olj./pl. 66 × 89

Malarz nieznany, [ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 35527

MHW nr 224/D

Plac przedstawiony od wylotu Krakowskiego Przedmieścia w kierunku północnym. Z lewej strony fragment kamienicy Johna za nią w głębi rząd kamieniczek zachodniej strony placu. Ponad dachami bryła katedry zwieńczonej neogotyckim szczytem i charakterystyczna wieża kościoła oo. jezuitów. Po przeciwnej stronie Zamek Królewski z wieżą Zegarową. Na bliższym planie, nieco na lewo Kolumna Zygmunta.

431. RYNEK STAREGO MIASTA

Olj./pl. 66 × 80

Mal. [Franciszek] Kostrzewski, 1854

MHW nr. inw. 137

Fragment rynku zamknięty kamienicami stron Dekerta i Kołłątaja. W głębi na lewo wylot ulicy Nowomiejskiej, bliżej studnia. Na pierwszym planie zbity tłum przekupniów i kupujących na staromiejskim targowisku. Nad ciżbą dachy straganów.

432. ABSYDA KATEDRY ŚW. JANA

Olj./pl. 52 × 35

Mal. [Marcin Zaleski ok. 1850]

Wł. MNarW nr inw. 127199

MHW 5751/D

Fragment ul. Kanonia z widoczną na prawo wśród kamienic gotycką absydą katedry św. Jana. W tle wieża zegarowa Zamku Królewskiego. Architekturę ożywiają grupy przechodzących kobiet.

Wyroby manufaktur i rzemiosła artystycznego

433. KANAPKA I FOTEL

Wyrób polski, ok. 1870, w stylu Simmlera

Wys. kanapki 113, dł. 115, głęb. 60

Wys. fotela 102, dł. 66, głęb. 62,5

Wł. Muzeum Świętokrzyskie w Kielcach

MHW 5754/1/D

Meble wykonane z pełnego mahoni, wyściełane na całej prawie powierzchni, kryte materia późniejszą. Kształty mebli płynne, gięte o różnym profilowaniu w poszczególnych częściach obramowania, oparcie i siedzenia. Nogi również wyginane, w różnej szerokości, z rolkami mosiężnymi.

Meble simlerowskie mają swój odrębny styl ustalony przez warszawskiego stolarza Jakuba Simmlera, jednego z potomków sprowadzonego w XVIII w. do Warszawy, przez księcia Adama Ponińskiego, majstra stolarskiego z Neuwied w Westfalii. J. Simmler pochodzi z zaklimatyzowanej w Polsce rodziny Simmlerów. Najwybitniejszym jej przedstawicielem był malarz Józef Simmler, urodzony w 1823 r. w Warszawie, twórca wielu portretów, scen historycznych i religijnych. Warsztat stolarski Jakuba Simmlera mieścił się początkowo przy ulicy Mazowieckiej 1346, później został przeniesiony na ulicę Smolną. Oprócz mebli wyrabiał forniery i posadzki.

434. SERWANTKA

Wyrób w stylu Ludwika Filipa

Wys. 175

Dł. 99,5

Głęb. 146

MHW nr inw. 2162

Serwantka mahoniowa podrzeźbiona z żyłkowaniem z drzewa jasnego, bukszpanu, oszklona z trzech stron na $\frac{3}{4}$ wysokości. Drzwi są jednoskrzydłowe z podziałem na sześć kwater od frontu, po trzy kwatery po bokach. U dołu na $\frac{1}{4}$ wysokości znajdują się drzwiczki dwuskrzydłowe, profilowane i bogato intarsjowane obwódkami. Na zaokrąglonych kantach serwantki kolumnienki trójdzielne z kapitelikami kwiatowymi. Szufladka u góry, w części gzymsowej, ozdobiona jest płaskorzeźbą z listków. We wnętrzu serwantki są dwie półki (trzy kondygnacje).

Omawiana serwantka jest typowym przykładem mebli bardzo często spotykanych we wnętrzach mieszczańskich pierwszej połowy XIX w. Jej kształt — prostokątna budowa architektoniczna, sposób szklenia — były powszechnie stosowane w tego rodzaju serwantkach. Zazwyczaj wykładano plecy od środka lustrami co pozwalało oglądać przedmioty ustawione ze wszystkich stron i w lepszym oświetleniu.

435. ZEGAR SZAFKOWY

Wybór polski, Warszawa, ok.1835—1840, sygn. „S. Perchorowicz w Warszawie.“

Wys. 195

Szer. 40

Głęb. 19,5

Wł. MNarW nr inw. 9318 Rew.

MHW 5277/D

Zegar stojący, jesioniowy ma szafkę z intarsją, prostokątną, przewężoną w części środkowej. Płaskorzeźby w pasach poziomych podkreślają architekturę i tektonikę mebla. Góra szafki oszklona z trzech stron, środek od frontu, przedzielony jest pasem ornamentu z kwiatów i liści rzeźbionych w drzewie. Tarcza metalowa, srebrzysta z cyframi czarnymi i firmą wykonawcy. Brak wahadła i wag.

Zegary były wyrabiane w Warszawie w XVIII i XIX w. przez licznych zegarmistrzów m. in. Gugenmusów, Krantzów, Lilpopów, Draganowskiego i Adama Różyckiego. Perchorowicz ze względu na typ zegara szafkowego o sporych wymiarach wniósł nowe pozycje do tej dziedziny produkcji warszawskiej.

436. WAZONIK SREBRNY

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1840 punca „Malcz“, orzeł polski, kotwica w owalu, próba „84“

Wys. 9,5

Dł. 7

Szer. 7

Wł. MHW nr inw. 717

Wazonik czteroboczny, gładki, o wygiętych esowato ściankach z czworoboczną stopką złączoną przewężeniem z samym naczyniem. Z jednej strony nałożony herb z koroną pięciopalcową. Wnętrze złocone.

437. CZARKA SREBRNA DO WÓDKI

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1840, punca „Malcz“, próba „84“.

Wys. 5

Śred. 4,5

MHW nr inw. 1311

Czarka okrągła w kształcie kielicha o wywiniętych brzegach. W części dolnej do połowy wysokości ozdobiona jest trybowanymi liśćmi na przemian ostu i lancetowatymi oraz żebrowanymi nieznannej rośliny. W części górnej inicjałowe litery rosyjskie „С. ”. Czarka ma wewnątrz złocone.

Czarki tego rodzaju używane były często jako naczynia podróżne do wódki, a specjalnie przez myśliwych przy bigosie jedzonym z kotła.

438. SZCZYPCE SREBRNE DO CUKRU

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1840, punca „Nast“, „L[udwik] N[ast]“, próba „12“

Dł. 15,5

MHW nr inw. 1442

Szczypce z blachy srebrnej, sztancowanej w bogaty wzór pokrywający prawie całkowicie stronę wewnętrzną szczypiec. Wśród ornamentów widoczne są maskarony, palmy, liście akantu. Ponadto umieszczony jest wiązany monogram „IMK” (z ok. 1840 r.) i późniejszy „ID” (z ok. 1880 r.).

Szczypce do cukru były w tym czasie nieodłącznym rekwizytem cukierniczki. Cukru nie wyrabiano w kryształach, rąbano

go z odlewanych „głów” i podawano w kawałkach. Do brania cukru szczypte były nie tylko modne ale i niezbędne.

439. SOLNICZKA SREBRNA

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1840-50, punca „Fraget“, próba „12“

Wys. 5,5

Dł. 9

Szer. 5

Wł. MHW nr inw. 160

Solniczka srebrna, prostokątna, wewnątrz złożone. Część górna wgłębiona z zaokrąglonymi, wyciętymi zatokowo brzegami i bokami faliście profilowanymi, wsparta jest na podstawie czterobocznej, podobnie profilowanej. W środku naczynia połączenie u góry z podstawą jest bardzo silnie przewężone. Podstawa ma cztery nóżki w kształcie łap plastycznie zdobionych. Również brzeg górny solniczki ma plastyczne pseudorokokowe ozdoby roślinno-kwiatowe, wytłoczone w sztancy i przylutowane do powierzchni.

440. SOLNICZKA SREBRNA

Wyrób polski, Warszawa, ok. 1840, punca „Świnarski“, kaczka w locie w owalu, orzeł dwugłowy rosyjski, próba „84“

Wys. 3,5

Dł. 11

Szer. 5,5

MHW nr inw. 709

Solniczka prostokątna na podobnej podstawie, mniejszej niż część górna. Góra i dół połączone są przewężeniem czterościnnym. Ucha esowate z wici roślinnych z liśćmi akantu, zwinięte u góry wolutowo. Brzegi faliste, wycinane w płytkie zatoki.

Zakład złotnika warszawskiego M. Świnarskiego czynny był w Warszawie od lat 40-tych XIX w.

441. CZAJNIK SREBRNY

Wybór polski, Warszawa, z 1835, punca „Radke“, półsiężyc i trzy gwiazdy w owalu oraz „W. R. 1835“, próba „84“, orzeł dwugłowy rosyjski i próba późniejsza polska z XX w. — dwójka i głowa kobieca

Wys. 11

Dł. 15

MHW 5673/D

Czajnik kulisty, spłaszczony z nakrywką kopulastą na zawiasach. Spód kanelowany wypukło. Gałka na pokrywie i uchwyt są drewniane. Gałka z hebanu, uchwyt z gruszki czernionej.

Warsztat złotnika warszawskiego Emila Radke mieścił się w latach 30-tych przy ul. Miodowej 495 b.

442. TALERZ FAJANSOWY

Wyrób angielski, ok. 1835—1840, sygn. „Copeland“ w wieńcu pod koroną oraz oddzielnie anagram literowy w rombie.

Sred. 24

Wł. MHW nr inw. 1429

Talerz płaski zdobiony jest drukiem w kolorze ciemnoszafirowym. Na dnie widok ruin zamku w otoczeniu wody i roślinności. Na kołnierzu wzór girlandowy ze wstęgi, liście dębu i żółędzie.

Talerz jest typowym przykładem naczyń z serwisów stołowych używanych w XIX w. Charakterystyczny jest specjalnie dla pierwszej połowy XIX w., rodzaj zdobienia jednotonowy, wykonany starannie w druku. Tematy romantyczne, sceny historyczne, krajobrazy, roślinność i kwiaty były powszechnie stosowaną dekoracją. Największą sławą cieszyły się w tym czasie wyroby angielskie.

443. DZBANEK KAMIONKOWY

Wyrób angielski, ok. 1850

Wys. 16

Wł. MHW nr inw. 1428.

Dzbanek kamionkowy jednotonowy o szkliwie szarawym, zdobiony jest plastycznie. Ma kształt nieforemny, beczkowaty, z wylewem, ucho esowate. Wysoki brzusec, utworzony jakby z pnia o wzorze kory, zdobiony jest wypukłorzeźbą, przedstawiająca pochod pijanego Bacchusa prowadzonego przez syleny z poprzedzającymi go puttami jadącymi na ośle. Całość sceny na tle winorośli obrastającej pień. Podstawa niska, okrągława, wylew szeroki o niskiej szyi, prawie gładki.

444. PORCELANOWY PRZYBÓR DO PISANIA: ATRAMENTNICA I PIASECZNICA NA TACCE.

Wyrób zagraniczny, Miśnia, ok. 1835—1840, sygn. miecze w kobalcie podszkliwnym.

Wys. atramentnicy 5, śred. 10

Wys. piasecznicy 5, śred. 10

Dł. tacki 27, szer. 19

Wł. MHW nr inw. 1424

Atramentnica i piasecznica o analogicznych kształtach i wielkości, okrągłe, mają podział zasadniczy czwórdzielny i z profilowaniem w płytke zatoki. Tacka jest prostokątna z podniesionymi brzegami ukształtowanymi w podobne zatoki. Całość została ozdobiona malowaniem jednorodnym: na tle różowym białe pola rezerwowe z krajobrazami portów. Naczelną ozdobą na każdym z naczyń jest herb Rzeczypospolitej z herbem saskim po środku.

W latach 1735—1831 istniał w Warszawie specjalny skład porcelany miśnieńskiej, z wyrobami dostępnymi dla każdego mieszkańca miasta. Dostosowanie się do potrzeb i życzeń odbiorcy powodowało powtarzanie przez fabrykę różnych elementów dekoracyjnych historyczno-patriotycznych, jak np. w omawianym wypadku herby saskie i polskie.

445. KOSZYCZEK FAJANSOWY DO OWOCÓW I CIASTEK

Wyrób polski, Ćmielów, ok. 1865, sygn. napis „Ćmielów“ na wstędze wśród kwiatów

Wys. 8

Śred. 28

Wł. MNarK nr inw. NI 75650

MHW 5666/D

Koszyczek jest ażurowy z plecionką, dno ma pełne. Cała powierzchnia łącznie z pałeczkami plecionki pokryta jest drukiem we wzór roślinno-kwiatowy w kolorze niebieskim.

Słynną w XIX i XX w. fabrykę fajansów i porcelany w Ćmielowie założył pod koniec XVIII w. jako rodzaj spółdzielni garncarskiej, garncarz Wojtos. W 1809 r. odkupił ją kanclerz Jacek Małachowski i prowadził jako manufakturę wyrobów fajansowych. Przez cały wiek XIX zmieniała ona dość często właścicieli. W drugiej połowie XIX w. należała do kupca warszawskiego Kazimierza Cybulskiego, później przeszła do rodziny Druckich-Lubeckich. W XX w. przekształcono ją na towarzy-

stwo akcyjne. Porcelanę zaczęto wyrabiać dopiero od 1842 r. Zaprzestano wyrobów fajansowych pod koniec XIX w.

446. FIGURKA PORCELANOWA KRAKOWIAKA

Wyrób polski, Ćmielów, ok. 1850

Wys. 23,5

Wł. MNarW nr inw. 20957

MHW 5219/D

Figurka krakowiaka w całej postaci w stroju ludowym stoi na prostokątnym cokole, wsparta jest o pieńek. Krakowiak ma prawą rękę w kieszeni, w lewej trzyma fajkę. Na strój składają się: czarne buty z cholewami, spodnie niebieskawe w czarne paski, różowy kubrak i szafirowa kierezja.

Fabryka w Ćmielowie zaczęła uwzględniać już w pierwszych wyrobach porcelanowych tematykę ludową i narodową, bardzo aktualną w XIX w. Wśród różnych przedstawianych postaci spotyka się najczęściej figurkę krakowiaka. Bywały one malowane barwnie, zdarzały się również białe, tylko szkliwione.

447. FLAKON ZE SZKŁA KRYSZTAŁOWEGO W PODSTAWIE AŻUROWEJ Z BRĄZU

Wyrób śląski lub czeski, ok. 1830—1840

Flakon wys. 29,5, śred. 4

Podst. wys. 16, szer. 7 × 7

Całość wys. 32

Wł. MNarW nr inw. 188797

MHW 5255/D

Flakon z korkiem szklanym wykonany jest ze szkła przejrzystego, dość grubego o kształcie cylindrycznym z wysoką szczytą siedmioboczną i korkiem okrągłym zakończonym kulistą gałką. Cały korpus cylindryczny pokryty jest szlifem przeważnie o drobnym wzorze. Dół ukryty w ażurowej podstawce ozdobiony jest sześcioma pionowymi liśćmi lancetowatymi, o gładkiej, polerowanej powierzchni. Na całej górnej części korpusu wzór siatki z drobnych pryzm rombów. Podstawa z brązu również cylindryczna ma budowę architektoniczną z sześciu kolumnienek z arkadowaniem pseudogotyckim. Stopa kwadratowa połączona została z arkadowaniem pierścieniem okrągłym z brązu złożonego. Wszystkie inne partie podstawy są patynowane na kolor ciemny.

Flakony tego rodzaju były używane na gotowalniach do wody kolońskiej lub octu toaletowego a nawet do soli trzeźwiących. Wysoki ich kształt wymagał metalowych podstaw.

448. DWA KIELISZKI — SZAMPANKI ZE SZKŁA KRYSZTAŁOWEGO

Wyrób czeski (?), jk. 1830—1840

Wys. 17

Śred. 4,5

Wł. MNarK nr inw. 79360/2/S, 79360/11

MHW 5567/1D, 5567/D

Kieliszki do szampana ze szkła przejrzystego, dość grubego, o kształcie stożka na sześciobocznej pełnej nóżce i na okrągłej stopie, zdobione są szlifem polerowanym o drobnym wzorze. Na czaszy cztery liście lancetowate rżnięte w siatkę z pryzm rombowych. Stopa od spodu szlifowana promieniście.

Kieliszki tego typu spotykamy już w wieku XVIII. Zdecydowane ukształtowanie i wielkość z wyraźnym przeznaczeniem do szampana następuje jednak w pierwszej połowie XIX wieku. Obok importu z Czech, Śląska, Niemiec i Francji wyrabiano je również i w hutach polskich.

449. KARAFKA Z KORKIEM I PUCHAREK SZKLANY

Wyrób śląski lub czeski, ok. 1860

Karafka z korkiem, wys. 40, śred. 9,5

Pucharek wys. 14, śred. 9,5

Wł. MNarW nr inw. 188810/A/B 1, 188810/2

MHW 5261/1/D

Karafka i pucharek wykonany ze szkła trójwarstwowego: na szkle bezbarwnym jest szkło mleczne i szafirowe. Wzór geometryczny przeważnie w kręgi. Karafka o brzuścu kulistym, wysokiej i cienkiej szyjce, rozchylona w górze, korek kulisty z wysokim szpicem. Pucharek o czaszy dzwonowatej, nóżce profilowanej, tralkowatej i stopie okrągłej płaskiej.

Szkła tego rodzaju, kilkuwarstwowe, były w powszechnym użyciu w latach 1820—1880, ulegając zmianom w zakresie kształtu i kolorów w zależności od panującej mody.

450. DWA KIELISZKI DO WINA I SZKLANECZKA DO WODY (z jednego serwisu)

Wyrób francuski (Baccarat ?), ok. 1860—70

Kieliszek większy wys. 14,2, śred. 7,8

Kieliszek mniejszy wys. 12,5, śred. 7

Szklaneczka wys. 13, śred. 8

Wł. MHW nr inw. 5668/1/2/D

Kieliszki i szklaneczka wykonane są z pięknego szkła kryształowego i zdobione wzorem rźniętym z bukietów roślinno-kwiatowych. Czasza kieliszków i szklaneczki dzwonowata, okrągła, czwórdzielna, posiada na każdym polu bukiet. Nóżki kieliszków są tralkowate, stopy sześcioboczne z fasetami owalnymi. Szklaneczka ma stopę ośmioboczną.

451. SZKLANECZKA ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO

Wyrób polski, huta Hordliczki (?), ok. 1863

Wys. 12

Śred. 9

Wł. MNarW nr inw. 19086

MHW 5257/D

Szklaneczka ze szkła kryształowego grubościennego, dzwonowata, szlifowana i polerowana jest we wzory wypukłe z esowatych festonów. Po dwóch jej stronach, na dwóch medalionach znajdują się rźnięte wzory. Z jednej Orzeł i Pogoń wplecione w kotwicę, koronę cierniową i Oko Opatrzności, z drugiej litery godyckie właściciela szklanki „I. D.”

Szklanka jest typowym przykładem licznych przedmiotów ozdabianych motywami patriotycznymi w latach 1861—1864 i później. Szkła tego rodzaju zdobione motywami patriotycznymi występowały od chwili utraty niepodległości. Specjalne nasilenie pojawiania się ich związane było z wypadkami politycznymi np. śmierć księcia Józefa Poniatowskiego, powstania narodowe itp.

Huta Hordliczki została założona przez Czecha, Ignacego Hordliczko w 1822 r. w Barczący, koło Mińska Mazowieckiego. Wkrótce z braku lasów została przeniesiona do wsi Trąbki, w osadzie fabrycznej Czechy, w pow. garwolińskim. Po

śmierci założyciela w 1853 r. przeszła w posiadanie jego synowców Wilhelma i Edwarda Hordliczków. Huta zajmowała w zakresie produkcji i urządzeń pierwsze miejsce wśród zakładów krajowych tego typu. Sklep fabryczny znajdował się w Warszawie w gmachu Teatru Wielkiego i był czynny do 1944 r.

452. PUCHAR SZKLANY

Wyrób polski, huta Hordliczki (?), ok. 1860

Wys. 17,5

Śred. 10

Wł. MNarW nr inw. 19799

MHW 5256/D

Puchar ze szkła kryształowego o czaszy dzwonowej na nodze sześciokątnej w kształcie rozety symetrycznej o owalnych występach. Czasza zdobiona jest plastycznie dwoma wypukłymi polerowanymi tulipanami i dwoma rżniętymi medalionami. Na jednym Orzeł i Pogoń wśród panoplii, na drugim Eskulap wsparty o cokół. Na tulipanach litery gotyckie z jednej strony „Dr”, z drugiej „M. A.”

453. KIELISZEK SZKLANY DO WINA

Wyrób polski (wołyński ?), ok. 1840

Wys. 13

Śred. 8

Szer. podst. 6

Wł. MNarW nr inw. 164526/3

MHW 5250/D

Kieliszek ze szkła przejrzystego, cienkiego. Czasza jest dzwonoвата, nóżka tralkowata, ośmioboczna i stopa kwadratowa wykonana w pełnym odlewie. Zdobienie rżnięte pokrywa całą powierzchnię czaszy matowym wzorem. W części dolnej lancetowate liście pionowe, w górnej szlak o ornamentach częściowo geometrycznych z dwoma polami rezerwowymi i girlandą róż z liśćmi.

Kieliszek jest niewątpliwie jedną z wielu pozycji serwisu szklanego o naczyniach różnych kształtów, wielkości i przeznaczenia, a to zgodnie z rozpowszechnionym w tym czasie produkowaniem bogatych mieszczańskich nakryć stołowych ze szkła.

454. SZKLANECZKA I DWA KIELISZKI ZE SZKŁA PRZEJRZYSTEGO

Wyrób polski (wołyński ?), ok. 1840

Kieliszek szampanka, wys. 17,5, śred. 6

Kieliszek do czerwonego wina, wys. 14, śred. 6,5

Szklaneczka do wody lub piwa, wys. 7,5, śred. 6

Wł. MNarW nr inw. 12384

MHW 5254/D

Naczynia ze szkła kryształowego, grubościennego, zdobione są rżnięciem i szlifem. Szlif występuje u dołu w postaci wąskich kanelur wgłębnych. W części górnej w pasie poziomym wysokości ok 1,5 cm, znajdują się pola matowe w siatkę rombowa i gładkie podzielone liniami łukowymi. Kieliszki o kształtach kielichów z rozchylonymi brzegami są na okrągłych stopkach, szklaneczka jest cylindryczna.

Wielkie serwisy szklane posiadające różnorodne naczynia jak kieliszki do różnych gatunków wina, wódki, szklaneczki do wody, piwa itp. produkowane głównie dla bogatych mieszczańskich domów w Polsce, wyrabiane były przeważnie przez huty wołyńskie.

455. KLOSZYK SZKLANY

Wyrób śląski (?), ok. 1860

Wys. 14

Śred. 14

Wł. MNarW nr inw. 158490

MHW 5260/D

Kloszyk ze szkła kryształowego grubościennego w kolorze jasnozielonym fluoryzującym, o kształcie dzwonowatym, spłaszczonym ma czaszę dwunastodzielną, z owalnymi płatkami po brzegach rozchylonego kielicha. Nóżka jest niska tralkowata z nadusem rżniętym w kosteczkę i stopą okrągłą.

Kloszyków podobnych używano do cukru i słodczy.

WARSZAWA W POWSTANIU 1863/4

456. DEMONSTRACJE PATRIOTYCZNE W WARSZAWIE W LATACH 1860—1861

Plan, oprac. graf.

Dok. MHW

Wyk. K. Podlasiecki

Podkład: „Plan miasta Warszawy i okolic“ 1862, 55 × 72, AGAD sygn. 92-1.

Na fotografii planu zaznaczono czerwonym kolorem miejsca jedenastu większych demonstracji patriotycznych.

457. KILKA RYSÓW Z ŻYWOTA KATARZYNY ZE SZRE- DERÓW JENERAŁOWEJ SOWIŃSKIEJ I JEJ PO- GRZEB W WARSZAWIE

Kraków 1863 nakł. Fr. Grzybowskiego, druk. Wywiałkowskiego, 8° ss. 16

Broszura okolicznościowa zawierająca opis pogrzebu generałowej Sowińskiej, znanej z niesienia pomocy więźniom politycznym.

W pogrzebie w dn. 11 czerwca 1860 r. wzięło udział kilka tysięcy mieszkańców Warszawy, głównie uczniów i rzemieślników. Była to pierwsza od lat trzydziestu manifestacja patriotyczna ludności Warszawy.

458. MANIFESTACJA PATRIOTÓW NA RYNKU STAREGO MIASTA

Olj./pł. 39 × 48

Mal. [Aleksander Lesser, 1861]

Wł. MNarW nr inw. 12895

MHW 138/D

Rynek Starego Miasta podczas manifestacji patriotycznej. Rynek wypełnia zbity tłum, nad którym powiewają sztandary narodowe. Uroczystość odbywa się wieczorem przy światłach pochodni.

Podczas manifestacji w dniu 25 lutego 1861 r. w 30-tą rocznicę bitwy pod Grochowem żandarmi carscy zaatakowali na Starym Mieście procesję udającą się z kościoła paulinów na Plac Zamkowy.

459. POGRZEB PIĘCIU POLEGŁYCH

Fot. akw. wlb. 23,5 × 30

Mal. nieznan, [1861]

Oryg. MNarW nr inw. 183104

Kondukt żałobny przechodzący przez Plac Saski. Po prawej stronie widoczny gmach Hotelu Europejskiego, w dali pomnik poległych w dn. 29.XI.1830 r. generałów oraz budynek Pałacu Saskiego. Plac i okoliczne ulice zalegają tłumy manifestującej ludności.

W dn. 27 lutego 1861 r. w czasie manifestacji na Krakowskim Przedmieściu doszło do starcia z wojskiem carskim. Ofiarą starcia padło pięciu zabitych: Karol Brendel, robotnik-metalowiec, Filip Adamkiewicz, czeladnik krawiecki, Michał Arcichiewicz, uczeń Szkoły Realnej oraz Marceli Karczewski i Zdzisław Rutkowski, właściciele ziemscy. Pogrzeb ich w dn. 2 marca stał się wielką manifestacją Warszawy.

460. OPASKA DELEGACJI MIEJSKIEJ, 1861 R.

Dł. 48,5

Szer. 14

MHW nr inw. 14, Zb. Ph.

Opaska płócienna, czarna z białym obramowaniem i trzema białymi ukośnymi pasami.

Bezpośrednio po zabiciu przez wojsko pięciu uczestników manifestacji w dn. 27 lutego 1861 r. uformowała się w salonach Resursy Kupieckiej przy ul. Senatorskiej 14-to osobowa Delegacja Miejska złożona z przedstawicieli kupców, bankierów, wolnych zawodów i kapłanów różnych wyznań. Delegacja przedstawiła Namiestnikowi księciu Gorczakowowi żądanie ukarania sprawców strzelaniny, pozwolenia na uroczysty pogrzeb poległych i podania „adresu” do cara.

461. PIERWSZE WALNE POSIEDZENIE TOWARZYSTWA ROLNICZEGO, W PAŁACU NAMIESTNIKÓW W WARSZAWIE

Fot. drzew. 20,5 × 23

Rys. [Julian] Cegliński i [Henryk] Pillati

Tyg. Ill. 1859/60, nr 21 s. 177

Walne posiedzenie Towarzystwa Rolniczego w sali balowej pałacu Namiestnikowskiego przy Krakowskim Przedmieściu.

Za zezwoleniem rządu carskiego zostało założone w 1857 r. Towarzystwo Rolnicze, któremu przewodził Andrzej Zamoyski. Celem Towarzystwa było m. in. zreformowanie pańszczyzny oraz podniesienie gospodarki rolnej. Biura Towarzystwa mieściły się w gmachu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego przy ul. Mazowieckiej. W dn. 6 kwietnia 1861 r. na wniosek Wielopolskiego Rada Administracyjna rozwiązała Towarzystwo.

462. [MANIFESTACJA W DNIU 8 KWIECZNIA 1861 R.]

Tyt. oryg.: „Varsovie 8 Avril 1861“

Fot. lit. 55 × 87, 70 × 98

Mal. Tony Robert — Fleury, 1866

Lit. [Léon] Cuisinier

Oryg. MNarK Oddział Czartoryskich nr inw. 7521

Plac Zamkowy w Warszawie. Wokół kolumny Zygmunta grupa manifestantów, wśród nich duchowni, kobiety i dzieci. Plac otoczony kordonem wojska. Na ziemi zabici i ranni. W tle zabudowa Krakowskiego Przedmieścia.

W dniu 8 kwietnia 1861 r. doszło na Placu Zamkowym do krwawego starcia ludności Warszawy z wojskiem carskim. W godzinnej akcji bojowej wzięło udział około tysiąca piechoty. Od salw karabinowych i szarży wojska zostało zabitych przeszło 100 osób, przeważnie robotników i biedoty miejskiej.

463. [BIWAK WOJSK CARSKICH NA PLACU SASKIM]

Tyt. oryg.: „La place de Saxe à Varsovie“

Fot. drzew. 17 × 26

Ryt. Godefroy Durand wg fot. Karola Beyera

L'illustration, Journal Universel 1861, vol. II s. 325

Plac Saski w dniu 8 kwietnia 1861 r. Na placu biwakują żołnierze w gęsto rozstawionych namiotach. W tle obelisk ku czci poległych generałów w powstaniu listopadowym i architektura pałacu saskiego.

464. MEDAL BRĄZOWY KU CZCI POLEGŁYCH

Śred. 90 mm

Wł. MHW nr inw. 600 Zb. Ph.

Awers: alegoryczna postać Polski w koronie i płaszczu królewskim z ręką wzniesioną, obok krzyż i sarkofag z 26 nazwiskami. W głębi cmentarz. U dołu sarkofagu tarcze z herbami ziem polskich, naokoło girlanda z liści dębowych. U góry napis: „A z krwi waszej powstanie mściciel tej ziemi”. Rewers: krzyżyk u góry z napisem pod nim: „Pamięci — poległych i rannych — na ulicach Warszawy — współbraci — a ku wiecznej morderców — hańbie.” W otoku korona cierniowa z napisem, u dołu tejże, na wstędze: „27 lutego, 8 kwietnia 1861.”

465. OBRĄCZKA ŻELIWNA CZARNA

Śred. 2

MHW nr inw. 138 Zb. Ph.

Na obrączce napis „D. 27 lutego 1861” i ornament złożony z kłosa, pięciu krzyżyków i korony cierniowej.

466. PIERŚCIONEK CZARNY ŻELIWNY

Śred. 1,8

MHW. nr inw. 139 Zb. Ph.

Na pierścionku napis „Za poległych niewinnie 1861.” Na oczku krzyż w koronie cierniowej.

Obrączki podobne otrzymywały kobiety w zamian za złożoną ochotniczo na rzecz powstania biżuterię ze szlachetnych kruszców.

467. NA CZEŚĆ TREPOWA

Rps. pol. [25.II — 19.II.1861 r.] 21 × 16,8, k. 2

[Incipit:] „Patrzcie na koniu starogniadym sadzi...”

[Explicit:] „...w poważnym śmiechu warszawskiej ludności utracił Pułkownik Trepow”.

MHW nr inw. 5044/12teczka i „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863”

Na złożonej kartce 5 strof wiersza zapisanego pismem ręcznym pod powyższym tytułem, ponadto końcowy fragment innej poezji i odezwa p. t. „Pismo od jednego chłopca do wszystkich chłopów w dzień śgo Józefa”.

Wiersz lub słowa piosenki nieustalonego autora obrazującej nastrój ludności warszawskiej w okresie manifestacji patriotycznych. Nawiązuje do incydentu jaki się zdarzył na Starym Mieście podczas gromadzenia się ludności dla uczczenia 30-tej rocznicy bitwy pod Grochowem, kiedy student uderzył prętem po twarzy oberpolicmajstra pułkownika Trepowa.

468. NABOŻEŃSTWO ŻAŁOBNE 1861 R. ZA DUSZE POLEGŁYCH W DNIU 27m LUTYM

[Druk ulotny. Incipit:] „I. Matobu — Jak piękne są...”
[Explicit:] „VI. Adon Olam, Panie Swiata” itd.

[Warszawa, po 27.II.1861 r.]

Wym. 23,8 × 13,6, k. 1

MHW nr inw. 5044/11,teczka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863”.

Ogłoszenie litografowane w czarnej ramce, facsimile pisma odręcznego, zawiera porządek nabożeństwa w VI punktach. Tytuły psalmów w jęz. hebrajskim i polskim, pisane alfabetem łacińskim.

Anons jest dowodem udziału ludności żydowskiej w manifestacjach patriotycznych i wyrazem solidarności z narodem polskim w wystąpieniach przeciw caratowi.

469. [KLEPSYDRA JOACHIMA LELEWELA]

[Incipit:] „Joachim Lelewel urodził się na Mazowszu...”

[Explicit:] „dzień 10 czerwca 1861 r.”

[Warszawa, 10.VI. 1861]

Wym. 22,2 × 39 k. 1.

MHW nr inw. 5044/9 teka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863.”

Anons (klepsydra) o śmierci i nabożeństwie żałobnym przeznaczony do rozklejenia na ulicach. Druk litograficzny, w czarnej ramce facsimile pisma odręcznego. Zawiera życiorys Lelewela z nawiązaniem do jego roli w powstaniu listopadowym.

Nabożeństwo żałobne za Lelewela w dn. 10.VI.1861 r. było powodem do patriotyczno-religijnego obchodu. Przed kościołem

oo. karmelitów na Lesznie rozdawano w celach agitacyjnych w dn. 17.VI.1861 r. fotografie Lelewela w ramce i draperii, z dwupolową tarczą herbową polską u góry, z gwiazdą nad nią i z litografowanym życiorysem Lelewela dookoła ramki.

470. STRAŻNICA.

Warszawa, w druk. Strażnicy. 32,5 × 13.

1861 nr 15 z dn. 10.XII., k. 1

MHW nr inw. 5044/1, „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863.“

Odbitka szczotkowa, druk jednoszpaltowy.

Pierwsze tajne pismo ukazujące się przed powstaniem 1863 r., założone przez „Koło Sybiraków”. Wychodziło od sierpnia 1861 do maja 1863 r. Pierwszymi współpracownikami jego byli bracia Frankowscy, Chmurzyński i Godlewski. Odbijano je w tajnej drukarni przy ul. Chmielnej nr hip. 1530.

471. [ODEZWA]

[Incipit:] „Rodacy! Nieraz już ciemżycy nasi pobudzali nas do łez.”

[Explicit:] „Czuwajmy!”

[Warszawa, 8.IX.1861 r.]

Wym. 14,7 × 11 k. 1

Przedruk z „Wiadomości z kraju“ s. 18

MHW nr inw. 5044/10 teczka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863.“

Odezwa litografowana w czarnej ramce. Nastawia nieufnie społeczeństwo polskie do obietnic i zarządzeń władz carskich.

Dotyczy prawdopodobnie aktu carskiego ogłoszonego 16 maja 1861 r. pozwalającego na zaprzestanie pańszczyzny od 1 października za okupem stanowiącym wstęp do oczyszczania.

472. [ZAPROSZENIE NA NABOŻEŃSTWO]

[Incipit:] „Ogrodnicy miasta i okolicy Warszawy zapraszają Rodaków na nabożeństwo za pomyślność Ojczyzny...”

[Explicit:] „...d. 25° września r. 1831 odbyć się mające”.

[Warszawa przed 25.IX.1861 r.]

Wym. 22 × 16,3, k. 1

Wł. MNar Poznań nr inw. TPN 3160

MHW 595/D

Ogłoszenie litografowane, tekst w ornamentcie z gałązek winnych z wplecionymi z lewej strony narzędziami ogrodniczymi, z prawej para w strojach szlacheckich obok rogu obfitości. U góry symbol złożony z tarcz herbowych Polski i Litwy pod wschodzącą gwiazdą Salomona i cierniami.

Nabożeństwa „za pomyślność Ojczyzny” organizowane przez różne grupy zawodowe były formą manifestacji politycznych. We wrześniu i październiku 1861 r. odbyło się w Warszawie około 200 takich nabożeństw.

473. [ZAPROSZENIE NA NABOŻEŃSTWO]

[Incipit:] „Urzednicy wszelkich władz królestwa w Warszawie zapraszają braci Rodaków wszystkich Stanów...”

[Explicit:] „...w Kościele Sw. Jana.”

[Warszawa przed 5.X.1861 r.]

Wym. 17,3 × 21,8 k. 1

Wł. MNar Poznań nr inw. TPN 3163

MHW 596 D

Ogłoszenie litografowane w czarnej ramce z herbem Orła i Pogoni i koroną zapraszające na nabożeństwo za „pomyślność Ojczyzny”.

474. [BIWAK WOJSK NA PLACU ZAMKOWYM]

Tyt. oryg.: „Campement des troupes russes sur la Place D'armes a Varsovie“

Fot. drzew. 32 × 22,5

Ryt. Godefroy Durand wg fot. M. Korsuna

L'illustration, Journal Universel 1863 t. II, s. 196

Widok na Plac Zamkowy z Kolumną Zygmunta i wylot Krakowskiego Przedmieścia. Wzdłuż lewej strony Placu szereg namiotów i biwakujące wojsko.

Liczne manifestacje patriotyczne spowodowały ogłoszenie przez rząd carski w dniu 14 października 1861 r. stanu wojennego. Wzmocniono garnizon warszawski, a wojsko biwakowało w ważniejszych punktach miasta.

475. ZAMKNIĘCIE KOŚCIOŁÓW

Fot. rys. 47 × 38

Rys. A[rtur] Grottger, 1862

Z cyklu: „Warszawa II“ poz. 5

Oryg. Victoria and Albert Museum w Londynie

Wnętrze kościoła, na pierwszym planie zakonnik zamykający drzwi. Obok dwóch klęczących zakonników.

W październiku 1861 r. władze kościelne nakazały zamknięcie kościołów warszawskich. Był to protest przeciwko włamaniu się wojska do katedry św. Jana i kościoła bernardynów i aresztowaniu tam uczestników nabożeństwa zorganizowanego w 44-tą rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki.

476. POBUDKA

Warszawa, 32,7 × 24,5

1861 nr 3 z dn. I.XII. k. 1

MHW nr inw. 5044¹/₅, teczka: „Druki i dokumenty r. 1861—1863.“

Odbitka szczerkowa, z lewej strony tarcza z herbem Orła i Pogoni.

Tajne pismo z okresu tzw. rewolucji moralnej w latach 1861-62, poprzedzającej wybuch powstania styczniowego. Wychodziło od listopada 1861 r. do marca 1862 r.

477. JAN FRANKOWSKI ?—?

Repr. wsp. fot. 10,5 × 6,3

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 27

Pół postaci w futrze, ręce złożone na kolanach.

Po ukończeniu Instytutu Szlacheckiego studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Brał żywy udział w działaniach przedpowstaniowych w Organizacji Miejskiej i Komitecie Akademickim. Wraz z braćmi Stanisławem i Leonem założył tajną drukarnię działającą od grudnia 1860 r. do września 1861 r. W związku z aresztowaniami wśród Polaków oficerów wojska rosyjskiego zaangażowanych w konspiracji został uwięziony w nocy z 19/20 maja 1862 r. i skazany na katorgę.

478. NARCYZ JANKOWSKI ? OK. 1867

Repr. wsp. fot. 2,5 × 2

Oryg. MWP nr inw. 27178 s. 96

Postać siedząca na wprost.

Działacz kół młodzieży akademickiej i gimnazjalnej, członek komitetu powstałego w 1859 r. pod nazwą „Kapituły Warszawskiej”. W czasie jednej ze swych podróży zagranicznych mających na celu zorganizowanie stałej łączności między Paryżem i Warszawą został aresztowany przez policję austriacką w 1860 r. i wydany władzom carskim. Po długim pobycie w cytadeli warszawskiej zesłany na Syberię, gdzie zmarł ok. 1867 r.

479. JAN KURZYNA 1835—1865

Repr. wsp. fot. 10 × 6

Zakład Fotograficzny Walerego Rzewuskiego w Krakowie

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 54

Postać stojąca, prawa ręka założona za surdut.

W czasie studiów medycznych był prezesem Kółka Akademickiego w Warszawie. Wydalony w 1859 r. z Akademii Medyko-Chirurgicznej za działalność polityczną, wyjechał do Francji, gdzie został sekretarzem gen. L. Mierosławskiego. Wraz z nim powrócił do kraju w 1863 r. i wziął udział w potyczkach pod Krzywosądem i Nową Wsią. Wyemigrował do Francji.

480. LEON FRANKOWSKI 1843—1863

Repr. wsp. fot. 9,5 × 6

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 27

Pół postaci, głowa zwrócona w lewo.

Uczestniczył w 1860 r. w przygotowaniach do manifestacji w związku z pogrzebem generałowej Sowińskiej i w manifestacjach lutowych 1861 r. W latach 1862/63 działacz rewolucyjny i komisarz Centralnego Komitetu. W chwili wybuchu powstania zajął Kazimierz na czele oddziału złożonego ze studentów Instytutu Politechnicznego w Puławach. Po rozbiciu oddziału pod Słupczą został ranny i przewieziony do Sandomierza, gdzie wpadł w ręce rosyjskie. Zginął na szubienicy w dn. 16 kwietnia 1863 r.

481. STANISŁAW FRANKOWSKI 1840—1899

Repr. wsp. fot. zam. w wyd.: J. Grabiec, „Rok 1863”, Poznań 1922, wyd. II, s. 92

Pół postaci zwróconej na wprost.

Kształcił się w Instytucie Szlacheckim i w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Wraz z braćmi Leonem i Janem był inicjatorem a następnie współpracownikiem tajnego pisma „Strażnica”. Na jesieni 1862 r. komisarz na województwo mazowieckie, we wrześniu 1863 r. członek Rządu Narodowego oraz komisarz na województwo poznańskie. W końcu 1863 r. wyjechał do Paryża.

482. BRONISŁAW SZWARCE 1834—1904

Repr. wsp. fot. 6 × 9

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 108

Postać stojąca, lewa ręka oparta o stolik.

Urodzony w Dinan w Bretanii, kształcił się w Paryżu. W 1860 r. po przyjeździe do kraju wszedł w kontakt z warszawskimi kołami rewolucyjnymi. Członek Centralnego Komitetu Narodowego, kierownik wydziału spraw wewnętrznych, sekretariatu stanu i prasy. Organizator tajnych drukarni i redaktor konspiracyjnego pisma „Ruch”. Aresztowany 23 grudnia 1862 r. został skazany na karę śmierci zamienioną na dożywotnie więzienie. Przez kilka lat siedział w Szlisselburgu. W 1891 r. uzyskał zezwolenie na wyjazd za granicę. Osiedlił się we Lwowie, gdzie zajmował się pracą publicystyczną. Był jednym z inicjatorów i wydawców „Materiałów do Powstania Styczniowego”.

483. JAROSŁAW DĄBROWSKI 1836—1871

Repr. wsp. fot. 10,5 × 6

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 19

Pół postaci lekko zwróconej w prawo.

Przywódca spisku wśród wojskowych rosyjskich stacjonujących w Warszawie. Członek Komitetu Miejskiego i naczelnik m. Warszawy oraz członek Centralnego Komitetu Narodowego.

Aresztowany w 1862 r. został skazany na 15 lat katorgi. W 1864 r. uciekł za granicę z więzienia etapowego w Moskwie. W 1871 r. wódz naczelny Komuny Paryskiej, zginął w dn. 23 maja 1871 r. w czasie walk na barykadach Paryża.

484. ANDRZEJ POTIEBNIA 1838—1863

Repr. wsp. fot. 10,5 × 6,3

Zakład Fotograficzny: S. Wiktor, Photographie, 80 Rue Vanneau Faub. St Germain, Paris

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 85

Pół postaci lekko zwróconej w prawo.

Rosjanin, organizator i przywódca oficerów rosyjskich współpracujących z organizacją „czerwonych” w Warszawie w przygotowaniu powstania. W odwet za stracenie kilku oficerów, rewolucjonistów rosyjskich, dokonał w dn. 27 czerwca 1862 r. w Ogrodzie Saskim zamachu na namiestnika Lüdersa. Poległ w szeregach powstańców w potyczce pod Skałą dn. 3 marca 1863 r.

485. ZYGMUNT PADLEWSKI 1835—1863

Repr. wsp. fot. 8,5 × 5,5

Oryg. MWP nr inw. 27178 s. 8

Postać siedząca w krześle, lekko zwrócona w prawo, ręce skrzyżowane.

Ukończył Akademię Wojskową w Petersburgu. W 1861 r. podał się do dymisji i wyjechał do Francji, gdzie wykładał strategię i taktykę w polskiej szkole wojskowej w Cuneo. Po powrocie do kraju został na jesieni 1862 r. członkiem Centralnego Komitetu Narodowego i naczelnikiem m. Warszawy. W czasie powstania brał udział w działaniach partyzanckich w plockim. Ujęty w kwietniu został rozstrzelany w Płocku dn. 15 maja 1863 r.

486. IGNACY CHMIELEŃSKI 1837 [?] — ok. 1875

Repr. wsp. fot. 10,5 × 6

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 13

Postać siedząca, twarz zwrócona w prawo.

Organizator sfer robotniczo-rzemieślniczych w Warszawie. W październiku 1861 r. należał wraz z Apollem Korzeniowskim

do pierwszych organizatorów Komitetu Miejskiego, gdzie współpracował ściślej z Jarosławem Dąbrowskim i bronił jego planu podjęcia walki latem 1862 r. w porozumieniu z rewolucyjnym ruchem rosyjskim. Organizator zamachów na w. ks. Konstantego i margrabiego Wielopolskiego. Po obaleniu rządu „białych” we wrześniu 1863 r. objął kierownictwo w Rządzie Narodowym i urząd naczelnika m. Warszawy. Po zamachu na hr. Berga we wrześniu 1863 r. wyjechał w końcu tego miesiąca za granicę. Poprzez Drezno, Paryż udał się do Szwajcarii, gdzie prawdopodobnie popełnił samobójstwo.

487. [WIELOPOLSKI ZWYCIĘZCA]

Tyt. oryg.: „Karykatura współczesna Wielkopolskiego“

Fot. repr., siatk. 7 × 5

Rys. [Juliusz Kossak]

Tyg. Ill. 1907 t. I s. 198

Karykatura przedstawiająca margrabiego Wielopolskiego na koniu z maczugą w ręku tratującego Romualda Hubego i Kruzersterna, ma symbolizować bezwzględność Wielopolskiego w realizowaniu swoich politycznych koncepcji. Pomnik satyryczny wzorowany na pomniku Jana Sobieskiego w Łazienkach.

488. STRACENIE RYLLA I RZOŃCY

Fot. drzew, wg wsp. fot. 8 × 6

Oryg. fot. MWP nr inw. 27178 s. 8

Egzekucja na stokach Cytadeli Warszawskiej. Miejsce egzekucji otoczone zwartymi szeregami wojska. Po lewej stronie namioty stacjonujących żołnierzy.

Z inicjatywy I. Chmielińskiego i J. Dąbrowskiego zorganizowano zamach na margrabiego A. Wielopolskiego. Ludwik Ryll, rzemieślnik-litograf, dokonał w dn. 7 sierpnia 1862 r. nieudanego zamachu w sieni Komisji Skarbu na Placu Bankowym. Drugi zamach w dn. 15 sierpnia 1862 r. na Wielopolskiego, przejeżdżającego powozem Alejami Ujazdowskimi dokonany przez rzemieślnika Jana Rzońcę, również zakończył się niepowodzeniem. Obu zamachowców powieszono w dn. 26 sierpnia 1862 r.

489. [BRANKA]

Tyt. oryg.: „Évenements de Pologne. Convoi de recrues quittant Varsovie“.

Fot. drzew. 14 × 26

Rys. J[ules] Worms

Ryt. L[ouis] Dumont

L'Illustration Journal Universel 1863 t. I s. 148 oraz The Illustrated London News 1863 t. 1 s. 169

Na pierwszym planie, na przedpolach miasta grupa rekrutów pędzonych przez konnych kozaków. W tle panorama Warszawy.

W nocy z 14 na 15 stycznia dokonano na terenie Warszawy masowego poboru do wojska. Uprowadzonych z mieszkań poborowych odesłano pod eskortą policji i wojsk do Cytadeli.

490. KRZYŻ ŻELIWNY

Wys. 8,5

Szer. 4,4

MHW nr inw. 17, Zb. Ph.

Krzyż pamiątkowy zdobiony motywem korony cierniowej i gałązek oliwnych z napisem „Warszawa /25, 27 lut./ Pamiątka 8 kwietnia 1861 r.”

491. KRZYŻYK ŻELIWNY NA BIAŁO-CZARNEJ TASMIE

Tasiemka dł. 75

Wys. 9

Szer. 2

MHW nr inw. 9, Zb. Ph.

Na krzyżyku napis: „Pamiątka 25, 27 lut. 8 kwiet. 1861”

492. KRZYŻ ŻELIWNY

Wys. 8

Szer. 4

MHW nr inw. 16, Zb. Ph.

Krzyż czarny, pamiątkowy zdobiony ornamentem korony cierniowej i gałązki oliwnej oraz napisem: „Warszawa/25, 27 lut[ego]/ Pamiątka 8 kwietnia 1861.”

493. ŁAŃCUCH DŻETOWY

Dł. 101

Krzyżyk wys. 3

Szer. 4

MHW nr inw. 1, Zb. Ph.

Łańcuch czarny, dżetowy, składający się z 106 ogniów na przemian okrągłych i owalnych połączonych w zamkniętym obwodzie i zakończonych płaskim krzyżem z żeliwną koroną cierniową i owalną plakietą z napisem: „D[nia] 27 Lut[ego]/ 18 kwiet[nia] — 1861 r.”

494. KRZYŻYK ŻELIWNY

Wys. 5

Szer. 2,5

MHW nr inw. 30, Zb. Ph.

Krzyżyk żeliwny płaski z napisem na odwrocie: „Pamiętka d[nia] 27 lu[togo] 8/9 kw[ietnia] 1861.” oraz koroną cierniową i sercem zdobiącym plastycznie miejsce spojeń dwóch ramion krzyża.

495. BROSZA ŻELIWNA

Śred. 4,8

MHW nr inw. 41, Zb. Ph.

Brosza żeliwna w kształcie korony cierniowej zdobiona złotem i emalią, motywem krzyża i kotwicy z napisem: „12 sier[pień]. D[nia] 25—27 lu[togo] i 8 kwie[tnia] 1861”, wieńcem wawrzynowym i herbem Orła i Pogoni.

496. POSŁANIE DO WSZYSTKICH RODAKÓW NA ZIEMI POLSKIEJ

[Incipit:] „Zbrodnicza zmowa i przemoc Rossyi, Pruss i Austrii...”

[Explicit:] „Niech nikt dla Polski pracy, grosza i życia nie żałuje.”

[Podpis] „Mieszkańcy Warszawy.”

[Warszawa po 8.IV.1861 r.]

Wym. 28 × 21,8 k. 2.

MHW nr inw. 5044/2teczka: „Druki ulotne i dokumenty: 1861—1863.”

Odezwa nawołuje do zachowania jednolitej postawy narodu polskiego w stosunku do zaborcy, ale bez przedwczesnego chwytania za broń.

Odezwę zredagował Agaton Giller, wydrukował Marcin Borelowski pseud. Lelewel w tajnej drukarni w Warszawie w ilości 100.000 egzemplarzy.

497. [ODEZWA CENTRALNEGO NARODOWEGO KOMITETU]

[Incipit:] „Centralny Narodowy Komitet jako Tymczasowy Rząd Narodowy. Zważywszy, że uwłaszczenie włościan...”
[Explicit] „...tymczasowy Rząd Narodowy Naczelnikom wojskowym i wojewódzkim poleca.”

Warszawa 22.I.1863 r.

Wym. 29 × 18 s. 1.

MHW facsimile

Pod tekstem pieczęć okrągła z polem herbowym nieczytelnym, koroną i napisem w otoku: „Komitet Centr./Narodowy”.

Dekret Rządu Narodowego o uwłaszczeniu chłopów ogłoszony w dniu wybuchu powstania. Dotyczy chłopów, komorników, parobków, którzy wezmą udział w powstaniu. Dekret był publikowany w „Ruchu”, urzędowym organie Komitetu Centralnego.

498. ALEKSANDER HERCEN

Resurrexit.

Kołoł. 1863, t. I, nr 155 z dn. 1.II. s. 1

MHW, fotokopia s. 1.

Artykuł w jęz. rosyjskim datowany 28 stycznia 1863 r., podpisany „Iskandier”.

Artykuł czołowego przywódcy rosyjskiego ruchu rewolucyjnego na emigracji, solidaryzującego się z polskim ruchem narodowo-wyzwoleńczym. Zamieszczony w „Kołołole”, rosyjskim organie emigracyjnym, obwieszcza wybuch powstania w Polsce.

499. CHORAĞIEW Z 1863 R.

Wł. MWP nr inw. 28984

MHW 5727/D

Bławat pojedynczy, jednostronny, zeszyty z dwóch brytów, górnego (kolory obecnie wyblakłe) karmazynowego z tkaniny

jedwabnej i dolnego białego, z płótna. Wys. bławatu wzdłuż drzewca 109 cm., szer. wzdłuż brzegu górnego i dolnego 109 cm., pośrodku 80 cm. Na strefie dolnej ukosem od góry ku dołowi napis haftowany nićmi karmazynowymi (wys. liter 10 cm.): „Wolność lub Śmierć”. Bławat z trzech stron obszyty białą nicią frędzlą dokoła strefy karmazynowej (szer. 12 cm.), dokoła strefy białej czerwona (szer. 14 cm.). Przy drzewcu sznur karmazynowy z chwastem. Drzewce (późniejsze), dł. 126 cm.

500. CHORAĞIEW Z 1863 R.

Wł. MWP nr inw. 30223

MHW 5728.D

Bławat podwójny z tkaniny białej, wełnianej, wys.wzdłuż drzewca 139 cm., szer. 142 cm. Strona główna: aplikowany obraz olejny (wys. 73 cm., szer. 55 cm.) z wyobrażeniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Na dole obrazu napis: „Pod Twoio [sic] Obrone [sic] uciekamy się Święta Boża”. Obraz dokoła obszyty galonem srebrnym (szer. 3,5 cm.) i złotym (szer. 3 cm.). Nad obrazem napis galonem złotym (wys. liter 10 i 7 cm.): „Najświętsza Marjo Panno.” oraz pod obrazem: „Broń nas od pocisków nieprzyjaciół d. 16 stycznia 1863 r.” Strona odwrotna: dwie ukośne aplikowane tarcze (56 × 50 cm.) obszyte srebrnym (szer. 1,4 cm.) i złotym (3 cm.) galonem. Na tarczy lewej aplikowanej z tkaniny wełnianej, czerwonej haftowany białą nicią orzeł polski, dziób i szpony złote. Na tarczy prawej aplikowanej z tkaniny wełnianej granatowej Pogoń haftowana białym, szarym i złotym jedwabiem oraz wyszywana paciorkami złotymi, srebrnymi, białymi i czarnymi. Nad tarczami napis wykonany jak na stronie głównej (wys. liter 8 i 4,5 cm.): „Bezpardonni za /Wolność, Równość i Niepodległość/Polski”. Poniżej tarcz napis wyszywany złotym sznureczkiem (wys. liter 3,5 cm.): „Strzelców i Kosynierów/Praca Dziewic Polskich TT”. Bławat z trzech stron obszyty galonem złotym (szer. 3 cm.). Wzdłuż brzegu dolnego także frędzla (szer. 10 cm.). Wzdłuż brzegu od strony drzewca 13 dziurek z tasiemkami do przytwierdzenia bławatu do drzewca.

501. KUCIE KOS

Fot. rys. kred. 43 × 57,2

Rys. A[rtur] G[rottger] 1863

Z cyklu „Polonia“, poz. 3

Oryg. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum w Budapeszcie nr inw. 8900

Wnętrze kuźni. Dwóch kowali z młotami wzniesionymi nad kowadłem, powstańcy trzymający drzewce od kos. W drzwiach postać mężczyzny stojącego na straży.

502. OBRONA DWORU

Fot. rys. kred. 43 × 57,2

Rys. A[rtur] G[rottger] 1863

Z cyklu „Polonia“, poz. 6

Oryg. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum w Budapeszcie nr inw. 8905

Wnętrze umeblowanego pokoju we dworze szlacheckim. Dwóch powstańców przytrzymujących drzwi. Po środku pokoju grupa mieszkańców: kobiety, dzieci i starzec.

503. BITWA

Fot. rys. kred. 43 × 57,2

Rys. A[rtur] G[rottger] 1863

Z cyklu „Polonia“, poz. 4

Oryg. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum w Budapeszcie nr inw. 8902

Na tle lasu spowitego dymem z broni palnej grupa uzbrojonych powstańców podczas walki skupiona wokół sztandaru. W grupie zabici i ranni.

504. PIKIETA POWSTAŃCZA

Olj./pl. 45 × 82

Mal. J[ózef] Chełmoński, [ok. 1863]

Wł. MNarW nr inw. 127986

MHW 311/D

Biwak powstańczy na skraju lasu. Na pierwszym planie oddział konny częściowo rozkwaterowany. W tle stogi siana, daleki las. W głębi lasu tabory.

505. BITWA POD IGNACEWEM

Akw. wlb./pap. 70 × 98

Mal. J[uliusz] Kossak, 1865

Wł. MNarW nr inw. 180825

MHW 314/D

Półeczka na leśnej polanie.

Bitwa pod Ignacem (pow. koniński) w dn. 8 maja 1863 r. zakończyła się klęską oddziałów powstańczych dowodzonych przez E. Taczanowskiego. Ranny Taczanowski zdał dowództwo nad niedobitkami J. Działyńskiemu, a sam wycofał się za pruski kordon graniczny.

506. STEFAN BOBROWSKI 1841—1863

Repr. wsp. fot. 10,5 × 6

Oryg. MWP nr inw. 27929 s. 7

Postać siedząca na wprost, prawa ręka wsparta o stolik.

Student wydz. filozoficznego uniwersytetu w Kijowie i Petersburgu, gdzie przyjaźnił się z Z. Sierakowskim, J. Dąbrowskim i Z. Padlewskim. W styczniu 1863 r. został członkiem Centralnego Komitetu Narodowego i naczelnikiem m. Warszawy. Na tym stanowisku okazał się kierownikiem pełnym inicjatywy i poświęcenia. Zginął w spowodowanym pojedynku w dn. 12.IV.1863 r.

507. ORGANIZACJA WARSZAWSKA W OKRESIE NACZELNICTWA STEFANA BOBROWSKIEGO

Wykres, oprac. graf.

Dok. Krzysztof Dunin-Wąsowicz

Wyk. Tadeusz Babicz

Schemat organizacyjny.

Zawiązany 17 października 1861 r. w Warszawie Tajny Komitet Miejski został przeorganizowany przez J. Dąbrowskiego w 1862 r. W pierwszych tygodniach powstania zmiany w strukturze organizacyjnej wynikające z warunków wojennych zostały przeprowadzone przez ówczesnego naczelnika Warszawy S. Bobrowskiego.

508. WŁODZIMIERZ LEMPKE, Pseud. „Okularnik” ? — 1864

Repr. wsp. fot. 10 × 6,5

Oryg. MWP nr inw. 27929/507

Postać w pozycji leżącej, oczy zamknięte.

Robotnik, naczelnik intendentury powstańczej i organizator Straży Bezpieczeństwa. Dzięki jego niestrudzonej działalności Warszawa mimo wielkich trudności zaopatrywała skutecznie oddziały powstańcze w środki do życia i walki. Był współorganizatorem zamachu na carskiego namiestnika, hr. Berga. Ścigany przez policję został zmuszony do opuszczenia Warszawy. Zaaresztowany w kwietniu 1864 r. w Kijowie, popełnił samobójstwo.

509. JAN KARŁOWICZ. Pseud. „Janek Biały”? — 1881

Repr. wsp. fot. zam. wyd. J. Grabiec: „Rok 1863“ Poznań 1922 s. 290.

Portret w owalu, twarz okolona zarostem.

Urzędnik policji wykonawczej w Warszawie, na początku powstania nadokręgowy policji narodowej w II okręgu. Od marca 1863 r. stał na czele policji miejskiej w Warszawie. W początkach 1864 r. zbiegł do Paryża przed grożącym mu aresztowaniem. W późniejszych latach zamieszkał w okolicach Lwowa. Zmarł w San Remo.

510. PAWEŁ LANDOWSKI 1843—1894

Repr. wsp. fot. zam. w wyd.: „Polska, jej dzieje i kultura“. Warszawa, Trzaska, Evert i Michalski t. III s. 423

Portret, twarz okolona zarostem, zwrócona w prawo.

Lekarz, studia odbył w Akademii Medyko-Chirurgicznej. W 1863 r. komendant straży narodowej w Warszawie. Po ucieczce z zesłania na Syberii zamieszkał w Paryżu, gdzie zmarł w 1894 r.

511. GŁÓWNE OGNIWA ORGANIZACJI POWSTAŃCZEJ
W ZAKŁADACH PRZEMYSŁOWYCH W WARSZAWIE

Plan, oprac. graf.

Dok. Henryk Józef Mościcki

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Podkład: „Plan miasta Warszawy i okolic“ 1862, 55 × 72

Oryg. AGAD sygn. 92 -1

Na fotografii planu zaznaczono czerwonymi kółkami fabryki: Evansa przy ul. Świętojerskiej, warsztaty Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej przy ul. Widok, warsztaty Żeglugi Parowej na Solcu, fabrykę Frageta przy ul. Królewskiej — przy których istniały komórki organizacji powstańczej.

Zawiązany w dn. 17 października 1861 r. w Warszawie Komitet Miejski organizował na terenie miasta tajne kółka w szczególności wśród pracowników fabrycznych. Do rozbudowy organizacji wśród robotników metalurgicznych przyczynił się wybitnie J. Dąbrowski. Organizacje fabryczne w okresie powstania wydatnie wspomagały ruch zbrojny, produkując broń, ładunki, bomby, mundury, buty i bieliznę.

512. REWIZJA DOMOWA

Repr. wsp. fot. drzew., wym. wsp. fot. 6,5 × 9,5
Oryg. fot. MWP nr inw. 27178

Na pierwszym planie w mieszkaniu, obok drzwi dwóch policjantów wraz z aresztowanym. Jeden z policjantów zrywa siękierą podłogę.

513. [NIEUCHWYTNOŚĆ RZĄDU NARODOWEGO]

Tyt. oryg.: „À Varsovie. Pour le coup je suis sur la trace du Comité secret“

Fot. lit. 23,5 × 21

Rys. Ch[arles] Vernier

Lit. Destouches

W zakł. M. Martinet, Paris

Le Charivari 1863 t. II s. 249

Karykatura współczesna przedstawiająca powstańca przypinającego ogłoszenia organizacji na plecach carskiego żandarma.

514. EMILIA HEURICHOWA

Repr. wsp. fot., zam. w wyd.: Emilia Heurichowa i Teod[ora] z Heurichów Kiślańska, „Wspomnienia matki i córki z powstania 1863 r.“ Warszawa 1918 s. 8/9

Pół postaci w krześle. Obok stoi mała córeczka, Helena.

Urodzona w Warszawie w 1819 r. była córką znanego złotnika warszawskiego Macieja Szwarce. W mieszkaniu jej przy

ul. Widok nr 1575 (nr policyjny 5) w latach 1861—1862 odbywali zebrania konspiracyjnej m. in.: Jarosław Dąbrowski, Bronisław Szwarce i Andrzej Potiebnia. W tym domu znajdowała się tajna drukarnia, w której drukarz Kłosowicz wydawał konspiracyjne pismo „Ruch”. Tu mieścił się również zakonspirowany zakład fotograficzny. Pod koniec grudnia 1862 r. nastąpiło wykrycie drukarni i aresztowanie Heurichowej. Córka jej Teodora była kurierem Rządu Narodowego.

515. NAPRZÓD. Red. J[ózef] Szujski, S[tanisław] Tarnowski.

Kraków. 34,3 × 23,5 ss. 4.

1863 nr 15 z dn. 8.VII.

Dat. Warszawa.

MHW nr inw. 5044/6 teczka: Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863.“

Poniżej tytułu herby Orła i Pogoni pod wspólną koroną i napis „Bóg i Ojczyzna”.

Organ powstańczej Rady Prowincjonalnej Galicyjskiej, wychodził od kwietnia do lipca 1863 r.

516. NIEPODLEGŁOŚĆ. Dziennik polityczny, ekonomiczny i naukowy. Red. E. Siwiński.

Warszawa. Druk. Rządu Narodowego. 40,2 × 29,5, ss. 4.

1863 nr 4 z dn. 28.VIII

MHW nr inw. 5044/7 teczka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863.

Organ Wydziału Prasy Rządu Narodowego, wychodził od lipca do listopada 1863 r. Założony przez E. Siwińskiego, drukowany był w nakładzie od 1500 do 10.000 egzemplarzy początkowo u Psarskiego na ul. Niecałej, później na własnej maszynie razem z „Prawdą” u Kwiatkowskiego na ul. Żurawiej i w innych lokalach. W nocy z dn. 31.X./1.XI.1863 r. policja carska wykryła drukarnię dziennika w mieszkaniu K. Gaszczyńskiej przy ul. Niecałej 614 H.

517. ZAMACH NA HRABIEGO BERGA

Fot. gwasz pap. 36,5 × 44

Mal. Ad[olf] Charlemagne, 1865

Oryg. Biblioteka im. Sołtykowa-Szczedriny w Leningradzie, Kolekcja Mikołaja Siniagina, teka 2, pl. 10

Moment zamachu na rogu Nowego Światu i Krakowskiego Przedmieścia. Po prawej stronie narożnik pałacu Staszica, w głębi kamienica A. Zamoyskiego.

Inicjatorem zamachu był I. Chmieleński, członek nowego rządu powstańczego utworzonego w dniu 17 września 1863 r. współdziałający z Wł. Lempke i P. Landowskim. Zamachu dokonano w dniu 19 września 1863 r. zrzucając kilka bomb na powóz namiestnika z poddasza Kamienicy A. Zamoyskiego. Berg wyszedł z zamachu bez szwanku.

518. [RABUNEK PAŁACU ZAMOYSKICHI]

Tyt. oryg. „Incendie des Palais du comte Zamoiski, a Varsovie. D'apres un croquis de notre correspondant special.“

Fot. drzew. 25 × 37

Rys. Janet — Lange [Janet Ange-Louis]

Ryt. B[est] C[osson] S[meeton]

L'Illustration, Journal Universel 1863 vol. II s. 244

Na pierwszym planie kamienica Zamoyskich w momencie wyrzucania sprzętów przez okna. Na placu przed budynkiem grupy pieszych i konnych żołnierzy oraz dymy ognisk.

Jako odwet za zamach na hr. Berga rząd carski nakazał konfiskatę kamienicy, z której rzucono bomby. Wszystkich mężczyzn zamieszkujących dom zabrano do Cytadeli. Wśród spalonych i zrabowanych rzeczy uległy zniszczeniu m. in. fortepian, listy i portret Fr. Chopina należące do jego siostry Izabeli Barcińskiej oraz cenne zbiory ksiąg i rękopisów Józefa Kowalewskiego, orientalisty i dziekana Szkoły Głównej.

519. [ROZSTRZELANIE JÓZEFATA KOSIŃSKIEGO]

Tyt. oryg.: „Évenements de Pologne: Exécution de Kosiński sur la Place de la Banque, a Varsovie. D'apres un croquis de notre correspondant special.“

Fot. drzew. 25 × 37

Rys. Janet — Lange [Janet Ange-Louis]

Ryt. B[est] Cosson Smeeton

L'Illustration, Journal Universel 1863 t. II s. 372

Odczytanie wyroku J. Kosińskiemu przed gmachem Komisji Skarbu na Placu Bankowym.

Jako odwet za terór „sztyletników”, którzy dokonali w Warszawie kilkunastu zamachów na szpiegów i oficerów policji carskiej, rozstrzelano w dn. 30 września 1863 r. na pięciu pla-

cach miasta pięciu żandarmów narodowych: Janiszewskiego, Jagoszewskiego, Kosińskiego, Rucińskiego, Zellera.

520. [ODEZWA]

[Incipit:] „Rząd Narodowy. Powolną i trudną zaiste jest praca dźwigającego się ludu...”

[Explicit:] „...do czynu niechaj szeregi zbrojne dokończą naszego do Was wezwania.”

Warszawa, dn. 26 września 1863 r.

Wym. 17,8 × 19,8

Pod tekstem nowa pieczęć Rządu Narodowego.

MHW nr inw. 5044/3 teczka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863“

Odezwa wzywająca do jedności i wstępowania w szeregi wojska narodowego.

521. [ODEZWA]

[Incipit:] „Rząd Narodowy do Narodu. Rodacy! Od jedenastu blisko miesięcy...”

[Explicit:] „W wytrwaniu leży zbawienie”.

Warszawa, dn. 15.XII. 1863 r.

Wym. 44 × 29

Nowa pieczęć Rządu Narodowego. W tarczy z koroną herb Polski, Litwy i Rusi [św. Michał], w otoku napis „Rząd Narodowy. Równość, Wolność, Braterstwo“

MHW nr inw. 5044/4 teczka: „Druki ulotne i dokumenty r. 1861—1863“

Odezwa Rządu Narodowego nawołująca do zaufania władzom powstańczym i dalszego wysiłku narodu do prowadzenia walki.

522. LOKALE KONSPIRACYJNE W OKRESIE
POWSTANIA STYCZNIOWEGO

Plan oprac. graf.

Dok. Antoni Grzybowski

Wyk. Kazimierz Podlasiecki

Podkład: „Plan miasta Warszawy i okolic“, 1862

Oryg. AGAD sygn. 92—1

Na fotografii planu zaznaczono czerwonymi kółkami adresy 49 lokali konspiracyjnych m. in. Rządu Narodowego, organizacji miejskiej, drukarni, ekspozytury, składów broni i archiwum.

523. [OSTRZEŻENIE POLSKIEGO RZĄDU
NARODOWEGO]

Tyt. oryg.: „Ein Erlass der polnischen National-Regierung. Plagiat“
Pod rys. napis: „Krakau. 11 Juli. Die Warschauer geheime Regierung hat dem geheim gedruckten Blatte Prawda eine erste Verwarnung wegen falscher Auslegung der auswärtigen Politik der National-Regierung ertheilt. Telegr[aphische] Dep[esche] der Berl[iner] Börsen-Z[eit]t[un]g vom 12 Juli“.

Fot. drzew. 16 × 10,5

Rys. W. Scholz

Der Kladderadatsch, 1863 nr 33 z dnia 19 lipca

Redaktor „Prawdy” piszący przy stole redakcyjnym, za nim stojąca zamaskowana postać w konfederatce z godłem trupiej główki chwytająca za ucho publicystę. Przed rozłożoną na stole gazetą z napisem „Prawda” kałamarniczka z etykietą „Blut”.

W dniu 19 czerwca 1863 r. tajne pismo „Prawda” zamieściło ostry artykuł pt. „Bankokraci” wymierzony w Kronenberga, przywódcę obozu „białych”. W związku z tym artykułem oraz drugim pt. „Powstanie polskie i dyplomacja” dotyczącym polityki zagranicznej, Rząd Narodowy przesłał redakcji pierwsze „ostrzeżenia” opublikowane w „Prawdzie” w numerze 11 z dnia 6 lipca 1863 r. Pismo przestało później wychodzić.

524. [POMOC DYPLOMATÓW DLA POLSKI]

Tyt. oryg. „La diplomatie se portant vivement au secours de la Pologne”

Fot. lit. 24 × 21

Rys. Ch[arles] Vernier

Lit. Destouches

W zakł. M. Martinet, Paris

Le Charivari, 1863 t. I s. 211

Karykatura współczesna przedstawiająca czterech dyplomatów rządów zachodnich jadących na żółwiu. W dali zgłiszczą i dymy wśród nich słup graniczny z napisem „Pologne”.

525. ROMUALD TRAUGUTT [1826—1864]

Repr. wsp. fot. 10,3 × 7

Zakład fotograficzny Edwarda Trzemeskiego, Lwów, ul. 3 maja 17

Org. MWP nr inw. 27929/5002

Pół postaci lekko zwróconej w prawo.

Ostatni dyktator powstania styczniowego. Odznaczył się w walkach w kobryńskim na Polesiu. W dn. 17 października

1863 r. objął władzę dyktatorską, podtrzymując upadające powstanie. Aresztowany w dn. 11 kwietnia 1864 r. przy ul. Smolnej w Warszawie, gdzie mieszkał pod nazwiskiem Michała Czarneckiego. Powieszony na stokach Cytadeli w dn. 5 sierpnia 1864 r.

526. OSTATNIE MIESZKANIE ROMUALDA TRAUGUTTA

Repr. wsp. fot. APW teki Korotyńskiego Zb. wyc. nr 1713

Ulica Smolna z widokiem frontu i boku jednopiętrowej kamienicy. Z prawej strony przybudówka z przylegającym do niej drewnianym parkanem.

Z mieszkania przy ul. Smolnej, R. Traugutt kierował losami powstania od października 1863 r. do kwietnia 1864 r. Tam został aresztowany w nocy z dn. 10/11 kwietnia, w wyniku zeznań złożonych na śledztwie przez Artura Goldmana, funkcjonariusza Wydziału Skarbowego Rządu Narodowego.

527. [PROCES CZŁONKÓW RZĄDU NARODOWEGO]

Rps., pol., 20.IV.1864 r. 32,5 × 20

Oryg. AGAD. Audytoriat Polowy, vol. 1269

MHW makieta vol. z facsimile k. 429 recto, 430 verso

Protokoły zeznań składane w Tymczasowej Komisji Śledczej przez R. Traugutta, J. Jeziorańskiego, R. Krajewskiego, J. Toczyskiego, Morawskiego i innych.

528. ROMUALD TRAUGUTT I TOWARZYSZE

Repr. wsp. fot. Zam. w wyd.: J. Grabiec, „Rok 1863”. Poznań 1922 s. 343

Kompozycja fotograficzna w kształcie krzyża z umieszczonym po środku portretem R. Traugutta.

W dn. 5 sierpnia 1864 r. o godz. 9-ej rano powieszono na stokach Cytadeli Romualda Traugutta oraz czterech dyrektorów wydziałów Rządu Narodowego: Romana Żulińskiego, Józefa Toczyskiego, Rafała Krajewskiego i Jana Jeziorańskiego.

529. [BAL W PAŁACU NAMIESTNIKOWSKIM]

Tyt. oryg.: „Aspect du jardin de l'hotel de la presidence à Varsovie pendant le bal — d'après un croquis de M[onsieur] Dz[iarkowski]

Fot. drzew. 16 × 22

Rys. H[enri] Dz[iarkowski]

Ryt. B[est] C[osson] S[meeton]

L'illustration Journal Universel 1864 t. I s. 136

Dziedziniec przed pałacem. Na pierwszym planie wojsko i okulbaczone konie.

W dniu 9.II. 1864 r. odbył się w Pałacu Namiestnikowskim na polecenie warszawskich władz carskich bal z udziałem rodzin dygnitarzy rosyjskich oraz sprowadzonych pod przymusem urzędników polskich. Pomimo ochrony balu przez wojsko udało się grupie żandarmów narodowych zakraść do gmachu i podpalić schody.

530. [WALKA Z ŻAŁOBĄ NARODOWĄ]

Tyt. oryg.: „À l'amende! le deuil est défendu“

Fot. drzew. 10 × 8

Rys. Cham [Noé Amedée Charles Henry de]

Ryt. Gibert

Zam. w wyd.: Cham, „En Pologne“. Paris [1863]

Karykatura. Żandarm wypada na kominiarczyka aresztując go za czarny strój. W tle zabudowania ulicy.

W październiku 1864 r. władze carskie wydały kategoryczny zakaz noszenia żałoby, ustanawiając kary pieniężne na niestosujących się do rozporządzenia. Wojsko i policja zatrzymywały mieszkańców Warszawy za najdrobniejszy nawet szczegół przypominający żałobę. W dniu 10 listopada zatrzymano z tego powodu 987 kobiet. Na noszenie żałoby po mężu lub rodzicach trzeba było uzyskać pozwolenie. Walka z żałobą narodową była jednym z przejawów systemu walki zaborcy z narodem polskim. Miała ona na celu wytępienie Organizacji, zrujnowanie społeczeństwa i złamanie jego oporu.

531. ALEKSANDER WASZKOWSKI 1841—1865

Repr. wsp. fot. 10,3 × 6,5

Oryg. MWP nr inw. 27929/1048

Pół postaci, twarz w okularach okolona zarostem.

Ostatni naczelnik m. Warszawy. W lutym 1863 r. wykradł z Komisji Skarbu kolekcję map sztabowych Królestwa dla po-

trzeb dowództwa powstańczego. W dn. 6—9 czerwca 1863 r. dokonał ekspropriacji 3 miln. 600 tysięcy rubli z Komisji Skarbu na cele powstania. 10 grudnia został wyznaczony przez Romualda Traugutta naczelnikiem miasta. Aresztowany 19 grudnia 1864 r. został stracony 17 lutego 1865 r. na stokach Cytadeli Warszawskiej.

532. [POGRZEB WIĘŹNIA]

Tyt. oryg.: „St. Roch's Hospital, Warsaw — midnight funeral of one of the victims of 8th of April.“

Fot. drzew. 16 × 23

Illustrated Times Weekly Newspaper, 1861 t. 12 s. 398

Kondukt pogrzebowy wychodzący z bramy szpitala św. Rocha w Warszawie. Za wozem pogrzebowym osoby towarzyszące z latarkami, które w myśl przepisów władz carskich obowiązani byli nosić wszyscy poruszający się nocą po mieście.

533. ZAKUWANIE W KAJDANY

Olj/pl. 120 × 200

Mal. Al[eksander] Sochaczewski, [ok. 1864]⁴⁰⁾

Wł. MHW nr inw. 1712 obraz darowany MHW przez USRR w 1956 r.

Śnieżny krajobraz syberyjski. Centrum kompozycji stanowi zakuwanie skazańca w kajdany. Podtrzymywany przez żołnierza więzień stoi z nogą opartą na kowadle. Nad nim pochyla się kowal. Więzień jest postacią autobiograficzną. Na lewo stoi dr Peszyński, lekarz z Warszawy. W tle zaznaczone konturowo grupy spacerujących więźniów.

⁴⁰⁾ Aleksander Sochaczewski (1843—1923), prawdziwe nazwisko Leib Sander, urodzony w mieście Ilów, koło Łowicza, słuchacz Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie, zesłaniec z powstania 1863 r. skazany na 20 lat katorgi na Syberii. Obrazy olejne z życia zesłańców w ilości ok. 125 sztuk malował przeważnie w ciągu swego pobytu na zesłaniu. Do najlepszych prac należą: „Pożegnanie Europy“ (obraz zwany również „Na granicy Azji“), „Wśród śnieżnej pustyni“, „Jutrznia“ i „Wieczór“. Obrazy Sochaczewskiego posiadają nieocenioną wartość dokumentalną i stanowią jedyny w swoim rodzaju pamiętnik malarski martyrologii polskiej na Syberii. W 1956 r. prace Sochaczewskiego były eksponowane na wystawie w Muzeum Historycznym m. st. Warszawy w związku z ich darowaniem przez USRR. Zob. Stanisław Gepner „Aleksander Sochaczewski“ Stolica 1956 nr 43 s. 13.

534. OSTATNIE TACZKI CAJZIKA

Olj/pi. 35 × 52

Mal. [Aleksander Sochaczewski, ok. 1864]

Wł. MHW nr inw. 1617, obraz darowany MHW przez USRR w 1956 r.

Na taczkach głową na dół leży bezwładnie ciało więźnia. Ogolona głowa, znamię na plecach świadczy, iż był on uciekinierem. Obraz jest szkicem do większej pracy.

535. STARZEC I POWSTANIEC

Olj/pi. 52 × 39

Mal. [Aleksander Sochaczewski, ok. 1864]

Wł. MHW nr inw. 1620. Obraz darowany MHW przez USRR w 1956 r.

Szkic dwóch luźnych postaci do dużej kompozycji pt. „Pożegnanie z Europą”.

536. CYGARNICZKA Z DRZEWA

Dł. 14,5

Wł. MWP nr inw. 41524

MHW 5755/D

Cygarniczka z drzewa z monogramem „D. H.” wykonana na zesłaniu w Irkucku w 1863 r. przez powstańca D. Hryniewicza z wileńszczyzny.

537. KRZYŻYK KOŚCIANY

Dł. 4

Szer. 2

Wł. MHW nr inw. 28. Zb. Ph.

Krzyżyk biały, kościany z napisem „P. + K. Dynaburg/ 18.2. 64 IV”.

W więzieniu carskim w Dynaburgu przebywało wielu powstańców 1863 r., którzy zatrzymywali się tam w drodze na Sybir.

538. PROPORZEC Z 1863 R.

55 × 57

Wł. MHW nr inw. 1843

Proporzec z tkaniny wełnianej karmazynowej z wyhaftowanym na środku orłem polskim (haft wykonany białą, wełnianą nicią) w koronie (haft żółtą nicią). Poniżej orła dwie skrzyżowane gałązki laurowe (haft zieloną nicią). Strona lewa gładka.

539. REWOLWER KAPISZONOWY Z POŁOWY XIX W.

Dł. 26,5

Wł. MHW nr inw. 1829

Wykonany w mosiądzu. Lufa (dł. 12 cm, kal. 13 mm), w części dennej ośmiogranna, rytowana w motywy roślinne, dalej gładka z ozdobnymi pierścieniami. Okładziny kolby z drzewa nacinanego w ukośną kratkę.

540. PISTOLET KAPISZONOWY „POJEDYNKOWY”
Z DRUGIEJ POŁOWY XIX W.

Dł. 35,5

Wł. MHW nr inw. 1742

Lufa dł. 19 cm, kal. 15 mm, niegwintowana, w części dennej ośmiogranna, z lekka rytowana z mosiężną muszką. Zamek kapiszonowy przerobiony ze skałkowego. Blacha zamkowa i łuk spustowy z lekka rytowany. Kolba i łożo z drzewa orzechowego. Na szyjce kolby kartusz z nieczytelnymi inicjałami oraz zdobienie tzw. ukośną kratką. Tulejka do stempla mosiężna. Okucie łoża przy wylocie lufy z kości. Brak stempla.

541. PISTOLET ŻOŁNIERSKI JAZDY FRANCUSKIEJ
WZ IX/1800—1801

Dł. 34

MHW 5760/D

Lufa długości 20 cm, kal. 17,5 mm, w części dolnej ośmiogranna. Na warkoczcu wybite: „M an 9”. Zamek skałkowy typu francuskiego, kurek gruby z azurem w kształcie serca, panewka mosiężna pochylona ku przodowi. Na blasze zamkowej napis: „Mare Nle de Charleville”. [Manufacture Nationale de

Charleville]. Kolba i łoże z drzewa orzechowego. Okucie głowicy kolby i łuk spustowy oraz bączek obejmujący łoże i lufę — mosiężne. Blacha spustowa stalowa. Przy głowicy kolby stalowa antabka do zawieszania u pasa. Stempel stalowy (niewłaściwy).

542. STRZELBA SKAŁKOWA MYŚLIWSKA, DWURURNA
Z XIX W.

Dł. 117

Wł. MWP nr inw. 14044

MHW nr inw. 5760 D

Lufy dł. 69,7 cm, ułożone w płaszczyźnie poziomej, kal. 14 mm. Celownik żłobkowy, muszka mosiężna. Zamek podwójny skałkowy. Krawędzie z lekka złożone. Kolba i łoże z drzewa orzechowego, rzeźbione. Szyjka kolby nacinana w ukośną kratkę, tzw. „policzek” obciągnięty skórą. Okucie kolby, blacha przy śrubach zamkowych, blacha spustowa i tulejki do pobjczyka — stalowe, cyzelowane. Lufa osadzona w łożu za pomocą sztyftów. Brak pobjczyka.

543. STRZELBA KAPISZONOWA NIEMIECKA,
DWURURNA Z DRUGIEJ POŁOWY XIX W.

Dł. 118

Wł. MWP nr inw. 14242

MHW 5730/D

Długość luf 78 cm, kal. 17 mm, dziwerowane z muszką. Zamek kapiszonowy, rytowany w stylizowany ornament roślinny. Kolba i łoże z drzewa orzechowego. Szyjka kolby i częściowo sama kolba nacinane w ukośną kratkę. Okucie kolby, blacha spustowa, łuk oraz tulejki do pobjczyka srebrne, rytowane i cyzelowane. Na środkowej tulejce antabka, na kolbie guzik do pasa. Lufa osadzona w łożu za pomocą sztyftu. Pobjczyk drewniany z mosiężnym końcem.

544. SZABLA ROSYJSKA TZW. „ZŁOTY OREŻ”,
Z LAT 1801—1825

Wł. MWP nr inw. 15165

MHW 884/D

Głownia dł. 89,5 cm, szer. u trzona 3 cm, z wygięciem na 6 cm, wklęsło szlifowana na zastawie, dalej z dwoma szerokimi

bruzdeczkami dochodzącymi do sztychu. Na zastawie z obydwu stron główki, wśród złoceń i trawienia wyodrębniająca się głowa mężczyzny w hełmie klasycznym. Nieco niżej pod koroną orzeł rosyjski z „Pogonią” na piersiach trzymający w szponach wieniec wewnątrz którego znajduje się monogram: „A/I [Aleksander I 1801—1825]. Na grzbiecie główki trawiony napis wśród złoceń „Złotoust”. Rękojeść mosiężna złocona, trójkabłąkowa. Głowica płaska z długim kapturkiem dochodzącym do jelca. Ujęcie pokryte skórą, obciążone mosiężnym, złoconym drutem.

545. SZABLA-KARABELA POLSKA Z XIX W.

Wł. MWP nr inw. 52890
MHW 883/D

Głownia dł. 81,5 cm, szer. u trzona 2,5 cm z wygięciem na 5 cm, wkłesło szlifowana z piórem dł. 22 cm i zadziorem na końcu. Na zastawie inkrustowanej złotem herb, na odwrocie podobnie wykonana data „1672” (data i herb wykonane w XIX w). Jelec krzyżowy z krzyżykiem rytowany w stylizowany ornament roślinny. Ujęcie z dwóch płytek jaspisu, główki nitów z turkusami i granatami (brak paru kamieni). Pochwa drewniana, pokryta skórą czarną z dwoma okuciami (brak dolnego okucia) zdobionymi jak jelec.

546. KLAMRA DO PASA WOJSKOWEGO

7 × 4
Wł. MHW nr inw. 119, Zb. Ph.

Klamra prostokątna, zdobiona ornamentem plastycznym z liści laurowych i cierni, orzeł w koronie, krzyż i kotwica.

547. KLAMRA DO PASA WOJSKOWEGO

5 × 7
Wł. MHW nr inw. 111, Zb. Ph.

Klamra prostokątna, podstawa z dłuższego boku, ornament plastyczny Orła i Pogoni.

548. KLAMRA DO PASA WOJSKOWEGO

5 × 9
Wł. MWP nr inw. 27948
MHW 891/D

Klamra prostokątna, podstawa z dłuższego boku, w owalnym polu grawerowana kotwica.

549. KLAMRA DO PASA WOJSKOWEGO

6 × 8

Wł. MHW nr inw. 108, Zb. Ph.

Klamra prostokątna, podstawa z dłuższego boku, ornament plastyczny z korony cierniowej i orła, wokół grawerowana wieniec z kwiatków.

550. ODZNAKA NA CZAPKĘ ŻUAWÓW ŚMIERCI

7,5 × 7,5

Wł. MHW nr inw. 211, Zb. Ph.

Odznaka żelazna w kształcie trupiej głowy i skrzyżowanych puszczeli. Po obu stronach głowy otwory na przymocowanie odznaki.

551. ORZEŁEK NA CZAPKĘ WOJSKOWĄ

4,5 × 3,5

Wł. MHW nr inw. 59 Zb. Ph.

Orzełek blaszany z koroną trzymający w szponach szarfę z napisem: „Boże zbaw Polskę”.

552. KRZYŻ ŻELIWNY

Wys. 5,5

Szer. 3,5

Wł. MHW nr inw. 24, Zb. Ph.

Krzyż pamiątkowy z herbami Polski, Litwy i Rusi i napisem w języku rosyjskim: „Polska, Litwa, Ruś. Panie zbaw ludy Twoje”. Po drugiej stronie krzyża napis w jęz. rosyjskim: „Polska, Litwa. Równość, Wolność, Niepodległość.”

553. KRZYŻ ŻELIWNY

Wys. 7

Szer. 5,5

Wł. MHW nr inw. 60, Zb. Ph.

Krzyż żeliwny z napisem: „Boże zbaw Polskę” i orłem. Ramiona krzyża ażurowe z pojedynczych pręcików, fantazyjnie powyginane.

554. ŁAŃCUCH Z WŁOSIA

Dł. 155

Wł. MHW nr inw. 10, Zb. Ph.

Łańcuch z włosia końskiego zakończony czarnym, okrągłym wisiorkiem.

555. BRANSOLETA DŻETOWA

Dł. 27,5

Wł. MHW nr inw. 6, Zb. Ph.

Bransoleta czarna, dżetowa składająca się z 32 małych ogniw okrągłych i owalnych złączonych kółeczkiem.

556. KLUCZ ŻELAZNY W KSZTAŁCIE KRZYŻA

Wł. MHW nr inw. 34, Zb. Ph.

557. ZEGAREK SREBRNY W CZARNYM SZYLDKRETO-
WYM ETUI

Zeg. średn. 4,5

Dewizka dł. 10

Etui 7,5 × 5,5

Wł. MHW nr inw. 80, Zb. Ph.

Zegarek okrągły, kieszonkowy. Na zewnętrznej stronie prawej koperty emaliowany wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, na lewej — czarno emaliowany krzyż. Wewnątrz prawej koperty napis: „O Mario módl się za Polską i za dziecko swoje”, naprzeciw napis: „5846 uchwyt walcowy, ośm czopów w rubinach. Czapek i Spółka w Genewie”. Wewnątrz lewej koperty

napis: „Zdrowaś Maryo za Józia.” Dewizka czarna, aksamitna, oprawna w metal, z metalowym orłem pośrodku. Etui czarne, prostokątne, wewnątrz wyłożone aksamitem.

558. BROSZA ŻELIWNA

Śred. 4,2

Wł. MHW nr inw. 53, Zb. Ph.

Brosza w kształcie pasa z klamrą i napisem: „Boże zbaw Polskę”.

559. BROSZA SZKLANA W OPRAWIE METALOWEJ,
CZARNA

Śred. 3,9

Wł. MHW nr inw. 43, Zb. Ph.

Brosza uszkodzona (urwane zapięcie). Na szkłe — orzeł bez korony i napis: „Boże zbaw Polskę”.

560. BROSZA ŻELIWNA

Śred. 3,5

Wł. MHW nr inw. 51, Zb. Ph.

Brosza żeliwna, okrągła w kształcie pasa z klamrą i napisem: „Boże zbaw Polskę” oraz orłem.

561. BROSZA ŻELIWNA

Śred. 4

Wł. MHW nr inw. 47, Zb. Ph.

Brosza żeliwna w kształcie korony cierniowej ozdobiona srebrnym liściem i złotą kotwicą zawieszoną na ramionach krzyża uformowanego z pnia drzewa oraz liści akantu.

562. ŁAŃCUCH DŻETOWY

Dł. 25

Wł. MHW nr inw. 5, Zb. Ph.

Łańcuch czarny, dżetowy składający się z 10 ogniów owalnych zakończony płaską kłódką.

563. ŁAŃCUCH DŻETOWY Z KRZYŻEM

Dł. 32,7

Wł. MHW nr inw. 3, Zb. Ph.

Łańcuch czarny składający się z haczyka i 13 ogniów zakończonych krzyżem.

564. PIERŚCIONEK ŻELIWNY

Śred. 2

Wł. MHW nr inw. 144 Zb. Ph.

Pierścionek żeliwny w kształcie pętli zrobionej ze sznura z przywieszoną kłódeczką.

565. PIERŚCIONEK ŻŁOTY SYGNETOWY

Śred. 2,3

Wł. MHW nr inw. 199, Zb. Ph.

Pierścionek złoty, bez próby, okładany czarną emalią (?).
Oczko otwierane, złote wewnątrz herb Polski i Litwy.

566. PIERŚCIONEK ŻELIWNY

Śred. 2

Wł. MHW nr inw. 194, Zb. Ph.

Pierścionek żeliwny z wizerunkiem Tadeusza Kościuszki.

567. ŁAŃCUCH DŻETOWY

Dł. 28,8

Wł. MHW nr inw. 4, Zb. Ph.

Łańcuch czarny, dżetowy składający się z haczyka i 10-ciu owalnych, spłaszczonych ogniów zakończony kłódką na kółku.

568. ŁAŃCUCH DŻETOWY

Dł. bez krzyżyka 110

Krzyżyk wys. 8

Szer. 5

Wł. MHW nr inw. 2, Zb. Ph.

Łańcuch czarny dżetowy składający się z 126-ciu ogniwek na przemian okrągłych i owalnych zakończony toczonym krzyżkiem z koroną cierniową.

569. BROSZA ŻELIWNA

Sred. 3,8

Wł. MHW nr inw. 40, Zb. Ph.

Brosza żeliwna w kształcie korony cierniowej, na niej ozdoby złote i emaliowane: orzeł na czarnej tarczy herbowej ze złotym brzegiem, barwy pułkowe amarantowo-niebieskie i proporczyk biało-czerwony, panoplia, krzyż żeliwny. Złote serce i złota kotwica ruchomo przymocowane do skrzyżowanej szabli i pochwy.

570. WISIOREK ŻELIWNY

Dł. 40

Wł. MHW nr inw. 11, Zb. Ph.

Wisiołek składający się z czarnych żeliwnych kulek tworzących rodzaj łańcucha, ozdobionych dżetowymi, fantastycznymi ozdobami.

571. BROSZA ŻELIWNA

Sred. 4,5

Wł. MHW nr inw. 45, Zb. Ph.

Brosza żeliwna w kształcie korony cierniowej, ozdobionej pięcioma złotymi gwiazdkami wśród cierni oraz liściem palmy.

572. BROSZA ŻELIWNA

Śred. 4

Wł. MHW nr inw. 41, Zb. Ph.

Brosza żeliwna w kształcie korony cierniowej na niej złote, srebrne, srebrne pozłacane i emaliowane ozdoby: krzyż w kształcie konarów drzewa, do niego przymocowana złota kotwica z herbem Litwy i Pogoni oraz złożony liść palmy.

573. BRANSOLETA ŻAŁOBNA

Dł. 20

Wys. 4,5

Wł. MHW nr inw. 62, Zb. Ph.

Bransoleta czarna, dżetowa składająca się z 6-ciu owali dżetowych oprawnych w żeliwne obramowania, naciągniętych na gumę. Owale zdobione plastycznie motywem orła.

574. PIERŚCIONEK Z WŁOSÓW

Śred. 2,5

Wł. MHW nr inw. 163, Zb. Ph.

Pierścionek ze złotym oczkiem upleciony z jasnych włosów. Na oczku emaliowane pole białe, granatowe i zielony krzyż, serce oraz kotwica — symbole wiary, nadziei i miłości.

1870

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

WYKAZ SKRÓTÓW

- AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych
akw. — akwarela
akwf. — akwaforta
akwt. — akwatinta
APW — Archiwum Państwowe m. st. Warszawy i Wojewódz-
twa Warszawskiego
arch. — architekt
Arch. — Archiwum
BN — Biblioteka Narodowa
b.n.dr. — brak nakładcy i drukarza
BOZ — Biblioteka Ordynacji Zamoyskich
b.r. — bez roku
chromolit. — chromolitografia
cynk. — cynkografia
/D. — depozyt
dat. — datowane
dł. — długość
dł. całk. — długość całkowita
dok. — dokumentacja
druk. — drukarnia
drz. — drzewo
drzew. — drzeworyt
egz. — egzemplarz
fot. — fotografia
Gab. Ryc. — Gabinet Rycin
gen. — generał
gł. — głębokość
hip. — hipoteczny
inż. — inżynier
j.w. — jak wyżej
jdb. — jednobarwna
jęz. — język
k. tyt. — karta tytułowa
kal. — kaliber
kol. — kolorowa, e
kolor. — kolorowany, a

kresk. — kreskowa
ks. — książę
lit. — litografia, litografował
lit. ton. — litografia tonowana
m. in. — między innymi
mal. — malarz, malował
mdzrt. — miedzioryt
mezzt. — mezzotinta
MHW — Muzeum Historyczne m. st. Warszawy
MNarK — Muzeum Narodowe w Krakowie
MNarW — Muzeum Narodowe w Warszawie
mm — milimetry
MWP — Muzeum Wojska Polskiego
NMP — Najświętszej Marii Panny
nat. — (z)natury
nr inw. — numer inwentarza
nakł. — nakładca, nakładem
o.c. — opus citatum
odb. — odbitka, odbijał
oddz. — oddział
ok. — około
olj. — olej
oij./bl. — olej na blasze
oł. — ołówek
oo — ojców
oryg. — oryginał
pap. — papier
pap. list. — papier listowy
PIS — Państwowy Instytut Sztuki
pl. — plansza
pł. — płótno
podst. — podstawa
pol. — polski
poł. — połowa
popr. — poprawione
pow. — powiat
pp. — panien
poz. — pozycja
prof. — profesor
pseud. — pseudonim
r. — rok
red. — redaktor
repr. — reprodukcja
rps. — rękopis

ros. — rosyjski
ryc. — rycina
rys. — rysunek, rysował, rysownik
ryt. — rytownik, rytował
s. — strona
s.a. — sine anno
siatk. — siatkowa
s. nlb. — strony nieliczbowane
ss — strony
stlr. — staloryt
sygn. — sygnatura
szer. — szerokość
śred. — średnica
śred. g. — średnica górna
t. — tom
tabl. — tablica
TM — Towarzystwo Muzyczne
Tow. im. Fr. Chopina w W-wie — Towarzystwo im. Fryderyka
Chopina w Warszawie
TPN — Towarzystwo Przyjaciół Nauk
Tyg. Ill. — Tygodnik Ilustrowany
tys. — tysiąc
tyt. — tytuł
tzw. — tak zwany
ul. — ulica
USSR — Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka
UW — Uniwersytet Warszawski
vol. — volumen
w. — wiek
wg — według
wł. — właściciel
wsp. — współczesny
WTM — Warszawskie Towarzystwo Muzyczne
ww — wyżej wymieniony
wyd. — wydawnictwo
wyk. — wykonawca
wym. — wymiary
wys. — wysokość
wz. — wzór
z. — zeszyt
zakł. — zakład
zam. — zamieszczony
Zb. Ph. — zbiory Eugeniusza de Phulla
zb. wyc. — zbiór wycinków
zob. — zobacz

INDEKS OSÓB

A

- Adamkiewicz Filip poz. 459
Aigner Piotr poz. 144, 145, 169, 171, 175, 426
Albertrandy Jan Chrzyciel poz. 10, 11, 12
Aleksander I poz. 44, 93, 97, 169, 194, 195, 208, 229, 544
Aleksander II poz. 76, 145
Anczyc Zygmunt poz. 130
Arcichiewicz Michał poz. 459
Aschenbrenner Henryk poz. 11
Aszpergerowa Katarzyna poz. 131
Auer Karol poz. 374

B

- Babicz Tadeusz poz. 2, 5, 164, 196, 334, 507
Bacciarelli Marcellini poz. 24, 34
Bach Carl Daniel poz. 1
Bachelier Charles Claude poz. 343
Badeni Marcin poz. 145
Ballach A. poz. 376
Balukiewicz Józef poz. 325
Bandtkie Jan Wincenty poz. 33
Bańczakiewicz Józef poz. 20
Baranowski Stanisław poz. 290
Barcińska Izabela poz. 518
Bartoszewicz Julian poz. 388
Basset André poz. 22
Baudounin P. poz. 268
Bausa Rafał poz. 145
Bem Józef poz. 262, 274
Benig Jakub poz. 145

Benigsen Leontij poz. 22
Bentkowski Feliks poz. 38, 106
Berg Fiodor poz. 486, 508, 517, 518
Berger Józef poz. 386
Bestużew-Riumin Michał poz. 200, 246
Bestużew Mikołaj poz. 197
Beyer Charles poz. 152, 154, 157, 158, 159
Beyer Karol poz. 340, 400, 421, 463
Biegeleisen Henryk poz. 374
Bielecki poz. 17
Bieliński Józef poz. 97
Bieliński Piotr poz. 24
Bieniecki Zdzisław poz. 350
Bieńkowski Ignacy poz. 145
Blank Antoni poz. 133
Blochman Jerzy Maurycy Zygmunt poz. 337
Bobrowski Stefan poz. 506, 507
Bogucki Józef Symeon poz. 381
Bogusławski Edward poz. 382
Bogusławski Wojciech poz. 8, 9, 105, 126, 129
Bolesławita B. M. pseud., patrz Kraszewski J. I. poz. 378
Bolesta Ignacy poz. 141
Bonoldi Achilles poz. 371
Borelowski Marcin poz. 496
Borysowie Andrzej i Piotr poz. 196
Bourgogne et Martinet poz. 114, 416
Borzewski Kalikst poz. 365
Bratkowski Stanisław poz. 135
Brendel Karol poz. 459
Breza Stanisław poz. 33
Brodowski Antoni poz. 93, 124, 132, 133
Brodowski Józef poz. 143
Brodziński Kazimierz poz. 106, 108, 113
Bronikowski Ksawery poz. 250
Bródnicki Marek poz. 327
Budziłowicz Jakub poz. 387
Byczkowski Tytus poz. 113

C

Cabrit Fryderyk poz. 6
Campe Fryderyk poz. 260
Cegliński Julian poz. 284, 293, 327, 332, 335, 342, 343, 405, 412, 461

Chałubiński Tytus poz. 412
Cham, pseud. poz. 530 patrz Noé Amedee Charles Henry de
Charlemange Adolf poz. 517
Chełmoński Józef poz. 504
Chłopicki Józef Grzegorz poz. 242, 244, 246, 250, 252
Chmieleński Ignacy poz. 486, 488, 517
Chmielewski Maksymilian poz. 387, 396
Chmielowski Piotr poz. 29
Chmurzyński poz. 470
Chodkiewicz Aleksander poz. 126, 147
Chodźko Leonard poz. 102, 175, 258
Chopin Fryderyk poz. 36, 115, 116, 118, 119, 518
Chovot I. poz. 397
Chrzanowski Wojciech poz. 261
Colberg Antonio poz. 93, 117
Colombe P. poz. 368
Corazzi Antoine poz. 99, 140, 166, 174, 175, 363
Corsi poz. 93
Cuisinier Leon poz. 462
Cybulski Kazimierz poz. 445
Cymermanowa Honorata poz. 198
Czapek i S-ka poz. 557
Czarnecka Maria poz. 302
Czarnecki Michał pseud. patrz poz. 525 Traugutt Romuald
Czartoryski Adam Jerzy poz. 121, 195, 245
Czuban Tadeusz poz. 250
Czyński Jan poz. 256, 257

D

Damze Józef poz. 131, 368
Damzówna Filipina poz. 131
David Jules poz. 240
Dąbrowski Henryk poz. 263
Dąbrowski Jarosław poz. 483, 486, 488, 506, 507, 511, 514
Dąbrowski Józef patrz Grabiec Józef
Debocourt Ludwik Filibert poz. 154
Dellinger K. poz. 255
Dembowski Edward poz. 414, 416, 417, 419
Destouches poz. 513, 524
Deveria Achille poz. 122, 230
Dębiński Michał poz. 250
Dietrich Fryderyk Krzysztof poz. 13, 116, 140, 144, 151, 169, 170, 173, 183,
205, 206, 207, 208, 233, 235, 237, 238, 239

Dmochowski Franciszek Ksawery poz. 14
Dmochowski Franciszek Salezy poz. 111
Dmuszewski Ludwik Adam poz. 20, 126, 129
Dobrski Julian poz. 369
Draganowski Jan Roch poz. 435
Drechsler poz. 131
Drucki-Lubecki Ksawery Franciszek poz. 141, 147, 148
Dufour Piotr poz. 17
Dumont Luis poz. 489
Durand Godefroy poz. 463, 474
Duviviers Ignace poz. 31
Dybek Włodzimierz poz. 412
Dybic Jan poz. 251, 252
Dymitrowicz Ludomir poz. 283
Dwernicki Józef poz. 234
Działyński Jan Kanty poz. 505
Działyński Ksawery poz. 24
Dziarkowski Henryk poz. 529
Dziekoński Józef Bogdan poz. 396, 403
Dziewanowski Juliusz poz. 119
Dziewanowski Dominik poz. 44
Dziewicki Kasper poz. 258
Dzwonkowski Adam poz. 291

E

Ehrenberg Gustaw poz. 422
Elsner Józef poz. 115
Engelmann Gottfried de poz. 264
Estreicher Karol poz. 242
Eustache Nicolas poz. 202
Evans Alfred poz. 143, 279
Evans Tomasz poz. 143, 279, 281
Evert Ludwik poz. 420, 510

F

Fajans Maksymilian poz. 32, 115, 335, 373, 375, 388, 389, 392, 394
Fajans Maurycy poz. 284
Filleborn Antoni poz. 396
Filleborn Seweryn poz. 396
Fischbach Jan poz. 58, 59
Flatt Oskar poz. 331

Fleck Juliusz Volmar poz. 9
Fleck Rudolf poz. 9
Fleischmann Friedrich poz. 260
Fraenkel Antoni Samuel poz. 139
Fraget Józef poz. 71, 72, 279, 439
Frankowski Jan poz. 470, 477, 481
Frankowski Leon poz. 470, 477, 480, 481
Frankowski Stanisław poz. 470, 477, 481
Fredro Jan Maksymilian poz. 121
Fryderyk August II poz. 26, 33
Fryk Edmund poz. 281

G

Galli Kazimierz Eliasz poz. 284
Gałęzowski Antoni poz. 112, 149, 160, 377
Gatti Giuseppe poz. 257
Gaszczyński K. poz. 516
Gay Jan Jakub poz. 140, 293
Gebethner Gustaw poz. 371, 393
Gendre poz. 233
Gejsmar Teodor poz. 253
Gepner Ignacy poz. 127
Gepner Stanisław poz. 533
Gerson Wojciech poz. 281, 291, 332, 334, 372, 405
Gibert Henry Emil poz. 530
Giller Agaton poz. 243, 496
Ginet Ludwik poz. 145
Glimpf Johann Georg poz. 287
Glücksberg Michał poz. 401
Glücksberg Natan poz. 125, 134, 136, 150, 151
Gładysz Jan poz. 32
Głowacki Józef poz. 239, 367
Głuszyński Paweł poz. 141
Gocel Ludwik poz. 230, 267
Godebski Cyprian poz. 17, 18, 19, 43
Godlewski poz. 470
Goldman Artur poz. 526
Gołębiowski Łukasz poz. 136
Gołński Andrzej poz. 313
Gorczałow Michał poz. 423, 460
Gosselin Zofia poz. 419

Goszczyński Seweryn poz. 233, 234, 249
Gottman Piotr poz. 145
Górecki Józef poz. 342
Grabiański Jan poz. 120
Grabiec Józef pseud. poz. 481, 509, 528, patrz Dąbrowski Józef
Grabowski Stefan poz. 148
Gregorowicz Kazimierz poz. 315
Gronau Karol poz. 145
Grottger Artur poz. 475, 501—503
Gröfte Aleksander poz. 313
Grzybowski Antoni poz. 522
Grzybowski Fr. poz. 457
Grudzińska Joanna, księżna łowicka poz. 76
Gugenmus Antoni poz. 77
Gugenmus Michał poz. 77
Gumiński Heliodor Władysław poz. 299—301
Gurowski Adam poz. 246, 249
Gutakowski Ludwik poz. 24
Günther poz. 172

H

Habsburg Ferdynand poz. 42
Hann Antoni poz. 149
Hauke Maurycy poz. 145
Helfe J. poz. 327
Heltman Wiktor poz. 197, 201
Henniger poz. 279
Hercen Aleksander poz. 498
Heurichowa Emilia poz. 514
Heurichowa Helena poz. 514
Heyzler Dawid poz. 6
Hirszel Henryk poz. 108
Hoffman Karol Boromeusz Aleksander poz. 145, 245
Hoffmanowa z Tańskich Klementyna poz. 121, 122, 123, 245
Holewiński Józef poz. 403
Hordliczko Edward poz. 451
Hordliczko Ignacy poz. 451
Hordliczko Wilhelm poz. 451
Horwart Ludwik poz. 194
Hryniewicz D. poz. 536

Huard Camille poz. 102
Hunger Fryderyk poz. 145
Hurtig Józef poz. 256

Idźkowski Adam poz. 57, 345
Ilcewicz Edward poz. 371
Ilcewiczowa poz. 371
I.G.B. poz. 74

I

J

Jabłoński Rafał poz. 135
Jacottet Jean poz. 327, 362, 363
Jagoszewski Stanisław poz. 519
Jais poz. 160
Janet Ange-Louis ps. Janet Lange poz. 518, 519
Janiszewski Stanisław poz. 519
Jankowski Antoni poz. 256
Jankowski Narcyz poz. 478
Janowski Jan Nepomucen poz. 415
Jarzębski Adam poz. 125
Jaworski Jan poz. 291, 401
Jedicke L. poz. 223
Jelski Ludwik poz. 141
Jeziorański Jan poz. 527, 528
Jodziewicz Kazimierz poz. 200
J. B. poz. 390

K

Kachowski Piotr poz. 246
Kaczanowski J. poz. 385, 386
Kamiński Henryk poz. 416, 417, 419
Kamiński S. poz. 261
Kapliński E. poz. 312
Kapliński Eliasż poz. 20
Karasiński Adam poz. 131
Karczewski Marcei poz. 459
Karłowicz Jan poz. 509
Karpiniński Czesław poz. 417, 419
Kasprzycki Wincenty poz. 133, 166, 251, 320, 321, 325, 428

Keitel Wilhelm poz. 228
Kenig Józef poz. 369
Kiliński Jan poz. 23
Kiślańska z Heurichów Teodora poz. 514
Klemensowski Marcin poz. 259
Klopman Edward poz. 316
Kłosowicz Romuald Andrzej poz. 514
Kneisel August poz. 265
Köhler Jerzy Ludwik Egidiusz poz. 2
Koch Jan Ludwik poz. 30
Kokular Aleksander poz. 133, 263, 409
Könnicke Johann Jacob poz. 120
Konstanty wielki książę poz. 76, 139, 162, 163, 173, 194, 204, 233, 235,
244, 256
Konstanty wielki książę, namiestnik poz. 486
Koriot Joseph poz. 139, 326
Korotyński Władysław poz. 526
Korsun M. poz. 474
Korzeniowski Apollo poz. 486
Korzeniowski Józef poz. 373
Kosiński Józefat poz. 519
Kossak Juliusz poz. 487, 505
Kossakowski Józef Ignacy poz. 121
Kossecki Ksawery poz. 17
Kostecka Nepomucena poz. 368
Kostrzewski Franciszek poz. 291, 305, 331, 332, 379, 380, 405, 407, 431
Kościuszko Tadeusz poz. 475
Koźmiński Józef poz. 194
Kotzebue Aleksander August poz. 266
Kowalewski Józef poz. 518
Kozakiewicz Antoni poz. 418
Kozarski Adolf poz. 290, 336
Kozłowski poz. 307
Kozubowski Aleksander Ludwik poz. 175
Kozmian Kajetan poz. 104, 121
Kozmiński Józef poz. 194
Krajewski Henryk poz. 398, 399, 414, 421
Krajewski Rafał poz. 527, 528
Krakowowa Paulina poz. 383
Krasiński Józef Wawrzyniec poz. 134, 151
Krasiński Wincenty poz. 105, 121, 244
Krasiński Zygmunt poz. 373

Kraszewski Józef Ignacy poz. 375, 376, 377, 378, 392
Kraushar Aleksander poz. 121
Krethlow Jan Ferdynand poz. 35
Krępowiecki Tadeusz poz. 201, 246, 250, 258
Kronenberg Leopold poz. 279, 289, 303, 312, 377, 523
Kropiwnicki Alfons poz. 293
Krukowiecki Jan poz. 261, 265
Kruzerstern poz. 487
Kryński Jan poz. 348
Krzemieniewski Jan poz. 97, 154, 155, 156
Krzysztofowicz Ignacy poz. 23
Krzyżanowski Seweryn poz. 200
Kubicki Jakub poz. 44, 58, 165, 173, 181, 182, 194
Kucz Karol poz. 384
Kudlicz Bonawentura poz. 20, 129
Kurczyński Stanisław poz. 20
Kurnatowski Zygmunt poz. 244
Kurowski Józef poz. 199, 262
Kurpińska Zofia poz. 130
Kurpiński Franciszek poz. 127
Kurzyrna Jan poz. 479
Kwiatkowski Ignacy poz. 516
K.W. poz. 304

L

Labes Zbigniew poz. 327
Lanci Franciszek Maria poz. 292, 426
Lanckorońska Marianna poz. 66
Landowski Paweł poz. 510, 517
Lassalle Emile poz. 94
Lebeau Pierre Adrian poz. 21
Le Brun Aleksander poz. 412
Lebrun Tomasz poz. 17, 18
Ledóchowska Józefa poz. 129
Ledóchowski Ignacy poz. 205, 208
Lemercier Alfred Leon poz. 343, 392
Lempke Włodzimierz poz. 508, 517
Lenartowicz Teofil poz. 374
Leraut poz. 172
Lerue Adam poz. 291, 342, 405
Lelewel Joachim poz. 102, 202, 203, 249, 250, 258, 469

Leski Edward poz. 348
Leskiewicz Antoni poz. 23
Lessel Fryderyk Albert poz. 170
Lessel Józef poz. 339
Lesser Aleksander poz. 165, 168, 291, 458
Leszczyński Antoni poz. 120
Letronne Ludwik poz. 35
Levitoux Karol poz. 418
Lex Józef poz. 209
Lewicki Jan Napoleon poz. 131, 253
Lilpop Karol, Jerzy poz. 72, 186
Lilpop Ludwik, Franciszek, Maurycy poz. 186
Limanowski Bolesław poz. 417, 419
Linde Samuel Bogumił poz. 36, 37
Lion Jules poz. 248
Lipiński Józef poz. 121
Llanta Jacques poz. 365
Lubliński Julian poz. 196, 197
Lubomirski Tadeusz poz. 312
Lubowidzki Józef poz. 141
Ludwik Filip poz. 434
Lüders Aleksander poz. 484

L

Lazarski Władysław poz. 245
Łączyński Benon, Józef poz. 44
Łątkiewicz Onufry poz. 201
Łepkowski Tadeusz poz. 139, 276, 277, 278, 279, 308, 306
Łochocki Józef poz. 23
Łubieńscy poz. 285
Łubieński Feliks poz. 32, 33
Łubieński Henryk poz. 141
Łubieński Leon poz. 386
Łubieński Piotr poz. 239
Łukasiński Walerian poz. 199, 200, 240
Łukaszewicz Józefat poz. 200
Łukomski Stanisław poz. 203
Łuszczewska z Żółtowskich Nina poz. 379
Łuszczewska Jadwiga poz. 379
Łuszczewski Jan Paweł poz. 24, 34
Łuszczewski Wacław poz. 379
Łyszkiewicz Maciej poz. 6

M

- Maciejowski Waclaw Aleksander poz. 389
 Mackrott Henryk poz. 162
 Mackrott Tobiasz Henryk poz. 162
 Magier Antoni poz. 23, 41
 Majerski Aleksander poz. 142
 Majewski Skorochoń Walenty poz. 98
 Majorkiewicz Jan poz. 414, 419
 Malcz Karol Filip poz. 72, 185, 436, 437
 Maliński Józef poz. 102
 Maliński Paweł poz. 180
 Małachowska z Sanguszków Klementyna poz. 343
 Małachowski Jacek poz. 445
 Małachowski Kazimierz poz. 43
 Małachowski Stanisław poz. 10, 24
 Marconi Ferante poz. 177, 178, 179
 Marconi Henryk poz. 327, 334, 335, 340, 341, 342, 343, 346
 Maret Hugo Bernard poz. 24
 Marszałkiewicz Stanisław poz. 11
 Martinet poz. 513, 524
 Matuszewicz Tadeusz poz. 121
 Matuszkiewicz Alfons poz. 293, 394
 Maurice poz. 368
 Maurin Nicolas Eustache poz. 202
 Maynert Józef poz. 329
 Mentzel F. poz. 205
 Meyer Madelaine poz. 26
 Mianowski Józef poz. 413
 Michalczewski Piotr poz. 361
 Michalski Jan poz. 420, 510
 Michał wielki książę poz. 209
 Mickiewicz Adam poz. 104, 107, 110, 111, 242
 Mieczkowski Jan poz. 400, 403
 Mierosławski Ludwik poz. 479
 Mikołaj I poz. 141, 209, 246, 247, 360, 363
 Minheynier Jan poz. 372
 Mioduszeowski. poz. 255
 Misierowicz Alojzy poz. 322
 Mochnacki Kamil poz. 203
 Mochnacki Maurycy poz. 107, 113, 203, 243, 246, 249, 250, 268
 Molski Marcin poz. 28

Moniuszko Stanisław poz. 369, 370, 371, 372, 400
Morawski Cezary poz. 527
Morawski Franciszek poz. 104, 109, 121
Moris J. poz. 281
Mosen Julius poz. 267
Mostowski Tadeusz poz. 13, 121, 145
Mościcki Henryk Józef poz. 196, 231, 511
Murat Joachim poz. 21, 22
Murawiew Apostoł Siergiej poz. 200, 246
Mynheimer Zygmunt poz. 223

N

Nabielak Ludwik poz. 233, 249
Nakwaska Anna poz. 40
Nakwaski Franciszek poz. 44
Napoleon I poz. 21, 24, 27, 53, 65, 101, 190
Nast Ludwik poz. 184, 187, 438
Natanson Henryk poz. 384
Naudet Thomas Charles poz. 21
Nicz Edward poz. 292
Niemcewicz Julian Ursyn poz. 66, 104, 109, 121, 124, 125
Niewiarowski Aleksander poz. 377
Noë Amedée Charles Henry de poz. 530 patrz Cham, pseud.
Norblin Jan Piotr poz. 154, 286
Nowakowski Jan Nepomucen poz. 131
Nowakowski Stanisław poz. 382

O

Odyniec Antoni Edward poz. 112, 113
Oleszczyński Antoni poz. 107
Oleszczyński Seweryn poz. 230
Olszyński Marcin poz. 405
Ordyniec Jan Kazimierz poz. 258
Orgelbrand Samuel poz. 394, 414
Orłowski Aleksander poz. 3
Osiński Ludwik poz. 16, 20, 104, 105, 126
Ostrowski Józefat Bolesław poz. 249

P

Padarewski Franciszek poz. 45
Padlewski Zygmunt poz. 485, 506
Pancer Feliks poz. 319, 321, 330

Paskiewicz Iwan poz. 259, 266, 326
Pawłowski Franciszek Ksawery poz. 204
Pecq Adolf poz. 11, 100, 291, 293, 342, 369
Pellerin poz. 22
Perchorowicz S. poz. 435
Perle Edmund poz. 347
Pestel Paweł poz. 246
Peszyński poz. 533
Peter Walenty poz. 23
Pęczarski Feliks poz. 198
Pękalski Wojciech poz. 20
Phull Eugeniusz poz. 221, 222, 269—275, 460, 465, 466, 490—495, 537, 546,
549, 550, 552—574
Piasecki Wojciech poz. 131
Piaskowski Czesław poz. 331
Piątkiewicz Ludwik poz. 201
Fiechaczek Ludwik poz. 327
Piliński Adam poz. 175
Pillati Henryk poz. 292, 331—333, 461
Pillati Xawery poz. 286, 289, 303, 304, 413
Piller Kornel poz. 374
Pion Mauryce poz. 368
Pisanko Tadeusz poz. 20
Pitschman Józef poz. 10
Piwarski Jan Feliks poz. 94, 205—208, 233, 235, 237, 238, 295, 302, 307,
310, 410
Plater Ludwik poz. 121, 145
Plewiński Stanisław poz. 72
Podczaszyński Bolesław Paweł poz. 344, 426
Poddębski Bolesław poz. 7
Podlasiecki Kazimierz poz. 25, 26, 42, 96, 161, 232, 360, 456, 511, 522
Polkowski Józef poz. 294, 340
Pomianowski Kazimierz poz. 347
Poniatowski Józef poz. 7, 21, 42, 43, 45, 75, 451
Poniatowski Stanisław August poz. 41, 81, 94, 111
Poniński Adam poz. 433
Potiebnia Andrzej poz. 484, 514
Potocka z Lubomirskich Aleksandra poz. 121
Potocki Aleksander poz. 23
Potocki J. poz. 121
Potocki-Kostka Stanisław poz. 10, 24, 35, 38, 93, 103, 121, 145
Potocki Stanisław poz. 44, 426

Poziomkiewicz F. poz. 255
Prawdowski Filaret poz. 416—417 pseud. patrz Kamieński Henryk
Prażmowski Adam poz. 98
Prądyński Ignacy poz. 266
Prot Potocki Antoni Protazy poz. 6
Przeździecki Aleksander poz. 312
Przyborowski Walery poz. 285, 402
Przykorski Konstanty poz. 289, 331, 333
Psarska poz. 516
Puc Bronisław poz. 376
Pułaski Aleksander Kazimierz poz. 246, 250, 258
Pusch Marceli poz. 345
Pusch Maurycy poz. 327

R

Rabczyński A. poz. 255
Radecka J. poz. 366
Radke Emil poz. 441
Radwański Jędrzej poz. 400
Raimond Ferdynand poz. 131
Rastawiecki Edward poz. 93
Redel Władysław poz. 274
Regulski Aleksander poz. 390, 398
Rettel Leonard poz. 243
Richter Carl August poz. 44, 350
Riviere Charles poz. 327, 362, 363
Rivoli Paulina poz. 369
Robert-Fleury Tony poz. 462
Romanowski Filip poz. 130, 427
Rosen Matias poz. 312
Rozen Grigorij poz. 253
Rossini Joachim poz. 130
Royer Franciszek poz. 368
Röber F. H. poz. 294, 327, 412
Różycki Adam poz. 435
Ruciński Mateusz poz. 519
Rulikowski Mieczysław poz. 129, 130, 368
Rutkowski Zdzisław poz. 459
Rylejew Kondratij Fiedorowicz poz. 246
Ryll Ludwik poz. 488
Ryszkiewicz Andrzej poz. 133, 183

Ryx Franciszek poz. 8
Rzeczycka Elżbieta poz. 171
Rzewuska Aleksandra Rozalia poz. 121
Rzewuski Walery poz. 479
Rzońca Jan poz. 488

S

Sacchetti Antoni poz. 57, 131
Saint Edme B. poz. 248, 257.
Sałacki Antoni poz. 256
Sander Leib poz. 533 patrz Sochaczewski A.
Sarrut Germain poz. 248, 257
Sautter F. poz. 252
Sawińska J. L. poz. 261
Schaeffer Johann Georg poz. 287, 288
Scheffer Ary poz. 115
Schmidt Juliusz poz. 362, 363
Schmidtner Leonhard poz. 164, 181, 182
Scholtz Karol poz. 6
Scholz M. poz. 523
Schretter Zygmunt poz. 404
Schroger Efraim poz. 397
Schuch Adolf Franciszek poz. 175
Schuster Franciszek poz. 171
Schütz Karl poz. 145
Schübeler Julian poz. 388
Schürer Julius poz. 183, 350
Schürer Wiktor poz. 183
Sennewald Gustaw poz. 11, 383
Serwatka Tomasz poz. 67
Seydlitz Jan poz. 319, 321, 324, 330, 353, 354, 357, 424, 429
Seydlitz Józef Narcyz Kajetan poz. 356
Sheridan Ryszard Brinsley poz. 129
Sienkiewicz Jerzy poz. 24, 93
Siennicki Paweł poz. 72
Siniagin Mikołaj poz. 517
Sierakowski Józef poz. 121
Sierakowski Zygmunt poz. 506
Sierawski Jan poz. 44
Sikorski Józef poz. 369
Sikorski Saturnin poz. 29
Silberstein Ilia Samońłowicz poz. 197

Simmler Jakub poz. 433
Simmler Józef poz. 433
Siwiński Edward poz. 516
Skarbek Fryderyk poz. 15, 40, 150
Skimborowicz Hipolit poz. 414, 419
Skrzynecki Jan poz. 230, 256
Skworec Jan poz. 345
Słowacki Juliusz poz. 113, 114, 241
Smeeton Best Cosson poz. 518, 519, 529
Smith Adam poz. 150
Smolka Stanisław poz. 148
Sobańska z Lubieńskich Róża poz. 32
Sobieszkański Franciszek Maksymilian poz. 395
Sobolewski Walenty poz. 24, 145
Sochaczewski Aleksander pseud. poz. 533—535, patrz Sander Leib
Sokołowski August poz. 422
Sokołowski Jakub poz. 104, 105, 109, 152, 153, 154, 157, 158, 159
Solari Bonawentura poz. 8
Sołtyk Roman poz. 250, 252
Sołtyk Stanisław poz. 10
Sosnowski Tomasz Oskar poz. 258
Sowińska ze Szrederów Katarzyna poz. 261, 457, 480
Sowiński Albert poz. 267
Sowiński Józef poz. 263, 264
Staszic Stanisław poz. 10, 33, 93, 98, 99, 100, 101, 124
Steinkeller Piotr poz. 285
Stockmann Kijewski Jan poz. 145
Straszewicz Józef poz. 122, 199, 202, 230, 262, 365
Strąbski Stanisław poz. 15, 391
Stuart Kajetan poz. 44
Styfi Jan poz. 341
Suchodolski January poz. 43, 264, 349
Surowiecki Wawrzyniec poz. 98
Szabrański Antoni poz. 386
Szaniawski Ksawery poz. 98
Szaniecki Jan Olrych poz. 248
Szczerkowski Jan Nepomucen poz. 130
Szermentowski Józef poz. 329
Szubert Michał poz. 172
Szujski Józef poz. 515
Szyller S. poz. 344
Szymanowski Michał poz. 20, 129, 368

Szymanowski Wacław poz. 380
Szwarc Bronisław poz. 482, 514
Szwarc Maciej poz. 514
Szwede Ludwik poz. 290
Szwejkowski Wojciech poz. 93

S

Ściegienny Piotr poz. 420
Śliwicki Walenty poz. 126, 147
Śniadecki Jan poz. 107
Śniadecki Jędrzej poz. 413
Świątkowski Henryk poz. 327
Świnarski M. poz. 440

T

Taczanowski Edmund poz. 505
Talleyrand Perigord Charles Maurice poz. 24
Tarnowski Stanisław poz. 515
Tassaert Philippe poz. 26
Tellier poz. 267
Temler Aleksander poz. 290
Temler J. poz. 290
Temler Karol poz. 290
Tepper Piotr poz. 6, 397
Thierry de poz. 264
Thomas Napoleon poz. 247
Thorwaldsen Bertel poz. 99
Toczyński Józef poz. 527, 528
Tokarz Wacław poz. 259
Tomaszewski S. poz. 255
Traugott Romuald poz. 525—528, 531, patrz Czarnecki Michał pseud.
Trepow Teodor poz. 467
Trojanowska Walentyna poz. 383
Trzaska Władysław poz. 420, 510
Trzeciński Tadeusz poz. 417
Trzemeski Edward poz. 525
Turczynowicz Konstancja poz. 368
Tyrowicz Marian poz. 415
Tyszkiewiczówna-Wąsowiczowa Anna poz. 31

U

- Umiński Piotr poz. 193
Unger Józef poz. 315, 344, 380, 391
Ullrich W. poz. 171
Uruski Seweryn poz. 292

V

- Varenne Charles Santoire de poz. 194
Vauban Henriette de poz. 7
Vernier Charles poz. 513, 524
Vignols poz. 376
Villain Francois de poz. 122, 199, 202, 230, 240, 247, 365
Vivier Teodor poz. 253
Vogel Zygmunt poz. 8, 44, 58, 59, 60, 151, 174

W

- Walkiewicz Władysław poz. 100
Waszkowski Aleksander poz. 531
Wąsowicz Dunin Krzysztof poz. 507
Wejnert Aleksander poz. 390, 391
Wemmer I. L. poz. 131
Węcki Józef poz. 106
Węgrzecki Stanisław poz. 23, 98
Wiediger August poz. 72
Wielopolski Aleksander poz. 373, 375, 461, 486, 487, 488
Wieniawski A. poz. 380
Wiktor S. poz. 484
Wilkoński August poz. 385
Wilczyński Albert poz. 380
Wiłucka Antonina poz. 368
Wiśniewski Jan poz. 36
Witowski Gerard Maurycy poz. 152, 154, 160
Wodzińska Mieczysława poz. 32
Wojniłowicz poz. 371
Wojtos poz. 445
Wolf Robert poz. 371, 393
Wolski Stanisław poz. 327
Wolski Włodzimierz poz. 396, 400, 401, 402
Worcell Stanisław poz. 258

Worms Jules poz. 489
Wossidło Wawrzyniec poz. 145
Wójcicki Kazimierz Władysław poz. 9, 108, 380, 386, 392, 393, 394
Wunder J. B. poz. 260
Wybicki Józef poz. 24
Wysocki Piotr poz. 203, 230, 231, 235, 243, 249
Wywiałkowski poz. 457

Z

Zabłocki Feliks poz. 305
Zajączek Józef poz. 145
Zajdler Bernard poz. 93
Zaleski Andrzej poz. 139, 231, 276, 277, 278, 279, 308, 326,
Zaleski Bohdan poz. 113, 249
Zaleski Marcin poz. 133, 167, 236, 244, 254, 316, 317, 318, 352, 406, 401,
411, 432
Zaliwski Józef poz. 239, 258, 365
Zamarski Roman poz. 404 pseud. patrz Zmorski Roman
Zamoyski Andrzej poz. 346, 461
Zamoyski Stanisław poz. 170
Zawadzka poz. 16
Zawadzki Józef poz. 39, 106
Zawisza Alfred poz. 365
Zawisza Czarny Artur poz. 365
Zeller Leopold poz. 519
Zieliński Sylwester poz. 20
Zmorski Roman poz. 396, 403, 404

Ż

Żarnowiecka poz. 368
Żmichowska Narcyza poz. 383, 398, 399, 414, 419
Żółkowski Alojzy (ojciec) poz. 20, 127, 128, 368
Żuczkowska Halpertowa Leontyna poz. 131
Żukowski Jan Ludwik poz. 249
Żuliński Roman poz. 528
Żupański Jan Konstanty poz. 378
Żywny Wojciech poz. 115, 118

1877
The first of the year
was a very successful one
and the business was
very brisk.

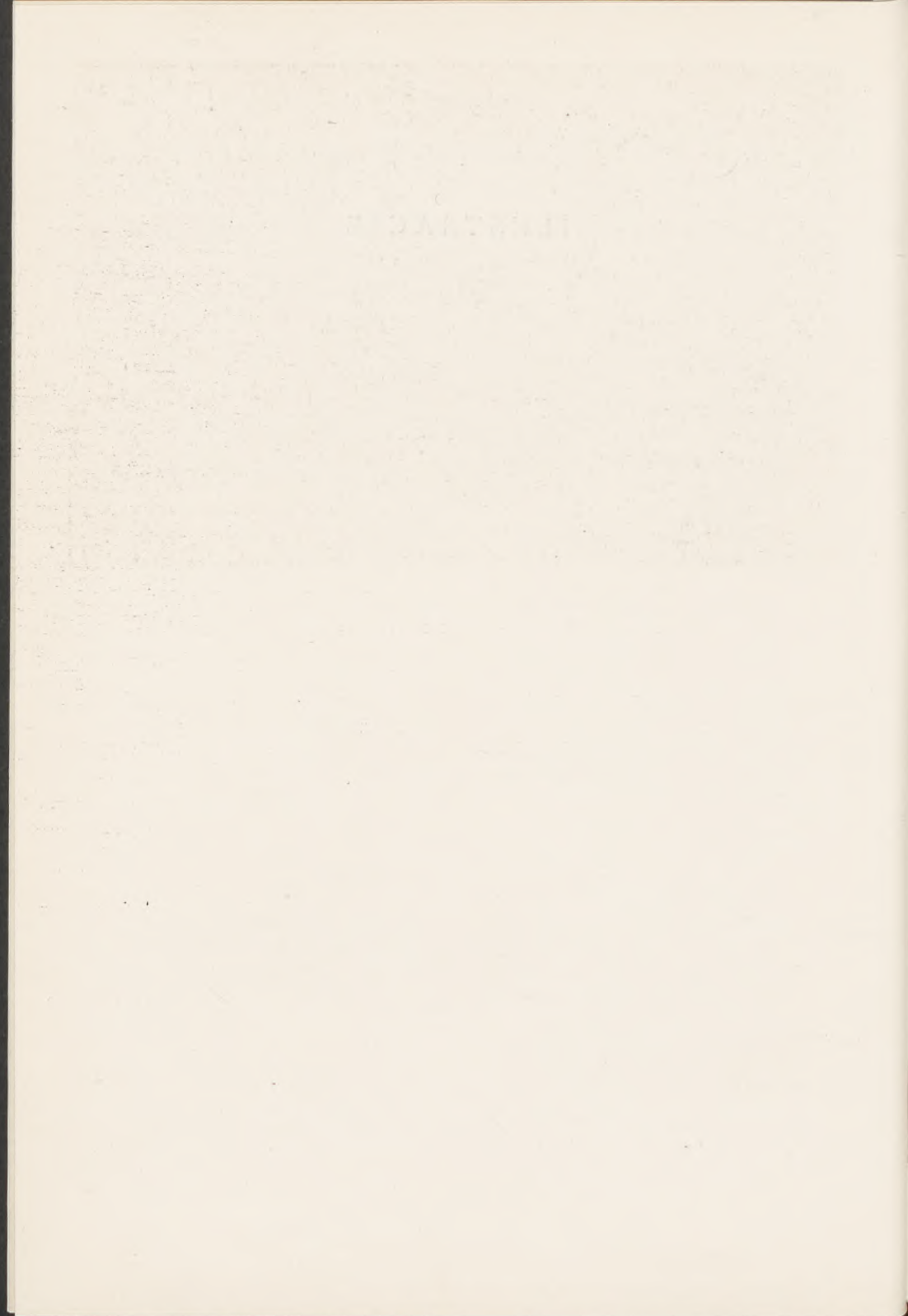
The second of the year
was also very successful
and the business was
very brisk.

The third of the year
was also very successful
and the business was
very brisk.

The fourth of the year
was also very successful
and the business was
very brisk.

The fifth of the year
was also very successful
and the business was
very brisk.

ILUSTRACJE

Rynek Starego Miasta w Warszawie, strona Dekerta. Stan z dnia 18 marca 1945 r.

Rynek Starego Miasta w Warszawie, strona Dekerta. Stan po odbudowie. Obecnie siedziba Muzeum Historycznego m. st. Warszawy.

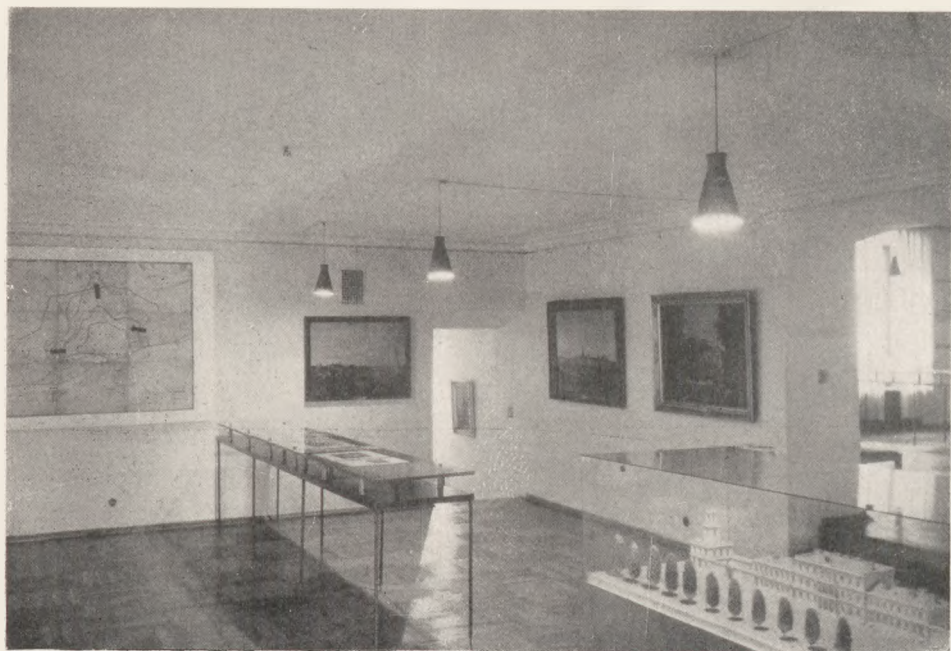
Klatka schodowa II piętra kamienicy nr 32 po stronie Dekerta.

Klatka schodowa I piętra kamienicy nr 34 po stronie Dekerta.

Sala wystawowa nr 3/40 — „Życie kulturalne Warszawy w okresie Królestwa Kongresowego”.

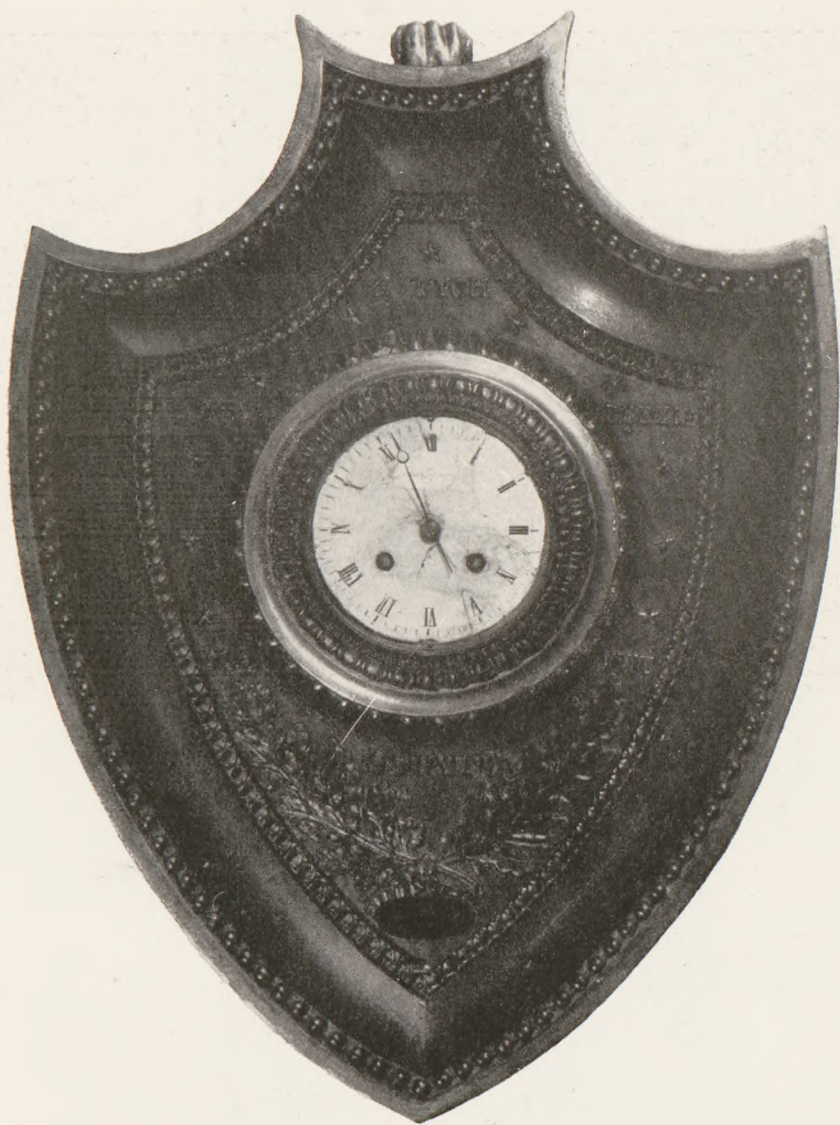
Sala wystawowa nr 8/45 — „Rozwój przestrzenny, architektura i inwestycje miejskie w Warszawie w latach 1831—1861“.

Sala wystawowa nr 9/46 — „Życie kulturalne Warszawy. Organizacje spiskowe w okresie paskiewiczowskim”.

Thomas Charles Naudet — Wejście Francuzów do Warszawy w dniu 28 listopada
1806 r. Poz. 21

Antoni Gugenmus — zegar wiszący w oprawie drewnianej. Poz. 77

Student Uniwersytetu
Warszawskiego z okresu
Królestwa Kongresowego
Poz. 97

Stanisław Staszic — lit. Władysław Walkiewicz. Poz. 100

N° 1863 *Lat. P. w. m. i. n. i. e. m. L. u. b. a. w. s. k. i. e. m.* ABONOWANE N^o

Teatr Narodowy

A. W. 2.

Dzisiaj w CZWARTEK, to jest, dnia 27 Lutego 1823 Roku

D A N A B R O Z I E

WZNOWIONA KOMEDIA

z 5 Aktach, z *Agrigintyjski* Pana SCHERIDAN, przerobiona, pod *Wznowioną*

SZKOŁA OBMOWY.

U K A Z

<p> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> </p>	<p> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> </p>	<p> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> </p>	<p> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> <i>Wznowiona</i> — — — — — <i>Pani</i> <i>Wznowiona</i> </p>
--	--	--	--

Scena w Wykazaniu w Domu Starożytności.

CENA MIEYSC:

<p> <i>Leża</i> z 4 <i>biletami</i> <i>Pierwszego</i> <i>Piętra</i> i <i>Parterowa</i> — — — — — <i>Zł.</i> 24 <i>gr.</i> 00 <i>— — — — —</i> <i>Drugiego</i> <i>Piętra</i> — — — — — 20 — 00 <i>— — — — —</i> <i>Galerijowa</i> — — — — — 12 — 00 <i>Bilet</i> do <i>Korona</i> — — — — — 6 — 00 </p>	<p> <i>Bilet</i> na <i>Parter</i> 00 — — — — — <i>Zł.</i> 4 <i>gr.</i> 00 <i>Bilet</i> na <i>Galerjy</i> — — — — — — — — — — <i>Bilet</i> na <i>Parady</i> 00 — — — — — — — — — — </p>
---	--

Zacznie się o godzinie 7-4, a skonczy się blisko 10-4

Zygmunt Vogel — Widok placu przed Marywilem i Głównego Ratusza w Warszawie
Poz. 151

Wincenty Kasprzycki — Plac Bankowy. Poz. 166

Karol Filip Malez — solniczka srebrna. Poz. 185

Karol Lilpop — cukiernica srebrna. Poz. 186

Jan Feliks Piwarski — Belweder w dniu 29 listopada 1830 r. Poz. 233

BIBLIOTEKA LUDOWA
POLSKA

NOC
BELWEDERSKA

PRZEZ
SEWER. GOSZCZYŃSKIEGO

CZĘŚĆ I.

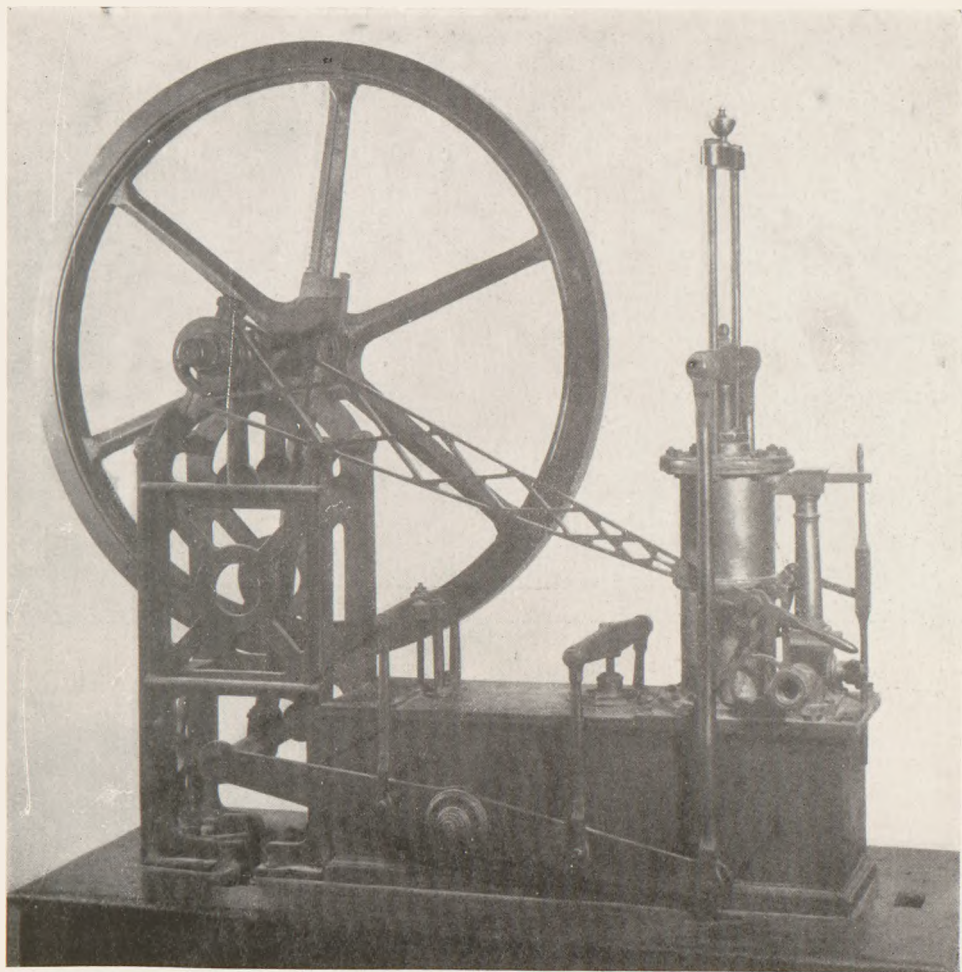
PARYŻ
KSIĘCARNIA LUXEMBURGSKA
16, RUE DE TOURNON 16.

Marcin Zaleski — Powrót oddziałów wojska polskiego z Wierzbna. Poz. 244

Wincenty Kasprzycki — Umacnianie przyczółka mostowego na Pradze w lutym
1831 r. Poz. 251

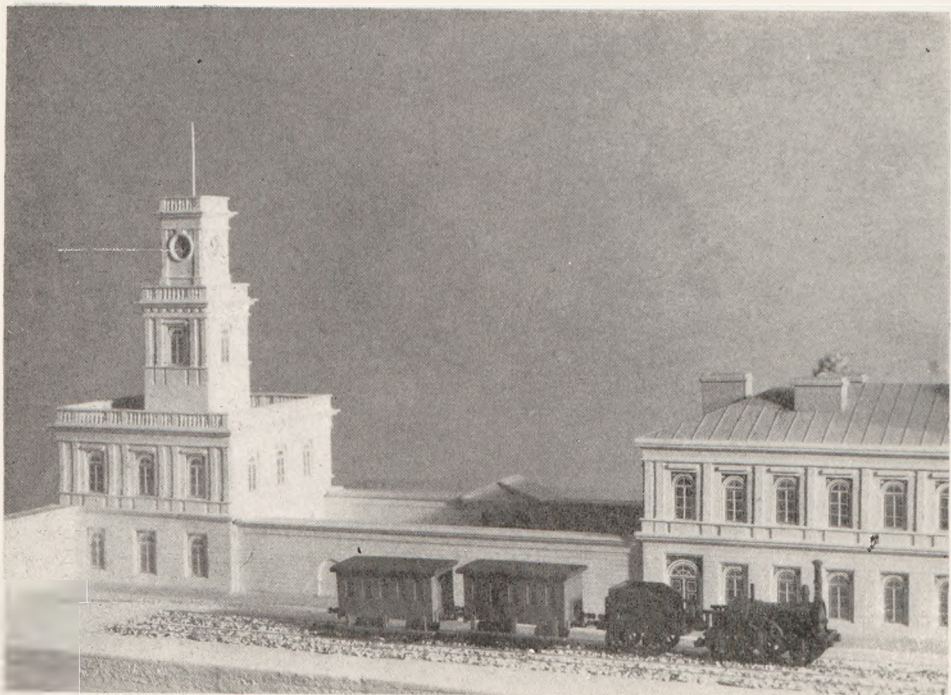
Prototyp maszyny parowej z huty Białogon. Poz. 280

Jan Feliks Piwarski — Garkuchnia pod studnią. Poz. 295

Franciszek Kostrzewski — Pracownicy Wisły. Poz. 305

Makieta dworca kolei warszawsko-wiedeńskiej. Poz. 327

Droga żelazna

WARSZAWSKO-

WIEDENSKA.

Rozkład jazdy. — Rok 1845.

Miesiące Listopad i Grudzień.

Pociągi odchodzą:

O S O B O W E				Z T O W A R A M I			
do Łowicza		do Warszawy		do Rogowa		do Warszawy	
z Warszawy	o godz. 10 rano	—	—	o godz. 8 rano	—	o godz. 8 1/2 po południu	—
z Pruszkowa	— 10 1/2 —	—	godz. 5 1/2 po południu	— 8 1/4 —	—	—	—
z Grodziska	— 11 —	—	— 5 —	— 9 1/4 —	—	—	—
z Rudy	— 11 1/2 —	—	— 1 1/2 —	— 10 —	—	— 5 1/4 —	—
z Radziwiłłowa	— 11 3/4 —	—	— — —	— 10 1/2 —	—	— 4 3/4 —	—
ze Skiermowic	— 12 1/2 po —	—	— 3 1/4 —	— 11 1/4 —	—	— 4 1/2 —	—
z Rogowa	— — —	—	— — —	— 12 w południ.	—	— 3 1/2 —	—
z Łowicza	— — —	—	o godz. 3 po południu	— — —	—	— 3 —	—

Pociągi przychodzą do Warszawy:

OSOBOWE z Łowicza o godzinie 6 wieczór; z TOWARAMI z Rogowa o godzinie 7 wieczór.

Pociągi osobowe przewożą także towary i wszelkie produkty.

Pociągi z towarami przewożą osoby lecz tylko pojazdami 3^{cią} i 4^{cią} klasy.

Pociągi osobowe zatrzymują się na wszystkich przystankach i stacjach. — Pociągi z towarami zatrzymują się na samych tylko stacjach.

W Niedziele i Święta odchodzić będzie sam tylko Pociąg osobowy o godzinie 10^{cią} rano z Warszawy do Łowicza, a nadto o godzinie 3^{cią} po południu z Warszawy do Pruszkowa i Grodziska. — Powrót do Warszawy o godzinie 6 wieczór.

Taryfła szczegółowa opłat za przewóz towarów, produktów i innych ciężarów wystawiona jest na każdej Stacji drogi żelaznej.

Opłata od jednej Osoby kopiełek srebrem:

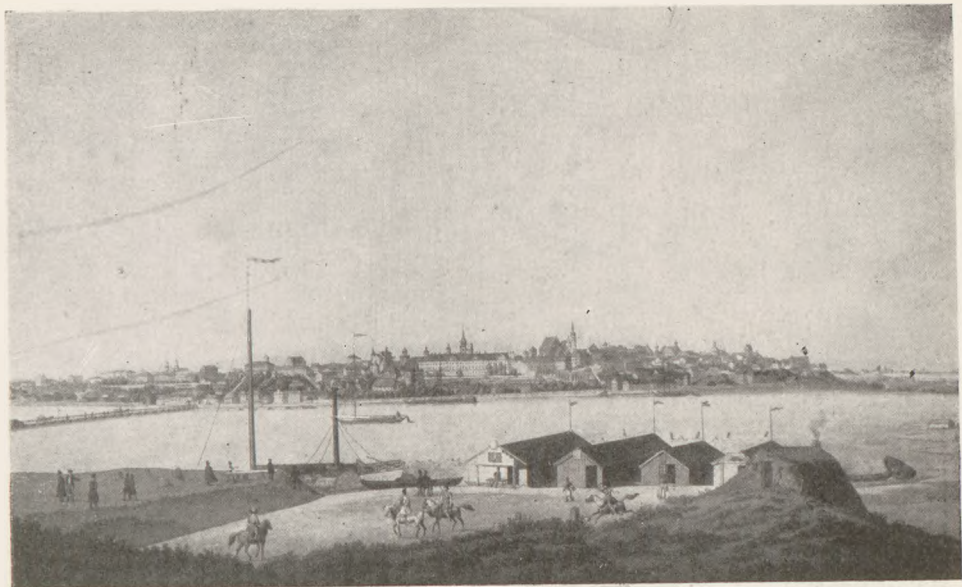
Dokąd?	do Pruszkowa mił 6	Grodziska mił 6	Rudy Szew. mił 6	Radziwiłłowa mił 6	Skiermowic mił 6	Łowicza mił 12	Pływi mił 11	Rogowa mił 11
Pierwsza klasa	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.	I. II. III. IV.
o Warszawy	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Pruszkowa	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Grodziska	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Rudy	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Radziwiłłowa	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Skiermowic	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Łowicza	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Pływi	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50
o Rogowa	24 20 16 11	100 70 50 35	150 100 60 30	100 100 60 30	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50	200 150 100 50

Dziesięć numerująca chodzić, wolne są od opłaty do lat 10 placą o jedną klasę niżej, a w klasie IV darowite emble.

Dziesięć wazy lat 10, placą jak darowite emble.

Jan Seydlitz — Zamek i wiadukt. Poz. 330

Juliusz Schürer — Panorama Warszawy. Poz. 350

Kazimierz Władysław Wójcicki — lit. Maksymilian Fajans. Poz. 392

Aleksander Lesser — Manifestacja patriotów na Rynku Starego Miasta. Poz. 458

OGRODNICY

MIASTA I OKOLICY WARSZAWY

Zapraszają Roda =
ków na nabożeń =
stwo za pomyśl =
ność Ojczyzny we
Środe o godzinie 10
rano w Kościele O. O.
Reformatów d. 95°
Września r 1861

*odbyć się
mające*

Krzyżyk pamiątkowy z okresu manifestacji patriotycznych w 1861 r. Poz. 492

rolitami i tak po kamienickim
 w Krakowie i po powrocie
 do wyjazdowym powiatowym
 tam na uboższymi i organizującymi
 kamienickimi wcale się nie zajmowałem
 a po przybyciu do Krakowa w 1846 r.
 my objeżdżając powiatami takawa
 była moja. Karłowicza, a w czasie
 pobytu na tamże stanowisku sta-
 nowa i własnoręcznie opierał.
 Protokół mi oszczędny przyję-
 nię i podpisuję Tymczasowa,
 który oszczędnie i stanowczo pisać nie ma-
 je antykwary obja-
 Szymon Traugutt

W tym miejscu przynajmniej postać i miejscowego arcybiskupa

Rafał Krajowski

który po prawieniu a przynajmniej do niego zwraca się pro-
 widy. Romuald Traugutt

Całkowicie deklaruję wyznaczenie całej całej
 prawdy i oszczędnie, co jest tam
 jakie kamienickim stanowisko
 w organizowaniu rewolucyjnej akcji
 jakie miałyśmy stowarzyszenia pracy
 opierał własnoręcznie.

Protokół mi oszczędny przyję-
 nię i podpisuję.

Rafał Krajowski

Taki protokół z powodu opinionij pory w dniu dzisiejszymi akto-
 rowym postać.

Szymon Traugutt
 Romuald Traugutt

Wierzę i oszczędnie pisać nie ma-
 je antykwary obja-
 Szymon Traugutt

Brosza żeliwna — pamiątka z okresu powstania 1863 r. Poz. 569

Opracowanie graficzne
JAN HEYDRICH

Fotografie wykonał
LEONARD SEMPOLINSKI

**DOTYCHCZAS UKAZAŁY SIĘ NASTĘPUJĄCE
WYDAWNICTWA
MUZEUM HISTORYCZNEGO
M. St. WARSZAWY:**

Bibliografia Warszawy.

Druki zwarte. Warszawa 1958 ss. 550.

**Studia i materiały pod redakcją
Janusza Durko**

I. Tessaro:

**Warszawa w obrazach i rysunkach XIX w.
Katalog zbiorów Muzeum Historycznego
w Warszawie.**

Warszawa 1957 ss. 86 il.

K. Wardzińska:

**Dawne widoki Warszawy.
Katalog rycin z XVII—XIX w.
wzorowanych na widoku**

E. J. Dahlbergha

Warszawa 1958 ss. 51 il.

A. Sokolowska, A. Zalewska:

**Warszawa w rysunkach Aleksandra
Majerskiego**

Warszawa 1958 ss. 61 il.

**W cyklu: Biblioteka Tysiąclecia
Rzemiosła Polskiego:**

E. Koczorowska-Pielińska:

**Warszawskie rzemiosła
artystyczne i budowlane w XV w.**

Warszawa 1959 ss. 133 il.

T. Strzembosz:

Tumult warszawski 1525 roku.

Warszawa 1959 ss. 133 il.

EST
2014

V